

CHIRURGICKÉ LÉKAŘSTVÍ

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AV ČR – ODDĚLENÍ VÝVOJE JAZYKA
NAKLADATELSTVÍ ACADEMIA

Chirurgické lékařství

Rukopisný sborník ze začátku 16. století obsahuje texty z oboru lékařství (zvláště chirurgie), které vznikly v období středověku a které byly později doplňovány a pozměňovány dalšími vlastníky či uživateli rukopisu. Kromě terapeutických částí sborník obsahuje i pojednání o výrobě léčivých směsí a různých mastí. Zajímavostí je část věnovaná zařikávání ran. Sborník je pozoruhodný také z pohledu jazykovědného, neboť obsahuje množství výjimečně doložených jazykových (především lexikálních) jevů, včetně jevů nářečních. Sborník dosud nebyl vydán tiskem.

Předloha: rukopis, Česko, Praha, Národní knihovna České republiky, sign.: XVII H 23, 343 f.

Elektronickou edici připravili: Alena M. Černá (editorka), Boris Lehečka (kódování TEI)

Copyright © Alena M. Černá, 2012

Copyright © oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., 2012

Copyright © Nakladatelství Academia, Středisko společných činností AV ČR, v. v. i., 2012

E-mailový kontakt: vyvoj@ujc.cas.cz

Obálku navrhl Robin Brichta s použitím obrázku ze Snáře Vavřince z Březové (polovina 15. století, Moravská zemská knihovna v Brně, signatura Mk 0000.0014, fol. 1r). Při tvorbě knihy byla použita písma FreeSerif a FreeSans.

Edice vznikla v rámci řešení projektu GA ČR č. P406/10/1140 *Výzkum historické češtiny (na základě nových materiálových bází)*.

ISBN 978-80-86496-58-0 (PDF)

ISBN 978-80-86496-59-7 (EPUB)

Vydal Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.,
v Nakladatelství Academia.

Praha 2012.

Obsah

Chirurgické lékařství.....	1
Souhrnná ediční poznámka.....	444
Komentář editora.....	450

Chirurgické lékařství

[1v] ¹

[2r] Naučenie

Tyto knihy a naučenie složili jsú velicí mistři^a a lékaři v lékařství ranném dospělí, kteříž jsú jistá a zkušená naučenie vzali a dokonale se tomu naučili, a zvláště mistr Anton z Napulee, pokládaje nám k našemu naučení a pravě takto a řka, že lékařství ranné záleží nejvíce na trojí věci. Nejprvé na štěstí, druhé na veliké pilnosti a třetí na dospělém umění. Nebo ktož se čemu naučí, tenť to uměti bude, i protož, ktož těch věcí do sebe nemá, [2v] ten nebude dokonalý lékař, aniž muož býti. Ale máť býti nazván nedouk, a to proto, že se jest tomu nenaučil, neboť mnozí hojie, a nevědie, co hojie. A to proto, že sú se tomu neučili, i protož tomu právě vyrozuměti nemohú, nebo v tom obyčeje nemají. I protož mistr Anton

---

¹ Přípisky mladší rukou o vzhledu moči

^a *mistři*] Myftry

praví a prikazuje a řka: „Radím každému lékaři takovému, a zvláště neumělému, aby se v takové věci neznámé všetečně neuvazoval a nepletl se v to, což provéstí neumie, aby svým neuměním člověka nezavedl a nebo jeho [3r] k chromotě nepřipravil, a strach i k smrti, aby svého dobrého jména nestratil, chtě sobě zbožie a cti dobytí.“ Neboť se to často přiházie, a zvláště všetečným a neumělým lékařom, kteříž se v takové věci neznámé pletú a trú, nerozumějice tomu. I protož má každý lékař prvé dobře pomyslití a velmi pilně raněného ohledati, muož li jemu pomoci a prospěti, čili nic, aby nadarmo své práce a nákladu nevedl a sobě hanby a pomluvy nedobyl. Neboť muož každý lékař ruozumný na raněném [3v] poznati a znamenati smrtedlnost i zdravie. I protož, máš li doufanie, že jemu muožeš pomoci, tehdy se veň uvěž vochtotně a hoj jen směle, jestliť tebe žádost mají a nebo jiného a dokonalejšieho v ten čas mieti nemohú a tebe k tomu povolají. Tehdy ty, znaje a vida takovou pilnú potřebu, muožeš se

bez hanby v toho raněného uvázati a jej léčiti a hojiti. Ale toto do sebe měj a zachovávej, aby nižádnému za zdravie nesliboval, neboť nenie na světě lékaře tak múdrého, aby mohl směle a právě říci, [4r] žeť tento umře jistě a nebo žeť živ ostane. Neboť jest to jediné samomu bohu známo, ale ne člověku^b, než skrze mnohá znamenanie muožť smrt i zdravie poznáno býti. I protož ty, poruč se pánu bohu, tomu lékaři nejvyššému, a od něho naučení požádaje, koštuj štěstie a hoj jen s pilností. Neboť to každý má znáti a věděti, že se jest nižádný s uměním nenarodil, ale žeť se každý musí prvé tomu učiti, cožť chce dobře uměti. Neboť mistr Avicenna praví a řka: „Ktož by se nikdá vo nic nekoštoval a nepokusil, ten [4v] by nikdy nic neuměl. I protož se každý lékař nový vždy muož při každém raněném něco naučiti, jediné měj vo něm pilnost a časté přihlédanie, když se již v koho uviežeš. Také toto věděti máš, aby každého

---

^b *člověku*] czlowiek

raněného vázal dvakrát dne, totižto ráno a večer, pakliž by v létě na dluhém dni bylo, tehdy jen třikrát dne vázati máš. A to proto, ať by jemu rána pod tím talovem nehnla, a při každém vázaní vždy tu ránu čistě a do sucha vytierej a znamenej velmi, kterakť ta rána po tom vázaní stojí a neboť kterak se hojí, aby se [5r] skrze to potom spravovati a rychtovati uměl, když jiné léčiti budeš. Nebo kdož v čem obyčej vezme, potom to uměti bude, a skrze to se dále rozumem spravovati bude.

Správa

Tuto se vypisuje správa a naučení mistra Antonie, kterýžto pokládá a praví takto: „Nejprvé, žeť lékařství rannému mnohé věci příslušejí, totižto masti rozličné a některým traňky, a to s rozumem. Neboť některé rány traňkuov potřebují, a některé nic.“ I protož toto máš věděti, jakoť mistr Avicenna vypisuje, aby nižádnému velmi v hlavu [5v] raněnému silného traňku píti nedával, a to proto, ať by jemu pleny neprotrhl a mozku jemu z hlavy ranú nevyhnal. Také nedávej nižádnému traňku

silného, ktožť jest blízko okolo srdce raněn, ať by jemu srdce neumdlil a jeho samoho neumožil. Ani žádnému, když komu velmi klidvosr z rány teče, a to proto, nebo by jeho staviti nemohl, i protož při takových ranách nemáš nižádného silného traňku dávat, než při jiných ranách každých muož traňk pit bezpečně býti. A to pilně znamenej a měj na paměti, jakž vosobu vidíš. Nebo jest liť ten raněný silen a dobr, tehdy [6r] dejž jemu traňku silného, a tiem více. Pakliť jest raněný mdlý a má liť veliké rány, tehdy jemu dej traňku po málu, a tiem mdlejšieho. A to proto, neboť jsú někteří traňkové tak silní a náhlí, když by jich člověk bez rozumu mnoho požíval, a jsa velmi raněn, a zvláště v hlavu, musil by skrze to umřieti. I protož jich má každý s rozumem užívati a věděti, kteří kterým ranám příslušejí a které moci do sebe mají. Nebo toto máš znáti a uplně tomu věřiti, že traňkem muožeš mnoho zhojiti i zavěsti, jakož mistr Galienus praví, že ktož chce [6v] raněného traňky hojiti, žeť je má umieti vařiti. Nebo každý traňk vařením muož

mdlý i silný udělati, neboť na vaření nejvíce moc traňku² záleží. I protož má každý lékař věděti, že bude li dávatí kterému raněnému s rozumem traňku dobrého užívati, že tiem spíše každého zhojí i dokonaleji, i s menší bolestí. Neboť každá rána skrze traňk čistě bude i kruntovně se vyhojí. I protož máš znamenati, jakož mistr Anton radí, že i při hlavních ranách muožeš skrovně traňku užívati dáti, a tiem mdlejšíeho, kterýť k hlavě příslušie, a to pro vyčištění [7r] té rány a pro spěšnější^c zhojení. A přitom vždy věž každú ránu mastí dobrou, kteráť které ráně příslušie, neboť jsou masti rozličné, a tak čině a dále se rozumem spravuje a pilnost při raněných maje, budeš dobrým mistrem a lékařem dokonalým nazván.

O lékaři

Tuto se pokládá jedna správa a naučení mistra Antonie, co do sebe lékaři ranní jmiati mají a čeho

---

² omylem zapsáno „natranku“

^c *spěšnější*] *spießneyffie*

se vystřiehati a chovati mají. A to takto, jakož mistr Avicenna praví a vypisuje^d.

Nejprvé, aby nebyl lékař opilý, a zvláště nedbavý. Druhé – nečistý a smilný. Třetí – nešťastný a uřklivý, nebo každý [7v] člověk nečistého pohledění daleko více muož ráně uškoditi a skaziti nežli uzdraviti. I protož se každý raněný má varovati a vystřiehati lékaře takového, a zvláště nového, kteříž se tepruv na tobě učiti má. Nebo každý člověk skrze takové lékaře musil by zaveden býti nebo k chromotě přijíti, a strach i vo hrdlo, i protož jest slušné a dobré každému hledati sobě lékaře skušeného, aby jím člověk mohl bezpečen a jist bejti. Nebo když máš lékaře skušeného a jistého, daleko se s menší bolestí hojiti budeš a bez strachu, a to skrze doufanie lékaře a mistra svého, nebo máš v [8r] něm úplně naději a vieru položenú. A k tomu se také má každý raněný chovati a držeti vedlé

---

^d vypisuje] wypiffugy

rozkázanie a naučenie lékaře svého. Nebo jestliže poslúchati mistra svého nebudeš, sám se zavedeš a lékařť tebu nic povinen nebude, i protož mnozí u veliké nebezpečensvie upadují a někteří se až k smrti zavodie a připravují. A to vše skrze své neposlušenstvie a nezachovávanie, nebo jest to často shledáno, že již mnozí, vyhojiece se, i umierajú, a někteří od malých ran ochromují. A to vše bývá pro^e neřádné chování. A potom tepruv lékařom neumění^f připisují, sůce sebu sami vinni skrze své [8v] neposlušenstvie a neřádné chování, a zvláště od ženy.

Kterak se mají chovati ranění a čeho se vystřiehati mají

Tuto se pokládá jedna správa a naučenie mistra Antonie, kterak se mají chovati všelicí ranění a čeho se vystřiehati mají, a zvláště, kteříž jsou velikými ranami v hlavu zbiti nebo zranění.

---

^e *pro*] przo

^f *neumění*] anevmyenyce

Nejprvé varuj se každý silného pitie, a zvláště vína, lečť by se jeho velmi chtělo. Tehdy se muožeš skrovně napiti, přileje k němu vody, ať by jemu sílu odjala, ať by tebe nezmámilo. Druhé – nejez nižádného masa hrubého sprvu, ani kterého ovoce. Třetí – máš se nejviece při tom času ženy varovati, aby se s ní skutku nedopustil, nebo by skrze [9r] tu věc musil umřieti anebo smysla zbejti a blázniti. Čtvrté – máš při tom času u pokoji ležeti a bez křiku, a což nejméně muožeš mluviti, a ven se na povětrie netúlati, a to proto, ať by se nic k ranám nepřivrhlo. Jeliž^s se pozdvihneš a silnější budeš, tehdy pak jez krmě dobré, kterýchžto žádost máš. Ale sprvu raněnie nejez nižádných hrubých věcí a nezažitých, a zvláště masa sviňského, ani býkového, ani beranieho, ani hrachu, ani mléčných věcí, neboť mistr Galienus praví, že máš při tom času jiesti kouře rozvařené, a zvláště kapún, a čisté maso [9v] telecie a syrnú polévku a kaši

---

^s Jeliž] Gelyfs

mandlovú a jiné dobré kaše a polévky. A nejez nic s pepřem, ani s šefránem, ale jez rád všechny krmě s muškátovým květem a zázvorem. Neboť to mozk silní a krev čistí a rodí a mdloby srdečné odhoní. Také muožeš jiesti k žádosti čisté jablko pečené a z ryb ježdík a vokún, a když se zhojíš a zdráv budeš, tehdy jez zase, cožť se líbiti bude, neboť mnohý skrze své nechování umierá nebo v škodu upadá, a toť vše bývá lékaři připsáno.

Vejstraha lékařův

Tuto se pokládá jedna správa a naučení mistra [10r] Galiena pro nedoučené lékaře ranné, aby se uměli spravovati a vystříehati ran smrtedlných a škodlivých, aby tudy, chtiece dary vzéti, i neupadli skrze to v hanbu a v škodu. I protož náprvé každý lékař znamenati má, jestli rána smrtedlná, čili nic, neboť bývá hlava rozličně raněna a někdy suchými ranami zbita a zmožděna. Neboť včas bývá leb rozbita a proražena a kuože na ní celá ostává. A časem maso až do kosti a včas skrze leb až do pleny a včas skrze plenu

až do mozku, a toť jest ranění smrteelné. I protož se má každý vystřiehati a varovati léčiti [10v] všech těchto ran a úduov, nejprvé mozku, srdce, žluči, žaludku, střev, ledvin, páteře mozkového a měchýře. Nebo ktož jest v takové místo raněn, v toho se nemáš uvazovati, neboť jistě umře, a ty by nadarmo s ním pracoval, a strach, že by toho hanbu měl. I protož se jest lépe rozumem spravovati a takových se věcí vystřiehati, nežli hanbu a pomluvu bez užitku trpěti.

Smrteelné ranění

Tuto se pokládá naučení mistra Avicenna, kterak máš poznati na každém člověku smrteelné ranění, a zvláště, ktož jest v hlavu raněn, jestli skrze plenu u mozk raněn. Takto na něm poznáš: Nejprvé stratíť rozum a oči jemu [11r] červený a krvavý budú. A cožť kolivěk jiesti anebo píti bude, tohoť nic nezachovává. Ale všecknoť zase vyvrátí a na potřebu jíti moci nebude. A jazyk jemu v hrdle černati bude a budeť sobě na hlavu za obyčej sahati, a čímž jeho kolivěk uviežeš, toť on všeckno doluov

strhá. I protož znej, na komž jsú takové znamenie, odbud' jeho, jakž budeš moci, nebo jeho nezhojíš, ani jemu pomuožeš, než poruč jeho pánu bohu, a bud' jeho raději bez hanby a pomluvy prázden.

Kterak máš početi hojiti raněného

Tuto se pokládá správa a naučení mistra Antonie, kterak máš počieti hojiti a léčiti všelikého raněného, [11v] jakož on nás učí, a to takto: Nejprvé, bude liť kto v hlavu raněn, tehdy jemu máš vokolo té rány vlasy voholiti a ránu dobře vytrieti a vyčistiti. A tu pak velmi pilně ohledej, jsú li v ní které kosti zdobené a zmožděné, vybeř je ven, a bude liť potřebie heftování, tehda učíň takto: Vezmi jehlu s hedbávnú nití a šiž tu ránu po ruoznu tak, ať by mohl v ni knot vcházeti. A jestližeť nenie ta rána hluboká až do pleny, tehdy ji věž takto: Vezmi bielek vaječný a rozdělej jen dobře a namoč v něm čistú koudeli lněnú nebo [12r] čistú plenu, pak, vezma voleje fiolného nebo ruoženého, i namočiž v něm knot a čistý šátek miesto flastru

i položiž jemu to v tu ránu a na to tepruv bielek s koudelí a uvěž to plenami podlé obyčeje.

Pakliť bude ta rána hluboká až do pleny, tehdy jeho nemáš bielkem vázati, a to proto, ať by jemu k pleně nepřisechl, a ty, chtě jen odjieti, snad by jemu plenu protrhl a on by musil umřieti. Ale takto jeho vázati máš: Vezmi čisté měké hedbávie a namoč je v oleji fiolném nebo ruoženém anebo mastí pomaž, pak, vytra tu ránu čistě, i vložíž mu v ní to [12v] hedbávie miesto knotu na plenu, ať by nepřischlo, když by chtěl odjieti, a uvěž jen na to flastrem podlé obyčeje. A to čiň při každém vázaní zakládanie na plenu hedbávím, a nejviece proto, ať by se o leb neprosekla. Neboť mistr Anton praví a zakazuje, aby nižádného v hlavu do pleny raněného bielkem vaječným neuvazoval pro jeho tvrdost a schnutie veliké, ať by mu k pleně nepřischl. Ale jinú každú ránu ponejprvé muožěš bezpečně uvázati, a potom jen vždy věž dvakrát dnem mastí dobrú, kteráť k tomu slúží, totižto ráno a večer. Pakliť by ta rána velmi talověla anebo se

prie[13r]liš hnojila, teda jen věž třikrát dnem , a to proto, ať by jemu plena neprohnila. A tu ránu máš vždy čistě vytierati a vysušovati namiesto, což nejlépe budeš moci, čistou bílou plenu. A tak čině a pilnost s rozumem k tomu příkládaje, zhojíš každého z³ boží pomocí, cožť jedině smrtedlného nenie.

Komuž jest nos rozřat

Takto pak máš hojiti každého, když komu bude nos rozřat. Nejprvé ohledej pilně, jde liť jemu rána skrze chřiepie. Tehdy učin takto: Heftuj jemu nos podlé obyčeje^h, pak rozdělejž bielek vaječný s bílým kadidlem a namoč v tom čistou koudeli lněnou a polož na tu ránu a nerozvazuj toho váza[13v]nie až do třetího dne, ať se pod tím stvrdí a srosteⁱ v hromadu. Pak, vezma pisk od péra nebo cievku, i vstrčiž mu ji v nos, a to proto, ať by mu ta chřiepina

---

³ nadepsáno „s“

^h obyčeje] obyczegy

ⁱ sroste] frofto

nezarostla, ať by mohl tudy dobrý a prostraný duch mieti a ta nečistota ať by mohla od něho jíti. Pak, když jeho převazovati budeš, tehdy ohledej pilně, jde liť jemu nos ruozno a nesrostlyť sú se chřiepie v hromadu. Tehdy udělej jemu opět týž flastr nový a stiskni jemu nos dobře v hromadu, ať by jemu ruozno jíti nemohl, a polož mu na to ten flastr nový a nech jeho, ať dobře přischne a tvrd [14r] bude, a dávej jemu traňk píti, a potom jeho věž mastí rannú jakožto jinú ránu, ažť se namiesto zhojí.

Ktož jest šípem raněn kdež koli

Tuto se pokládá opět jiné naučení mistra Antonie, kterak máš hojiti a léčiti lidi, kteříž jsou kde šípem raněni, a řka takto, že nemáš ihned toho šípu vnáhle vytahovati, a to proto, aby jeho nestrhl, ať by v tobě neostal. Nebo takovou věc máš velmi pilně znamenati a ohledati, vězí liť ten šíp v člověku hluboko nebo v jakém místě nebo údu vězí, jestli to místo škodné, či li nic. Tehdy učiň takto: Ujma ten šíp za střeliště [14v] velmi dobře, i tiehniž jen ven poznenáhlu, tak hledě, aby jeho nestrhl. Pakliť

by se přihodilo, že by ten šíp stržený byl, a ty jeho nevěděl, kde hledati, učiniž takto: Vezmi hladké železo, které k tomu připraveno jest, i zmažiž je mastí dobře a pustiž je v tu ránu znenáhla a smakej jím velmi pilně v té ráně, zda by jím kde ten šíp počítí a osmakati mohl právě, v kterém místě vězí. A když jen dobře osmakáš a právě počiješ, tehdy učiň takto: Vezmi břitvu k tomu připravenú i prořežiž mu jí tu ránu tak, aby mohl do nie volně a právě po ten [15r] šíp kleštmí sáhnúti, pak, zmaže ty kleště mastí, i séhniž jimi v tu ránu. A ufasuj sobě ten šíp velmi dobře a tiehni jen z té rány poznenáhlu, ať by ven nevynikl. A drž velmi tuze kleště v hromadu, ať by doluov neskočily, nebo by tiem raněnému tak velikú bolest udělal, jako by jen znova zastřelil. Pakliž by se přihodilo, že by ten šíp hluboko vězel a tuze, a ty že by se za život bál, tehdy učiň takto: Nechej toho šípu tam, ale vezmi hořec suchý a udělej z něho knot, a namaže jen mastí, i vtiskniž mu jen v tu ránu tuze. A učiň to každé vázanie a rozšíříť mu se tiem ta

rána a rozjie, žeť z nie ten šíp tiem raději bude moci vyníti. [15v] Pak učíň takto: Vezmi magnes kámen a osladič skalný i ztluciž to na prach a směs to s mastí *apostolicon*, pak dělejž z toho flastry a klad' je na tu ránu a vytáhneť mu se tiem ten šíp ven, lečť by velmi tuze v kostech vězel. A kdyžť by se taková věc přihodila, žeť by šíp naskrze nepronikl a měl ještě střeľišťe v sobě, tehdy jen raději proraž na druhú stranu a vytiehni jen ven. Pak važiž jen nejprvé takto: Udělej knoty s obú stran, cožť jest vhod, pak omočiž je u bielku z vejce a vstrč mu je v rány a na to flastry polož, kteréť k tomu slušejí, pak, když jeho převazovati budeš, tehdy jemu již máš mazati knoty [16r] mastí hnojící, a dělej vždy^j menšie a dej jemu traňk, kterýť k tomu slouží, neboť se tiem rána spěšnějie hojiti bude a kruntovnějie. A to čiň, ažť se namiesto vyhojí a zdráv bude.

---

^j vždy] vdzy

Ktož sobě krk vyrazí nebo ukřiví

Takto máš léčiti a hojiti každého, když kto odkud spadne a vyrazí sobě krk nebo ukřiví, a že nebude moci proto dobře mluviti. Tehdy učin takto: Nejprvé rozvaž jemu usta a vstrč jemu roubík z vrbového dřeva mezi zuby, ať by mu se zase sklesnutí nemohly, pak vezmiž jemu hlavu oběma rukama a zapři^k se v jeho ramena i vtrhniž jemu zase krk na své místo, ať mu se zase hlava napraví. Pak, vezma mast *dyaltee*, i zmažiž mu jí dobře všecko hrdlo, a to čiň [16v] mazanie po několikrát, ať mu hrdlo neoteče a žíly ať mu zase změknu. A takť bude zase zdráv a na hrdlo volen jako prvé.

Když se komu čelisti hnú, totižto sáňky

Takto máš léčiti a hojiti každého, když se komu přihodí, že mu se čelisti, totižto sáňky, hnú z svého miesta a že jemu usta odevřená státi budú, že jich zase zavřieti moci nebude. Takto jemu učiniti máš:

---

^k zapři] zapryzy

Posad' jeho proti sobě a vstrč jemu oba palce v jeho usta, což nejdále budeš moci nazad, i tiskniž jemu škráně doluov, pak sáhniž jemu prsty proti ušima doluov k dásniem i zdvihniž jej nahoru a trhniž jím silně k sobě, a takť mu zase sáňky vstúpie na své miesto právé. Pak zmažiž jemu hrdlo dobře i sáňky mastí *dyaltee*, ať mu neoteče, a budeť zdráv.

[17r] Ktož jest v hlavu zbit ranami suchými

Takto máš hojiti každého, ktož jest velmi v hlavu zbit ranami suchými tak, že by chtěl pro velikú bolest smysla zbejti, a zvláště když jemu hlava oteče a kuože na ní celá bude. Takto jemu učiniti máš, jakoť mistr Avicenna radí, kaž jemu krev púštěti z hlavní žíly, ať mu tudy ta krev zbitá vyjde¹ ven, ať mu se hlava více nenadýmá, ať by se nezbláznil. Pak, vezma otruby šrotové a máslo, máš li májové nebo toto nové nepřepuštěné, i ztluciž to dobře spolu jako kaši a povař toho na rendlíku, pak, namaže toho štědře na plenu, i přiložiž mu to na

---

¹ vyjde] wyngde

to zbitie, a to učíň jednú, druhé i třetíe, a jestliť by pak to nespomohlo, tehda učíň takto: [17v] Rozřež jemu kuoži na té ráně a ohledej pilně, zdať by jemu byla leb proražena nebo vlomena, a budú liť v ní které kosti zdobené, vybeř je ven. A potom jemu tu ránu leč a hoj mastmi, kteréť k ranám slušejí. Než traňkuov jemu píti nedávej, aby jeho nezmámil, a kdyžť jemu ta rána počne dobře celeti, tehdy mu udělej flastr, vezma *aposstolykon*, i kladiž mu jen na tu ránu, a toť mu jí vyhnojí a vytáhne z nie tu nečistotu ven a zacelíť mu tu ránu velmi lechce a beze vší bolesti.

Komuž jest leb v hlavu vražena

Když jest komu leb velmi v hlavu vražena nebo vlomena, takto jemu spomoci [18r] máš, jakoť mistr Kalienus radí: Nejprvé vohol jemu hlavu, pak zmažiž mu dobře tu bolest bobkovým olejem a potom vezmi vlaské ořechy, vlaský kmín, jalovec a šalviji i ztluciž to dobře spolu a udělej z^m toho

---

^m z] z s

flastr, rozpustě to dobrým vínem, i položiž jemu teple na hlavu mezi dvěma plenoma, a to čin, až se toho úrazu zhojíš.

Žehnání ran

Tuto pokládá mistr David, ten dospělý lékař v lékařství ranném, a pravě nám takto a řka, ktož chce rány žehnáním a slovy hojiti a umělý a dokonalý lékař býti, ten má věděti a uměti rozličná žehnání, a zvláště k ranám, neboť [18v] tomu chtějí mnozí mistři a lékaři ranní, a praviece takto, že tak mnoho i více muože býti uléčeno a uzdraveno rozličných ran a bolestí, jakž kolivěk příšlých, slovy dobrými a žehnáním jako kterými mastmi a rozličným kořením. Nebo jest pán buoh všemohúcí dal moc kamení, koření rozličnému a slovom dobrým, nebo jest samým slovem všeckny věci z ničehéhož stvořil, a učiněny jsú. I protož nemá proti tomu nižádný mluviti, ani se tomu protiviti, nebo všeliká potřeba své právo má.

Ktož chce rány žehnáním hojiti, ten učin takto: Když přideš k raněnému po nejprvé, [19r] tehdy

řiekej jemu nad ranú po třikrát tato slova, a to při prvniem vázaní, a potom vždy než jedinú. A tať se slova takto vykládají: „Trpěl pán Kristus na zemi, smucovali se anjelé na nebi, milostivý pane, pro tvých svatých pět ran račiž zhojiti šestú, beze všech otokuov, beze všech bolestí, beze všech přivržených věcí. Ve jméno Otce, i Syna i Ducha svatého.“ A to řiekej po třikrát a po třetie tepruv rci: amen. Pak, vezma čisté víno, i vymejž mu jím tu ránu dobře, a vomoče čistou vlnu v dřevěném voleji, i položiž mu to na tu ránu. A tak jen muožeš hojiti až do konce beze v[19v]šech mastí, jediné jemu dobrý traňk k tomu dávaje, a chceš li, ať by se nic k té ráně nepřivrhlo, řiekej nad ní po třikrát při prvniem vázaní tato slova, a potom než vždy jedinú, a řka takto, když ránu ohleduješ nebo zavazuješ: „Viec božie milosti nežli této bolesti, pane Jezukriste, ve jméno tvých svatých božích ran pěti, račiž zahojiti tuto šestú, bez přímětuovⁿ, bez

---

ⁿ přímětuov] prziemyetuow

otokuov, bez bolestí i beze všech přivržených věcí. Ve jméno Otce, i Syna, i Ducha svatého, amen.“ A to muožeš při každé ráně říekati, a nepřivržeť se k nižádné ráně nic zlého.

[20r] Tuto se vypisují slova a žehnáníe, kterýmiž jest pan Léskovec a Vlchovec⁴ všeliké rány hojil, a ty se vykládají takto: Když přídeš po nejprvé k raněnému, říekaj jemu nad ranú po třikrát takto: „Přikazujíť boží mocí, aby tato rána celela bez bolesti, bez střielenie, bez votokuov, bez přímětuov^o i beze všech přivržených věcí. Jakož jsou pánu bohu celely jeho svaté rány, ve jméno Otce, i Syna, i Ducha svatého.“ Pak vymý ránu vínem, a omoče čistú vlnu v dřevěném oleji, i vložiž to v ránu miesto knotu, a na to flastr. A tak věž, až se zhojí [20v] ta rána namiesto. A traňk při tom dávej, kterýť k té ráně slušie, ať se tiem spieše zhojí.

---

⁴ snad chybný zápis

^o přímětuov] prziemyetuow

Tuto se pokládají opět jiná slova, kterýmiž pan Labut a pan Habart hojí, a ta se vykládají takto: Šli tři šťastní bratři jednu šťastnou cestu, i potkal jest je pán buoh, i řekl jim: „Kam to jdete, tři šťastní bratři?“ „Pane, jdeme rozličného koření ryt na rány na rozličné, na sečené i na bodené.“ I řekl jim pán buoh: „Jděte^p a vezměte z beránka vlny a z révy vína a z olivy oleje, a vězte ve jméno mé a menujte bez přímětuov^q, bez otokuov i beze všech přivržených věcí, [20 bis r] a žehňte ve jméno Otce, i Syna, i Ducha svatého.“ A potom, vezma víno a olej a vlnu, učiň, jakož nahoře psáno stojí. A přitom traňk dávej, a zhojíš každého.

O mastech

Tuto se pokládá jedna správa a naučení velikých mistruov a lékařuov slovutných, nejprvé mistra Avicenny a mistra Kaliena, s jinými lékaři dospělými v lékařství ranném, o mastech

---

^p Jděte] gdete

^q přímětuov] prziemyetuow

rozličných, kterak se které dělati mají a které kterým ranám příslušejí, aby se podlé toho spravovati uměl a věděl, kterou mastí kterou ránu vázati máš, nebť jsou masti rozličné, jedny hojie, druhé hnojie, některé měkčie a některé [20 bis v] v hromadu valé. I protož se o každé zvláště vypisovati bude, k čemu která slúžiti bude.

Populeon

Mast, kterážto *populeon* slove, takto se dělati má: Nejprvé vezmi pupence topolové za času a ztluc je velmi dobře s čistým novým sádlem vepřovým a schovej u pušku a nechej toho hníti do času. Pak vezmi jitrocel, řebříček^r, hruštičku, zanykl, husí nožku, starček, celník, přímětné^s kořeníčko, libštek, polej, sléz, truskavec, řecké seno, list fiolový, blén, rozchodník, potočník, netřesk, psie víno, a to jediné listie, ale nic kořenie, i ztluc to každé zvlášť, a potom slož [21r] v hromadu, což se

---

^r řebříček] rziebrzyczel

^s přímětné] prziemyetne

kterého zdáti bude. Pak ztluc to po druhé s čistým novým sádlem a nechej toho spolu hníti, dokudžť se zdáti bude^t, a jestliže by těch všech travin pospolu mieti nemohl, ale vezmi ty, kteréž mieti muožeš. Pak, když ji vařiti chtieti budeš, vlož to do kotlíka, a přiložiž sádla a másla nepřepuštěného, cožť se zdáti bude. Pak, vezma čisté víno, i vlíž na to a vař to spolu, vlož tam ty pupence, a vždy miešej velmi pilně a vař je^u tak dlúho, až by uznamenal, žeť to víno vyvřelo. Tehdy vezmi psieho vína, cožť se zdáti bude, a ztluc je dobře a vyždmi tu mokrost z něho a vlí [21v] do té masti a odstav od ohně a vydav dobře skrze plenu do nějaké nádoby a přidej k tomu dřevěného voleje, cožť se zdáti bude, a nechajť se ustojí, pak ji zbera, i schovej, ať nezvětrá. A toť bude mast, jakož slove *populeon*, dokonalá, a tať se hodí na všeckny rány a votoky horké, neboť muož na všeckny flastry mazána býti,

---

^t *bude*] budu

^u *je*] gy

neboť studí a chladí všeckny horkosti v ranách a lechkost jim činí a rány čistí a hojí, a ktož jí sobě maže židoviny, dáváť jemu lechký sen a bolest hlavě odjímá. A takéť tu mast někteří kvasie u víně miesto sádla, ale jestiť vše jedno, dělej ji, jakž kolivěk chceš.

[22r] Hnojície

Takto máš dělati mast hnojící, kterážto rány zahnojí a vyčistí: Vezmi jelení loj nebo telecí nebo kozlový a rozpust' jen na pánvici. Pak přičiň k tomu čtvrtý díel pryskyřice smrkové a nového vosku a voleje dřevěného, i vařiž to všeckno spolu nedlúho. Pak procedě i přidejž do nie přísadu vonnú a ztiahni dobře trdlem u vrhli, a potom schovej u pušku ku potřebě. Tať mast každú ránu vyhnojí namiesto, a muožeš udělati, jakž chceš, nebo dáš li do nie více mastnosti nežli vosku a pryskyřice, tehdyť více hnojiti bude, pakli dáš všeho rovně, [22v] tehdyť tiem méně hnojiti bude, a někteříť ji také dělají s vepřovým sádlem

a přičinějí k ní másla nepřepuštěného, ale tať velmi hnojí.

Mast celicé

Takto máš dělati mast celicí, kterážto každú ránu namiesto zavře i vyhojí. Vezmi zanykl, husí nožku, celník, bukvice, nátržník, starček, jitrocel, řebříček, a to jediné kořenie, ale nic trávy, pak zsekejž to drobně a potom ztluc u moždieři, což nejlépe budeš moci, s starým sádlem vymočeným, a nechej toho spolu hníti, dokud chceš. Pakli chceš, muožeš ihned vařiti, pak, když se zdáti bude, zvař ji dobře a zcedě^v schovej do času, a potom, vezma tu mast, [23r] i vložíž ji v kotlík a rozpustí ji poznenáhlu. Potom přičiň pryskyřice čisté a vosku nového a voleje dřevěného a nechajť to pozevře spolu, pak procedíž to čistě do vrhle, a tepruv vezma prach tlučený z semene řeckého a bílé kadidlo a mastix a myrru, i vespiž ty prachy v tu mast a miešej dobře, ať se nesrazie, ažť prochladne. Pak, vezma

---

^v zcedě] zcedie

trdlo, i tiehniž tu mast, což nejlépe budeš moci⁵, ať se ty prachové v ní smiesie, a vezma některý bielek z vejce, vraz v ni, a vždy tři, až zmísí, a chceš li, přidej k ní kafru, neboť se k každé masti velmi dobře hodí, a potom ji schovej u pušku, ať nez[23v]větrá. A tať se mast hodí na vseckny rány sečené i bodené, kteréž kolivěk na člověčiem životě jsú vodevřené, neboť pod tú mastí žádná rána ani oteče, ani se k ní co přivrže, ani mrtvé maso ruosti bude, ani se pod ní rána zapálí, ale hojíť se pod ní každá rána beze všie bolesti čitedlné a nenie jí rovné mezi všemi mastmi jinými.

Celice

Mast celicie a velmi rychlá k hojení takto se dělá: Vezmi čistou pryskyřici a moč ji devět dní v čisté vodě průdové, pak, slije tu vodu doluov, i vypeřiž ji čistě novú vodú a ponech jie státi na slunci, ať vosákne, [24r] pak vraziž v ni některý bielek z vejce, pak vezmi síry na prach tlučené, tolikéž

---

⁵ „moci“ dopsáno touž rukou nad řádkem

jako té pryskyřice, a loje jelenieho tolikéž a sádla starého vymočeného a volej lněný nebo dřevěný, i vařiž to spolu za chvíli, a potom přidej k ní voleje z vajec páleného a plajvajsu, což^w se zdáti bude, pak ztiahniž ji dobře a schovej. A tať mast bude celecí, velmi rychlá, což jí mazati budeš, a sušíť náramně všeckny věci.

Mast celicie

Mast převýborná, kterážto hojí rány u převelmi krátkém času a nedopustí žádnému zlému masu v té ráně ruosti a jest mast jistá a skušená, a tať se takto dělá: Vezmi lejna [24v] kozie a lejna psie, i zsuš to dobře a udělej z toho prach. Pak přiřiniž k tomu stredi medové a potom rozdělej volejem dřevěným, a dělaje z toho flastry, klad' je na ránu, neboť se pod tiem divným obyčejem hojí.

Mast celicie

Mast celicé a velmi rychlá zhojiti každú ránu takto se dělá: Vezmi sádlo jezevčie a sádlo divoké kočky

---

^w bude] budu

a sádlo staré husi, i zpustiž to tré v hromadu, ať bude mast, nebo což jí kolivěk mazati budeš, toť velmi brzo zacelé a namiesto se zavře a zahojí.

Celice

Mast celicie, velmi ušlechtilá, takto se dělá: Vezmi čistou cibuli a zvař ji v dřevěném oleji velmi dobře, [25r] pak přičiniž k ní strelu čistého a múky bílé pšeničné i povariž toho spolu, až počne hustnutí, a potom ji ztiahni a schovej, nebo což jí mazati budeš, velmiť se lechce pod ní hojí, a ránuť ledva znáti bude, takť ji zacelí.

Celice

Mast celicie skušená každým ranám mistra Valiána, toho lékaře skušeného, takto se dělá: Vezmi bukvici vobojí i s kořenem, husí nožku, zanykl, celník, nátržník, řebříček, starček a šalviji, i ztluc to velmi dobře, a potom vezmi loj jelení nebo skopový, a to tak mnoho, jakž na té masti vidíš, a reziny smrkové a vosku čistého, i [25v] vložič to na pánev a přičiň k tomu voleje dřevěného a vař to spolu. Pak, když se zdáti bude, přičiniž

k tomu málo *galbanum* nebo *serapinum* a povař toho spolu málo a potom zcedě^x stiehni a schovej ku potřebě. A tať mast celí a hojí všeckny rány, neboť jest pokušena a chválena od mnoho dobrých mistruov a lékařuov v lékařství dospělých.

Mast *dyaltea*

Tuto se pokládá, kterak máš dělati tu přeušlechtilú mast, kterážto slove *dyaltea*, vedlé správy a naučení toho lékaře dospělého mistra Henricha z Holomúce. Nejprvé vezmi dvě libry toho koření tlučeného na prach, jakoť slove *althea eviskus*, [26r] pak vezmi libru semene řeckého tlučeného a druhú semene^y lněného a mořské cibule, jakož slove skvila, puol libry, pakli by jie nemohl mieti, ale vezmi tuto obecnú, a upec ji čistě a ztluc dobře. Pak vložič to všeckno v sedm liber vody a nechej toho státi tři dni a tři noci. Pak čtvrtý den vezma i přistaviž to k ohni a vař to spolu

---

^x zcedě] zcedye

^y semene] sememene

tak dlúho, až' počne hustnúti. Pak vykydniž to u pytlík a přilí k tomu málo horké vody a vydav z toho tu miezku, což nejlépe budeš moci⁶, pak vezmiž té miezky dvě libry a upusť to ve čtyři libry dřevěného voleje i vařiž to spolu tak dlúho, až' ta miezka v tom [26v] voleji zmiše. Pak přičiniž k tomu libru vosku čistého a másla, cožť se zdáti bude, pak, když' se to všeckno rozpustí, tehdy přičiň terpentiny 6 lotuov a *galbanum* lot a *gumi arabicum* lot a naposledy přičiň prachu puol libry z smoly řecké, i vařiž to všeckno spolu, dokudž' se zdáti bude. Ale vždy miešej, ať se nesrazí, až' ustydne, a potom ji schovej, ztáhna u vrhli dobře. A toť bude mast *dyaltea* pravá a dokonalá. A tať mast zahoní všeckny votoky a napravuje uschlé údy a všeckny chromoty měkčí a stahuje a rozvazuje žíly skrčené a obživuje a všec[27r]kny nemoci studeností uražené léčí^z

---

⁶ „moci“ dopsáno stejnou ruku nad řádkem

^z *léčí*] *aleczy*

a dává jim vlačnost a živnost zase, neboť jest ta mast převelmi prorazitedlná všech chromot a žil všelikých úduov.

Fuskum

Takto máš dělati mast smědú narošřující, kterážto slove *fuskum*, vedlé naučenie a zprávy velikého mistra a lékaře dospělého, mistra Avicenny, takto se dělati má: Vezmi voleje dřevěného #⁷ libry, vosku čistého 4 loty a řecké smoly 2 loty, loje skopového 4 loty, kadidla bílého lot, terpentiny 2 loty, černé smoly přepuštěné 4 loty, *serapinum* #⁸ lotu, mastix #⁹ a [27v] *galbanum* #¹⁰ lotu, pak vlíž volej na pánev a vlož tam ten vosk a nechť se rozpustí. Pak černú smolu a řeckú smolu, pak loj skopový a potom terpentinu. Pak *serapinum* a *galbanum* a naposledy mastix a bílé kadidlo, ale majíť prvé ty všecky věci ztlučeny na prach bejti,

---

⁷ značka pro jeden a půl

⁸ značka pro polovinu

⁹ značka pro polovinu

¹⁰ značka pro polovinu

kromě vosku a smoly. Pak vařiž to spolu na tichém vohni a vždy miešej špatulí, pak, když se zdáti bude, staviž ji doluov a nepřestávej jie miešati, ať by se v ní prachové nesrazili, ažť se zsadí, a koštuj jie na železe, ať by velmi hustá ani žídká nebyla, nebo to muožeš opraviti olejem a vařením, neboť nemá býti [28r] velmi hustá. Takéť k ní někteří přidávají prachu z semene sena řeckého. A tať se mast hodí proti ranám smrdutým a vyhnilým, neboť je náramně masem naplňuje a narošťuje, což v nich vyhnije, a smrad z nich vyhoní a náramně rány celí, i protož se hodí jako jedna mast mezi všemi.

Apostolicon

Takto máš dělati mast, kterážto slove *apostolicon*, vedlé naučení mistra Avicenny, kterážto táhne k sobě všeckny věci, kteréž v ranách jsú. Nejprvé vezmi *galbanum*, *serapinum*, armoniaku, a to každého lot, vosku 6 lotuov a puol libry octa a směs to spolu a povař málo, pak vezmi [28v] mastix a bílé kadidlo, a to každého lot, i ztluc to na prach a přičiň k tomu pryskyřice lot a směs v hromadu

a rozpust' a potom proced' na studenú vodu, pak, zbera ji doluov, i zdělejž ji mezi rukama při vohni, pričine' voleje, ať by velmi tvrdá nebyla. A tať mast hojí všeckny rány a hnilosti vyčišťuje a masem narošťuje.

Mast apostolicon

Mast, jako slove *apostolicon*, jiným obyčejem takto se dělá: Vezmi reziny smrkové čtvrt libry a *aurypigmentum* asi 6 lotuov a sádla nedvěžého a jezevčého obojieho #¹¹ libry a *aloe epaticum* 2 loty. Pak vařiž to všeckno spolu, a když se zdáti bude, tehdy ji zstav a nechajť [29r] ustydne, a potom ji ztiehni a schovej. A tať mast hojí a léčí všeckny věci zlé a zhnilé a prohniliny^{aa} zkažené, a zvláště nohy.

Apostolicon

Mast *apostolicon* opět jiným obyčejem takto se dělá: Nejprvé vezmi dřevěného voleje libru a vstav

---

¹¹ značka pro polovinu

^{aa} *prohniliny*] prhnyly

jen na voheň a nechajť zevře. Pak pričín k tomu 6 lotuov vosku, ať se to spolu rozpustí, pak smoly čisté sudové přepuštěné 4 loty, *serapinum* 4 loty a čisté pryskyřice 2 loty, a potom mastix a kadidla bílého, každého 2 loty, ale majíť ty všeckny věci prvé na prach ztlučeny býti, kromě pryskyřice a smoly. Pak vařiž to spolu a vždy miešej ustavičně, pak když se zdáti bude, [29v] tehda ji zcedě schovej. A tať mast hojí stříely a rány rozsedané a talov z nich vytahuje a všeckny rány namiesto vyčišťuje a masem je zase novým narošťuje a každé hnilé věci kruntovně hojí.

Mast *apostolicon*

Mast *apostolicon* jiným obyčejem takto se dělati má, o nížto vypisuje mistr Avicenna veliké moci. Nejprvé vezmi řecké smoly, vosku, pryskyřice, armoniaku, a to každého 4 loty, a poponáku a *flores eris*, každého lot, podražce #¹² lotu, bílého kadidla, mastix a *bdelium*, každého lot, glétu 2 loty a *gumi*

---

¹² značka pro polovinu

arabicum 2 loty, a to máš vařiti, vezma žejdlík vinného octa litého, a to tak dlúho, [30r] ažť měko bude, pak tepruv přičiň vosku a smoly řecké a pryskyřice dřieve řečené. Pak přičiniž k tomu 2 libry^{ab} voleje dřevěného a nechajť to spolu znenáhla vře, a ty vždy miešej, ať nepřihorí, pak, kdyžť se zdáti bude, tehdy ji zstav a nechť prochladne. Pak, stáhna ji^{ac}, dobře schovej, a tať mast má do sebe tyto moci: Nejprvé žeť táhne z ran všecknu zlú krev a celí všeckny rány vyhnilé a staré fistule hluboké, jako v sobě svrchu úzké^{ad} diery mají a vždy z nich hnoj piští, a všeliké hlízy vyhnilé hojí a z každých ran všeko maso zhnílé ven vyjie a vytáhne a zase masem narostí a zahojí.

[30v] Mast agripa

Takto máš dělati tu mast přeušlechtilú, kterážto slove agripa, kterážto jest král Agripus své vlastnie

---

^{ab} *libry*] librzy

^{ac} *ji*] dy

^{ad} *úzké*] vzde

méno dal pro jejie veliké moci. Nejprvé vezmi prachu tlučeného z toho koření, jakoť slove agripa, libru a dvě libry reziny smrkové. A tu takto nejprvé vyčišť, rozpust' ji dobře a zced' ji čistě skrze koudeli na lýtý ocet, a budeť smola řecká. Pak vezmiž ten ocet a prach z té agripy i vespiž jen do něho a vař to spolu, ažť uschne dobře na uhlí, a potom to vezma, i ztluciž to opět na prach i s tú smolú. Pak vezmi loje jelenieho nebo skopového libru a vosku čistého 3 loty, [31r] i vařiž to spolu na tichém vohni a vždy miešej ustavičně. Pak, chceš li, dejž jí přísadu jako jiné masti, a kdyžť se zdáti bude, tehdy ji stav a stiehni a schovej, a tať se mast hodí všem lidem vodnotelným, nebo ktož jí maže břicho nebo na flastru přikládá, náramněť každého člověka měkčí a hodíť se proti každému votoku všeho těla a všem votokom žilným, kdyžť komu žíly otekú, maž jí sobě při vohni, a mineť. A ke zlým nohám zhnílým a k jiným mnohým věcem jest mast dobrá.

Mast pruská

Mast pruská takto se dělají má: Nejprvé vezmi puol libry dřevěného voleje a žejdlík octa vinného [31v] a klétu červeného lot a kupršlaku lot, myrry lot a grunšpátu lot a *petryoleum* lot a vosku červeného věrduňk. A když to všecko rozpustíš a zvaříš, až červená bude, tehdy vezmi mastix tlučeného lot a vespí v to a miešej dobře. Pak vlíž tu mast na čistou vodu studenou, a potom ji zbera, i zsušíš ji při vohni a zdělej v roubíky.

Pruská

Mast pruská, jiným obyčejem jako slove *deaquilon*, takto se dělá: Nejprvé vezmi červený klét a ztluc jen, což nejdrobněje budeš moci¹³, pak, vezma ten prach, i vespíš jen v dřevěný volej a vař to spolu na mosazné pánvici, a vždy miešej špatlíkem, a když uznamenáš, že se počne čer[32r]venati, tehdá přičiň k tomu vosku čistého červeného a pryskyřice a *galbanum*, zvaře jen

---

¹³ „moci“ dopsáno touž rukou při okraji

u vinném octě, ale více vosku nežli *galbanum*, i povaříž toho spolu málo a koštuj na železe, ať by hustá, ani žídká nebyla, nebo to můžeš volejem opravit. Pak, když se zdáti bude, dejž ji na studenú vodu, a chceš li mieti tu mast lepší a ušlechtilejší, tehdy přidej k ní *serapinum*, a budeť mast dokonalá.

Mast bílá

Takto máš dělati mast bílú vedlé naučení a správy mistra Mikuláše pesalského. Nejprvé vezmi plajvajsu, což se zdá, a zetříž jen dobře, pak vezmi *galbanum* a nechť zevře [u] vinném octě. Pak rozpusť tiem octem ten plajvajs a tři [32v] to spolu, ažť ten ocet zmiše, pak vezmi mastix a kadidlo bílé, na prach ztlučené, i přidejž toho k té masti a tři to opět spolu, přilévaje k tomu ruožené vody po málu, pak, když ta voda v té masti zmizé, tehdy ji rozdělej namiesto volejem ruoženým, máš li, nebo dřevěným. A toť bude mast bílá dokonalá přednie, kterážto vysušuje všeckny vlhkosti z ran a všeckny mokrosti talovem tekúcé a všeckny věci slané, sprýštěné vokolo ran suší a chladí a hodí se

k každé ráně zapálené červeností a kteráž se velmi hnojí.

Bielá

Mast biela jiným obyčejem takto se dělá: Nejprvé vezmi klét od stříbra a plejvajs a zetriž to velmi drobně, [33r] což nejlépe budeš moci, pak vezmi miezku koliandrovú a lítého octa i směsiž to spolu, pak přičiň k tomu voleje ruoženého a tři to spolu, což nejlépe budeš moci, až do bělosti, a chceš li, přičiň k ní miezky rútěné, a budeť ještě lepší. A tať se mast hodí proti všem zlým neštovicém a pryskejřom, jakoť velmi pálé a velikú horkost a bolest činie a votok červený z sebe vydávají, a proti všem přímětom^{ae} a jiným bolestem.

Mast červená

Mast červená takto se dělá: Nejprvé vezmi červené koření a vopeř je čistě, pak vydřiž z něho vostržeň a zavrž, a to koření zsekej a ztluc s čistým

---

^{ae} přímětom] przyemyetom

májovým máslem a přičiň k tomu nátržníku [33v] červeného a stařečku a smekličkového kořeníčka a vařiž to spolu v tom másle, a to tak dlúho, až červenost to máslo přemuož, pak zcediž ji dobře a schovej. A tať se mast hodí píti těm všem, ktož se ztlukú, zpadnúce z vysoka, nebo ktož se natrhnú nebo nalomie a porušie nebo vnitř votekú nebo v sobě vnitř neštovice mají, a zvláště těm, ktož v sobě sraženú krev mají, toť všeckno uzdravuje.

Mast, kterážto vytahuje leb v hlavu vraženú nebo vlomenú

Mast, kterážto vypisuje mistr Anzhelmus z Janova, kterážto uzdravuje a léčí hlavu zmožděnú a zlámanú a leb u mozk vražený zase vytahuje, takto ji dělati máš. Nejprvé vezmi terebentiny [34r] dvě česti a jeden diel vosku čistého a rozpust to spolu na vohni a vlí na čistý vocet studený a tlač to v tom voctě v hromadu za dlúhú chvíli, ažť ustydne. Pak rozpustiž to po druhé a vlí to na ženské mléko nebo na kravie a opět to tlač

v hromadu, což nejlépe budeš moci. Pak rozpustiž to po třetí a vlí to, vezma miezky z bukvice dvě česti a jednu z verbeny a jednu z řebříčku, i tlač to v hromadu velmi dlúho, ať nabéře do sebe těch miezek, a jestliže by miezek svrchu psaných nemohl v ten čas mieti, ale vezmi prachy z toho koření a přičiň zeměžlučového, a směs to dobře spolu. Pak, [34v] vezma plenu, i střihejž ji na několikero a na tu rúchu přilož flastr a protiehni jen lechky skrze teplé víno a polož jemu na ten úraz a nech toho až do třetího dne a potom opět nový z též masti, a zhojíš se jistě z boží pomoci. Neboť ten flastr sproštuje mozk i všelikú ránu zlámanú v hlavu a ztlučení leb, a zvláště tiemě, a nebo když by která mokrost a voda byla na svrchní pleně nebo dolejší, ale pomni na to, aby toho tajil, lečť by velmi milý přítel byl.

Mast na hlavy zmožděné

Mast k hlavám zbitým a zmožděným takto se dělá: Nejprvé vezmi červenú bukvicu i s kořenem a zsuš ji dobře a ztluc na prach, pak vezmi staré

sádlo vymočené a ve[35r]spiž v ně ten prach a vař to spolu, dokudť se zdáti bude, a potom zcedě schovej^{af}. A tať mast hojí hlavy zbité a zmožděné kterýmž kolivěk úrazem a všeckny kosti zmožděné ven z rány vytahuje a velmi brzo ránu hojí a celí, a jest věc skušená.

Mast na provaly

Takto máš dělati mast, kterážto hojí a léčí všeliké bolesti rozjedlé a provalené, kterúžto vypisuje mistr Ipokras: Nejprvé vezmi černú smolu a smolu arabskú, každého #¹⁴ libry, i směsiž to všeckno spolu a povař^{ag} toho málo. Pak vezmi mastix a bielé [35v] kadidlo, a zetři to dobře na prach, a pryskyřice. A to každého lot a směs to v hromadu a nechajť se rozpustí velmi dobře, pak procediž to skrze rúchu na studenú vodu a potom ji zdělej mezi rukama při vohni, přičině k ní voleje, ať by změkla.

---

^{af} schovej] fchowa

¹⁴ značka pro polovinu

^{ag} povař] povaz

A tať mast uzdravuje všeliké rány nečisté a fistule a hlízy vyhnilé a všecken flus, kterýžto z hlubokosti těla pochodí, stavuje a léčí namiesto.

Na provaly

Mast jiným obyčejem^{ah} takto se dělá: Nejprvé vezmi múku žita jarého a loj čistých jeřátek mladých, med jarý vyčištěný na vohni a spěněný ode všie nečistoty a dřevěný olej, [36r] a to všeho rovně, i směsiž to spolu a vař na tichém vohni a miešej, ať by nepřihořala a nevyběhla anebo se nesrazila, a nechajť vře poznenáhlu, ažť počne hustnúti a tvrdnúti, tehdy ji odstav někde v studené miesto na zemi, ať vychladne. Pak, vezma čisté nové plátno lněné, i dělejž z něho flastry, nějakú nádobu novú, aby se toho rukama nedotýkal, a uzříš velmi divné hojenie, neboť ta mast hojí všeckny věci rozjedlé a vlkojedé a tu nemoc, jakoť slove pojed, a jiné všecky bolesti, kteréžto jsú nezhojitedlné na člověku, a zvláště na nohách.

---

^{ah} *obyčejem*] obyczem

[36v] Mast na provaly

Mast jiným obyčejem na všeckny hnilosti člověčie takto se dělá: Nejprvé vezmi hus a zsekej ji na drobno i s kostmi a úhoř, též zsekej. Pak vezmi staré sádlo vymočené a kozlový loj a toho tiem více, ať by toto žídko nebylo, pak smažiž to spolu, a potom vezmi řebříček, šalviji, přímětné^{ai} kořeníčko a zpeř to čistě a ztluc i vložiž to v tu mast a nechajř spolu vře. A kdyžř se zdáti bude, procedě, vydav dobře a schovej. Pak udělejž takto: Vezmi bobky krámné a bobky kozie, a to rovně, a žlútky z tvrdých vajec, a zsuř ty věci a udělej z toho prach a přičiň k tomu krun[37r]špátu, a přidej mezi to kafru tiem více a zetři to, což nejdrobnějie budeš moci. Pak věžiž se mastí svrchu psanú a na ty bolesti ten prach syp, a toř každú hnilost zhojí, budřto na tváři, nebo i každú ránu novú, ale na nové rány prachu sypati nemář. I protož mář znáti, žeř jest kafr dobrý klásti do

---

^{ai} přímětné] prziemyetne

každé masti pro hojení, nebo když budeš tou mastí vázati a tím prachem zasýpati, a navare v ovesné vodě stařečku a zájemního kořeníčka, tím rány vymývati, zhojíš každého. Neboť ta mast hojí všeckno, což na člověku hnije, buď, což buď, ruka nebo noha nebo muži spodní úd jeho nebo ženě jejie hanba anebo tvář.

[37v] Mast na vlkojedy

Mast na všeckny staré škody a hniliny takto se dělá: Vezmi fiolný kořen a hadový kořen a zřež to na kusy a vař spolu dobře. Pak ztluc to, což nejlépe budeš moci, a přičiň k tomu múky bobové a strelu se lžíci a s puol lžíce lněného semene voleje a s půl lžíce čisté křídý^{aj} benácké a s puol lžíce kadidla bílého a směs to všeckno v hromadu. Pak vezmi tuto vodu a rozpust' jí ty prachy a udělej z toho jako kaši a maž tím flastry a klad' je na bolesti, a tu vodu takto dělati máš: Vezmi žlutého lilium kořen, jesti' červený, a hadového kořene, čapieho nosku

---

^{aj} křídý] krziedy

a nátržníku, a to rov[38r]ně, i ztluciž to spolu a vař u vodě a přičiň k tomu vína. Pak zcediž do dobře a schovej v sklenici. Pak vymývejž sobě tú vodú ty bolesti a na to věž tú mastí svrchu psanú, neboť ta věc hojí všeckny škody a rány staré, vyhnilé a provaly, a zvláště na nohách. A také muožeš sobě z toho koření prachu k zimě nadělati.

Na provaly

Mast na všeliké vlkojedy a na jiné bolesti, jako slovú nedotykej se mě, takto se dělá. Nejprvé vezmi libru běli a sádla puol libry a suché ruože s hrst, i vaři to spolu, pak vezmi 3 loty vosku a čisté pryskyřice s vaječnú škořepinu a udělej z toho mast [38v] a věž se jí, pak, nadělaje prachu z těchto věcí, i zasýpejž jím sobě. A tenť se takto dělá: Vezmi sukna modrého a šalviji, i vložiž to v nový hrnec a zamaž to hlinú dobře a spal to na prach, a tiem zasýpej a vždy touto vodú vymývej. A tu takto dělej: Vezmi vody studničné s puol pinty a vlož do nie biélého kamence lot a nechajť se rozpustí, pak vymývejž sobě tu bolest čistě tou vodú a tiem

prachem posýpej a na to flastry z té masti při kládej. A tak čině, zhojíš tu každú bolest, jakož slove nemoc neuzdravitedlná a nezhojitedlná, a jestiť pokušené.

[39r] Na vlkojedy

Mast na rozličné vlkojedy jiným obyčejem takto se dělá: Nejprvé vezmi škořepiny vaječné, jakoť tepú u veliký pátek k mazancom, a ty ztluc na prach a prosej čistě, pak vezmi kozí smetanu a vespi ten prach do nie a vař to spolu dobře. Pak, cožť toho svrchu bude, to zbeř a schovej a ostatek rozklad' tence na šindeli a nechajť uschne, a potom to ztluc čistě na prach, pak zasýpej sobě tiem prachem a na to se tú mastí věž, kterou si sebral, a zhojíš se velmi rychle.

Mast velmi misterná na rozličné bolesti vyhnilé a vlkojedé, kteráž se z cihel [39v] dělá, a to takto: Nejprvé vezmi staré slaniny a zřež jie drobně, pak zškvařiž^{ak} jie dobře na pánvici a proced' skrze

---

^{ak} zškvařiž] zkwarziz

rúchu na studenú vodu. Nejprvé zvaře v té vodě husí nožku, verbenu a starček, pak nechajžť ten tuk stojí na té vodě asi čtyři dni a čtyři noci, ať se z něho suol ven vytáhne, a potom ten tuk zbeř čistě do kotlíka, vstav jen na voheň a nechajť vře poznenáhlu, dokudť praštěti bude. Pak vezmi galmej, jestiř hlína, v kterúžto mosaz lejí, a rozpal ji dobře a uhas ji u víně asi po třikrát. Pak vezmiž té hlíny dva diely a jeden diel starých cihel tlučených a směs [40r] to, což nejlépe budeš moci spolu, a přičiň k tomu pátý diel *vitriolum* obecného. Pak vezmi toho tuku vyškvařeného dva loty proti jednomu lotu těch prachuov i vařiž to spolu asi za čtvrt hodiny a miešej velmi dobře, ať se ty prachové smiesie s tiem tukem, a potom odstav a schovej, pak maže tu mast na dubový list, i kladiž sobě na bolest, a bude liť to jézva velmi zasmrazená, učiň takto: Vezmi kýchavky v krámiech^{al,15} a vespi ji do

---

^{al} *krámiech*] kranyech

¹⁵ nejisté čtení

flašky a nalí na ni vína a zahrad' to, což nejlépe budeš moci, a vstav ji do vrúce vody a nech jie tam za dobrú chvíli. Pak vymývejž sobě tiem vínem [40v] ty bolesti, a na to tú mastí věž, a tak zhojíš každého, neboť ta věc hojí všeckny staré škody a hnilosti čistí a divie maso shánie a každú ránu namiesto vyhnojí a uzdraví a jest věc na mnohých skušená.

Mast na zlé jézvy

Mast jiným obyčejem na zlé jézvy a provaly takto se dělá: Nejprvé vezmi čistú pryskyřici a jarý vosk nebo čistý nový, a to rovně. Pak vezmi čisté víno a vlí do kotlíka a vstav na voheň a vlož tam tu pryskyřici a nechajť se rozpustí. Pak vosk a potom dřevěný volej i vařiž to spolu poznenáhlu a vždy miešej a hled' [41r] pilně, ať nevyběhne, a potom ji procedě schovej. Pak, vezma *lact virgineum*, i vymývejž jím sobě ty bolesti, a na to tú mastí věž, a zhojíš se. Neboť ta mast hojí všeckny provaly a vlkojedy a rozličné votoky a zápaly, a jest věc skušená. A když by se rána nechtěla zasušiti, tehdy

nadělej prachu ze mchu dubového a zasypej jím ty bolesti a zhojíš každého, lečť by jemu od přirozenie bylo anebo že by žíly strhané měl.

Na provaly

Mast jiným obyčejem na též bolesti takto se dělá: Nejprvé vezmi vozimý semenec a zetři jen s dobrým vínem. Pak přičiň k tomu sádla starého vymočeného a vosku [41v] jarého nebo čistého, nového jelenieho loje, dřevěného voleje a lněného také, pryskyřice, bílého kadidla. I udělejž z toho mast a přičiň k ní kafru, neboť odjímá hnilost a smrad. Pak věžiž se tú mastí a vymývej sobě tu bolest vovesnú vodú pro nečistotu talovu tečenie. Neboť ta mast každý proval zhojí velmi rychle i každý vlkojed, byť všeckny kosti holy od masa byly. Neboť jest ta věc jistá a skušená, a zvláště na pánu z Rožimberka a na jeho milostníku, na knězi kazateli.

Voda k vymývaní ran starých

Takto máš dělati vodu na všeckny staré a zhnilé škody: Nejprvé vezmi kořen fíolový, podražec,

nátržník a ztluc to dobře a vař spolu u vodě, [42r] pak procediž to čistě a vymejvej sobě tiem ty bolesti, a to takto: Vezma húbu, napojž ji té vody a polož sobě na bolest. Pak, nadělaje sobě prachu z těchto věcí, i zasýpejž jím sobě tu bolest. Vezmi alún a spal jen a přičiň k tomu tolikěž vaječných škořepin pálených a štičích čelistí nebo všeckno tré spal spolu, a to vše v jedné váze, pak, ztluka to dobře a proseje, zasýpejž sobě, a tú vodú vymývej, a zhojíš tiem všeckny provaly staré a věci zhnilé.

Flastr

Tuto se pokládá nebo vypisuje naučenie páně Léskovcovo, kterak máš dělati flastr k vytažení šípu [42v] nebo kulky nebo jiné všeliké věci, což by v ráně vželo. Tako jen dělati máš: Vezmi štičie sádlo a konopí, vozimu bez kořene a léskové vořechy, což nejstaršie muožeš mieti, i [s] škořepinami, a několiko zrn jakštajnu^{am} biélého, pak ztluc to všeckno v hromadu velmi dobře

---

^{am} *jakštajnu*] yakftanu

a udělej z toho flastr a vlož jen na tu ránu, v kteréžť jest šíp anebo kulka, a udělejž v tom flastru dieru proti té ráně tak velikú, jakož jest ta rána zvieci nebo málo větčí. Pak vezmi čistou řasu z řeky a prosuš ji málo, ať z nie ta voda vysákne, a klad' mu ji v tu ránu na každý den, a to vždy [43r] novú, a to čiň, ažť ta věc z té rány vyjde^{an} a sama se ven vytáhne. A v ty časy neklad' jemu na tu ránu nic jiného než vždy tu řasu, a to vždy novú, ale toho flastru nikdy neodvazuj, jeližť se ta věc ven vytáhne, neboť muož trvati za dvě neděle, a přitom jemu máš traňk píti dávatí, a to takový, kterýť vseckny věci z ran tiskne a žene, i všeliké nečistoty. A tenť se takto strojí: Vezmi černobýle bez kořene a hadového traňku i s kořenem, šalvijs, což muožeš nejdrobnějšie^{ao}, pak zsekej to nevelmi drobně a vař to spolu u víně, zamaže tu nádobu dobře, jediné v tom [43v] koprvadle udělej malú dierku, ať má

---

^{an} vyjde] wyngde

^{ao} nejdrobnějšie] naydrobnayffie

produch, a vař jen, až ť jeho třetina uvře. Pak dávejž ten traňk píti tomu raněnému ráno a večer, a to skrovně, neboť jest velmi silný. A pakliž by se v tom raněném stavilo, tak, žeť by tvrd byl v životě, tehdy jemu navař toho traňku v starém pivě a užívej jeho jako prvniego, a budeš měkek. A tenť se traňk hodí každému raněnému, ktož jest zastřelen nebo poboden nebo kterakž kolivěk raněn, jedině kromě hlavy, neboť by jemu plenu protrhl a mozk by jemu z hlavy vyhnal, neboť náramně všeckny rány čistí a talov z nich a nečistotu ven žene a tiskne.

[44r] K vytažení šípu

Takto máš udělati, když v kom šíp nebo kulka vostane nebo což kolivěk jiného, učin takto: Vezmi staré zaječie sádlo, což muožeš nejstaršie mieti, a raky živé, kteréť mají vejce, a ztluc to spolu velmi dobře, pak posmažiz toho na pánvici málo, přičině k tomu vosladiče skalného a hřibuov nových nebo sušených a, zvaře to spolu, schovej. Pak učiniž takto: Vezma tu mast, i mažiz ji sobě vokolo té rány i proti ráně a vytáhneť se sama ta věc z té rány.

A dávej jemu traňk píti, vezma kořenie i s listem^{ap} od jahod, jakoť [44v] slovú smekličky, a zvař u víně nebo v starém pivě a pí ráno a večer a klad' na tu ránu list od jahod, jakoť slovú vostožnice, a uzříš, žeť se ta věc sama z té rány vytiskne a vytáhne, že budeš moci rukú vynieti.

Mast, kterážto táhne k sobě železo

Takto máš dělati mast, kterážto k sobě táhne železo i jiné vseckny věci, kteréž v ranách jsú. Vezmi kořenie ode třtiny^{aq} a ztluc je dobře s starým sádlem vymočeným, pak přičiň k tomu *serapinum* a vosku čistého a zvař to dobře spolu, a chceš li silnější a lepší udělati, tehda přičiň k ní *petrioleum* [45r] nebo *aza fetida* a poleje, a k tomu užívej tohoto traňku: Vezmi hruštičku, zanykl a vosladič skalný a vař to spolu, v čem chceš, a pí ten traňk, a vyjdeť všeliká věc sama ven z té rány, buď, což buď.

---

^{ap} *listem*] lyffte

^{aq} *třtiny*] trzyny

Flastr

Takto máš udělati, když v kom jaká zástřela vostane nebo což kolivěk jiného uvázlého. Vezmi květ skabiozový a ztluc jen na prach a rozpust to vínem, pak udělej z toho flastr a polož jen na tu ránu a vytáhneť se z nie všeckno samo ven. Nebo učin takto: Vezmi koření, jakoť slove hlaváč, a ztluc je dobře a polož sobě na tu ránu, a vytáhneť se z nie samo ven. [45v] Nebo učin takto: Vezmi lejno od húsara horké a přivež je sobě na tu bolest, a toť vytáhne všelikú věc z každé rány. A jestliť by se přihodilo, žeť by ta rána velmi votekla, tehdy učin takto: Vezmi bobrový stroj a prustvorc a dřevěný volej a vař to spolu u víně nebo v octě a přivazuj sobě tu věc na ten votok, dokud kterou bolest čiješ, neboť to všeliký jedovatý votok odhání, ale máš při tom traňku užívati.

K vytažení všeliké věci z rány

Ktož má v ráně jakú věc uvázlú, buď což kolivěk, dřevo, železo, kámen, učin takto: Vezmi sémě třemdalové a zetři je dobře a přičin k němu syřiště

zaječého [46r] a klad' to na tu ránu, a vytáhneť se z nie všeckno ven. Nebo vezma bobový květ, i ztluc jen a věž na to. Nebo učiň takto: Vezmi mast *apostolicon* a magnes kámen a skalný osladič a ztluc to všeckno spolu a klad' na tu ránu a pí k tomu traňk, navaře vosladiče skalného u víně, a hryz ji také, a toť každú věc z rány vytáhne a ven vyžene, a jestiť pokušené.

Flastr

Ktož chce šíp z rány flastrem vytáhnúti nebo jinú věc všelikú, učiň takto: Vezmi raky a zaječie sádlo a ztluc to spolu dobře a nechej toho státi za celý den a za noc. Pak vezmi bielek z vejce a pryskyřici a ztluc to v hromadu a klad' na tu [46v] bolest, a vytáhneť se všeckno ven, a na to traňku užívej.

Ktož se čím zakuolé

Takto máš udělati a pomoci každému vedlé naučení mistra Arnošta z Holomúce, když se kto čím zakuolé, buďto hřebem nebo jakým železem nebo čímž kolivěk. Vezmi pšeno a staré sádlo vymočené a přičiň k tomu málo májového

i pražiž to spolu na rendlíku a potom věž to na tu bolest, což muožeš nejhorčeje zdržeti, a vytáhneš se ven všeckno. Nebo učin takto: Vezmi šalviji a vymočené slaniny a zsekej to spolu drobně a ztluc u moždieři, pak [47r] kladiž to sobě na tu bolest a toľ ulěčí a zhojí všeckno zaklánie škodlivé a jedovaté. Nebo učin takto: Vezmi koření strielové a ztluc je s medem a věž tiem tu bolest, a vytáhneš se všeckna nečistota ven i všeckno, což v té ráně vězí.

Ktož jest raněn u veliké střevo nebo v žaludek

Takto máš hojiti každého, ktož by raněn byl u veliké střevo nebo v žaludek. Nejprvé ohledej a zvěz, nastydlo liť jest to střevo nebo žaludek, jestliť by se ven vyvalilo, tehdy nejprvé, vezma kozie mléko teplé, i obmýž jím to střevo nebo ten žaludek čistě. Pak, vezma [47v] jehlu s nití hedbávnú i heftuoj jemu to střevo švem dobře neboli ten žaludek a vecpej jemu zase. Pak, vezma červený prach, i sypiž jen na ten šev toho střeva

nebo toho žaludku, a to čiň, až' zacele, a na to jen věž mastí, kterážto rány celí, ale máš věděti, aby jemu píti traňku nedával, nebo by jemu zase tu věc protrhl, než vezma čisté staré sádlo vymočené, i přepustiž je čistě, pak dávejž mu je po málu píti v teplém pivě, neboť ta věc velmi lechko člověka projde, a to máš kus velmi [48r] misterný a dovodný jako jeden mezi všem lékařstvím.

Ktož má velikú žílu na hrdle přeřatú

Takto máš učiniti a léčiti každého, když' by se přihodilo, že by komu velikú žílu na hrdle přeřali nebo kde jinde, a když' by jemu krve staviti nemohl, učiň takto: Vezmi jehlu s hedbávnú nití a podstrč ji pod tu žílu a zavěž mu ji dobře tú nití, ať by jemu z nie ven krev jíti nemohla. Pak, vytra tu ránu čistě, i sypiž mu v ni červený prach a na to jemu udělej flastr z bielku vaječného, pričíně k tomu kadidla bielého, a vomoče v tom koudeli, i položiž jemu na tu ránu a neod[48v]vazuj toho až' do třetieho dne, a potom jen věž mastí, která' k tomu slouží nebo slušie.

Kterak máš klidvosr staviti

Tuto se pokládá jedno naučení a lékařství velmi misterné, kterak máš lidem klidvosr staviti. A toť jest velmi potřebné a těžké, nebo to máš věděti, žeť ne každému jedniem lékem muož zastaven býti, než jednomu jinak a druhému jinak. I protož se o něm bude tuto rozličně psáti. Nejprvé takto: Vezmi krunšpát, kamenec a bielek z vejce a vař to spolu v čisté vodě a potom zcedě zschovej, pak vystříkni tu ránu tú vodú nebo vymý[49r]vej a zasýpej na to pýchavkú, kterážto na poli ruoste, a tu koži zakládej, a v ten čas máš znamenati, aby jemu silného traňku píti nedával, nebo by žádnému klidvosr staviti nemohl pro tlačenie traňku.

Klidvosr

Když komu klidvosr teče, učiň takto: Vezmi biely kamenec a pal jen na novém střepě. Pak, vezma ruoženú vodu, i uhasiž jen asi po devětkrát, a potom ztluc na prach. Pak, rozdělaje bielek z vejce, i zahustiž jen tiem prachem, a nastruže na pleně té bavlny, i vomočiž ji v tom a polož to do rány, kdežť

teče, a na to uvěž flastrem a potom plena[49v]mi. Nebo učiň takto: Vezmi kamenec pálený a ztluc na prach a přičiň k tomu tolikéž cukrkandy, holubích hoven, křídý benácké, bobové mouky, klétu a *boles armenum*, a to všeho rovně ztluka, směs spolu a zasýpej tiem, a staneť jistě.

Ktož chce komu klidvosr zastaviti, učiň takto: Vezmi voleje bobkového dva loty, cinobře puol lotu a dva žlútky z vajec dobře vařených a přičiň k tomu octa, cožť třeba jest, a rozdělej to spolu a přiřládej tu, kdežť teče, a staneť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi šišky jedlové a zvař je [50r] u víně dobře, pak vymývejž jemu tu ránu, a staneť.

Klidvosr

Když komu teče klidvosr z hnátu nebo mozku a když jeho nižádným lékařství nemuož zastaviti, tehdy učiň takto: Vezmi vodu z ruože nebo tu miezku a máčeť v ní knoty a klad' v tu ránu a na to vodú zalévej nebo zastříkuj, a staneť. Nebo učiň takto: Vezmi vepřové játry a spal je na prach a zasýpej jím tu, kdežť teče, a staneť jistě, a toť jest věc tejná

a skrytá mezi lékaři. Nebo učiň takto: Vezmi hořké lupenie a vař kořen od něho u pivě a pí ten nápoj, a listu natluka, klad' jen [50v] na tu ránu, nebo miezky nadávě, púšťějž ji do té rány, a natluka prachu z listu, zasýpej jím, a staněť jistě.

Ktož chce v ráně klidvosr staviti, učiň takto: Vezmi žluč kaprovú a púšťějž mu ji do rány, pak vezmi klét červený a vař jen v octě, a kdyžť jednu vyvře, nalí na to druhé, i třetie, a kdyžť dobře bude, povlečeť se jako klí. Pak, vezma toho na šátek, udělaje jako špunt, i položiž mu to na ránu, i pustě do nie prvé žluč, a nech toho vázanie až do třetieho dne, a nestane liť ihned, ale udělej druhé i třetie, a staněť. Nebo učiň takto: Vezmi akštýn žlutý a ztluc jen drobně [51r] a zasýpej jím tu, kdeť teče, a na to klad', rozdělaje kamencem bielek vaječný jako syřiště, namoče v tom koudeli nebo čistú bielú plenku, a staněť.

Klidvosr

Takto máš klidvosr zastaviti ve všeliké ráně sečené i zastřelené i pobodené. Nejprvé vezmi alúnu

tři diely a *galbanum* jeden a biélého kadidla jeden a mastixu jeden, a směs ty všeckny prachy v hromadu, pak, bude liť ta rána bodena, tehdy vomoč knot v rožené vodě nebo v čistém víně a vobal jen v tom prachu a naspí jeho do rány a na ránu, i vtlačíž ten knot s tím prachem do té rány a na to uvěž mastí netučnú, a staněť. Pakliť bude ta rána sečená, učíň též, [52v] ale netřebať bude do té rány knotu súkati, než jedině na prach zakládati, a staněť jistě. Také máš věděti, žeť jde klidvosr trojím obyčejem^{ar}. Jeden kalný, a ten jest nejsnazší zastaviti. A druhý teče čistý a jest těžší a škodnější. A třetí teče jako krvavý, a ten jest jako smrtedlný a velmi těžce muož zastaven býti a s velikú prací. I protož, kdyžť komu teče z kterého kloubu nebo z tiehu, zvláště z lokte nebo z kolena, tehdy máš jemu dobře tuze rúchami vokolo votočiti nad ranú i pod ranú, ať by se rozcházeti nemohl, ať by jemu ten úd nepodšel, neboť nic platno nenie,

---

^{ar} *obyčejem*] obyczem

že ty mu jen v té [52r] ráně svrchu stavuješ, když se muoř ruozno rozcházeti, i protož musí všudy udušen a utlačen býti, aby nikam svobodně jíti nemohl, a to máš kus tak misterný jako jeden mezi všemi léky.

Klidvosr. Maria

Ktož chce klidvosr staviti, učiň takto: Vezmi ten mech, jakoť na umrlčích kostech ruoste, a naklad' jeho v ránu a nastruž na kostech toho černého prachu a zasýpej tiem na to, a to čiň, a staněť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi lejna od mladých holubenec a spal je na prach a přičiň k tomu tolikěž prachu z umrlčích kostí spálených a kamence páleného a směsiž to tré v hromadu, [52v] pak zasýpejž tiem prachem a na to zakládej, nastruže na pleně té bavlny, a staněť jistě.

Ktož chce klidvosr zastaviti, učiň takto: Vezmi bielý kamenec a ztluc jen drobně a vlož na střep a vstav na voheň, ať se zpění^{as}, pak, vezma psie

---

^{as} zpění] zpienye

lejna na prach ztlučená, i vespiž je v ten kamenec, a směs to spolu dobře a nech toho vřieti spolu, ažť samo přestane, pak, ztluka to na prach i zasýpejž jím tu, kdežť teče, a staněť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi kost člověčí a spal ji na prach v novém hrnci, pak zasýpejž tiem, a staněť. Nebo učiň takto: Vezmi holubie lejna a odlámej od nich [53r] to bílé a ztluc na prach. Pak, vomoče knot ve lněném voleji, i obaliž jen v tom prachu a polož v ránu, a staněť jistě.

Klidvosr

Ktož chce klidvosr staviti, učiň takto: Vezmi červy, kteréžto po dešti z země lezú, a spal je na prach, zamaže dobře, pak zasýpejž tiem prachem tu, kdežť teče, a staněť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi miezku z šalvijské a naspí do nie klétu červeného a schovej^{at} to v sklenici, pak, když budeš chtieti vázati, zamiešejž to dobře a pusť v ránu, nebo vezma vstříkačku a zastříkuj tiem, kdežť teče,

---

^{at} *schovej*] choway

a staneť. Nebo učiň takto a stavíš jen hned: Vezmi kost v kostnici z téhož údu, [53v] z kteréhož teče, a nastrož je na struhadlku, a polož ji zase, pak zaspíž jemu tiem prachem, a staneť. A pakli by jen chtěl komu pojednú zastaviti, učiň takto: Dejž mu se toho prachu napiti miesto traňku, v čem chceš, a staneť jistě, ale nehodíť se nižádnému pojednú zastaviti, neboť jest věc velmi škodlivá a přieliš těžká.

Klidvosr

Ktož chce komu klidvosr zastaviti, učiň takto: Vezmi květ celidonový, květ volového jazyka, květ fiolný, květ ruožený a kvaš to v sklenici v dřevěném voleji na slunci, zahradě dobře. Pak, máčeje v tom knoty, klad' je v rány, z kterýchť teče, a staneť jistě. A udělej vokolo toho všeho [54r] údu flastr nad ranú i pod ranú, jediné nechej v něm diery proti té ráně. A tenť se takto dělá: Vezmi lněnú bochnici a ztluc ji na prach a přičiň k ní *boles armenum*, i rozpustiž to bielky vaječnými, a namaže toho na plenu, i obaliž sobě tiem ten úd

a nechajť to dobre prischne, a nebudeť moci podjítí nižádným obyčejem, stavíš jen, jakž chceš.

Takto máš krev staviti

Tuto se pokládá jedno naučenie a velmi pilné mistra Jana z Holomúce pro všeckny lékaře ranné, kterak mají krev stavovati ve všeliké ráně, a zvláště, když jsou komu žíly přefaty. Nejprvé učíň takto: Vezmi bielek od vejce a bílé kadidlo na prach tlučené [54v] a *aloe epaticum* a směs to spolu, ať bude jako těsto. Pak udělejž z toho flastr a polož jen na tu ránu, a staněť mu v ní krev. Neboť ta věc stavuje jistě krev v každých žilách přefatých i v každé ráně a jest to kus misterný. Nebo učíň takto: Když se přihodí, žeť sú komu žíly přefaté, vezmi myrru a bílé kadidlo a atramentu, a to všeho rovně pod mieru, a směs to v hromadu. Pak sypiž ten prach v tu ránu a polož na to svrchu plst spálenú teplú a tiskni tu ránu v hromadu dobře, ať se ty žíly zase srostú, a nerozvazuj toho vázanie až do třetieho dne. A potom tu ránu cel mastmi, kteréť

k tomu slušejí, a to máš tak předražené lékařství k té nemoci jako jedno.

[55r] O krvi stavení

Ktož chce krev staviti raněnému, učíň takto: Vezmi nový hrnec a nalí veň litého vocta studeného, pak pustíž v ten vocet nároky i s koncem a zatiehni sobě stúhami oba prsty mězená, a staněť krev jistě. A pakliť by ta věc ženě byla, tehdy učíň takto: Vezmi sukno a vomoč je v octě, nebo houbu, a kaž jí, ať lehne znak. Pak ať sobě tu věc položí na prsi, a vecpa v hanbu totižto naprosto v kep, a staněť krev každému jistě. Nebo učíň takto: Vezmi ten mech, jakoť na umrlčích kostech roste, a ten najdeš v starých kostnicích, tu, kdežť na kosti teče, a polož ten mech na ránu, a nabera té červotočiny, [55v] kterážto z kostí prší, nasyp jie v tu ránu, a staněť jistě.

Ktož chce krev staviti raněnému, učíň takto: Vezmi kozie lejna a ztluc je na prach, pak rozpustíž ten prach lýtým octem a udělej z toho flastr a polož

jen na ránu, a staneť v ní krev. Nebo učíň takto: Vezmi zaječie játry a spal je na prach a zetři drobně, pak naspiž jeho v ránu, a staneť krev v ní jistě. Nebo učíň takto: Vezmi čisté kopřivy nebo žehavky a zsekej jie drobně a namoč v litém octě, pak navěž toho na ránu, a staneť v ní krev jistě. Nebo učíň takto: Vezmi lejno vepřové a dej se jeho napiti raněnému, v čem chceš, ale [56r] ať von vo tom nevie, pak, nadávě miezky z téhož lejna, i pusť mu ji v ránu, a na to uvěž, jakž umieš, a staneť jistě. Také praví mistr^{au} Jaroš, že ktož nadělá prachu z lejna vepřového, i usuše je dobře, a to když vepři z stáda běžie, a zasýpá tiem prachem tu, kdežť krev teče, žeť ihned stane.

O krvi

Ktož chce krev staviti raněnému, učíň takto: Vezmi *vytriolum* a ztluc je drobně na prach, pak přičiň k tomu mchu z plané jabloně tlučeného, pak zpaliž plst a krev člověčí a ztluka směs to spolu. Ale ať jest

---

^{au} *mistr*] Myfr

nejvíce *vytriolum*, i naspíž toho prachu, kdežť krev teče, a polož na to vaječný bielek, omoče v něm koudeli, a staneť jistě.

[56v] Ktož chce krev staviti raněnému, učíň takto: Vezmi planú mátu a ztluc ji na prach a naspí jeho na tu ránu a polož na to plst spálenú teplú, pak, vezma krev drakovú a krevný kámen a atrament, a přičíň k tomu krve člověčie, i spaliž to chutně spolu na novém střepě, pak rozdělejž to bielkem vaječným, a namoče v tom koudeli, i polož to na ránu, a staneť v ní krev jistě. Nebo učíň takto: Vezmi dřevo vosové i nastrožiž na něm té miezky a polož mu ji v ránu, a vezma kus kuory osové, drž ji v ustech, a staneť jistě. Nebo učíň takto: Napiš na lístku tato slova a dej mu je držeti u pravé ruce: *buro bertho bereata*, a staneť hned.

[57r] O krvi stavení

Ktož chce krev staviti raněnému, učíň takto: Vezmi šalviji a ztluc ji na prach a naspí toho prachu v ránu a polož na to flastr, natluka šalvije s starým sádlem,

a staneť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi dva loty jader šípkových zsušených a jeden diel kadidla bielého i směs to spolu a zasýpej tiem a udělej na to flastr, rozdělaje bielek vaječný, i naspíž do něho kadidla bielého. Pak, namoče v tom koudeli, i polož na tu ránu, a staneť v ní krev jistě. Nebo učiň takto: Vezmi umrlčí kost a dej mu ji držeti v ustech nevědomě, a staneť jemu krev. Nebo učiň takto: Vezmi ty piliny, kteréž se držie na kameni, jakoť slove *magnes*, [57v] i namočiž je v litém octě a nech jich mognúti asi za tři dni. Pak, vysuše dobře, i ztluciž to na drobný prach a zasýpej tiem, kdežť krev teče, a staneť jistě, neboť jest pokušené.

Takto máš krev zastaviti raněnému, kdy komu z moci teče a kvaltem a když již nemuož ižádným lékařstvím zastavena býti a že již ten člověk jako k smrti táhne, neboť toto lékařstvie velikú bolest činí, ale lépeť jest přetrpěti nežli umřieti. Takto učiniti máš: Vezmi šajdvosr od zlatníka i vomočiž v něm svina malý šátek. Pak znamenej pilně, odkudť krev teče, i položiž mu rovně ten šátek

na tu dieru [58r] té žíly a přitlač jen dobře do té rány nějakú nádobú, nebo se nemáš toho rukama dotýkati, neboť jest náramně lité. Pak, svina na několikero čistý šátek, i položiž jen na to a obiň dobře tuze plenami, a toť staví krev v každé žíle, byť na smrt tekla, jediné, žeť velmi bolí. Nebo učiň takto, kdyžť jest žíla přefata a nemuož v ní krev nižádným lékařstvím zastavena býti, tehda vezmi čistě hladké železo a rozpáliž je dobře a připáliž jím tu žílu na té dieře, kdežť z nie krev jde, a takť stane, neboť se ta žíla tiem zapeče a zaškvaří.

O krvi stavení z nosu

Tuto pokládá mistr Ambrož z Padvy, kterak máš krev [58v] v nose zastaviti, neboť často člověka až do smrti ucházie, i protož ji jest velmi těžko staviti, když se v kterém člověku zbouří a na tečení se oddá. Tehda takto učiniti máš: Vezmi vepřové lejno a vyždmi z něho tu miezku a procediž ji čistě, pak převrátiž jemu hlavu znak a pusť mu tu vodičku v nos a zadrž mu chříepie, a přestaneť jemu tečení. Nebo učiň takto: Vezmi nový hrnec a rozpal jen na

vohni velmi dobře, pak vlož do něho šefránu a pusť sobě ten dejm v nos a v hrdlo, okryje sobě hlavu dobře, a staneť krev jistě. Nebo učiň takto: Vezmi lejna vepřová, muži od vepře [59r] a ženě od svině, a učiň též dým jako s šefránem, a staneť jistě, neboť to jest pokušené.

O krvi stavení z nosu

Ktož chce krev v nose zastaviti, ten učiň takto: Vezmi té krve, kteráť teče, na novú škořepinu a spal ji chutně, pak dejž ten prach vypiti u víně tomu jistému, kterémužť krev teče, a staneť mu jistě. Nebo učiň takto: Vezmi jelení roh a nastrož jeho a udělejž jím sobě pod nosem kouřenie a přijímej ten dým nosem do sebe, a staneť jistě krev. Nebo učiň takto: Vezmi miezku z rúty a pusť mu ji v nos, a staneť jemu krev. A téžť činí miezka z kopřivy vydávená a v nos púštěná, ale máš [59v] jemu chřiepie zadržeti, a staneť jemu jistě. Ale nad to nade všeckno nenieť jistějšieho, než púštěti nároky v lítý vocet nebo, namoče sukno, i obaliti, a některíf také slovy zastavují a žehnáním.

Tuto se vypisuje o rozličných traňciech,
a který se které ráně hodí anebo kterak jich
užívati^{av} má

Tuto se vypisuje naučení mistra Galiena
o traňciech rozličných k ranám, kterak kterých
užívati máš a kteří se kterým ranám hodie a kterak
je vařiti máš anebo jich užívati. Neboť jsou traňkové
rozliční, i protož se o každém zvláště psáti bude.

Nejprvé, ktož jest zastřelen nebo poboden nebo
jakž kolivěk zraněn, jediné kromě hlavy nic, traňk
vej[60r]borný: Vezmi černobýl a smekni z něho
listie a vršky a kmen i s kořenem povrž, a toto
zřež nebo zsekej a přičiň k tomu vysokého traňku
a srpku a anjelského traňku a šalvije, i vařiž to
spolu u víně nebo u pivě, zamaže tu nádobu dobře,
a nedej kypěti. Pak dávejž ten nápoj píti raněnému
ráno a večer, a budeť se každému rána hojiti, vnitř
i zevnitř, a to velmi spěšně. A jestliť by ten raněný

---

^{av} užívati] vzywa

otekl, tehdy přičiň k tomu traňku koření hadového a uživej jeho, a mineť votok.

Traňk, kterýžto hojí všeckny rány, kterak kolivěk pošlé, na člověčím životě, a neníť jemu mezi všemi traňky [60v] rovného. Takto se dělá: Vezmi myrry žluté a bílého kadidla, muškátového květu, skořice a žernovkuov rakových, a to všeho rovně, i ztluciž to všeckno na prach a zvař v čistém víně a pí ten nápoj ráno a večer, a to skrovně. A tenť nápoj čistí všeckny rány kruntovně ode všie nečistoty, a každú krev zsedlú a sraženú rozpustí a rozvieže a ránu vyhnojí a vyčistí a velmi brzo zahojí.

Traňk převýborný, když jest kto v střeva raněn nebo naskrze prostřelen nebo kde v život poboden nebo jakž kolivěk jézven, jediné kromě hlavy, takto jen strojiti máš: Vezmi žernovce rakové a ztluc je na prach a přičiň [61r] k tomu bílého citvaru a muškátového květu, a to vše máš ztlúci. Pak učiň takto: Vezmi čisté víno do flašky a vespíž do něho toho prachu, cožť se zdá, a zmiešej dobře, pak

dávejž toho nápoje užívati raněnému, kterak osobu vidíš, jestliť silný, dej mu více, a pakliť jest mdlý, dej mu tiem méně, ať by jemu škody neudělal. Neboť ten traňk hojí všeckny rány a čistí a talov z nich žene a všecknu krev od rány pošlú do života ven mocně vyžene a rozpustí i každú krev zsedlú od suchého úrazu mocně svú mocí změkčí a rozžene a ven ji vyžene a člověka zdráva zase učiní.

[61v] Traňk, kterýžto každú ránu vyčistí a talov a nečistotu z člověka ven ranú vyžene, takto jen strojiti máš: Vezmi černý kořen, totižto kostival, a vostruž s něho tu nečistotu a ztluc ten kořen dobře a směs s vodú i píž ten nápoj za devět dní teplý a klad' jemu na tu ránu zelený list kapustový, toť vyžene ven z té rány každú nečistotu i talov a zahojí tu ránu v těch dnech. Ale toto máš věděti, že nemáš toho nápoje nižádnému dávati, ktož by rány odevřené neměl, neboť by musil umřieti, leč by jemu ránu udělal, aby jemu ten nápoj tudy s talovem ven vyšel, neboť ten traňk musí pro duch mieti pro svú sílu.

[62r] Traňky rozličné

Traňk převýborný ke všem ranám i k zástřelom takto se strojiti má: Nejprvé vezmi zanykl, benedikt, volový jazyk, vysoký traňk, husí nožku, hruštičku obojí, i vařiž to u víně a dej píti raněnému ráno a večer, a pakliž by ty zeliny byly čerstvy, tehdy je ztluc a vezmi tu miezku z nich a směs ji s vínem a pí, a budeť ještě silnější a lepší.

Traňk velmi dokonalý každým ranám sečeným, bodeným, zastřeleným, jediné kromě hlavy velmi raněného, neboť by mozk vyhnal a bránici protrhl, neboť jest náramně mocný a silný nad jiné traňky k ranám odevřeným: Vezmi [62v] čistého černobýle červeného a traňku vysokého a volového jazyku a šalvijs, i vařiž to u víně a pí ráno a večer. A uzříš, kterakť z tebe všecknu nečistotu i talov z rány vyžene a čistou ji a zdravú učiní.

Traňk předrahý a nezaplacený, když jest kto zlým šípem jedovatým raněn nebo jinú braní zlú, takto se strojiti má: Vezmi bobrový stroj, jelení jazyk, červenú bukvici, zanykl, hruštičku, polej

a sémě polyňkové, i vařiž to spolu u víně a pí ráno a večer, a nebudeť nižádný jed nic té ráně škoditi.

Traňk přeuzitečný, kterýžto všeckny kosti z rány [63r] zmožděné a zdrobené vyhoní a ven vytlačí, takto se strojiti má: Vezmi kořeníe fiolné a volový jazyk a myrru římskú, i vařiž to spolu u víně a pí ten nápoj, ozdobeň jen málo skořicí, a vytáhnúť se a vyženú všeckny kosti ranú ven.

Traňk, když komu jde krev do života

Traňk převýborný těm všem, kteříž jsou raněni a když jim jde krev do života, takto se strojiti má: Vezmi hruštičku, bukvici, starček, volový jazyk, i vařiž to spolu v starém pivě, příčině k tomu božieho dřevce a jitrocele, pak osladiž to cukrem a pí ráno a večer. A toť spomáhá těm všem, kteříž krví plijí a chrkají, a zvláště těm, kterýmž jde krev od ran do života.

[63v] Traňk proti všem ranám sečeným i bodeným, kterýžto hojí rány beze všech mastí, takto se vařiti má: Vezmi netřesk, petružel, šalviji a rútu, i vařiž to spolu u víně nebo u pivě. A pí ten

nápoj ráno a večer, a neníť traňku lepšího, když jest kto poboden nebo zastřelen.

Traňk, kterýžto v nižádne ráně diviemu masu, totižto mrtvému, ruosti nedá: Vezmi bukvici, benedikt, šalviji, smekličky a nátržník, i vařiž to u víně nebo u pivě, a pí ráno a večer. A toť každú bolest v ráně utiší a mrtvému masu ruosti nedá.

[64r] Traňky rozličné

Traňk převýborný proti všem ranám, a zvláště zástřelom v život, takto se strojiti má: Vezmi hruštičku, volový jazyk, anjelský traňk, smekličky, bukvici, zanykl, kavias a vysoký traňk, i zsekejž to drobně anebo zřež. Pak zvařiž dobře u víně nebo u pivě a pí ráno a večer. A toť každú ránu vyčistí kruntovně a všeckno z nie ven vytiskne a mocně vyžene, neboť jest traňk náramně silný.

Traňk prevelmi dobrý těm všem, kteříž jsú raněni nebo velmi zbiti skrze těžké upadenie nebo zdávení, takto se vařiti má: Vezmi [64v] červenú bukvici lesnú a vař ji v starém pivě, a to tak dlúho, ažť toho třetina uvře, pak přičiniž k tomu myrry

a cukru, což se zdá. Pak pít ten nápoj ráno a večer a učiní tě zdráva ode všeho porušení.

Traňk, kterýžto rány hojí z kruntu a velmi spěšně^{aw}, takto se vařiti má: Vezmi zanykl a jablonku, i vařiž to spolu u víně, a když dobře bude, zced' jen čistě. Pak vezmi kostivalu na prach ztlučeního, a to tak mnoho, jako toho kterého, i vespíž jen do toho vína, a pí ten nápoj, neboť ten traňk náramně každú ránu brzy zahojí.

[65r] Traňk ruožený

Traňk ruožený, kterýžto žieznivost stavuje a horkost na člověku uchlazuje a sprvu člověka měkčí a potom jeho tvrda udělá a všecknu nechut a hořkost stavuje, takto se strojiti má: Vezmi pupence ruožené a schovej čistě, pak vezma i políž to horkú vodú a zvař dobře a přičiň cukru, což se zdáti bude. Pak, zcedě čistě a vystudě, i pít ten nápoj a odejmeť každú žieznivost a všecknu horkost na člověku uchladí a každú nechut odejme

---

^{aw} spěšně] fpieffne

a zažene, neboť sprvu člověka změkčí a potom jen tvrda udělá, a spomáhá těm, kteřížto často na chýšku chodie, [65v] když jen ráno horký píti bude, ale tvrdým lidem jeho píti nedávej. Také máš věděti, že týmž obyčejem máš nápoj fiolný strojiti, a tenť spomáhá proti všeliké tvrdosti každého člověka v životě, neboť náramně měkčí a od rozličných nemocí člověka sprošťuje.

Mast na všeckny rány

Tuto se vypisuje o rozličných mastech ranných, kterak se která dělati má a k čemu se hoditi bude. Nejprvé mast na všeckny rány takto se dělá: Vezmi list vrbový a list bzový a list slézový a tuk z starých slanin, i vařiž to spolu za chvíli, přičině k tomu nardusu nebo [66r] sena řeckého, a potom přičiň k tomu žlútkuov vaječných tvrdých, pak zcedě i schovej.

Mast na všeckny věci vyhnilé

Mast převýborná a skušená ke všem věcem starým a shnilým, a zvláště k nohám, neboť jest pravá a jistě dokonalá: Vezmi čisté pryskyřice čtvrt libry

a *auripigmentum* 4 loty nebo 5 a sádla starého vymočeného puol libry a *aloe epaticum* 2 loty, pak vařiž to spolu dobře a potom procedě i schovej.

Mast na všeckny rány, kteréž chceš brzo masem narostiti a naplniti, takto se dělá: Vezmi voleje dřevěného 4 loty a strelu [66v] medového 3 loty, *gumi arabicum* a bílého kadidla, každého puol lotu, i ztluc to na prach a směs v hromadu a vař pilně a miešej^{ax} ustavičně, ať by se nespálila. Pak, dělaje z toho flastry, i klad' je na rány, v kterýchžto^{ay} nechce maso ruosti, a zhojíť se velmi rychle.

Mast dobrá na zlé nohy a na jiné bolesti takto se dělá: Vezmi netřesk a ztluc jen dobře a vyždmi z něho tu vodičku, pak rozpustiž máslo májové na pánvici a vlí tu vodu do něho a povař toho spolu. A potom zstav to doluov a nechajť ustydne, pak, cožť té vody z té [67r] masti vyteče, mej jí sobě ty bolesti a na to tú mastí maž. A toť všeliké bolesti

---

^{ax} *miešej*] myeyffay

^{ay} *kterýchžto*] kterychto

nuoh uléčí a ty spuchliny zažene a rozličné diery namiesto zahojí.

Mast na příměty^{az}

Mast, kterážto hojí příměty^{ba} a střiely, a toť bývají ukrutné bolesti, nebo žíly v rukú i v nohách trhají, takto se dělá: Vezmi loje telecého a medu přepuštěného i rozpustiž to na pánvici, pak, odstavě to od ohně, i vraziž v to vaječný bielek a miešej to chutně a druhú rukú syp v to múku pšeničnú a učiň to žídko, neboť se potom samo shústne. Pak, dělaje z toho flastry, i kladiž je na tu bolest a budeť [67v] pod tím velmi lechko, a byť měly kosti vyhřiezti^{bb}, zhojíť se pod tú mastí, žeť nebude znáti, byť kdy co škodilo, neboť jest ta věc pokušená.

Emplastrum coctum

Mast, kterážto slove *emplastrum coctum*, takto se dělá: Vezmi plajvajs a zetřiž jen drobně, pak

---

^{az} příměty] przyemyety

^{ba} příměty] przyemyety

^{bb} vyhřiezti] wyhrzti

vlíž ruoženy volej na pánev, asi deset lotuov, pak vespíž do něho plajvejsu puol libry a vař to spolu poznenáhlu a vždy miešej, až ji doluov stavíš, a nepřestávej miešenie, až se zsadí. A potom ji zdělej na roubíky jako mast pruskú a schovej. A tať mast hojí vseckny neštovice zlé, kteréž se ruozno jedie, [68r] a nežity vyhnilé a pryskýře škeredé, a suší vseckny toky a stavuje a jiné rozličné bolesti léčí a hojí namiesto.

Mast, kterážto rány rychle hojí a otoky odhoní

Mast ke všem ranám, kterážto hojí rány velmi rychle a všeliké otoky od ran odhoní, takto se dělá: Vezmi jitrocel, oman, šalviji, zanykl, pět prstuov, celník, bukvice a řebříček, i ztluc to vseckno u moždieři, což nejlépe budeš moci. Pak vezmi dvě česti sádla starého vymočeného a másla májového jednu, i vařiž to spolu velmi dobře a miešej, ať se toho kořenie moc s tú tučností spustí. Pak tu mast zced' čistě a přičiň k ní pryskyřice nebo živice [68v]

a myrry, mastix a kadidla biélého, a to každého lot. Pak, ztáhna tu mast dobře, i schovej. A tať mast celí a léčí všeckny rány až do konce.

Mast rychlá k hojení

Mast velmi rychlá k hojení všelikých ran sečených takto se dělá: Vezmi lanceolat a ztluc jen starým sádlem vymočeným a zvař to spolu dobře a potom zcedě schovej. Pak, když budeš chtieti koho vázati, vymejž mu tu ránu, vezma miezku z lanciolatu, a to čiň každé vázanie, a na to flastry z té masti klad', a nadělaje prachu z toho listu, zasýpejž jím. A tak každú ránu zahojíš velmi rychle a beze všie bolesti.

[69r] Mast na rány

Mast na všeckny rány a na jiné mnohé nedostatky takto se dělá: Vezmi althy a zřež ji drobně a zvař u víně, a potom to vyňma, i ztluc to dobře u moždieři. Pak zvařiž to dobře s májovým máslem a potom vydav z toho tu miezku i s tím máslem na pánev a přičiň k tomu voleje dřevěného

a bobkového a kadidla bílého, což se zdá, a žlútkuov vaječných několik, i vařiž to spolu, až počne hustnutí, a potom ji zcedě^{bc} schovej. A tať se mast hodí ke všem ranám a k jiným mnohým nedostatkem, což se jí mazati bude, toť brzo ucelé.

[69v] Mast k ranám velmi dobrá, takto se dělá: Vezmi vosku nového a loje kozlového, a to rovně, pak přičiniž k tomu myrry římské puol lotu a pryskyřice 2 loty a bílého kadidla a řeckého sena, což se zdáti bude, i spustiž to všeckno v hromadu znenáhla, a potom ji schovej. A tať mast hojí a celí všeckny rány kruntovně a převelmi rychle.

Mast převýborná ke všem bolestem, a zvláště k neštovicém, kteréž kyší a škeredý talov z sebe s vodú vydávají, takto se dělati má: Vezmi síry 3 loty a myrry tolikéž a kadidla bílého 2 **[70r]** loty a žlútků¹⁶ tvrdých vaječných asi deset a voleje

---

^{bc} zcedě] zcedie

¹⁶ nejisté čtení

dřevěného, jakž na masti uzříš, pak zetřiž to spolu¹⁷ velmi dobře a vepi v ten volej a tři to spolu, což nejlépe budeš moci, a potom ji schovej a maž se jí v teple, když co škodí.

Masti rozličné

Mast k ranám starým i kuožím zasmrazeným, když jsou velmi zapuštěny a smrazeny, takto jim smrad odjieti máš: Vezmi čistý stred a rozpust' jen na pánvici, pak vezmi vodu nebo miezku rúťenú i smiesiž to spolu a udělej, ať by velmi husto ani židko nebylo, pak to schovej a věž se tiem, dokudž ten smrad u té [70v] bolesti číti budeš, neboť ta věc ten smrad otejme a každú ránu smrdatú vyčistí.

Mast převelmi dobrá a dokonalá k každým ranám, kterážto každú ránu rychle^{bd} masem naplňuje a naroštuje a namiesto zaviera, takto se dělati má: Vezmi oleje dřevěného 4 loty a medu jarého 3 loty a *gumi arabicum* a biélého kadidla,

---

¹⁷ „zetřiž to spolu“ nadepsáno touž rukou nad řádkem

^{bd} rychle] ryczle

každého puol lotu, i směs to spolu a zvař na tichém vohni a miešej to ustavičně, ať nepřihorí, a pom ji schovej. A tať se mast náramně hodí ke všem ranám, neboť každú ránu brzo masem narostí a naplní.

[71r] Mast, kterážto vole a hlízy tvrdé prodievá

Mast skušená, kterážto vole a jiné rozličné hlízy prodievá a vytahuje všelikú nečistotu z kruntu ven, takto se dělá: Vezmi med čistý a jelení loj, dřevěný volej a bobkový volej, i spustiž to spolu na tichém vohni a schovej pak, udělaje cerát i namažiž té masti naň, cožť ta bolest zastane, a přikládej sobě ráno a večer, a prodějeť se pod tím každá bolest jistě. Nebo učiň takto: Ktož má vole, vezmi kopřivné koření a vař je dobře u vinném octě, pak, ztluka to dobře, i přikládejž sobě na to vole. A toť je učiní brzo zralé a odevřené, pak vydáviž vodu z ředkve, [71v] a přičiň k ní benáckého mýdla a soli a vinného octa, i směsiž to spolu dobře a nechej

toho státi přes noc. Pak mažiž sobě tiem tu bolest často a spadneť jistě a zahyne^{be}.

Mast ruožená takto se dělá: Vezmi sádlo nové vepřové a čistou čerstvú ruoži červenú polní, i ztluciž ji dobře u moždieři i s tiem sádlem a nechej toho spolu státi na slunci za sedm dní. Pak povařiž toho málo a zcedě schovej, a tať mast náramně studí každú horkost a zapálenie a odhoní každý horký votok a uchlazuje.

Mast fiolná týmž se obyčejem dělati má jako ruožená, a tať se hodí proti [72r] všeckněm bolestem všeho těla, a zvláště když komu prsi otekú pro vředy a nežity, jakoť bývají vokolo slezeny, ten se tú mastí maž a zhojíš se toho.

Masti rozličné

Mast z makového květu, tať se týmž obyčejem dělá jakožto ruožená nebo fiolná, a hodíť se mazati proti všem horkým a těžkým bolestem, neboť všeckno tiší a studí a veliké bolesti odhánie.

---

^{be} zahyne] zagyne

Mast zeměžlučová takto se dělá: Vezmi zeměžluč za zelena a ztluc ji dobře. Pak vařiž to v novém sádle vepřovém na tichém vohni a přičiň k tomu klétu. Pak, procedě to do vrhle, i třiž to dobře a potom schovej, a tať mast všeckny [72v] rány masem narošťuje a naplňuje a náramně^{bf} čistí a hojí všeliké vředy a hlízy a zdrávy je zase činí.

Masti rozličné

Mast, kterážto hnojí a vše zlé z ran vytahuje, takto se dělá: Vezmi vosk biely z jarého medu a dřevěný^{bg} olej, a to rovně. Pak přičiň k tomu pryskyřice jako toho puol, vosku a bielého kadidla polovici proti té pryskyřici, a glétu čtvrtý diel a loje kozlového, což se zdá, i zvařiž to spolu a potom zcedě schovej, a toť bude pravá mast pruská.

Mast, kterážto každé mrtvé maso zahoní, a sloveť mast ejipská, a tať převelmi hnojí a rány čistí. Vezmi alún a [73r] krunšpát a med čistý, i zvařiž

---

^{bf} náramně] naramny

^{bg} dřevěný] drzewiewieny

to spolu, přilije k tomu octa, ažť bude červená a hustá. Pak, kdežť jest mrtvé maso, obnoviž to málo a při kládej tu mast a snieť je všeckno, a budeť ta mast sprvu bílá a potom zelená a jestiť užitečná a skušená.

Mast velmi dobrá a skušená proti stříelom a jiným bolestem takovým, takto se dělá: Vezmi vosku nového a bílé pryskyřice, paličkového koření, černohlávku a konopného voleje, a to všeho rovně^{bh}, pak ztluciž to dobře a zvař spolu a potom schovej a věž se tiem ráno a večer, jestiť pokušené.

Mast velmi misterná na odznobenie a na jiné věci [73v] k tomu podobné, takto se dělá: Vezmi jalovec zrna a ztluc jen velmi dobře, pak vezmi smetanu, což se dojí na večer, a tu zbeř zítra a vlí na pánev i vložiž tam ten jalovec a vař to spolu velmi dobře a přičiň k tomu másla májového. Pak procediž to skrze rúchu na čistú vodu, pak zbeřiž

---

^{bh} rovně] rowny

tu mast do polévaného hrnce a zvař ji a schovej, a tať mast hojí každé odznobenie a jiné rány k tomu podobné.

Mast na rány, v kterýchž se maso samo jie

Mast převýborná k těm všem bolestem, v kterýchž se^{bi} samo maso jie v sobě, takto se dělá: Vezmi bíelé kadidlo a rozdělěž je s bíelkem vaječným jako kaši a věž se tiem jako jinú mastí, nebo [74r] netřesk, i udělejž z něho flastr a klad' jen sobě na tu bolest.

Ktož má súchotiny

Mast převýborná k súchotinám, kterážto zase údy masem naroštúje^{bi} u malém času, a proti dně lámaní v kostech, a jest věc na mnohých skušená: Vezmi nedvěžého sádla jako dvě slepičie vejce a stroje bobrového jako jedno vejce a čistého jalovce se dvě hrsti, a ztluc to spolu velmi dobře, pak přičiň k tomu sádla šejdlík a nalí na to puol pinty vína, a vař to spolu, a to tak dlúho, ažť by to všeckno

---

^{bi} se] gfiē

^{bj} naroštúje] naroftugy

víno vyvřelo. Pak mažiž se tú mastí dobře při vohni a vetři ji tuze do sebe a obiň [74v] na to psí kuoži a maž se vždy na každý den. A pakliž by tě dna lámala, tehdy přičiň k té masti tohoto koření, když ji vařiti budeš: ívy, popence, peltramu, kosatce červeného, hořce, brotanu, a vař to dobře týmž obyčejem, jakožto i první. Ale na dnu lámanie netřeba psie kuože, jediné máš se tú mastí často mazati, a přestaneť všeckno lámanie.

Mast proti prašivosti

Mast výborná proti prašivosti, kterážto bývá z slané flegmy, takto se dělati má: Vezmi glétu, síru, saze s peci, a to jednoho jako druhého, i směsiž to spolu s volejem i mažiž se tú mastí při vohni, a spadnúť z tebe a spr[75r]chnú všeckny prašivosti.

Proti prašivosti

Mast velmi misterná a duvodná k každé prašivosti, kterážto člověka uzdravuje dokonale jedním nebo dvojím pomazáním, když se před tím purgací vyčistíš a vyprázdníš sobě život vnitř několikrát, takto se dělá: Vezmi jalovce s hrst, soli

obecné se lžíci a síry s puol lžíce a ztluc to spolu velmi dobře. Pak vezmi sádlo vepřové a vařiž to spolu na pánvici velmi dobře a potom ji proced' zahorka a schovej. Pak maž se tú mastí u horka a zhojíš se namiesto každé prašivosti, neboť jest věc pokušená.

[75v] Mast, kterážto krev u prsech stavuje

Mast přemisterná, kterážto stavuje krev u prsech, když jí kto chrká a plije, a kašel na nemocném člověku krotí, takto se dělá: Vezmi voleje ruoženého, oleje z myrtyluov a oleje z mandluov sladkých, každého dva loty, a miezky z kdúli lot a čistého vosku, cožť se zdá, i spusť to všeckno v hromadu a udělej z toho mast a maž jí sobě prsi, a staneť krve plavánie a všeliký kašel.

Mast, kterážto všeliké žíly přefaté zase zhojuje, a to velmi misterně a vejborně, takto se dělá: Vezmi červy dlúhé, kteréžto po dešti z země lezú, a vlož je [76r] u polévaný hrnec a zamaž dobře a spal je poznenáhlu, a potom je zetri dobře a směs ten prach s čistým medem a udělej z toho mast a věž

se jí. A toť každé žíly přefaté zase sléčí a zhojí a beze všeho hnisu a talovu tečenie. Nebo učíň takto: Vezmi kadidlo bílé a aloe, i ztluc to dobře na prach, pak rozdělejž to bílým vaječným a klad' to, kdežť sú žíly raněny, a sléčít^{bk} se zase v hromadu a srostú a staněť pod tím všeliké krve tečenie.

Takěť praví mistr Galienus, že ktož vezme *pamphily* a vysoký sléz a ztluče to starým sádlem a klade na ty rány, žeť je ta věc [76v] tak silně a misterně léčí a hojí, lépe než které masti.

Mast, kterážto činí tracenie a stolici a ženě jejie právo

Mast převelmi misterná a duovodná, nebo pomažeš li jí sobě tváři, učiníť tracenie, pakli jí pomažeš pupka, učiníť stolici, pakli jí pomaže žena hanby, přivedeť jí jejie právo, takto se dělá: Vezmi *aloe epaticum* a terebentinu, každého čtvrtci, pak rozpustiž to žlučí býkovú a maž sobě tím ta miesta, což chceš mieti, a staněť se.

---

^{bk} *sléčít*] fleczet

Mast veľmi divná a neznámá, nebo pomažeš li jí pat na nohách, učiníť stolicu, a pakli jí pomažeš dlaní na rukú, učiníť tracenie, [77r] takto se dělati má: Vezmi kýchavku a černého koření a ocínu, blénu, červeného kosatce, miezky netřeskové a ocet a posed, a to jednoho jako druhého, i smiesiž to s vepřovým sádlem a udělej z toho mast. A maž jí sobě ta místa, a staněť se tak.

Mast, kterážto rány odvierá

Mast, kterážto odvierá každú ránu zle zahojenú, když se namiesto nevyhnojí a prvé času se zavře, takto se dělá: Vezmi ječnú múkú a směs ji se stredí a s bielkem vaječným, i kladiž to na ránu a odevřeť se každá rána zase. Nebo učin takto: Vezmi kořen kopřivový a ztluc jen dobře [77v] a klad' to na tu ránu, a odevřeť se zase pod tiem každá rána.

Mast, kterážto mrtvé maso s vočí shánie

Mast, kterážto každé mrtvé maso s očí shánie a vytahuje a velmi lechce beze všie bolesti, a jest věc jistá a pokušená, takto se dělati má:

Vezmi nedvězie sádlo, jarý med, hřebíčky, muškát, zázvor, a to všeho, cožť se zdáti bude, pak vezmiž čistého bobku tlučeného, to dvě jako toho všeho, a směs to dobře v hromadu, ať bude mast. Pak, vezma té masti na dubový list, a při kládejž sobě na oči, a toť vytáhne všeckno mrtvé maso ven z každých otčí, a jestiř ta mast nezaplacená.

[78r] Mast, kterážto křeč zahoní

Mast, kterážto křeč zahoní a všeliké dny lámanie ukrocuje a jiné nemoci k tomu podobné ulečuje a zahoní, takto se dělati má: Vezmi psie sádlo a kočičie sádlo, májové máslo, vosk nový, dřevěný volej, jelení loj, bobkový volej, kopřivné sémě a libček, a to všeho rovně, pak smažiž to na pánvici a udělej z toho mast a maž se jí při vohni.

Tuto se pokládá jedno naučení mistra Davida z Tábora, kterak se hojiti má všeliké zlámanie ruky nebo nohy nebo jakéhož kolivěk údu jiného. Nejprvé takto učiniti máš: Naprav jemu [78v] ten úd zase a zrovnej kosti, jakž mají bejti, pak, udělaje flastr z masti, kterážto kosti v hromadu valí,

i obiniž jím tu bolest dobře vokolo, a na to dlahami, a potom jen věž na každý den vždycky jednu.

Masti, kteréžto zlámanie hojí

Ktož zlámá ruku nebo nohu, lékařství jisté a zkušené a převelmi rychlé hojení: Vezmi psinec i s kořenem a zsekej to, což nádrobnějie budeš moci, a potom ztluc dobře s nedvězím sádlem, pak, namaže toho na cerát tlustě, i obiniž jemu tiem flastrem dobře vokolo, a na to dlahami a nech [79r] toho vázanie do třetieho dne, pak věž jen vždy novým flastrem třetí den a zhojíť se velmi rychle a misterně, a to s malú bolestí.

Zlámanie

Ktož sobě zlámá ruku nebo nohu nebo jaký úd jiný, učíň takto: Vezmi červy zemské a vymoč je dobře, a potom je vysuš a zetri, pak směs to se stredem a s octem, a udělaje z toho flastr, i uvěž jím to zlámanie nebo zmožděnie a slécíť se pod tiem převelmi divně a svalí každá kost zlámaná namiesto.

Ktož sobě zlámá ruku nebo nohu, lékařství velmi misterné, kteréžto každú kost [79v] zlámanú trojím uvázaním zhojí, učíň takto: Vezmi kozí bradku a ztluc ji velmi dobře, a potom ji spař úkropem a zetři to jako kaši a udělej husté, pak, namaže toho na flastr, i obiniž jím tu bolest, a na to dlahami a nech toho vázanie za tři dni. A potom vždy třetí den věž flastrem novým, a to čině, svalieť se v devieti dnech každé kosti zlámané.

Ktož sobě zlámá ruku neb nohu neb což kolivěk jiného, učíň takto: Vezmi kostival, svalník, psosor, paličkové kořenie, i ztluciž to velmi dobře [80r] za surova starým sádlem vymočeným, pak, namažiž toho na flastr a obiň tiem to zlámanie a na to dlahami, anebo zvař to spolu v tom sádle, a procedě dobře, schovej a věž se tú mastí na každý den a zhojíš tiem každé zlámanie, a to s malú bolestí.

Zlámanie

Ktož sobě zlámá ruku nebo nohu, učíň takto: Vezmi kořenie husie nožky, jitrocel, svalník

a přímětné^{bl} kořeníčko, i ztluc to dobře s starým sádlem vymočeným, pak, namaže toho na plenu tlustě, i obiniž tiem tu bolest a na to dlahami, a tak zhojíš každé zlámanie namiesto.

[80v] Ktož zlámá ruku nebo nohu, učíň takto: Vezmi paličkové kořeníe, kostival, svalník, nátržník, husí nožku, lněné sémě a raky živé, a ty ztluc, a polože na šindel, vstav je do horké peci, ať dobře uschnú, a potom to dobře ztluc na prach, každé zvláště, a potom směs v hromadu. Pak rozpustiž to lúhem nebo vodú a udělej husté jako varmuži, i namažiž toho na flastr a obiň jím to zlámanie, zmaže nejprvé dobře mastí *populeon*, ať by neoteklo, a na to dlahami, a čiň to vázaní vždy na každý den a zhojíš každé zlámanie.

[81r] Zlámanie

Ktož sobě zlámá ruku nebo nohu, vezmi svalníku tři česti a kostivalu tolikéž a bukvice červené jednu,

---

^{bl} přímětné] prziemyetnye

i ztluciž to veľmi dobre na prach a směs v hromadu, pak vezmi lněné sémě a zvař je dobře u vodě a potom ztluka proced', pak rozdělejž ten prach tou vodú jako varmuži, a namaže toho na flastr i obiniž jím tu bolest dobře a na to dlahami, a tak zhojíš každé zlámanie, neboť jest věc pokušená a duvodná namiesto.

Ktož sobě zlámá ruku nebo nohu, učin takto: Vezmi svalník, kostival, paličkové koření, psosor, nátržník, čer[81v]venú bukvici, raky a staré sádlo vymočené, a ztluciž to dobře u moždieři a vař to spolu, až počne červenati a hustnúti^{bm}, pak proced' a schovej a potom maž tu bolest tou mastí a na to polož cerát oskem napuštěný, a svrchu dlahami, a tak čině, zhojíš každý hnát zlámaný namiesto. Také toto máš věděti, že při každém zlámaní muožeš traňku užívati, nebo se spieše a dokonalejie zhojíš každého zlámanie.

---

^{bm} hustnúti] hufftuty

Traňk lidem zlámaným

Traňk každému zlámanému nebo vnitř porušenému takto se strojiti má: Vezmi kostival a svalník, i ztluciž to na prach a směs jen [82r] s medem a přičiň k tomu pepře, pak píš tu věc, zvaře u víně dobře a procedě čistě, i užívejž toho nápoje pořád za devět dní ráno a večer. A toť v každém člověku v těch dnech zase kosti, svaly a všecko jiné zlámanie a zdávenie i porušenie sléčí a uzdraví, a jestiř ta věc jistá a pokušená.

Ktož sobě vyrazí ruku nebo nohu

Tuto se pokládá a vypisuje, kterak hojiti máš každého, ktož sobě ruku nebo nohu vyrazí nebo vyvine, takto jemu pomoci máš: Nejprvé naprav jemu ten úd zase nebo natiehni, jakž má býti, pak vezmi lněnú bochnici a pšeničných otrubov a pecové hlíny spálené a *boles armenum*, [82v] i ztluciž to všecko, což nejdrobnějie budeš moci. Pak rozdělejž to bielky vaječnými a přičiň k tomu mýdla benáckého i namažiž té kaše na plenu jako

na flastr a uvěž tiem tu bolest, a na to dlahami okolo a budeš pod tiem velmi lechko. Nebo zvař tu věc v octě a věž se tiem, což nejhorčejším budeš moci, a to čiň jednú dne, a prvé, než se vázati budeš, zmaž sobě ten úd dobře mastí *populeon*, a neotečeť, a takéť se lechčejie zhojí.

Ktož sobě vyrazí ruku nebo nohu, učiň takto: Vezmi černohlávek a zsekej jen drobně, pak zvařiž [83r] jen dobře u vodě a pař jím sobě ten úd, což nejlépe budeš moci, natáhna ten tieh na své miesto pravé, jakž má býti, pak, naklada na plenu těch matolin horkých, i obiniž sobě tiem tuze tu bolest. A na to dlahami a najdeť mu zase pod tiem vázaním a pařením, byť pak i v tiehu právě nebyla, vstúpíť zase na své miesto.

Ktož sobě vyvine ruku nebo nohu, učiň takto: Vezmi dvě česti múky režné a třetí nehašeného vápna, i rozdělejž to spolu bielky vaječnými, pak namočiž v tom koudeli nebo len a obiň tiem, a na to dlahami zatiehni. Nebo učiň takto: Vezmi mech s planého [83v] trnu i ztluc jen dobře starým sádlem

vepřovým a upraž to na rendlíku i věžiž sobě tiem tu bolest a zhojíš se.

Ktož sobě vyrazí ruku nebo nohu, učiň takto: Vezmi paličkové koření a ztluc je dobře starým sádlem vymočeným, pak, namaže toho na flastr, věž se tiem, a na to dlahami a vstúpiť ten úd zase na své místo, a toť jest pokušené. Nebo učiň takto: Vezmi polej, jitrocel, svalník a bielek od vejce, i ztluciž to spolu a přičiň k tomu soli, pak rozpustiž to voctem a věž se tiem. Nebo učiň takto: Vezmi chmel i vařiž jen, v čem chceš, a pař [84r] jím sobě tu bolest, což nejlépe budeš moci. A naklada toho na rúchu, i obvěž sobě tiem tu bolest, a na to dlahami, a zhojíš se bez bolesti.

Votok

Tuto se pokládá naučení mistra Křišťana, kterak máš odehnati každý horký otok a jiné všeliké opuchliny a horkosti, a to takto: Vezmi miezku z psieho vína a z netřesku i rozdělejž tiem pšeničné otruby jako kaši, pak namažiž toho na flastr a obvěž

tiem otok, a mineť každý i všeliká horkost. A pakliť bude otok studený, tehdy udělej ten flastr s miezkú polyňkovú tejmž obyčejem jako [84v] první, a tak odženeš každý otok horký. Nebo učiň takto: Vezmi řebříček a ztluc jen s čistým máslem a zvař to spolu, a potom zcedě schovej, pak maž se tiem. A toť zažene mocně každý otok horký.

Ktož má votok tvrdý nebo žlázy nebo dejmy, takto je změkčiti máš: Vezmi jitrocel a ztluc jen starým sádlem vymočeným a klad' sobě na to často a změkneť pod tiem všeckno. A pakli má kto nohy tlusté a oteklé, ten učiň takto: Vezmi kuoru březovú a ztluc ji dobře na prach a rozpusť to lítým octem jako kaši, pak, namaže toho na plenu, [85r] i obvěžiž sobě tiem tu bolest, a budeť zase noha tenká a beze všeho otoku, a toť jest skušené.

Votok

Ktož má veliký otok v rukú nebo v nohách, takto jen odehnati máš: Vezmi polej a ozimý semenec a ztluc to spolu. Pak nabeř vody na prúdě, a to

doluov po vodě, i vařiž to spolu velmi dobře a potom se tiem maž, a to vše doluov, pokudť otok stojí, neboť to každý otok doluov zžene. Pak udělejž takto, vezmi polej a ozimý semenec, i zetřiž to dobře a rozpust' teplým vínem a pí ten jíšel ráno a večer a zbudeš tiem každého otoku vnitřnieho i zevnitřnieho. Nebo učiň takto: Vezmi úpor a vař jen [85v] u pivě a požívej toho nápoje, a nepojdeť otok k srdci. Pak, navaře toho úporu u vodě nebo z něho miezky natlače, i mažiž se tiem, a to vše doluov, a naklad' sobě listu olšového do střevíc a chod' na tom, a toť vnitřní i zevnitřní otok odžene.

Ktož má votok jakýž kolivěk, ten učiň takto: Vezmi staré slaniny a zškvař jie a vlí na vodu, pak, zbera ten tuk, i vlož na pánev a potom ztluc dobře jitrocel, řebříček^{bn} a polej a smaž to spolu velmi dobře, a scedě schovej, pak maž se tiem, kdežť votok stojí, a splaskneť každý. Nebo učiň, zvláště, kdyžť votok v nohách [86r] stojí nebo jiné rozličné

---

^{bn} řebříček] rzebrzyczel

bolesti: Vezmi vršky z listu bzového a s chebdie, i vařiž to spolu u vodě, pak, vlije to v škop, i držiž sobě nohy nad tú parú a potom sobě tou vodú dobře nohy zmej, a mineť pod tiem každý otok i bolest, neboť to velmi suší.

Votok

Ktož má veliký votok kdež kolivěk nebo zápal veliký červený nebo když komu nároky otekú, učiň takto: Vezmi múku bobovú a múku ječnú, i zvařiž to spolu u vodě, pak, namaže toho na flastr, klad' sobě na ten otok, a mineť každý, i zápal rozličný. Nebo učiň takto: Vezmi miezku z jitrocele a rozpust' ji ječnú múkú jako kaši a věž tiem rány oteklé, a mineť každý [86v] votok. Nebo zvař blén u vodě a věž tiem, až mineť každý otok. Nebo učiň takto: Zvař polynek u bielém víně a věž tiem, a zplaskneť každý otok.

Ktož má veliký votok od rány pošlý nebo od úrazu nebo jakž kolivěk, ten učiň takto: Vezmi puol pinty vína a vstruž v nie dobrý kus mýdla

benáckého a pričín k tomu semene lněného a vař to spolu dobře, pak, máčeje v tom rúchu, i obvazuj sobě tiem otok tuze, a to čiň často, a zaženeš tiem každý otok. A potom maž mastí, jakoť slove populeon, a klad' vždy flastry na tu ránu, ať se hojí. [87r] Nebo učíň takto: Vezmi netřesk a máslo májové, staré sádlo vymočené a vosk, i spustiž to spolu a maž se tiem, a toť každý votok zažene. Nebo učíň takto: Vezmi polynek a netřesk, jalovec a hlínu z peci spálenú, a ztluc to starým sádlem velmi dobře a maž se tiem u horka, a to vše doluov, a bude líť tě srběti, tehda se jistě zhojíš, neboť to všeliký otok z noh odhoní.

Votok

Ktož má veliký votok v nohách, vezmi kozie lejna a marunku a med, i zetřiž to spolu a věž tiem votok, a toť jen mocně zažene, neboť to každé zlé nohy a zhnilé hojí a léčí namiesto. Pakliť velmi nohy [87v] v hleznu otekú nebo kdež kolivěk, vezmi polej a šalviji, i zetřiž to spolu dobře a pričín k tomu octa, pak věž tiem otok, a toť jen mocně pryč

zažene. Nebo učiň takto: Vezmi černobýl, šalviji, jablečnú kopřivku a kavias, a to všeho rovně, i vařiž to spolu u víně, a to tak dlúho, ažť toho třetina uvře, pak maž se tiem tuze a vše doluov až do pat, a toť každý otok odejme mocně.

Ktož má veliký votok vokolo rány, učiň takto: Vezmi bob a ztluc jen na prach a vař to v octě jako kaši, pak, dělaje z toho flastry, věž tiem votoky, a toť je mocně zažene. Nebo učiň takto: Vezmi vy[88r]soký sléz a ztluc jen stařím sádlem a přičiň k tomu síry, pak, zhřievaje to, i kladiž na votok, splaskneť každý a zmizie. Nebo učiň takto: Vezmi libštěk, sléz, psie víno, potočník, netřesk, rozchodník, přímětné^{bo} kořeníčko, řebříček, jitrocel a polej, i ztluc to všeckno spolu dobře a zvař u víně. Pak věž sobě tiem votoky jakěž kolivěk, a mineť jistě a zmisí, neboť to jest často skušeno na mnohých.

---

^{bo} přímětně] prziemyetne

Votok

Ktož má otok jakž kolivěk pošlý, ten učíň takto: Vezmi čistý med nepřepuštěný i s voštinami a fiolný olej, bielky vaječné a směs to spolu a přičiň k tomu bílé múky a drobet soli, pak ztluc to dobře spolu, ať bude husto [88v] jako kaše, pak namažiž té kaše na sukno a obiň tiem flastrem všudy vokolo a nech toho vázanie za dva nebo za tři dni nerozvazuje. A tak zaženeš každý otok, neboť to jest často pokušené na mnohých.

Nebo učíň takto: Vezmi mateří doušku, psie víno, černobýl, potočník, rozchodník a chebdie, i vařiž to spolu u vodě a mej sobě tiem a pař tu bolest. A to čiň často, a toľ lechčí každého člověka a otok odjímá.

Ktož má votok jakž kolivěk pošlý, učíň takto: Vezmi řebříček, libštěk, psie víno, jitrocel, sléz^{bp} a přímětné^{bq} kořeníčko, i ztluc [89r] to dobře

---

^{bp} sléz] flezie

^{bq} přímětné] prziemyetne

s májovým máslem a přiřládej sobě na otok, a splaskneť každý. Nebo učiň takto: Vezmi bolehlav a zvař jen u vodě, přiřčině soli, a věž sobě tiem, a mineť pod tiem otok. Nebo učiň takto: Vezmi lněné sémě a ztluc je na prach a směs to s vaječným bielkem a s lýtým octem. Pak omočiž v tom koudeli a obiň sobě tiem tu bolest a učiň to po několikrát a mineť každý otok. Nebo učiň takto: Vezmi rútu a ztluc ji dobře a naspí v ni soli a přiřčiň k tomu tolikěž strelu. Pak, dělaje z toho flastry, i věžiž tiem votoky, a mineť každý jistě. Nebo učiň takto: Vař pšenici v silném u [89v] víně a věž tiem votok, a splaskneť jistě. Pak, vezma shořalý jíl od peci, ztluc jen dobře a rozpustí bielky vaječnými a věž se tiem, a toť jest pokušené.

Ktož má votok jakož kolivěk, učiň takto: Vezmi holubí trus a sémě blénové, strel a miezku z máty vydávenú a ztluc to spolu a věž tiem votok a splaskneť jistě každý. Nebo učiň takto: Vezmi kozie mléko a holubie lejna a ječnú múku a rozpustí to octem, pak, dělaje z toho flastry, věž tiem

votoky, až minúť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi lněný olej a máslo májové a mozk z hnátuov volových, i spustiž to v hromadu a maž se tiem a mineť otok. [90r] Ktož má votok v rukú nebo v nohách nebo kdež kolivěk, učiň takto: Vezmi múku bobovú a múku ječnú a zvař to spolu [u] vodě velmi dobře, pak, dělaje z toho flastry, věž tiem ty votoky a splasknúť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi bobrový stroj a dřevěný volej, i vařiž to spolu u víně nebo v litém octě, pak, máčeje v tom čistú rúchu, i věžiž sobě tiem bolest a mineť pod tiem každý otok. Nebo učiň takto, zvláště, kdyžť komu lejtky otekly^{br}: Vezmi kmínu a ztluc jen velmi dobře, pak přičiň k tomu tolikěž medu a málo bielé múky pšeničné a vína nebo octa, i vařiž to spolu dobře, [90v] pak, udělaje z toho flastr, věž tiem votok teplým, a toť odejme každý jistě, neboť jest pokušené.

---

^{br} otekly] oteky

Ktož má veliký votok jakž kolivěk pošlý, učin takto: Vezmi popelu ozdového, čistě zseného, cožť se zdáti bude, a udělej z něho kalkus dobře hustý, pak rozdělejž nebo rozpust' v něm hrst soli a zvař to dobře a spař tiem kozí bradku, volový jazyk, bukvice, nátržník, pak ztluciž to spolu, což nejlépe budeš moci, jako šalši a proced' to skrze sítko. A potom, máčeje v tom rúchu, i příkládejž to teplé na otoky, a kdyžť ustydne, omoč opět v teplém a polož, a to čin jedno po druhém, a takť každý otok mine, a toť jest pokušené.

[91r] Votok

Ktož má jaké votoky škaradé, uzlovaté a tvrdé jako vlky, k provalom připravené, učin takto: Vezmi husie lejna a vař je v sladké smetaně a věž se tiem, a toť každý tvrdý votok vytáhne a vysuší a namiesto ztenčí. Nebo učin takto: Vezmi voves nemláčený a řasu z vody a zsekej to, jakžť se zdáti bude, a zvař to spolu u vodě a pař sobě tiem a věž často votok a splaskneť každý a změkne. Nebo když těmi matolinami po každém paření obvazovati budeš,

sprejstíť se pod tiem a poteče, a tudyť se vytáhne každý votok tvrdý od úrazu nebo od klidvosru pošlý nebo všeliké podjítie vytáhne.

[91v] Ktož má votok suchými ranami pošlý nebo od vyvinutie, učíň takto: Vezmi zanykl i s kořenem a ztluc jen dobře a zvař u vodě a klad' sobě na tu bolest, ať se pod tiem paří, což nejlépe bude moci, a potom vezmi rozchodník a potočník a ztluc to starým sádlem a maž tiem tu bolest, a takť se ten otok ruozno rozžene a rozejde. Nebo učíň takto: Vezmi polynek a ztluc jen dobře a přičíň k tomu stredu, pak, zhřeje to dobře, i kladiž to teplé na tu bolest, a toť každý otok odžene. Nebo učíň takto: Vezmi sléz, i vařiž to v koziem mléce a přičíň k tomu sádla a věž tiem, což [92r] nejhorčejším budeš moci, a toť každý otok odejme a zažene, a zvláště bolesti z kolenú. I protož mistr Galienus pokládá, že má každý votok horký studenými věcmi odehnán býti, a studený horkými, nebo když by k horkému horké věci příkládal, věcí

by horkost učinil, též studené k studenému větší studenost učiní.

Když komu schne ruka nebo noha

Tuto se pokládá a vypisuje jedno naučení, kterak máš hojiti každého, když komu ruka nebo noha schne, učíš takto: Vezmi bobrový stroj, což můžeš nejstarší mieti, a ztluc jen dobře. Pak přičiň k tomu tolikéž dlúhého [92v] pepře a směs to spolu, pak rozpustiť to žženým vínem z vinných kvasnic a udělej to husto jako kaši. Pak diž do lázny, natluka mýdla benáckého s jalovcem, i třiž mu tiem ten úd dobře v horce, což nejlépe budeš moci. Pak kažiž sobě na ten úd baněk nasázeti, což nejvíce budeš moci, a nech jich seděti za dobrou chvíli a nedej pod ni žádnú sekati, pak strhejž je doluov a vsaď opět na jiná místa. Pak, sejma je doluov, i zmrskejž ten úd velmi dobře čerstvými kopřivami a zetři tuze, ať se zprýští. Pak, vezma teplú rúchu, i otřiž to dobře doluov a udělej ten [93r] úd such. Pak, vezma tu mast, i třiž mu ji tú rukú nebo nohú, což nejlépe budeš moci, a namaže

jemu dobře, obíň na to psí kuoží, a to čiň, což nejčastějie budeš moci, a najdeť ten úd rychle zase.

Schnutie

Když komu ruka nebo noha schne, učiň takto: Vezmi červy z hnoje a zetři je dobře u vrhli, pak přičiniž k tomu másla nepřepuštěného a směs to spolu. Pak vstaviž to na voheň a přilí k tomu vína, ať ten smrad ven vytáhne, pak schovejž to u pušku a jdi do lázně a napař sobě ten úd dobře. Pak vezmi dlůhý pepř tlučený a tři jím tu bolest tuze, [93v] a na to maž tou mastí, a to čiň na každý den a choď často do lázny a najdeť ten úd zase, neboť jest tiem lékem mnoho lidí zhojeno. Nebo učiň takto: Vezmi holubie lejna a zvař je v litém octě, pak pařiž sobě tiem tu ruku dobře a obíň tiem teplým a čiň to často, a najdeť zase velmi rychle. Nebo učiň takto: Vezmi kopřivné koření a staré sádlo vymočené a jelení loj, i ztluciž to spolu dobře, pak obkládejž sobě tiem ten úd vokolo, kterýť schne, a měj na to

psí kuoži a mrskej sobě ten úd často^{bs} čerstvými kopřivami a, nadávě z nich té miezky, tříž jí sobě často, a najdeť [94r] zase velmi rychle a naroste.

Schnutie

Když komu ruka nebo noha uschne, učiň takto: Vezmi mozky z koňských kostí a mozky ze psích kostí, staré sádlo vymočené a denné koření, jako roste v osení a máť kořen jako cibule, i ztluciž to spolu a přepuť na pánvici, a potom zcedě schovej a maž se tím na každý den, a na to měj psí kuoži. Nebo učiň takto: Vezmi štěnátko mladá zedřená a vykuchaná, i zsekejž to maso drobně a vlož je v tučnou husu a pec ji dobře, a cožť z ní toho tuku vyteče, ten zchovej a tím se maž často a na to obinuj psí kuoži, a najdeť ten úd zase brzo.

[94v] Když komu ruka nebo noha schne, učiň takto: Vezmi listička yzopového, asi s čěši, a šalvijské z druhé a žejdlík vína vlaského nebo

---

^{bs} často] czařfta

tohoto dobrého a ztluc to spolu veľmi dobre a polí
tiem vínom a schovej to čistě, pak, vezma tu věc,
i tříž jí sobě tu bolest dobře a obvazuj ten úd
tiem a měj jen v teple, a na to psí koži vezmi.
Nebo učiň takto: Vezmi kancového sádla puol libry
a štěněčého třetinu viec a horčičného voleje tolikěž,
jelenieho loje třetí část, nedvěžého sádla puol libry
a jezevčého puol libry a spusť to v hromadu a maž
se tiem, a najdeť ten úd zase.

[95r] Schnutie

Když komu ruka nebo noha schne, učiň
takto: Vezmi nový vosk biely, pryskyřici, sádlo
z mladých štěnc^{bt}, prach z kořene púpavy
a z divokého slézu a z řeckého semene a z lněného
a špik z volových paznochtuov, a to všeho rovně,
a spusť to v hromadu. Pak, vezma nové plátno
i namoč je v té masti. Pak maž sobě tú mastí ten
úd dobře, a na to tiem flastrem obinuj a čiň to často
a najdeť ten úd zase uschlý a spomáháť ta věc těm

---

^{bt} štěnc] ftienech

všem, kterýmž se žíly krčie a v kterém údu, když se tiem často mazati budeš a tiem flastrem obvazovati. Nebo učiň takto: Vezmi z mladých štěňátek sádlo pálené a maž [95v] jím sobě ten úd často, zmrskaje vždy prvé čerstvými kopřivami, a na to měj psí kuoži, a takť najde zase.

Když komu ruka nebo noha schne, učiň takto: Vezmi krev telecí, a chceš li, vymoč ji, a napal z nie vody, pak vezmi bílé kadidlo a bobrový stroj a ztluc to vobé na prach a vespi do té vody a schovej to v sklenici a zahrad' dobře, pak zahřej jemu ten úd dobře a zmrskaj kopřivami, pakli by kopřiv nemohl mieti, ale udělej lopatku z šindelů a zpleskej mu jí dobře, a potom vezma [96r] té vody i namažij mu jí ten úd, což nejlépe budeš moci, a na to psí kuoži měj. A to čiň často, máčenie a třenie, a chod' do lázně, což nejčastějie budeš moci, a dej sobě na ni baňky sázeti a najdeť ten úd zase, neboť to jest často pokušené. Nebo učiň takto: Vezmi volové plíce a napal z nich vody, zsekaje drobně, a čiň s ní též jako s telecí vodú, a najdeť každý úd zase,

byť nejviece uschl. Neboť jest tú věcí mnoho lidí zhojeno a uzdraveno, a jest to věc velmi misterná a tejná mezi lékaři a skrytá.

[96v] Když komu schne ruka nebo noha, učin takto: Vezmi lněné sémě a ztluc je drobně, pak zvařij to v čistém másle novém, a procedě schovej. Pak diž do lázně a nasázej sobě na ten úd baněk mnoho a zmrsej dobře kopřivami, a potom zmaž tou mastí, a to čin často, a budeš zdráv.

Tuto se vypisuje lékařství mistra Arnošta z Holomúce, kterak máš hojiti každého, komuž se žíly krčie v rukú nebo v nohách, učin takto: Vezmi menší sléz a vař jen v litém octě. Pak vezmi rozpálené trosky od kováře a vlož [97r] je v nějakú^{bu} nádobu, pak líž ten¹⁸ ocet s tím slézem na ty trosky a drž ten úd nad tú parú, okryje tu nádobu dobře vokolo, ať ta pára ven nemuož, nežli na tu bolest, i pařij se nad tú parú, což nejlépe budeš

---

^{bu} nějakú] nyegieku

¹⁸ za tímto slovem je v rukopise omylem zopakováno „líž ten“

moci, a tři tiem slézem dobře a čiň to často a najdeť ten úd zase, že jen budeš moci stahovati, neboť ta věc činí žíly čerstvy a zdravý.

Komuž se žíly krčie v rukú nebo v nohách

Komuž se žíly krčie v rukú nebo v nohách, učíň takto: Vezmi voves nemláčený i slámu a vař jen v říčné vodě velmi dobře a pař sobě tiem často ty údy skrčené, pak natluc jalovce s dlúhým pepřem, a namaže toho na flastr, i obvěž sobě tiem tu bolest a čiň [97v] to paření a mazání často a stáhnúť se zase žíly skrčené. Nebo učíň takto: Vezmi kuoru jesenovou prostřední nebo jilmovou a lněné sémě, i vařiž to spolu u vodě a pař sobě často nad tú parú a mej sobě žíly tou vodú a najdúť zase a sčerstvějí.

Komuž se žíly krčie v kterém údu, lékařství pokušené učíň takto: Vezmi rúty dobrú rukovět a střiedu od jedné země i zvařiž to u víně^{bv} jako kaši a potom to zetři, což nejlépe budeš moci. Pak mažiž

---

^{bv} víně] wyne

sobě tiem ty žíly, a namaže toho na flastr, i obiniž sobě tiem tu bolest, a čiň to často a najdúť žíly zase skrčené a sčerstvěj. [98r] Nebo učiň takto: Vezmi oman a rozežvi jen nebo ztluc a maž sobě tiem žíly často, kdeť se krčie, nebo vezma sádlo ježkové, i mažiž jím sobě žíly často teplým, a změkneť zase pod tiem každé skrčenie a tvrdost žil.

Žil skrčenie

Komuž se krčie žíly v rukú nebo v nohách, učiň takto: Vezmi polej, brotan a suol, ale ať jest soli nejviece, i ztluciž to spolu dobře a vař u vodě. A kdyžť dobře bude, prodáviž to, což nejlépe budeš moci, skrze rúchu, pak mažiž sobě tiem ty žíly, a to čiň často, a potom vezmi nedvězého sádla a jalovce a ztluc to spolu dobře, ať bude jako kaše. Pak přepustiž to a vydav dobře skrze rúchu [98v] a maž sobě tiem, což nejlépe budeš moci, a obiň na to rúchú a nazejtřie mej sobě opět vonú vodú jako prvé. A kdyžť uschne, zmaž mastí a obiň zase tú rúchú mastnú, a to čiň často a najdeť zase všeliké skrčenie.

Komuž se žíly krčie v rukú nebo v nohách nebo když veliký a tvrdý votok v žilách stojí, učin takto: Vezmi vysoký sléz a malý zaječí sléz, heřmánek, černobýl, i vařiž to spolu u vodě, pak pařiž sobě tiem ten úd dobře a mej tou vodú často a obvazuj těmi matolinami, a najdeť zase. Nebo učin takto: Vezmi polej a zetři jen s solí a rozpust' to octem a věž tiem tu bolest a najdeť zase. [99r] Nebo učin takto: Vezmi rútu a ztluc ji s jelením mozgem z kosti nebo s volovým a věž tiem^{bw} ten úd teplým, a najdeť zase.

Žil skrčenie

Komuž se krčí žíly v rukú nebo v nohách nebo když komu žíly mrtvějí a mrú, jako slovú *nervos*, totižto hnutí, učin takto: Vezmi krev vepřovú a vlí ji na pánev a vstav to na voheň a praž dobře, ažť bude jako krupice, a miešej ji vždy špatulí, ať nepřihoří, pak, vezma napáliž z toho vody týmž obyčejem, jako jiné vody pálé, pak, vezma té vody, i třiž jí

---

^{bw} tiem] tie

sobě ty údy tuze, a máčeje v ní plenku, i obvazujž jí sobě ten úd, a když uschne, učiň opět též a najdeť ten úd zase a sčerstvie.

[99v] Ktož má v sobě krev sraženú

Tuto se pokládá naučenie mistra Bartoše, kterak máš pomáhati těm všem, ktož se vnitř porušie nebo v sobě něco zlámají, nebo když se v kom krev srazí od velikého zbitie nebo z upadenie, takto učiniti máš: Vezmi raky živé a ztluc je u moždieři velmi dobře, pak nalíž na ně čistého vína a vyždmi to dobře skrze plenu a zvař tu jíchu dobře a proced' po druhé a pí ten nápoj ráno a večer, a toť v tobě to všeckno uzdraví, neboť jest k tomu lékařstvie svrchované a jisté. Nebo učiň takto: Vezmi miezku z jitrocele a kadidlo bílé na prach ztlučené a skořici, [100r] i požívejž toho v starém pivě, a toť v tobě všeckno uzdraví a rozpustí zase.

Ktož má v sobě krev sraženú anebo od rány pošlú, učiň takto: Vezmi lejna skopová a vař je v starém pivě a přičiň k tomu vysokého traňku, pak

procediž to skrže rúchu a vař to po druhé a opět proced' a zvař po třetie a proced' a pí ten nápoj rána a o polodni a večer, a toř vyžene z každého všecknu krev sraženú anebo od ran pošlú. Nebo učiň takto, a toř jest lékařstvie velmi misterné a skušené, vezmi prach z dubového jmelé tlučený a vař jen u víně velmi [100v] dobře, pak rozdělěž v tom víně žlútky z tvrdých vajec a zetři to dobře a pí ten nápoj ráno a večer, a toř v tobě všicknu krev speklú a sraženú rozpustí a rozžene ruozno a zdráva tě zase učiní, a jest pokušené.

Ktož se ztepe a má v sobě krev sraženú, učiň takto: Vezmi božie dřevce, starček, nátržník, červený kosatec a vostružinie a smekličkovie a polej i vařiž to v starém pivě a pí ten nápoj, což nejhorčejší muožeš, a toř v tobě tu krev sraženú zase rozpustí a rozžene a tobě lechkost učiní. Nebo učiň takto: Vezmi krev kozla neřezaného a zsuš ji a zetři na prach a pí jen často [101r] v starém pivě nebo u víně, a toř v tobě všecknu krev zase rozpustí a rozžene namiesto.

Krev sražená

Ktož se ztepe a má v sobě krev sraženú anebo od rány pošlú nebo jakž kolivěk, učíň takto: Vezmi čistú sred medovú a zhřej ji dobře, pak natluc žernovcuov, kteréžto v racéch bývají, a vespi ten prach v ten sred, a to pí ráno a večer, což muožeš nejhorčejie, a toť v tobě tu krev sraženú rozpustí a rozžene a zdráva tě zase učiní, a to lékařstvie má každému sprvu raněnému dáno býti miesto traňku, a zvláště čistý sred teplý, neboť se potom nebude nižádná rána jetřiti, aniť se co k ní přivrže.

[101v] Kterak máš uhasiti oheň pekelný

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak máš uhasiti a vodehnati zapálenie pekelnieho vohně nebo všelikú horkost od rány pošlú odehnati, učíň takto: Vezmi tučný mužík, netřesk, psie víno, a ztluc to dobře u moždieři a vydav z toho tu miezku, pak vezmi kozie mléko a směs je s tú miezkú a posyř to tiem obyčejem, jako by měl sejr dělati, a když se ssedne, tehdy zbeř to syřiště

doluov z té šťávy, pak namažiž toho na plenu a udělej z toho flastr a polož jen na tu bolest, a to čiň často, a tak zaženeš každý zápal ohně pekelného a [102r] uchladíš každú horkost a utišíš, a toť jest kus převelmi misterný a dovodný na tu bolest, neboť jest ta nemoc náramně ukrutná a neuzdravitedlná, a takto ji poznati máš, jestliť již pekelný voheň, čili nic: Vezmi vodu šterbákovú a krop ji na tu bolest, dokudžť ten nemocný nepie ani jie, a bude liť se pod tiem kúřiti, tehdyť jest již pekelný voheň zapálil, pakli nic, tehdyť jest přímět^{bx} horkostí zapálený.

Když koho zapálí pekelný voheň, učiň takto: Vezmi měkej sejr a přičiň k němu strelu čistého a směs to spolu velmi dobře. Pak, namaže toho na listie kapustové nebo [102v] na zelné, a to čiň často, a přestaneť zápal. Nebo učiň takto: Vezmi čisté konopie a namoč je u bielém víně a potom ztluc to u moždieři, pak kladiž to sobě na tu bolest,

---

^{bx} přímět] przyemyet

pokudť jest ta červenost. Pak kropiž na to tiem vínem ustavičně, ať neosýchá, a když se zdáti bude, polož opět nový, a tak čiň, ažť ten zápal uhasne a uchladne, pak učiniž takto: Vezmi žlútky tvrdé od vajec a napal z nich masti, pak přičiniž k ní dřevěného voleje málo méně a vespi do toho prachu z myrry bílé a posmaž toho spolu po druhé a pom schovej. Pak, máčeje v té masti pero, i mažiž tu bolest tiem a ty rány [103r] věž, a tak zhojíš na pekelný voheň zapálenie každého.

Zapálenie

Když koho zapálí pekelný voheň, učiň takto: Vezmi vinné kvasnice surové^{by} a přičiň k nim rúty a bobku a zetřiž to spolu velmi dobře a maž sobě tiem vokolo těch ran a odženeť tu horkost a to zapálenie. Nebo učiň takto: Vezmi plané jablka, polynek i s kořenem a psie lejna a ztluc to spolu velmi dobře a vytlač tu smáhu skrze rúchu, a schovej v sklenici, pak mažiž tiem, kdeť zápal

---

^{by} *surové*] fwuowe

stojí všudy vokolo, a mineť ta horkost jistě. Nebo učiň takto: Vezmi miezku z máty a přičiň k ní málo [103v] síry a octa a maž tiem zápaly a uhasíť se tiem každá horkost.

Když koho zapálí voheň svatého Antonie, takto učiniti máš: Vezmi dva loty kozieho mléka a dva dřevěného oleje a dva plajvajsu a zetři to spolu dobře a schovej v sklenici a postav na slunce a nechej toho ustavičně na slunci státi, nebo čímť jest staršie, tiemť jest lepšie. Pak věžiž tiem vždy zadu za tiem zapálením a puojdeť vždy před tiem doluov, ažť uhasne, neboť jest to věc jistá a pokušená a mezi lékaři tejná a skrytá. Nebo učiň [104r] takto: Vezmi ocet, netřesk a psie víno a ztluc to spolu, pak, namaže toho na flastr, i obiniž sobě tiem tu bolest všecknu a to zapálenie, a neuhasne liť pod tiem, tehdy uřež ten úd přeč chutně, ať se více to zapálenie nerozmož.

Když koho zapálí oheň pekelný, učiň takto: Vezmi šťávy na zelí a zelé hlavu nebo dvě, pak vydáviž z něho tu mokrost do té šťávy, což nejlépe

budeš moci a pom vezmi těsta, nastruže na dieži, a rozmoč je tú šťávú. Pak namažiž toho na plenu a udělej z toho flastr vokolo té vsie bolesti a obiň sobě tiem a vždy [104v] tú šťávú zalévej, a když uschne, rozmoč opět a polož zase, a tak čiň, ažť uhasne a uchladne. Nebo učiň takto, a toť jest lékařstvie pokušené: Vezmi lněného voleje do sklenice a naklad' do něho hub, jakoť slovú smrži, a to těch chřapáčuov samcuov, anebo hřibuov, jakoť jsú svrchu černí a zezpod bílí, a kvaš to spolu v tom voleji, což nejdéle budeš moci. Pak, nabera těch hub i s tiem olejem, udělejž z toho flastr a polož sobě na tu bolest, a toť každú horkost vyžene a vytáhne a namiesto ji uchladí a každý votok horký otejme a oheň svatého Antonie hasí, a jest [105r] věc jistá a skušená. Ale máš věděti, žeť jest oheň pekelný troj: Nejprvní čini červené zapálenie, a tomu pomoci muožeš, a druhý černé a třetí, tenť se ihned prejští a padá, a tohoť jest lékařstvie božie milost, než uřež jemu ten úd pryč,

^{bz} vejštie] wayffie

¹⁹ nejisté čtení

čož nejspieš budeš moci, ať se to zapálenie vicee nerozmuož a žil vejštie^{bz,19} neumoří.

Zapálenie

Když koho zapálí oheň svatého Antonie, učíň takto: Vezmi teplé kozie mléko, ihned, jakž kozu podojie, a to do polévaného hrnce, a vstrč do toho mléka ten úd zapálený. Pak zakopejž tu nádobu v hlínu nebo v zemi asi lokte vzhlúbi nebo což by doséhnúti mohl, i držiž tam ten úd [105v] v tom mléce, ažť namiesto ustydne, a to čiň po niekoľikrát a uhasneť ta horkost a ten oheň, neboť to jest jisté a pokušené. Nebo učíň takto: Vezmi kořenie bodlákové a vař je u vodě, pak, máčeje v tom plenu, klad' sobě na tu bolest, a kdyžť to uschne, omoč opět, a toť tu bolest vytáhne a tu horkost uchladí, a všelikú od rány nebo od zbitie pošlú a horkostí a pryskýři zapálenú.

Když se komu rána zapálí velikú horkostí nebo otokem, učíň takto: Vezmi bielú mouku, i rozdělejž ji bielky vaječnými i žlútky, vše spolu, a to učíň,

ať by žídsko ani husto nebylo. Pak, dělajc flastry z toho, i obvazuj sobě tiem [106r] tu bolest, a kdyžť ten uschne, udělej jiný, nový, a nech v něm diery proti ráně, aby mohl na ránu flastry klásti, a tak odženeš každú horkost zapálenie. Nebo učin takto: Vezmi miezku z rúty, ruožený olej a ocet a směs to spolu, pak mažiž se tiem, a toť každý oheň pekelný uhasí a uchladí namiesto.

Voda k vymývání ran nečistých

Tuto se pokládá lékařství mistra Příbrama, kterak máš vodu strojiti k vymývání všelikých ran a nečistot talovem zapuštěných, učin takto: Vezmi šalviji, bukvici a starček, pak ztluciž to dobře spolu a vyždmi tu smáhu z toho a přičin k ní málo čisté vody a proced' to čistě, [106v] ať se tak brzo nezkazí, pak vymývejž mu tiem ty bolesti a ty rány, neboť se tiem spěšnějie každá rána zavře a zahojí, neboť se tiem vymýváním každá rána čistí a bolest se v ní umenšuje, pakli by nemohl mieti miezky z toho kořeníe, ale vezmi vody z toho pálené, a tyť déle trvají.

Takto máš vytáhnúti každú horkost

Takto máš odehnati a vytáhnúti každú horkost od každej rány pošlú: Vezmi jitrocel, rozchodník, netřesk a potočník a ztluc to spolu a vydav tu miezku z toho a pričiň k ní čisté vody studené, pak, máčeje v tom čistú plenku i obiniž tiem tu bolest, a když uschne, omoč [107r] opět, a toť vytáhne všecknu horkost z každého údu, jakž kolivěk pošlú, i otok, i bolest.

Voda k ranám zapáleným

Voda k ranám, když se zapálé horkostí anebo když počínají hníti a černati, učiň takto: Vezmi vodu z psieho vína, z těch jahodek pálenú, a máčeje v ní čistú plenku, i vymývejž jí tu bolest často a polož ten šátek na to mokrý miesto flastru a na to flastr a na ten flastr opět plenku omočenú, a to čiň za niekoľiko dní, a tak se ta hnilost pustí od zdravého a nebude viece hníti ani hořeti. Pak učiniž takto: Odřež to mrtvé přeč až do živého, a na to [107v] se věž mastí, kteráť k tomu slušie, a neklad' na to viece

té vody, a tak vytáhneš každú horkost a hnilost a bolest stavíš.

Voda k vymývaniu ran nečistých a zasmrazených

Voda k vymývaniu ran nečistých a talovom a smradem zapuštěných takto se dělá: Vezmi starček a husí nožku a vostružinie a zsekej^{ca} to spolu nebo zřež, pak zvaříž to dobře v čisté vodě, pak, když to od ohně odstaviš, vespiž také do nie kamence tlučeného a nechajť se v ní rozpustí, pak vymývejž tú vodú ty rány a ty bolesti nečisté, a toť každú ránu vyčistí a talov v ní vysuší a všeckny nečistoty vyžene a smrad odejme a staví. [108r] Nebo učíň takto: Vezmi vodu z kokošky pálenú a pouštěj ji často v rány, a toť každé rány hojí beze všie bolesti.

Ceráty

Tuto se pokládá naučenie mistra Davida, kterak máš dělati rozličné ceráty, totižto flastry napuštěné

---

^{ca} zsekej] zfselay

na rozličné škody a nedostatky, učiň takto: Vezmi čistý vosk a priskyřici a přičiň k tomu málo loje nebo másla, pak rozpustiž to spolu na rendlíku, pak vomočiž v tom čistú plenu a nechaj^{cb} prochladne, pak roztiehniž ji a srovnej špatlíkem, a tenť se hodí na všeckny bolesti i na otoky.

Cerát nebo flastr na každý votok: Vezmi potočník [108v] a řebříček a ztluc to spolu a vař u másla, což nejlépe budeš moci, pak procediž to čistě a přičiň k tomu vosku a nechajť se rozpustí, pak namočiž v tom čistú plenu a potom roztiehni a srovnej špatlíkem a věž tiem úd oteklý, a splaskneť.

Cerát na rozličné bolesti, a zvláště, komuž klidvosr teče, takto se dělá: Vezmi ruoži, fiolu, vosk, priskyřici, med a volej dřevěný, i zvařiž to spolu a scedť, pak namoč v tom plenu a roztiehni a srovnej špatlíkem a věž tiem rozličné [109r]

---

^{cb} *nechajť*] nechay

bolesti a úrazy nebo rány, neboť to jest flastr mezi všemi jinými jako pán.

Ceráty

Cerát velmi misterný na každý úraz suchý a na vyvinutie anebo na zlámanie, neboť nižádného otoku ruozno jíti nedá, ale stáhneť všeckno mocně v hromadu, ten se takto dělá: Vezmi čisté sklo na prach ztlučené, pak rozpustiž čistou pryskyřici a jelení loj na pánvici a vespi ten prach tam a miešej to spolu a nechej povřieti za chvíli. Pak zstav to doluov a vždy miešej, ažť se stydne, pak namažiž toho na plenu a udělej flastr z toho vokolo [109v] a zatiehni tuze a neodvazuj toho za den nebo za dva, a nedáť nižádnému votoku ruozno.

Cerát velmi užitečný proti každému masu zhnilemu a zmrtvělému jakž kolivěk, takto se dělá: Vezmi hlínu z peci dobře spálenú a rozdělej ji octem, pak přičiň k tomu tolikěž tykve jako hlíny, i vařiž to spolu a proced' čistě a tepruv přičiň^{cc}

---

^{cc} přičiň] przyczy

k tomu třetí část voleje dřevěného a stredi medové, pak, děláje z toho flastry, obinujž sobě tiem tu bolest a obživeť pod tiem zase všeckno zase, a bude čerstvo a zdrávo.

[110r] Prach k ranám

Tuto se pokládá naučení mistra Ipokrasy, kterak máš dělati rozličné prachy, kteréžto k ranám příslušejí. Nejprvé prach červený takto se dělá: Vezmi červeného kostivalu a krevného kamene, a to každého lot, smoly řecké 3 loty, mastix a kadidla bílého, každého puol lotu, a krve drakové a myrry, každého lot, i ztluciž to spolu a udělej prach z toho. A toť bude prach červený dokonalý, kterýžto celí a hojí všeckny rány hluboké hlavné a fistule, kteréžto jsou od zlého masa vyčištěné, a muož bezpečně sypán býti ve všeckny rány, a zvláště [110v] v hlavné, nebo když by²⁰ byl

---

²⁰ „by“ dopsáno touž ruku nad řádkem

k tomu v žaludek raněn nebo u veliké střevo^{cd}, toť ten prach léčí a hojí nad jiné prachy.

Prach červený jiným obyčejem takto se dělá: Vezmi víno velmi červené a krevný kámen, a to každého lot, *gumi arabicum* 3 loty a krve drakové a muškátu²¹ a *mumia*, každého lot, i ztluciž to všeckno na prach a směs spolu. A toť bude prach červený dokonalý, neboť hojí kruntovně všeckny rány vyhnilé a hluboké a fistule, z kterých nečistota a talov teče.

Prach k ranám velmi misterný a dokonalý takto se dělá: Vezmi vinštieř [111r] a dej jen spáliti hrnčěři u peci, když hrnce vožéhá, pak zasýpej jím sobě, a tak zhojíš každú ránu starú i jak kolivěk vyhnílú, kteráž se zdá, že by nižádným obyčejem nemohla zhojena ani již zavřena býti, toť ten prach uléčí a zhojí.

---

^{cd} *střevo*] ftrziewa

²¹ „a muškátu“ dopsáno touž rukou nad řádkem

Prach k ranám

Prach na rozličné hniliny takto se dělá: Vezmi ty kožky, kteréžto s husích noh zdierají, a vopeř je čistě a potom je zsuš u peci a ztluc na prach. Pak vymývejž tu bolest a hnilost čistě vínem nebo svú močí a potom vysuše zasýpej tiem prachem, a tak čině, zhojíš každú bo[111v]lest i hnilost, bud', kdež bud'. Nebo učin takto: Vezmi štičie čelisti a vymoč z nich tu slanost, což nejlépe budeš moci, a potom je zvař v čisté vodě a vysuš dobře. Pak ztluciž je na prach a schovej a ten' prach suší vseckny hnilosti a nečistoty, tečenie stavuje a všeliké talovy a toky stavuje a léčí.

Prach, kterýž se zlatu rovná, na rozličné nedostatky a hnilosti, takto se dělá: Vezmi vlčí jazyk, srdce, plíce a játry a nároky, ale hled' toho, ať by nebyl vlk trávený, i spáliž to na prach a zetři dobře i zasýpejž tiem prachem rány, vyčistě je prvé od mrtvého [112r] masa, neboť ten prach hojí a léčí rozličné hniliny, kteréžto nemohú nižádnými mastmi zhojeny ani zlěčeny bejti, a zvláště rány

hluboké, jakožto vlka, raka, palici a jiné provaly a hnisy. Nebo učin takto: Vezmi lasici a spal ji v novém hrnci a potom zdělej na prach a zasýpej jím, a tenť hojí rozličné fistule a provaly a raka, a to velmi rychle, a jestiž věc užitečná a zkušená a namiesto duvodná^{ce}.

Prach, kterýžto rány velmi spěšně hojí, takto se dělá: Vezmi bílé kadidlo, myrru a muškát spálený, jitrocel, bzový list, bukvici, hruštičku, zanykl, celník a husí nožku, a ztluc to všeckno a směs spolu. [112v] A tenť prach hojí rány velmi spěšně, pakli chceš ránu komu rychle zasušiti, nadělej prachu z polnie rútky a zasýpej jím.

Prach k ranám, aby se spěšně hojily a celily, takto se dělá: Vezmi lilium, šalviji, jitrocel oboj, drakovú krev a žaludy, i ztluciž to na prach a zasýpej tiem, neboť to spěšně rány hojí. Nebo ktož samo lilium spálí a udělá z něho prach a sype jen na rány nebo nežity vyhnilé, tož je rychle uzdravuje

---

^{ce} *duvodná*] dowedena

a nedopustí v nich nižádné nečistotě ruosti ani mrtvému masu, ale mocněť je přeč zažene. Nebo učiň takto: Vezmi med a červy, kteréžto v hnoji bývají, a spal to [113r] na novém střepě, každé zvlášť, pak vezmi každého rovně a směs spolu. Pak zasýpejž tiem rány, a toť je uléčí a uzdraví nad jiné masti beze všeho tečenie všie nečistoty.

Prach k ranám

Prach velmi misterný a dokonalý takto se dělá: Vezmi lejno člověcie na prach spálené a přičiň k tomu pepře třeného a směs to spolu, pak zasýpejž tiem rány. A toť hojí všeliké nežity vyhnilé a rány hluboké masem naroštuje a fistule rozličné udravuje a jiné věci nezhojitedlné, a nenieť nad to lepšího lékařstvie nalezeno, neboť náramně všeckny toky suší a léčí a bolesti umenšuje a stavuje.

[113v] Prach vejborný, když koho myš zeští, a že se od toho padati bude, učiň takto: Vezmi list od volového jazyku a nadělej z něho prachu a zasýpej

jím tu bolest a čiň to často a vymývej a zhojíš se jistě.

Prach, kterýmžto každú ránu velmi rychle zahnojíš, a to beze všie škody a bolesti, takto se dělá: Vezmi anéz a ztluc jen na prach a zasýpej jím rány a zahnojieť se převelmi čistě a spěšně, a to beze všie škody té rány, neboť anéz^{cf} veliký prospěch činí a lechkost každé ráně a veliký užitek^{cg} i zdravie.

[114r] Prach, kterýžto mrtvé maso shánie

Tuto se pokládá jedno naučenie, kterak máš dělati rozličné prachy na divie maso. Nejprvé prach červený, kterýžto jie mocně každé maso mrtvé i rány staré odvierá, kteréž jsou zle zahojené. Takto se dělá: Vezmi *wytriolum* v nový hrnec a zamaž dobře hlinú a spal to na vohni dobře a budeť čistý prach, červený jako krev. A kdež jím zaspěš na

---

^{cf} *anéz*] anyez

^{cg} *užitek*] avzytek

mrtvé maso, ženeť je mocně doluov, ale máš věděti, aby jeho v hluboké rány nesypal ani tu, kdež sú žíly raněny, ani v žádné hlavné rány pro jeho ukrutnost velikú, neboť náramně jie.

[114v] Prach jiným obyčejem na divie maso nebo na mrliny, a jestiř velmi prudký, takto se dělá: Vezmi kaliciřtajnu 4 loty a vajdyše 2 loty, i ztluc to dobře a vespi v teklík, i vstaviž to na voheň a pal dobře a zalévej to často lýtým octem a miešej to dobře a potom, zetra čistě, schovej a tiem prachem každé maso mrtvé sženeš^{ch}. Nebo učiň takto: Vezmi vápna nehašeného, cožť se zdáti bude, a ztluc je dobře, pak vlíž v to strelu a zmiešej, ať bude jako těsto. Pak vložiž to spolu v teklík a vstav na voheň a miešej to dobře [115r] špatlíkem železným, a to tak dlúho, ažť se bude červenati, a potom ustudě zetři jen na kameni a zasýpejž jím, a toť každé mrtvé maso snie a žene.

---

^{ch} sženeš] zfenefs

Prach na mrtvé maso

Prach lehký pro dietky a pro jiné ušlechtilé lidi, kterýž věhlasně mrti jie a bez bolesti, takto se dělá: Vezmi ledek a ztluc jen drobně, i páliž to na tichém vohni a zalévej ruoženú vodú a miešej dobře. Pak zetra schovej ku potřebě, a tenť prach shánie mrt bezе všie bolesti doluov.

O raněném

Tuto se pokládá naučenie mistra Křišťana, kterak má člověk poznati na raněném, umře li, čili nic, a to takto: Vezmi akštýn žlutý a [115v] ten ztluc na prach velmi dobře, pak dejž se toho prachu raněnému napiti s vínem, naposledy u večer, a potom ať nepije ani jie, pak nazejtřie ohledej velmi pilně, jde liť mu ten akštýn s hnojem z rány, tehdy se veň uvěž směle, pakliť jemu v ráně suchý leží, tehdy jeho poruč pánu bohu, neboť jistě umře. Nebo učin takto: Vezmi prach z bedrníku tlučený a dejž se jeho napiti raněnému^{ci} s vodú studničnú,

---

^{ci} raněnému] ranenemu

a někteří mistři pokládají, aby pil, v čem chce, a jestližež to zachová, tehdyž bude živ, pakliž ten nápoj vyvrátí, [116r] tehdyž věz jistě, žež umře, anebo nalezneš li ten prach suchý v ráně, tož jest jisté znamenie smrti, a někteří mistři roztierají bedrník a rozpúštie vodú. A někteří sypú ječnú múku v ránu, a vydme liž se ta múka z rány nebo s hnojem vyplyne, tož jest znamenie zdravie, pakliž ji v ráně suchú nalezneš, tehdyž jistě umře.

Umře li raněný, čili nic

Takto máš poznati na nemocném, kterýžto v nemoci leží, nebo na každém raněném, vostane li živ, čili umře, učiň takto: Vezmi jitrocel a zvař jen u vodě a dej mu se toho nápoje napiti, a zachová liž jen, ostanež živ, [116v] pakliž po něm tratiti bude, tehdyž jistě umře. Nebo učiň takto: Podlé naučenie mistra Galiena vezmi jeho moč v čistou nádobu a ženské mléko, kteráž žena pacholíka kojí, i směs to obě spolu, a nebude liž se jedno od druhého děliti, budež živ, pakliž se rozlúčí, tehdyž jistě umře.

Takto máš udělati počištění raněným

Tuto pokládá mistr Avicenna, kterak máš dělati počištění raněným lidem, a jestiž velmi užitečné a lechké, učiň takto: Vezmi *senee* 8 lotuov, *gana* lot a lékořice 4 loty, zázvoru lot a cukru, cožť se zdáti bude, pak udělejž z toho ze všeho prach a toho požívej [117r] raněný, a budeť měkek v životě. Nebo učiň takto: Vezmi žluč býkovú a kus aloe a fiolný olej a směs to všeckno spolu a pomázni sobě tiem okružlosti v zadku, a budeš mieti ihned stolici, by nejviece tvrd byl, budeš sráti.

Počištění

Takto máš připraviti stolici velmi lehkú bez úrazu přirození lidského, kterážto zlé vlhkosti a škodlivé odjímá a střevní dnu a hryzení života zahoní a stavuje, takto se dělá: Vezmi másla, cožť se zdá, a přilož do něho kolokvintidy a maž tiem ustavičně pupek a změkčíť se všeckno v tobě, že budeš mieti stolice, a to velmi lechké.

[117v] Takto máš udělati počištění, a to velmi lechké, učiň takto: Vezmi *senee* lot, netlučeného,

a řeckého vína, což se zdáti bude, pak vezmi vína dobrého puol pinty a vař to spolu tak dlúho, ažť toho polovice uvře, a nedej kypěti, pak vydáviž to skrze šat dobře a dej ten nápoj píti raněnému nebo jinému nemocnému, a to na noc ať vypie teplé, a budeť mieti počišťenie jistě, a to lechce a beze všie škody a úrazu. Pakli budeš zatvrzen v dolejšém střevě, žeť tebu nemůž nižádná purgací hnúti, učin takto: Vezmi žlútek z vejce a zahustiž jen [118r] dobře solí, pak zavěžiž z toho v čistú plenku, cožť se zdá, aby mohl v zadek vstrčiti, a nech přitom niti, pak, jda na prevět, i vstrčiž sobě to v zadek, což nejdále budeš moci, a pustíť se z tebe, neboť to jest věc pokušená.

Spánie

Tuto se pokládá naučenie mistra Křišťana, kterak máš pomoci těm, kteříž nemohú spáti, zvláště nemocným anebo raněným, takto učiniti máš: Vezmi *opium topaicum*, jestiť miezka z máku ejpského, a to tak mnoho jako hrachové zrno, i přidejž k tomu maličko šefránu [118v]

a bobrového stroje i udělejž z toho ze všeho kulku málo větčí nežli hrachové zrno, a tu vstrč nemocnému v zadek, kterýž nemuož spáti, a uzříš tak divnú věc, kterakť ten člověk tvrdě usne, jako by umřel. Neboť jemu ta věc tak sladké spánie přivede nadpřirozeně, neboť té věci není lékařství rovného mezi všemi léky. A jesti věc jistá a zkušená a tejná, a když jen budeš chtieti probuditi, učiň takto: Vezmi ocet a směs jen s teplú vodú a umyj jemu tiem tvář i²² čelo, a omoče plenku v octě, přičiň mu ji k nosu [119r] a pusť mu maličko octa v nos, a procítí beze všie škody a úrazu přirození svého. Ale to máš učiniti tomu, ktožť muož zaplatiti.

Spánie

Ktož chce udělati spánie nemocnému nebo raněnému, lékařství jisté a zkušené učiň takto: Vezmi s hrst bílého máku a zetri jen čistě a rozpust to ruoženú vodú, pak přičiň k tomu málo ruoženého

---

²² za spojkou „i“ omylem opakováno slovo „tiem“

voleje a šefránu i namočiž v tom čisté plenky malé a přivež je sobě na pulsy, totižto na ty žíly, kteréť k srdci jdú, a na čelo a na židoviny také, a usneš jistě, leč by smrtné bylo. Nebo učiň takto: Vezmi vodu pálenú z hořkého lupenie a [119v] maž jí sobě často čelo a židoviny a usneš velmi lechce.

Ktož nemuož spáti, lékařství ujištěné: Vezmi jelení loj s kafrem dělaný a maž jím sobě čelo a židoviny a pulsy. Pak učiniž takto: Vezmi hrst čistého jalovce a druhú vozimého semence a jader břeskových asi deset a pět nebo šest makověnek od bílého máku a se lžící locikového semene a jedno jablko farlejové i ztluciž to všecko spolu, pak vezmi jeden díl ruožené vody a druhý vína a rozpust' to tiem a udělej z toho flastr a polož jen na hlavu nemocnému a dávej jemu píti za osm dní vodu^{ej,23} bzovú pálenú, [120r] a budeš spáti, lečť by jemu na smrt bylo, neboť jest pokušené.

---

^{ej} vodu] odu

²³ hyperkorektní zápis, s odsunutím počátečního v-

Ktož jest raněn a nemuož spáti, učiň takto: Vezmi miezku polyňkovú a směs ji s vínem a pí ten nápoj a maž jím sobě tiemě a židoviny, i chceš li, všecku hlavu. Nebo učiň takto: Mléko máku bielého a udělej z něho kaši s múkú ovesnú, a omastě to sádlem, jez a budeš spáti jistě, a když budeš chtieti spat jíti, učiň takto: Vezmi horký lýtý ocet a umý jím sobě dobře nohy a natři sobě podešvy solí a polož se s tiem a usneš. Nebo učiň takto: Vezmi zaječí žluč a usuš ji na prach, což nejlépe^{ck} budeš moci, pak [120v] vezmi dobré víno a vespi toho prachu v ně a vypí a jdi s tiem spat, a bude liť ke zdraví, usneš a neprocítíš, leč tě ubudie, nebo jeližť octa v chřiepie nalijí.

Ktož nemuož spáti, učiň takto: Vezmi lociku a nadělej z nie prachu, a toho požívej v nápoji nebo v krmiech, nebo učiň takto: Vezmi sémě locikové a zavěž je v čistú rúšku a moč to v studené vodě den a noc, pak tu vodu pí, a budeš spáti velmi tvrdě.

---

^{ck} *nejlépe*] nalepe

Nebo učiň takto: Vezmi mák červeného listie a zetři jen dobře a zhřej, pak vydáviž tu miezku [121r] z něho a pí a maž jí sobě čelo a židoviny, a by ležel na smrt, pro to usneš. Nebo učiň takto: Vezmi starček a vobiň jím sobě hlavu a polož se s tiem a usneš a neprocítíš, leč tě kto ubudí.

Spánie

Ktož nemuož spáti, lékařstvie jisté a pokušené učiň takto: Vezmi biely mák a sémě bielé blénové a málo kadidla bielého a ztluc to spolu velmi dobře a směs s ruoženú vodú, pak maž sobě tiem čelo a židoviny a pulsy, ale máš nejprvé zvařiti heřmánek a kondrhel u vodě a pařiti v té vodě dobře nohy a mejti. A potom tepruv onú věcí mazati a spat jíti.

[121v] Ktož nemuož spáti, učiň jemu takto: Vezmi česnek a vař jen u vodě, a to tak dlúho, ažť ta voně jeho mine. Pak zetřiž v té vodě planý mák a, procedě čistě, maž sobě tiem tiemě a židoviny, nebo učiň takto, a zvláště raněný:

Vezmi listie zelené od staré vrby a zvař je v lítém octě, i paříž sobě tiem nohy pod články, což nejlépe budeš moci, a když puojdeš spat, zmaž sobě čelo a židoviny topolovým volejem nebo vodú z hořkého lupenie pálenú, a usneš velmi lechce.

Tuto se pokládá naučenie mistra Šindela, kterak máš hojiti lidi, kteřížto [122r] příměty^{cl} nebo zlé neštovice mají nebo jaké jiné bolesti k tomu podobné, takto učiniti máš: Vezmi žížalky, kteréž v láznách pod špalky bývají, někteříť jim stonožky říekají, a ztluc je dobře s starým sádlem, pak, namaže toho na flastr, i obiniž jemu tiem tu bolest a zavěž jemu na to čistou plenu, ať to nemá produchu, a učiň to dvakrát nebo třikrát, a prodějeť se pod tiem. A toť mu tu nečistotu ven vytáhne a vypustí, neboť nenie nad to lékařstvie lepšího a jistějšího. [122v] Nebo učiň takto: Vezmi prach z květu bzového a směs s bielkem vaječným a udělej z toho flastr a věž tiem bolest a prodějeť se pod tiem každá

---

^{cl} příměty] Prziemyeti

a poteče. A toť jest lék výborný na ty všeckny bolesti škaredé.

Ktož má přímět^{cm} nebo zlú neštovici, jako se od nie prejští a rozjiedá ruozno, a od toho rádo pochodí ta nemoc, jako slove vlkojed, učíň takto: Vezmi čistý stred a bielú múku a bielek od vejce a pročíň k tomu málo soli a udělej z toho pokrútku a klad' ji sobě na tu bolest, a toť ji uléčí a uzdraví a tu zsinlost vytáhne a usuší. [123r] Nebo učíň takto: Vezmi polný semenec a mandly a přičiniž k tomu dryáku málo a zetři to spolu dobře, pak, dělaje z toho flastry, klad' sobě na bolest, neboť to hojí zlé neštovice, pryskýře, nežity vyhnilé, jako pálé a veliký votok z sebe vydávají.

Přímět^{cn}

Ktož má přímět^{co}, tu bolest ukrutnú, učíň takto: Vezmi kozie lejna a směs je s stredem a klad'

---

^{cm} přímět] przyemyet

^{cn} Přímět] przyemyet

to sobě na tu bolest, a toť každý přímět^{cp} zažene a tu nečistotu vypustí a vytáhne mocně a uléčí a uzdraví. Nebo učíň takto: Vezmi miezku z opichu nebo z libečku [123v] a žloutek vaječný a volej ruožený a rmenový a střiedu z bielého chleba a směs to všeckno spolu, pak, dělaje z toho flastry, klad' je sobě na bolest, neboť ta věc nad jiné léky ukrocuje všeliké bolesti velmi rychle a zahoní je mocně.

Ktož má přímět^{cq}, lékařstvie jisté a mnohokrát pokušené učíň takto: Vezmi dřevěný volej a mýdlo benácké, i zetřiž to dobře spolu a věž se tiem. Nebo učíň takto: Vezmi slézu zaječieho a přímětné^{cr} kořeníčko a bzovú kuoru zelenú [124r] a staré sádlo vymočené i ztluciž to dobře spolu, pak, dělaje flastry z toho, věž se tiem a vypustíť se ven ta nečistota všeckna.

---

^{co} přímět] prziemyet

^{cp} přímět] prziemyet

^{cq} přímět] prziemyet

^{cr} přímětné] prziemyetne

Přímět^{cs}

Ktož má přímět^{ct} nebo jaké bolesti jiné škeredé, k tomu podobné, učíš takto: Vezmi koření černobýlové a přímětné^{cu} a sléz a bez, jelení loj a dřevěný olej, a to všeho rovně, i vařiž to spolu velmi dobře a miešej, ať nezhoří. Pak zcedě schovej a věž se tú mastí, neboť jest na příměty^{cv} nezaplacená, ale toto máš věděti, že nemáš jiesti [124v] v ty časy česunku, pepře, horčice a nepí mnoho vína a varuj se všech hořkých věcí a těch, kteréž zapalují v člověku krev.

Střiely

Tuto se pokládá naučení mistra Davida z Tábora, kterak máš hojiti tu bolest, jakoť slovú střiely, a jestiť bolest velmi nezhojitedlná a těžká uzdraviti. Takto ji hojiti máš: Vezmi střielové koření

---

^{cs} *Přímět*] *prziemyet*

^{ct} *přímět*] *prziemyet*

^{cu} *přímětné*] *prziemyetne*

^{cv} *příměty*] *prziemyety*

a přímětné^{cw} kořenie i ztluciž to starým sádlem vymočeným a přičiň k tomu kmínu tlučeného a kadidla bílého na prach tlučeného, i spustiž to v hromadu a věž se tiem. Nebo [125r] učiň takto: Vezmi polynek, střed, kolovratec, volej, máslo májové a bzový list, i ztluciž to spolu a klad' sobě na tu bolest a polož na to svrchu hořký lupen a čiň to vázanie, až se namiesto zhojíš, neboť jest pokušené.

Střielý

Ktož má střielý nebo jiné bolesti k tomu podobné, učiň takto: Vezmi žabí kopr smrdutý a zelenú řasu, jakož má vlasy na vodě, a máslo májové, i ztluciž to spolu a zvař. Pak věž se tiem a zhojíš se jistě. Nebo učiň takto: Vezmi jarý vosk a májové máslo, i spustiž to spolu a věž se tiem, nebo [125v] učiň takto: Vezmi paličkové kořenie a zvař je dobře a pař sobě tiem tu bolest.

Ktož má střielý, tu bolest ukrutnú, učiň takto: Vezmi zanykl i s travú, rozhodník, střielové

---

^{cw} přímětné] prziiemyetne

kořenie a přímětné^{cx}, i ztluciž to spolu velmi dobře, pak přičiň k tomu vosku, pryskyřice a jelenieho loje, a to rovně, i vařiž to spolu, a potom zcedě, schovej i věžiž se tú mastí a zhojíš se jistě. Nebo učiň takto: Vezmi fíky a vař je dobře u víně v novém hrnci, pak, dělaje z nich flastry, věž tu bolest a vymývej sobě tiem vínem [126r] a zhojíš se těch bolestí jistě, neboť jest pokušené.

Střiely

Ktož má střiely, učiň sobě takto: Vezmi vosku čistého a udělej z něho sedm pokrútek tenkých a vokrúhlých, pak napiš na každé Jezus Kristus a Zdráva Maria, pak přikládejž sobě ty pokrútky na ty bolesti tiem písmem, a to čiň těch sedm dní. Pak vosmý den udělej z nich sviečku a dej ji do kostela, ať při mši shoří.²⁴ {Moudrý s lékař, až tě hlava bolí}²⁵

---

^{cx} přímětné] prziemyetne

²⁴ text přeškrtnut, na okraji obrázek hlavy s šaškovskou čepicí

Ktož má veliké stříelenie v které bolesti, učíň takto: Vezmi těsta kyselého z dieže a prachu z kmínu [126v] tlučeného, i směs to spolu a dělej flastry z toho a klad' je sobě na ty bolesti a přestaneť všeckno stříelenie, a kdyžť ten flastr uschne, polož sobě jiný, nový a mineť ta bolest, a toť jest pokušené.

Tuto se pokládá správa a naučení mistra Galiena, kterak máš hojiti a léčiti tu bolest a nemoc, jakož slove fistula, učíň takto: Vezmi kozie lejna a spal je na prach a směs ten prach se stredí a věž se tiem, ať se ta nečistota ven vytáhne. Pak nadělej prachu z člověčého lejna páleného a přičiň k němu maličko [127r] pepře třeného a směs to spolu i zasýpejž tiem prachem ty bolesti, neboť ten prach suší každú bolest, z kteréžto hnis teče, jakožto vlka, raka, fistulu, palici a jiné věci a nemoci k tomu podobné.

---

²⁵ marginální přípisek pozdější rukou

Fistulu

Ktož má fistulu nebo ránu, kteráž se nemuož zahojiti úplně, nebo ten talov, kterýž jest nevyšel, činí pod koží a pod masem veliké místo a sebranie nečistoty a hnoje a skrze to rána bude mieti těsknú dieru a pro duch, jako by ji červ vyvrtal sem i tam, i protož takto učiniti máš: Vezmi anéz^{cy} a vař jen v octě, pak píž [127v] ten nápoj místo traňku, a toť tu všecknu nečistotu vyžene ven těmi dierami a pro duchy čisty od talovu učiní a rány snadno zahojí.

Ktož má fistulu, tu nemoc nezhojitedlnú, jakoť má v sobě mnoho děr nerovných, že v nie nemuož nižádné lékařstvie vníti ani vpadnutí, učíň takto: Vezmi kozie lejna a vař je s medem, pak, dělaje z toho flastry, přikládej sobě na tu bolest, neboť to každý votok odjímá a všelikú hnilost vytahuje a každú fistulu a raka léčí a mocně

---

^{cy} anéz] anyez

uz[128r]dravuje, ale máš se pilně chovati a tu nečistotu^{cz} velmi čistě vytierati.

Fistula

Ktož má fistulu nebo raka nebo jakú jinú ránu s votokem velikým, kdež kolivěk na životě, nebo velikú horkost a bolest, že pro ní člověk spánie mieti nemož, učiň takto: Vezmi kořenie velikého slézu a por i s kořenem a prostřední bzovú kuoru, a to všeho rovně, i ztluciž to spolu a vydav miezku z toho a smiesiž ji [s] starým sádlem vymočeným a s bielym vínem, i vařiž to spolu dobře, ažť se zsedne, pak, máčeje [128v] v tom vlnu, i kladiž to sobě na tu ránu teplé a zhojíš se každé takové nemoci. Nebo učiň takto: Vezmi lasici a spal ji dobře v novém hrnci a udělej z toho pracha, zasýpej jím sobě ty bolesti a zhojieť se pod tiem velmi rychle, neboť jest to věc na fistule jistá a dokonalá.

Ktož má fistulu starú, kterážto vždycky teče a tok z sebe vydává, mistr Mezue pokládá a učí

---

^{cz} nečistotu] neczyffto

takto: Vezmi horké železo dobře rozpálené a připal konce tiem žilám, totižto ty dierky, kterýmiž teče a flisuje, ať ten tok stane skrze to [129r] připálenie. Pak zasýpej tiem prachem na to, a tak zhojíš každú fistulu, ale dokuť fistule tekú a flisují, nezhojíš kruntovně žádného, nebo jakž mu kolivěk tu dieru zahojíš, vždyť mu se zase provalí, komuž jsou žíly prohnílé, leč jemu prvé zasušeny budú.

Rak

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Křišťana, kterak máš hojiti tu nemoc, jakoť slove rak. Takto učiniti máš: Vezmi miezku jitrocelovou a pústěj ji sobě v tu bolest často. Nebo bedrníkovú, [129v] a toť každého raka hojí velmi rychle i každú dieru jinú, a zvláště na nohách, a zabije to každého červa a moří mocně ve všeliké ráně, až člověk nezvie. Nebo učíň takto: Vezmi jelení mozk z hnátuov nových a rozpusť jen na pánvici, pak vezmi žlútky vaječné tvrdé a zdrob je dobře do toho tuku, i smažiž to spolu poznenáhlu, aby toho nespálil. Pak procediž to skrze hustý šat a schovej do

sklenice a maž sobě tiem tu bolest často, a toť jest lékařství jisté a nezaplacené k raku a k diviemu masu a k jiným rozličným ranám vyhnílým.

[130r] Rak

Ktož má rak, tu bolest nezhojitedlnú^{da}, učiň takto: Vezmi vostružinie a vař je v čisté říečné vodě, pak vymývejž jí sobě ty bolesti, což nejčastějie budeš moci, a nadělaje prachu z toho listu, i zasýpejž jím sobě vždy po každém vymytí. A na to přikládej svrchu list vostružinový a čiň to často, až zhojíš tiem každého raka, neboť jest pokušené. Nebo učiň takto: Vezmi raky živé a ztluc je u moždieři velmi dobře a vydav z nich tu miezku a maž jí sobě tu bolest často za den, [130v] a potom vezma ty raky ztlučené, i usušiž je dobře u peci a zetři to na prach. Pak posýpejž jím tu bolest po každém mazání, a tak čině, zhojíš každého raka.

Ktož má raka, tu nemoc, kteráž se rozjiedá po člověku, učiň takto: Vezmi šočovici, kterážto na

---

^{da} nezhojitedlnú] nezhogytedlu

vodě plová, a zhřej ji dobře i polož na tu bolest, nebo rozdělej kozie lejna s dobrým vínem nebo s octem, i kladiž to sobě na tu bolest a zhojíš se jistě. Nebo učiň takto: Vezmi bobrovú žluč a maž jí sobě tu bolest často, a na to klad' flastry z masti, kteráť k tomu [131r] slouží, a tak čině, zhojíš se každého raka jistě.

Ktož nemuož které rány dlúho zahojiti

Tuto se pokládá jedno naučenie, kterak máš učiniti, když nemuožeš které rány dlúho zahojiti, učiň takto: Vezmi kořeníčko jahod těch, jakoť nejprvé bývají, a vař je s čistým telecím masem nebo s kuřetem miesto petružele, a kdyžť dobře bude, jeziž to kořenie s tú jichú, a to čiň často miesto traňku a puojdeť ta rána všeckna v hromadu, neboť to jest lékařsvie pravé a dokonalé.

Nebo učiň takto: Vezmi jalovec, tu mláz toho roku [131v] vyrostlú, a mláz březovú, i zsekejž to drobně a vař v řiečné vodě, pak vymývejž sobě tiem tu bolest často a zhojíš se jistě, neboť ta věc každú

ránu masem naroštuje, když v které dlúho maso ruosti nechce.

Ktož má rány zastaralé, učin takto: Vezmi střiedu od chleba, skopový loj, stred a víno i směs to spolu a věž se tiem, neboť to všeliké rány zastaralé léčí a hojí. Nebo učin takto: Vezmi lněný olej a dělej sobě flastry z toho, omačuje v něm, a při kládej je sobě na ty bolesti.

[132r] Ktož má na hnátě jaké bolesti škaradé a sprýštěné, jako z nich hnis a talov teče, učin takto: Vezmi pryskyřici a jelení loj nebo jeřecí, i vařiž to spolu v kozém mléce, pak zcedě^{db} čistě, schovej a maž se tiem často, a zhojíš se toho jistě.

Fík

Takto máš léčiti a hojiti tu nemoc, jakoť slove fík, kterýžto roste u^{dc} zadku nebo u mužském stroji nebo v nose nebo při voku, učin takto: Vezmi mozk z koňských kostí a žlútky vaječné a volej dřevěný,

---

^{db} zcedě] zfczedie

^{dc} u] v w

i smažiž to všeckno spolu na pánvici, pak [132v] vyzdmiž ten tuk z toho a schovej v sklenici a maž se jím tu, kdež tu bolest máš, a namaže toho na flastr, při kládej na to svrchu, nebo učiň takto: Vezmi jitrocele tři česti a řebříčku a vodné máty čtyři česti, i ztluciž to dobře a vyždmi miezku z toho a přičiň k ní pepře třeného málo, pak píž ten nápoj za devět dní ustavičně, obnovuje to lékařstvie, a na každé jitro přežívej sedm zrn pepře na čtítrobu. Nebo, ztluka to kořenie, kladiž je sobě na tu bolest, totižto ty matoliny, a tak čině, zhojíš každý fík.

[133r] Fík

Ktož má fík, tu nemoc, učiň takto: Vezmi jádra léskových ořechuov a zlup je čistě, pak, ztluka dobře, vydáviž z nich tu miezku a maž jí sobě tu bolest často, a máčeje v ní plenku, při kládej na to svrchu a zhojíš se jistě té bolesti. Nebo učiň takto: Vezmi fíky a namoč je v dřevěném voleji a věž je sobě na tu bolest a maž sobě často tiem volejem a tři sobě tu bolest červeným sukнем. *Est probatum.*

Ktož má fík v zadku, učíň takto: Vezmi třiesla od koželuha, čistého nového, [133v] i vložiž je u pytlíček malý podlúhovatý na pied vzdéli, asi na dva prsty s šíři, i vařiž to v dešťové vodě s octem asi za čtvrt hodiny, pak, vyňma^{dd} ten pytlík, i sediž na něm, což na nejhorčejšiem budeš moci strpěti, a když to uchladne, vlož jen opět zase v tůž horkú vodu, a to číň za dlúhú chvíli, a utierej sobě řit diviznovým listem a varuj se jiesti hrubých věcí s octem. Nebo učíň takto: Vezmi ruožený volej s ruoží kvašený, pak namažiž té nákvasy na kus červeného sukna [134r] a polož sobě na tu bolest, pak, vezma horkú cihlu, i sediž na ni tiem flastrem, což nejhorčejie budeš moci strpěti. A to číň často, a schováť se ta věc v zadek zase. Pakliť se zajietří a proděje, proto tu věc učíň vždy, pak vezmi prach kdúlový i posýpejž jím tu bolest a při kládej sobě na to svrchu húbu, jakoť slove pýchavka, a tak se zhojíš.

---

^{dd} vyňma] wyngma

Zlá neštovice

Tuto se pokládá jedna správa a naučenie, kterak máš hojiti a léčiti všeliké zlé neštovice nebo pryskýře, jako pálé [134r] a velikú horkost a bolest člověku činie a všudy diery vokolo sebe vydávají, a druhé hnijí až do kosti. Takto učiniti máš: Vezmi bílé kadidlo i zetříž je dobře a rozpusť vínem a maž sobě tiem tu bolest často a zhojíš se jistě, a toť jest velmi lechké. Nebo učiň takto: Vezmi jarý med nebo tento nový a čistú bílú mouku, pak dělej z toho flastry a klad' je sobě na tu bolest. Jediné hled', aby je sobě nerozdrbával, a toť tobě tu nečistotu vytáhne ven a bolest uléčí.

Ktož má zlú neštovici, jako se ruozno rozjiedá [135r] a rozhnojuje, ruozno učiň takto: Vezmi saze, suol, vocet a mech z staré jizby i směsiž to v hromadu a udělej z toho pokrútku a polož ji sobě na tu bolest a uděláť se pod tiem strup přes noc. Nebo učiň takto: Vezmi bielek od nového vejce na

čistú cínovú miskú, pak triž v tom bielku^{de}, vezma kus kamence bielého, a to tak dlúho, ažž bude jako syřiště, pak, vezma březovú kuoru i namaziž toho syřiště na ni a při kládej sobě miesto flastru na tu bolest. A to čiň často a tak čině zhojiš každú bolest takovú do konce.

[135v] Ktož má zlu neštovici na tváři nebo jinde, kdež kolivěk, hledej pilně, aby je nerozdrbával, ale učiň takto: Vezmi vaječný žlútek surový a naplň jen solí a miešej to dobře, ať bude husto, pak, dělaj z toho flastry, i při kládejž sobě na tu bolest, a toť vytáhne tu nečistotu ven a zběre velmi rychle, a toť jest lékařstvie svrchované na všeckny neštovice lité a na pryskýře modré. Ale na zlý pryskýř lity učiň takto: Vezmi kavas, i s kořenem, [136r] a vydav z něho miezku a pí, a máčeje v ní flastry, i kladiž sobě na ten pryskýř a prodějeť se pod tiem, neboť kavas všeckny pryskýře a vředy a hlízy

---

^{de} *bielku*] byekku

vnitřnie ven vypuzuje a všeliké zlé neštovice
mocně roztrhuje a moří.

Zlá neštovice

Ktož má lítú neštovici, učiň takto: Vezmi cibuli
a udělejž v ní u prostředku dieru a naplň mýdlem
benáckým a upec ji dobře, pak vydáviž z nie tu
vodičku skrze rúchu a, máčeje v ní plenku, klad' **[136v]**
sobě na tu bolest a zhojíš se pod tiem každá
neštovice. Nebo učiň takto: Vezmi člověčí lejno
teplé a navěž je na tu bolest, a čiň to, ažž se
propukne, pak, vezma mast šalvijovou i mažiž jí
sobě často tu bolest^{df} a zhojíš se jistě.

Ktož má zlé neštovice, jako pochodie od
velikého chozenie, učiň takto: Vezmi cibuli a ztluc
ji dobře s kuřecím sádlem a klad' to sobě na ty
neštovice a zhojíš se jistě. Ale máš znamenati, žež
bývají neštovice dvoje, jedny od velikého troudu
a těžkého chozenie, a druhé **[137r]** s přielišnosti

---

^{df} *bolest*] bolefs

krve, ze všeho těla sebranie drobných hlízek. A takové utrpenie slove od mistruov *herpes*, totižto jáhel zrnatých, a k tiemť slušie za lékařství počištění těla.

Zlá neštovice

Ktož má zlu neštovici kdež kolivěk, učiň takto: Vezmi jablko farlejové a zkrájej je, což nejdrobnějie budeš moci, a přiřládej sobě na noc na tu bolest, pak ráno odvieže i umaž tu bolest čistě a polož sobě nové, a to čiň, až se zhojíš, neboť jest pokušené.

Hlíza

Ktož má hlízu nebo pryskejř, kterýžto pálí jako voheň, nebo jakůž kolivěk [137v] bolest jinú, k tomu podobnú, a chce ji převésti s miesta ušlechtilého a nebezpečného na miesto bezpečné, kteréž mu se zdáti bude, učiň takto: Vezmi kavias a ztluc jen mezi dvěma kameny, a polož jen tak tlučený na tu bolest, kteréž chceš přehnati, pak, kdež jen budeš chtieti mieti, tu polož na to miesto

vratič tlučenú, a to čiň po niekoľikrát, a tak prevedeš poznenáhlu každú hlízu nebo pryskýř nebo dejmy, nebo buď, což buď, kam budeš chtieti, na kteréž se miesto kolivěk líbiti bude.

[138r] Nežity

Ktož má vředy nebo nežity zlé, učiň takto: Vezmi volej, suol, víno a bielek vaječný a směsiž to spolu a klad' na ty bolesti a zhojíť se jistě, a pakliť na tom kuože oteče, učiň takto: Vezmi horčici a zetři ji s medem i mažiž sobě tu tiem, kdežť jest kuože oteklá a odevstalá, a splaskneť zase. Nebo učiň takto: Vezmi suol, mýdlo a síru, i ztluciž to spolu a rozpust' octem, a to ať všeho toho všeho rovně, pak věž tiem ty bolesti, a tak čině, zhojíš tiem každý nežit, nebo to jest pokušené.

[138v] Ktož má nežity nebo jaké jiné bolesti k tomu podobné, učiň takto: Vezmi sléz a nedvězí paznoht^{dg} a bzovú kuoru, šalviji, mýdlo, rozchodník a plané štětky, i ztluciž to velmi dobře a při kládej

---

^{dg} *paznoht*] paznoth

sobě často na tu bolest a zhojíš se. Nebo učiň takto: Vezmi horčičné^{dh} listie a ztluc je dobře s starým sádlem a věž se tiem, a toť zahoní a léčí všeliké hlízy a nežity, kteréžto spolu u mnoze sedie a rostú, ale když jsou nežitové pod koží na těle, jako měchýři, kterýžto se stávají z veliké mokrosti, učiň takto: Vyčišť sobě život od zbytečných horkých [139r] mokrostí, a potom se mej v suché lázni prostřednie, oblož se ramena, a varuj se všech věcí, kteréť měkčie, a potom dělej a usiluj, toť mistr Bartoš Engliš praví.

Nežit na pysku

Ktož má nežity na pysku, učiň takto: Vezmi pryskyřici novú, loj kozlový, husie sádlo a jelení loj, a to všeho rovně, pak spustiž to v hromadu a maž se tiem a zmizíť pod tiem ty nežitové, a jestli žeť velmi pysky otekú, tehdy dej sobě krev pod jazykem z těch žil póstěti a mineť ten votok jistě a bolest přestane.

---

^{dh} horčičné] horczyzne

Hlíza

Tuto se pokládá jedno lékařství jisté a pokušené mistra Křišťana, kterak máš [139v] pomáhati těm, kteřížto hlízy nebo jaké bolesti jiné, k tomu podobné, mají, takto je změkčiti a prodieti máš: Nejprvé vezmi čistý stred, fíky a list liliový, staré sádlo vymočené, i zvařiž to spolu, a potom zcedě^{di} schovej. Pak, dělaje z toho flastry, klad' sobě na ty bolesti, a toť každú hlízu změkčí a proděje, ale máš to velmi pilně znamenati, bude liť v té hlíze mnoho hnisu a talovu, aby jen poznenáhlu ven vyvedl a vytáhl.

A toto máš věděti nejprvé, když se hlíza vyvrže, aby bez meškání toto učinil: Vezmi cibuli a vykroj [140r] v ní jako špunt a naplň ji dryákem a upec ji dobře, pak vydáviž z ní ten tuk do vína, a zhřeje to dobře, vypí a vypoť se z toho, což nejlépe budeš moci, a učiň to, než spáti budeš, neboť to jest lék na hlízy skušený, a neníť zlatem zaplacen.

---

^{di} zcedě] zfczedie

Hlíza

Ktož má hlízu jedovatú, učiň takto: Vezmi jádra vlaských ořechuov, rútu, fíky, soli obecné, bobrový stroj, bobek, dlúhý podražec, citvár, myrru, obojí zvieci jako puol ořecha, pak udělejž z toho prach a směs jen s čistým medem bez pěn, i udělejž z toho lektvař a té požívej ráno [140v] a večer zvieci jako vlaský ořech, a toť muož býti chováno až do roka dále, obnovuje tu věc medem a tu plésen dolův smietaje. Neboť ta věc léčí a uzdravuje vseckny hlízy jedovaté, kteréžto pochodie [z] zbytečných mokrostí, a sebranie hnilosti s velikým otokem. A také pí často tento nápoj: Vezmi kořenie vlaského kopru a miříku, i vařiž to spolu v ostrém víně a pí. Nebo vař petružel i s kořenem u vodě, pak směsiž to s bielym vínem a pí, a toť jest nezaplacený nápoj proti hlízám.

Ktož má hlízu, lékařstvie jisté a skušené na mnohých učiň takto: Vezmi vra[141r]nie oko, jelení hubku, bedrník, nátržník a *reubarbarum*, a to každého rovně, cožť se zdáti bude, a ztluc to na

prach. Pak přijmiž toho prachu u vodě šterbakové jako puol vlaského vořecha, a to učin ihned, jakž by tě hlíza napadla nebo jakž ji v sobě počiješ, neboť to lékařství od všelikých hlíz lidi sprošťuje. A když by se komu vyvrhla, takto jí prodieti máš: Vezmi jelení loj a smaž v něm cibuli, a klad' to sobě miesto flastru na hlízu a prodějeť se každá.

Hlíza

Ktož má hlízu, lékařství jisté a dokonalé učin takto: Vezmi dryáku 1 #²⁶ druhého lotu a horčice lot, rúty lot, šalvije [141v] lot, jalovce lot, nátržníku lot, hadového kořenie lot a jader od vlaských ořechuov lot, a ztluc to všeckno na prach a jádra zsekej drobně. Pak vezmi octa vinného jako toho všeho i vařiž to spolu na tichém vohni a miešej dobře, ažť husto bude, pak schovejž to v čistou pušku, ať neztvětrá. Pak, dělaje z té masti flastry, kladiž je sobě na hlízu, a toť všecken jed ven vytáhne. Neboť jest to flastr tak dokonalý na hlízy

---

²⁶ zkratka pro polovinu

jako jedno lékařství na světě. Ale máš se při tom času všech krmí slaných a všeho ovoce, kromě vlaských ořechuov, a zvláště se smilstva vystřiehej a v láznách^{dj} mytie, nebo by [142r] musil skrze to umřieti a hrdlo za to dáti.

Hlíza

Ktož má hlízu, učin takto: Vezmi májky a vsad' je v nový hrnec^{dk} a voklad' je travú a nech jich v té trávě státi tři dni. Pak utínejž jim hlavy, pak vezmi staré sádlo vymočené a jarý vosk, i směs to tré v hromadu, a zvař dobře, pak scedě schovej. Nebo ktož z té masti udělá flastr a položí jen na hlízu a ponechá za malé chvíli^{dl}, ihned se pod tiem učiní pryskýř veliký jako sklenice a vytáhne do sebe z té hlízy všecken jed. Ale neprodívej jeho, jeližť se sám propustí a proděje. Nebo kdyžť se proděje, budeť smrděti jako lita mrcha.

---

^{dj} *láznách*] laznafš

^{dk} *hrnec*] hrnech

^{dl} *chvíli*] chwy

[142v] Tuto se pokládá a vypisuje naučenie mistra Galiena o rozličných volejích, kterak se dělati mají a který se k čemu hoditi bude.

Nejprvé volej z jalovcového dřeva takto se dělá: Vezmi dřeva jalovcového i s kořenem a usuš to dobře, pak, zsekaje drobně, i napáliž z toho voleje. A tenť má tyto moci: Nejprvé, ktož se jím maže při vohni, toť uzdravuje všeckny věci sprýštěné a skynulé a rány hluboké na nohách a rukú, kteréžto v sobě mnoho děr hlubokých mají a kteréžto sú jako nezhojitedlné a neuzdravitedlné. A toť latině slove *antraces*, toť ten volej všec[143r]kno hojí a léčí, a jest k těm ranám dražší nežli zlato. Také ktož se jím u horka mazati bude, toť uzdravuje dnu, kterážto stojí v rukú a v nohách, a křeč, kterýžto slove *spasmuz*, a všeliké strhánie žil. Také, když bude přijímán v jédle nebo u pití u víně, toť v něm uzdravuje všeckny hlízy vnitřnie, kteréžto jsú na plícech a na játrách a na slezeně a všeckny

věci skažené na člověku zase uzdravuje a bedra mocně vyčišťuje a kámen lomí a malomocenství nerozmohlé odjímá a zahoní a každou červenou nemoc stavuje a všeliké úduov třesení odjímá a každý jed a trávení [143v] z člověka vyhoní a všelikou zimnici stavuje a červy, kteréžto srdce hryzů, moří a vyhoní a všeckna vnitřnie porušení uzdravuje, a zvláště žil a úduov sklíčení, když se jím při horce často mazati bude. I protož praví mistr Avicena, že ten volej převyšuje všeckna jiná lékařství, a to krátce zavírá, že ten volej se hodí na všeckny nemoci na člověka přicházejíce na počátku, kromě šlaku, neboť všemu jedu zbraňuje. I protož má tak pilně chován a ostříehán býti jako nejdražšie zlato, neboť jest v své povaze nade všeckny jiné voleje světa.

[144r] Volej fíolový

Volej fíolný takto se dělá: Vezmi květ fíolný a naklad' jeho do sklenice zahrdlité a nalí na to voleje dřevěného a zahrad' tu sklenici dobře a postav ji na slunce, ať horkem kyše, asi přes

léto, a potom toho posmaž na čisté pánvici, pak, zcedě^{dm} čistě, schovej. A tenť volej má tyto moci: Nejprvé, ktož se jím často v teple mazati bude, toť obměkčuje všeckny údy a žíly uschlé, neboť jest převelmi proskočilý a prorazitedlný všech úduov uschlých a skrčených, neboť po tom mazání každý úd zase najde, že se stahovati moci bude jako prvé. Také ktož [144v] jím bude mazati rány horké a zapálené horkostí, toť mu všecknu horkost otejme a zažene a každé rány odvlažuje a obživuje. Také ktož v něm knoty močí a v ránu klade, toť v ní velikú lechkost činí, a zvláště když komu plena velmi v ráně tepe, toť jí ihned ukojí, a jest volej nezaplacený a užitečný k každé ráně i do každé masti. Také ktož ten volej teplý sobě u uši púštie, toť jemu všeckno zněnie stavuje a odjímá mocně. Také ktož ten volej pije a maže se jím, toť jemu velmi lehký sen přivodí. Také ktož ten volej píti bude a mazati se jím bude [145r] po bříše, toť

---

^{dm} zcedě] zfczedie

v něm všeckny čerwy zmoří. Také ktož jest prašiv anebo má na sobě mnoho strupuov, ten se maže často volejem fiolovým, a spadnúť z tebe všickni strupové i prašivost se doluov zžene. Také ktož jím rány maže jako jinú mastí, toť velmi lechce rány hojí a léčí.

Volej ruožený

Volej ruožený takto se dělá: Vezmi čistou ruoži polní červenú čerstvú a přebeř ji čistě a rozestři ji někde^{dn} pod střechú, ať by jí slunce nedošlo, na bielé pleně, a nech, ať na ní ta rosa vosákne a ruože ať maličko provadne. Pak nakladiž té ruože do čisté zahrdlité^{do} [145v] sklenice a nalí na ni dřevěného voleje a zahrad' dobře a postav na slunce a nechej v nie státi přes léto a potom jeho posmaž na pánvici, pak, zcedě^{dp} čistě, schovej. A tenť volej má tyto moci: Nejprvé, ktož se

---

^{dn} někde] nekde

^{do} zahrdlité] zadržlite

^{dp} zcedě] zfczedie

jím mazati bude, toť uzdravuje všeliké hlízy ze zlé krve pošlé a proražuje a prochodí hlubokosti tělesné a obměkčuje všeckna těla uschlá a odjímá všeliké bolesti hlavné a vytahuje veliké horkosti od přielišného horka slunečného pošlé. Také ktož jím sobě zuby maže, [146r] toť mu z nich všelikú bolest vytáhne, a ktož z něho flastry dělá a klade sobě na fík, toť jen léčí a hojí. Také ktož v něm vomočí rúšku a položí ji sobě na hlavu, toť mu náramně velmi zrak čistí a šlechtí a tiší všeckna střielenie a klánie a přivodí dobrý sen. Také praví mistr Avicenna, že ktož se tiem volejem často mazati bude, žeť odhoní všeckny bolesti horkostí zapálené a chladí každé rány a votoky horké, neboť jest to volej nad jiné voleje studený a proskočilý a hodíť se ke všem mastem ranným.

[146v] {Item Zděnek Sterberka, syn pana Albrechta, urena jeho byla červená, světlosti přeneveselé, to v sobotu před Hromnicí, potom v pondělí na světlo brunátnost, a ne právě brunátná, ani právě červená, sobě převrátila

neveselé potstaty, a takové sú vodě smrtelné z velikého přemožení v čas purgací a prutkým lékarstvím. A sespod písek červený, znamení smrtelného člověka, když se roznemůž a hl... }²⁷

Volej blénový takto se dělá: Nejprvé vezmi blénu i s kořenem a zsekej jen na kusy drobné a přičiň k tomu belšanu, poleje a nardusu a pokrop to dřevěným olejem, ať se to málo smočí, pak vložíš to v nový hrnec a zamaž dobře hlinú a udělej v něm ve dnu některú malú dierku a zakopej to v zemi, postavě pod to druhý hrnec polévaný, a to učíš u vigiljí svatého Jana kupadlného a nechej toho státi v zemi až do vigiljie [147r] svatého Jana, jakož po Božiem narození bývá, pak, vykopaje to ven, což najdeš v tom spodniem hrnci, to, čistě procedě, schovej do sklenice, a toť bude pravý volej blénový. A tenť má tyto moci: Nejprvé, ktož se jím často mazati bude, toť zahoní pakostnici, kterážto člověka lomí, a neníť nad to lékařstvie

---

²⁷ marginální přípisek pozdější rukou

prospěšnějšího^{dq}, ale máš to mazanie v horce činiti nebo při vohni, a to často, ať by mohlo v žíly vskočiti a vníti, neboť to každé žíly zaschlé a tvrdé uzlovaté odvlažuje a produkty [147v] v nich prostrané činí, kteréž se velikú horkostí krve zapekú a zaschnú, toť ten volej všeckno rozpustí a zvlaží. Takéť praví mistr Galien, žeť se ten volej hodí ke všem votokom horkým a k nohám zhnílým a velmi tvrdým, ale máš to mazanie činiti, omačuje šat v tom voleji, a to v horku, ale ne u parnosti, neboť nenie nad to voleje lepšího k té věci.

Volej z květu liliového

Volej z květu liliového takto se dělá: Vezmi květ od lilium a prosekej jen, pak vlož jen do sklenice a nalí na to dřevěného [148r] voleje a nechej státi na slunci, ať se kvasí spolu, což nejlépe bude moci. Pak ztluc sklo a vespi ten prach do toho voleje, pak maž se tím často, tu hnilost, neboť ten volej má tyto moci, žeť hojí mocně všeckny hnilosti na

---

^{dq} *prospěšnějšího*] *prospiefnaffieho*

nohách i na rukú nebo jinde, kdež kolivěk, a jest věc pokušená.

Volej vinštieřový

Volej vinštieřový, kterýžto slove *oleum tartarum*, takto se dělá: Vezmi vinštieř a ztluc jen, pak zamažiž jen v novém hrnci a dej spáliti hrncěři u peci až do bělosti. Pak vezmi ten prach u pytlík a pověš jen u vlhké pin[148v]vici a podstav pod to sklenici, a což z toho pytlíku vyteče, toť bude volej vinštieřový. A tenť má tyto moci: Nejprvé, ktož se jím maže po tváři^{dr}, omoče v něm čistou plenu, a zvláště po lázně, toť zahoní všecknu škaredost a slitinu a jiné rozličné poškrvny s tváři, a ktož jen sobě púštie do vočí, toť mu shánie každú povlaku, a jest k těm věcem dokonale jistý a často pokušený.

Volej žlútkuov vaječných

Volej žlútkuov vaječných takto se dělá: Vezmi žlútky vaječné tvrdé a změl je drobně nebo zsekej,

---

^{dr} *tváři*] twarzie

pak pražič to na pán[149r]vici tak dlúho, až se na volej obrátie, a vždy miešej, pak slíž to doluov a schovej v sklenici, a toť bude volej vaječný. A tenť má tyto moci: Nejprvé, ktož jím maže často jaké provaly vyhnilé a zkyňulé nebo zprýštěné, toť ten volej všeckno hojí a suší. Takéť léčí vlka a rozličné [...] ²⁸, kteréž se padají, a odhoní mocně každý votok a suší náramně všeckny flusy a slzenie a hojíť každé spálenie beze všie bolesti a nade všeckno lékařstvie palici uzdravuje a namiesto hojí. [149v] A nenieť nad to lékařstvie lepšieho a jistějšieho mezi všemi léky jinými.

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Albíka, kterak máš staviti lidem tracenie, jakž kolivěk přišlé, učíň takto: Vezmi hřebíčky a zvař je v čisté vodě, pak píž ten nápoj teplý, neboť to stavuje každé tracenie a všelikú žháhu hořkú a činíť dobré požívanie v žaludku. Nebo učíň takto: Vezmi ruoží a zvař ji dobře u vinném octě, pak polož sobě to

---

²⁸ vynechané slovo

na prsi proti srdci horké, což nejhorčejšie [150r] zdržeti muožeš, pak, vezma několik hřebíčkuov, i rozpaříž je na vohni na novém střepě a sněž je horké, a jestliže by ruože mieti nemohl, a přivěž sobě topenici chleba horkú, omoče v octě, a toť stavuje každé tracenie i všeliký snědek zahoní.

Tracenie staviti

Ktož má veliké tracenie, učiň takto: Vezmi jablko farlejové nebo dvě, a rozkroj napoly, pak udělej v něm špunt, pak vložiš v ně tyto věci, zřeže je drobně. Nejprvé všedobr, citvár, dlůhý pepř, zázvor, anjeličku a bílé kadidlo, pak, zahladě to jablko zase dobře, i obiniž [150v] je v koudeli a peka jez ráno a večer, neboť to všeckna tracenie stavuje a jiné nedostatky žaludkové odhoní, a zvláště snědek. Nebo učiň takto: Vezmi žaluduov asi 30, oblúpiž je čistě, a zvaře je u vodě, pak píz tu vodu a nejez nic mléčného. Nebo učiň takto, a toť jest jisté a pokušené, vezmi ruoži suchú a zetři ji drobně na prach i směsiž jen s muškátem

a s hřebíčky a pí ten prach u víně nebo jeho tak
požívej, a staneť tracenie jistě.

Ktož má veliké tracenie, učiň takto: Vezmi
bukvici a rozdělejž ji vínem [151r] a přičiň k tomu
třetí díel medu i udělejž z toho lektvař a té požívej
u vodě na každý den, a staneť tracenie jistě. Nebo
učiň takto: Vezmi bukvicu a miezku fiolnú nebo
jitrocelovú i požívejž toho spolu, a staneť tracenie
jistě, neboť jest pokušené častokrát. Nebo učiň
takto: Vezmi řebříček i s kořenem a šalviji i vařiž
to v dobrém víně a pí ten nápoj ráno a večer
a před každým napitím sněz kus čekankového
kořene, a tak čině, budeš mieti žádost k jídlu
a tracenieť přestane jistě. Nebo učiň takto: Vezmi
prach z poleje tlučený i naspíž jeho u měké vejce
a přičiň k tomu [151v] šefránu i vypíž to spolu,
a přestaneť tracenie jistě.

Tuto se pokládá jedna správa a naučení mistra
Jana Mezoe, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto
kašel mají: Nejprvé učiň takto: Vezmi šípky zralé
a zvař je dobře v čisté vodě, pak píž ten nápoj ráno

a večer za několik dní, a to což muožeš nejhorčejší, a přestaneť kašel jistě. Nebo učiň takto: Vezmi několik^{ds} hlaviček česnekových a vkuť je^{dt} v horký popel, ať se upekú, pak, oblúpě je čistě, i pozříž je vcele^{du}, a to čiiň ráno a večer po několikrát, a přestaneť [152r] kašel jistě, neboť jest toho lékařství mistr Albík na mnohých často pokusil.

Kašel staviti

Ktož má veliký kašel a chřípenie v hrdle, učiň takto: Vezmi polyňku, balšánu, osladiče skalného, omanu, kosatce žlutého, hluché kopřivky, yzopu, kmínu lučného a lékořice, i vařiž to všeckno spolu u vodě, a to tak dlúho, ažť toho třetina uvře, pak píz to ráno a večer za několik dní pořád. Nebo učiň takto: Vezmi yzop, kopr a topenici i vařiž to spolu a pí ráno a večer, a toť zahoní každý kašel, sušší i mokrý, jakž kolivěk pošlý, a jest pokušené.

---

^{ds} několik] nykolyk

^{dt} je] gy

^{du} vcele] v wcele

[152v] Ktož má kašel jakýž kolivěk, učin takto: Vezmi čistý stred a máslo a přičin k tomu maličko soli a smaž to spolu na pánvici, pak požívejž toho ráno a večer a potom jez často cibuli s máslem smaženú. Nebo učin takto: Vezmi ječnú múku a stred i přičin k tomu málo másla a nadělejž z toho šišek, nebo to samo těsto na pánvici smaž asi za puol hodiny, pak uživejž toho ráno a večer, a přestaneť kašel jistě. Nebo učin takto: Vezmi několik fíkuov a rozkroj je napoly a pospi je prachem, [153r] natluka^{dv} zázvoru, lékořice, yzopu a šalvije, pak vstrkejž je na rožník a popec jich málo a jez ráno a večer, a přestaneť kašel jistě.

Kašel

Ktož má kašel jakýž kolivěk, učin takto: Vezmi zázvor, prustvorc, lékořici, galgán a udělej z toho řezanici drobnú a uživej jie ráno a večer a zapíjej ji tiemto nápojem: Vezmi fíky, řecké víno, lékořici, oman, jablečnú kopřivku, kmín, anéz a kopr, i vařiž

---

^{dv} *natluka*] Natluku

to u vodě, příčině k tomu strelu nebo cukru, a zapíjej tiem tu řezanici, a přestaneť kašel. [153v] Nebo učiň takto: Vezmi lékořici, fíky, bedrník, yzop, oman, anéz, božie dřevce, polej a šalviji, i vařiž to spolu u vodě, zvaře v ní prvé ječmen. Pak přičiň k tomu cukru nebo strelu i píz ten nápoj ráno a večer, což nejhorčejší budeš moci, a přestaneť každý kašel jistě.

Ktož má těžký kašel jakýž kolivěk, učiň takto: Vezmi mastix na prach tlučený, a požívej jeho s vínem, a toť každý starý kašel odejme, a hodíť se to lékařstvie náramně k^{dw} žaludku nezdravému a těm všem, ktož [154r] krví plijí a chrkají, a ktož tiem zuby tře a myje, budúť jemu zuby bielé, a byť se komu viklaly, budúť jemu zase tvrdy. Nebo učiň takto: Vezmi petružel a ztluc ji na prach a směs jen s myrrú, pak užívejž toho prachu u vodě z božieho dřevce za nápoj ráno a večer, a staneť každý kašel i krví chrkánie.

---

^{dw} k] k k

Kašel

Ktož má kašel, učin takto: Vezmi ječmen čistý a vař jen v čisté vodě, až se zpuká, pak, slije tu vodu doluov, i vařiž v ní lékořici a anéz a přičin k tomu cukru i píž to ráno a večer, což nej[154v]horčejší, a staněť každý kašel.

Tuto se pokládá a vypisuje jedno naučení mistra Izáka, kterak máš hojiti^{dx} tu nemoc a bolest, když koho červ jie: Vezmi sklo zelené barvy nové a *aurypygmentum*, a ztluc to vobé drobně na prach. Pak vezmi kozí sejr nevelmi tvrdý a zvěž jen na to místo, kdežť jest červ, a nechej toho přes noc nerozvazuje. Pak nazejtřie ohledej pilně, jedl liť jest červ ten sejr, tehdy, vezma ten prach, i posypiž jím dobře ten sejr a přivěž zase na tu bolest a učin [155r] to na noc a nazejtřie opět ohledej, jedl liť jest ten prach, tehdyť jest ještě živ. Učin to po druhé i po třetie, a umřeť jistě každý červ v každé bolesti.

---

^{dx} *hojiti*] gogyty

Ktož má červy v které bolesti, učíň takto: Vezmi to koření, jakoť slove červivec, a ta zrna, jakoť na tom koření rostú, jedno nebo dvě, i vložiž to v chléb a dej mu jen sniesti, a to čiň ráno a večer, dokudžť červie nevypadají, neboť to jest věc skúšená na mnohých lidech i na dobytku, ktož toho tak užívají, a zvláště, ktož ty hlavičky ztluka, i klade je na ty rány, kdež jsú červové, ihned musie ven.

[155v] Ktož má červy v které bolesti, učíň takto: Vezmi ocet a kolomast a směs to spolu a přičiň k tomu málo soli nebo pepře a polož to na tu ránu, a vypadajíž z nie vseckny červové. Nebo učíň takto: Vezmi kalicištajn a zelenú skalici a ztluc to na prach a směs jen s medem a s máslem, i při kládejž to sobě na tu bolest a vylezúť ven anebo zemrú. Nebo učíň takto: Spal kalicištajn na prach a směs jen [s] zázvorem třeným, pak, obnově tu ránu, i zasýpejž ji tiem prachem, nejprvé pustě v tu ránu lítý [156r] ocet, a na to zaspí prachem a svrchu

přilož hořký lupen, a tak čině^{dy}, umoříš každého červa a vyženeš ven.

Červi

Ktož má červy v které ráně nebo u bolesti, učin takto: Vezmi mech, jakoť na planém trní ruoste, a obiň jím sobě dobře tu bolest a nechajť se pod tiem zahřeje a uzříš to sám očitě, anoť ten červ z té bolesti vyleze. Nebo učin takto: Vezmi psosor a lýtý ocet, i vařiž to spolu a věž sobě tiem tu bolest a vyženeš každého červa z nie ven. Nebo učin takto: Vezmi pětprstu a vař ji u vodě a vymývej sobě tiem tu bolest [156v] často, a to kořeníe příkládej a vypadajít všickni červové jistě anebo zemrú.

Ktož má červy v které bolesti, a zvláště u prstu, věc jistá a pokušená: Vezmi ředkev a ztluc ji dobře jako kaši a obvěž sobě tiem tu bolest a umřeť každý červ přes noc. Nebo učin takto: Vezmi žlútek vaječný a vyvrž z něho zárodu, pak zahustiž jen

---

^{dy} čině] czyny

solí a klad' jen sobě na tu bolest často a umřeť každý červ pod tiem. Nebo učíň takto: Vezmi bielú múku a směs ji se stredem, pak, dělaje [157r] z toho flastry, klad' na tu bolest, a bude líť se pod tiem pěníti, tehdy jest červ. Paklíť se bude krvaviti, tehdyť jest živý vlas, a tak tu věc poznáš.

Živý vlas

Tuto se pokládá jiná správa téhož mistra Izáka, kterak máš léčiti tu nemoc, jakoť slove živý vlas, učíň takto: Vezmi krunšpát a ztluc na prach, pak přičiň k němu kupršláku a směs to dobře spolu, i obnoviž tu bolest až do krve a naspí na to prachu toho a zavěž na to telecím měchýřem a otoč nití tiem dále za článkem pro votok a přetrp to, jakž budeš moci. Pak nazejtřie, [157v] když se mazati budeš, oblúpejž ten kabát, kterýť se jest k tomu připekl, a obnov to zase. A pospi opět tiem²⁹ prachem, a tak čině, zhojíš každý živý vlas, neboť jest to věc jistá a dokonale často skušená.

---

²⁹ „tiem“ zapsáno omylem dvakrát

Ktož má živý vlas, učíň sobě takto: Vezmi červené kaliny a ztluc je dobře a věž sobě tiem tu bolest často a zhojíš se jistě. Nebo učíň takto: Vezmi list od ezule, jestiř mléčná, a nadělej z nie prachu a ten syp na tu bolest, a umřeť každý. Nebo učíň takto: Vezmi mchu s planého trnu i obiniž jím sobě tu bolest dobře a nechajť se [158r] pod tiem zahřeje a uzříš to sám očitě, anoť ten vlas z té bolesti sám vyleze, i každý červ jiný, a toť jest pokušené. Nebo učíň takto: Vezmi lejno člověčie horké a polož je sobě na tu bolest a zavěž na to šatem dobře, a to učíň po několikrát a zhojíš se jistě beze všie bolesti.

Živý vlas

Ktož má živý vlas kdež kolivěk, učíň takto: Vezmi lněné sémě na prach stlučené a směs je s medem i věžiž sobě tiem tu bolest často a zhojíš se. Nebo učíň takto: Vezmi žluč bobrovú a maž jí sobě tu bolest často a zhojíš se jistě té bolesti.

[158v] Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Antonie, kterak máš hojiti lidi na palice. Nejprvé

učíš takto: Vezmi balšánu a myrry, a to rovně, jednoho jako druhého, i zetriž to spolu vejborně, pak vezmiž k tomu hlíny, do kteréžť by byl zvon lit, a to tak mnoho jako toho kterého svrchu psaného, i rozpustiž to všecko octem, agrestem, i udělejž z toho jako mast, pak učiniž takto: Vymejž sobě nejprvé tu bolest svým močem a, vysuše dobře, i při kládejž sobě tu mast. A tak čině, budeš zdráv. {Výborné proti tomu lékařství: Pamatuj na přikázání boží: Nesesmilníš! A hled' ho šetřiti pilně, pamatuje vždy, že smilníci a cizoložníci královstvím božím vládnouti nebudou.}³⁰ [159r] Neboť to každého vlka hojí na dolejšiem konci i palici, a toť jest věc jistá a skušená, zvláště na králi, jeho milosti.

Ktož má palici

Ktož má palici, věc velmi misterná a skušená, učíš takto: Vezmi čistou bielú plenku a omoč ji v oleji lněném a obvěž sobě tiem tu bolest, ať votok

---

³⁰ marginální přípisek pozdější rukou

mine, a to učiň po niekoľikrát. Pak vezmi alún biely a rozpust' jen na novém střepu, a když se rozpustí, vespíž do něho muškát drobně zetřený, ať se smiesí vejborně spolu. Pak napojž to žženým vínem, ať uschne, potom zetři to na prach, a syp jen na tu hnilinu, [159v] a to čiň, až se namiesto zhojíš, neboť to tu bolest vejborně čistí a hojí. Nebo učiň takto: Vezmi volej z vajec a směs jen s volejem ruoženým a maž sobě tiem a zasýpej sobě prachem svrchu psaným, a tak čině, zhojíš každú palici a jiný nedostatek konce.

Ktož má palici, jakž kolivěk přišlú, nebo hnilost konce nebo veliký votok, učiň takto: Vezmi žlútky z tvrdých vajec a přičiň k nim starého sádla vymočeného i pražiž to spolu na rendlíku, a to tak dlúho, až by chtělo zhořeti, pak to čistě slí a procedě schovej a maž se [160r] tiem, až se namiesto zhojíš, neboť ta mast ty všeckny [...] ³¹ hojí. Nebo učiň takto: Vezmi rozchodník,

---

³¹ vynecháno slovo, snad „věci“

tučný mužík a potočník a vaříž to u vodě nebo v kozém mléce, i paříž sobě tiem ten votok a tu bolest vymývej. Pak vezmi posek bejkový i usušiž jen dobře a ztluc na prach a směs jen s prachem muškátovým páleným a s vaječnými škořepinami, pak zasýpejž sobě tiem prachem tu bolest a vymývej sobě tou vodú a pař a zhojíš se jistě té bolesti namiesto.

Ktož má palici

Ktož má palici nebo ktož hnije od nečisté ženy, učin takto: Vezmi mladého [160v] slézu a bzové kuory prostřední i vaříž to v sladké smetaně a přikládej to sobě na bzovém listu nebo na dubovém a přivazuj na to, a byť měl komu uhniti, tehdyť se zase zhojí. A toť jest věc jistá a často pokušená, a tiem zhojíš každé dietě, kteréž by hnilo na lonku nebo na stehně. A toť se stává, když šestinedělka dietě k sobě přikládá a dojde jeho, kde od nie ta nečistota, hojž je tiem jako palici. Ale máš ty hnilosti vymývati, zvaře voves v čisté vodě. Pak vaříž v té vodě jehličkové koření a zájemné

kořeníčko a list [161r] volšový a prostřední kuoru a vařiž to všeckno spolu a vymývej tiem ty hnilosti a potom se tou mastí věž, a zhojíš každú hnilost takovú.

Ktož má palici

Ktož má palici, ten učiň takto: Vezmi kozého mléka v nový hrnec, pak vezmi trosky od kováře a rozpále uhasiž je v tom mléce. Pak vezmi žlútky od tvrdých vajec a smažiž je na pánvici s tiem mlékem, pak, vezma řebříček tlučený, i smažiž jen dobře v té masti. A potom procedě schovej a přičiň k ní málo *wytryolum* tlučeného a věž se tiem, [161v] nebo učiň takto: Vezmi kořeníe svaté Markéty a nadělej prachu z květu a vostaték zsekaje vař v koziem mléce, totižto kmen i s kořenem, pak vymejvejž sobě tiem mlékem tu bolest a tiem prachem zasýpej po každém vymývaní. A kdyžť ta věc žlutá vyvstane z těch dierek, vystřižniž to ven a věž se tiem a zhojíš každého, byť mu upadnutí měl, nebť jest pokušené.

Tuto se pokládá jedno naučení mistra Antonie, kterak máš léčiti lidi, když komu vejci votekú, učíň takto: Vezmi múku bobovú, [162r] a směs^{dz} ji se stredem a s olejem, pak vezmi bzový list a potočník i ztluciž to a vydav tu smáhu z toho i směs to všeckno spolu a při kládej sobě na tu bolest, a toť každý votok jistě zažene. Nebo učíň takto: Vezmi múku bobovú a směs ji s vínem a s octem i udělejž z toho flastr a polož jen sobě na tu bolest, a toť zažene každý votok. Nebo učíň takto: Vezmi kopřivné sémě a rozetra i píž je s vínem, nebo směs je s pepřem a s medem a požívej toho. A toť tu nemoc léčí mocně a hojí každý takový nedostatek a otok odjímá.

[162v] Když komu lono voteče, ten učíň takto: Vezmi mateří doušku a ztluc ji dobře a vyždma z nie tu miezku i píž ji často, a mineť každý votok lona. Nebo učíň takto: Vezmi mateří doušku a vař ji v starém pivě a pí, pak, udělaje z nie flastr

---

^{dz} směs] fmyfs

a z mečíka s májovým máslem, i kladiž sobě na tu bolest a zmineť každý votok. Nebo učiň takto: Vezmi sémě blénové a zetři ji s vínem a učiň to husto, pak, udělaje z toho flastr, i kladiž jen na tu bolest a tak čině, odženeš každý otok. Nebo učiň takto: Vezmi [163r] miezku miříkovú, med, múku režnú a loj skopový, pak udělejž z toho mast a, dělaje z nie flastry, klad' sobě na otok, a mineť každý.

Prach

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Galiena, kterak máš dělati rozličné lékařstvie na všeliké nemoci a neduhy, učiň takto: Vezmi muškát, muškátový květ, zázvor, skořici, hřebíčky, dluhý pepř, citvár, lékořici, krámský kmín, rūtěné sémě, šalviji, yzop, osladič skalní, luční kmín, třemdalu a pepř prostý, a to každého čtvrci, pak nadělejž z toho prachu a užívej jeho ráno a večer s teplým vínem a [163v] nebo s pivem. A tak čině, budeš zdráv, nebo jsú mnozí tak v těžkých nemocech ležali, že sú sebú již hýbati nemohli, než kam sú

je lidé přeložili, a nevěduce, co jim škodí, jaká nemoc, a jakž jsou toho lékařsvie užívali, tak jsou zase zdraví byli.

Takto máš dělati řezanici těm, kteříž zastuzený žaludek mají nebo jiné nedostatky žaludkové, a že od toho schnú, učiň takto: Vezmi zázvor, citvár, skořici, hřebíčky, galkán, ještěr, černé koření, prustvorc, osladič, hořec, myrru, aloes a kněžskou suol, a to všeho rovně, [164r] pak zřežiž to drobně a směs v hromadu a požívej toho třikrát v tém dni, a to čiň tak dlúho, dokud na sobě jakú nemoc a bolest čiješ. Nebo učiň takto: Vezmi zázvoru dva loty, skořice lot, galkánu puol lotu, hřebíčkuov lot, prustvorce dvě čtvrcce, dlúhého pepře čtvrci, citváru dva loty, bedrníku lot, hořce puol lotu. Pak zřežiž to všeckno drobně a směs spolu, i užívejž toho ráno a večer, a toť tobě zase žaludek zahřeje a přirozenú chut jemu učiní.

O prachu a o řezanici

Mistr Křišťan vypisuje o jednom prachu k uzdravení lidskému, kterýžto pře[164v]vyšuje

jiné lekářstvie a prachy. Takto se dělá: Vezmi galkánu tři česti, pak jiného všeho jednu částku, lékořice, bedrníku, muškátu a muškátového květu, hřebíčkuov, citváru, skořice, zázvoru, rúty, šalvijs, bielého kadidla, řeckého sena, pak ztluc to všeckno na prach a přičiň k tomu třetí čest cukru a směs dobře v hromadu i požívejž toho prachu ráno a večer mieru, což se zdáti bude, a tenť má tyto moci: Nejprvé že vyhoní všecknu nečistotu z hlavy a pěnohorkost čistí, krev šlechtí, každú bolest z hlavy vyhoní, srdce, plíce, játry [165r] a slezenu očisťuje, kašel odjímá, hlízy hrdelnie zapuzuje, prsy obměkčuje, žaludek zahřievá, moč zbuzuje a vyhoní a v žaludku dobré požívanie činí, dnú trpící uzdravuje, klánie bokuov ukrocuje a náramně očistí a tváři dobrú barvu činí a všemu tělu zdravie přivodí, a nenief věc zaplacená k uzdravení lidskému.

Prach

Prach téhož mistra Křišťana ku požívaní, když komu náhlá mdloba v hlavu vstupuje, učiň takto:

Vezmi bzový květ a list také, i usušiž to každé zvláště, [165v] a ztluc na prach. Pak vezmiž obého rovně, směs spolu, a když toho bude se lžíci, tehdy přičiň k tomu tři muškáty na prach ztlučené a zázvoru, což se zdá. Pak požívejž toho prachu ráno a večer, jakž chceš, buďto u pití nebo v jedení, a tož zažene každú mdlobu a hlavu a mozk silnu učiní.

Voda k nápoji³²

Takto máš dělati vodu k nápoji, kterúžto vypisuje mistr Mezue, kterážto uzdravuje vseckny nemoci vnitřnie i zevnitřnie na každém člověku. Takto se dělá: Vezmi tři věrduňky listu šalvijového, [166r] lot muškátu, lot hřebíčkuov, lot zázvoru, lot rejských jader, pak směsiž to vseckno spolu a převaž i přičiniž k tomu šestkrát tolikéž vína a vlož to v čiscové nádobie^{ea} a zakryj dobře, ať z toho nemuož ven pára vyjítí, i nechejž toho státi

---

³² nadpis je umístěň na okraji fol. 166r

^{ea} *nádobie*] nadabie

za XIII dní. A potom to ztluc u moždieři jako kaši, pak vložiž to do čisté sklenice, a nechejž toho státi za celý den čitedlný, a potom to jisté koření i s tím vínem vlož do skla a tiehni z toho vodu alambikem jako ruoženú a podstav pod čépkem skleničku zahrdlitú^{eb}, ať do nie teče. A kdyžť všeckna vyteče, schovejž ji v čistou sklenici, zahradě dobře, ať [166v] nezvětrá. A tať voda má tyto moci: Nejprvé čistíť všeckny nemoci hlavnie a krotí a reumu zahoní, mozk silní, zrak ostrý činí, nepožité krmě ku požitku navracuje, žaludek zahřievá, malomocenstvie nové a nerozmohlé stavuje, zubom a chřiepinám smrad odjímá, pamět dobrú činí. A ktož jie užívá ráno a večer, tenť se zase ke všemu svému zraví³³ prvniemu navrátí.

Takto máš dělati prach pro zachování zdraví svého těla, kterýžto vypisuje mistr Albík, takto se dělá: Vezmi dlúhého pepře lot, muškátového květu

---

^{eb} zahrdlitú] zadrhlytu

³³ může se jednat jak o zjednodušení souhláskové skupiny, tak o písarskou chybu

puol [167r] lotu, hřebíčkuov lot, skořice puol lotu, vlaského kmínu lot a loučného dva loty, bukvice obojie lot, kořene jelenieho lot, *kubebe* puol lotu, prustvorce puol lotu, zázvoru puol lotu a rejských jader 2 loty, i udělejž z toho prach ze všeho a užívej jeho ráno a večer, v čem chceš, a budeš zdráv od mnohých nemocí a sproštěn.

O řezanici

Takto máš dělati řezanici proti všem neduhom v životě, učíň takto: Vezmi zrna rejská, citvár, zázvor, dluhý pepř, hřebíčky, prustvorc, galkán, hořec, a to všeho rovně, pak zřežiž to drobně na malé kusy [167v] a směs to v hromadu, pak, vezma té řezanice každý večer, i pozřiž ji a napí se na to a polož se s tím a nepí potom více ani jez, a tak čině, napravíš sobě zase každý žaludek neduživý.

Takto máš dělati prach ku požívaní a k uzdravení a k zahřiení žaludku nezdravému, když člověk pro ten neduh vadne, učíň takto: Vezmi *sal gemee*, kmín, citvár, hřebíčky, zázvor, prustvorc, dluhý pepř, muškátový květ a kubeby, i ztluciž to všeckno

na prach a prosej čistě a směs v hromadu, pak, vezma toho prachu po [168r] vobědě, i pospiž jím topenici a sněž, a nepí potom asi za dvě hodině a na večer učiň též. A to čin tak dlúho, až namiesto zdráv budeš.

Ktož má žábu v hrdle

Tuto se pokládá jedna správa nebo naučenie mistra Havla, kterak máš hojiti lidi, kteřížto žábu v hrdle mají, učiň takto: Vezmi vodu ruoženú a vlí ji na čistý rendlík a vlož v ni lžici medu a kus benáckého mýdla, zřeže drobně. Pak, natluka prachu z psieho hovna, i vespiž jen do toho a zmiešej to dobře, ať se nesrazí, i posmažiž toho spolu, pak, vezma rúchu, [168v] i namažiž té masti na ni a věž sobě tiem vokolo hrdla proti tomu, kdež tě bolí, a vypustí se ta nečistota pod tiem ven a ten hnis a potom sobě púštěj krev pod jazykem a budeš zdráv. Neboť ta věc každú zastaralú žábu v hrdle uzdravuje, byť pak i smrtedlná byla.

Nebo učiň takto: Vezmi psie lejno a udělej z něho prach, pak vezmi sladkú smetanu a sléz

i zsekejž jen drobně a smaž s tú smetanú, pak směs ten prach s tiem a přičiň k tomu ruožené vody i udělej z toho flastr a přivaž jen teplý pod bradu a rozpustí se pod ním ta bolest, a když ten flastr [169r] stvrdne, obměkčiž jen zase ruoženú vodú, a zhřeje na cihle, přilož sobě zase, pak učiniž takto na noc: Vezmi psie lejno čisté a ruožené vody lžičku a medu a hřebíčkuov tlučených i směsiž to v hromadu, pak, zhřeje to dobře, i napíž se toho na noc a jdi s tiem spat a budeš zdráv.

Ktož má žábu

Ktož má žábu v hrdle jakúž kolivěk, učiň takto: Vezmi bzu dřevce jako prst vstlúšti i stružiž s něho tu šerú kuoru pryč a nastruž té zelené jako vlaský ořech a vomoč ji u med a vlož v usta a drž za chvíli a ssí z toho tu sladkost a požerej. Ale bzu [169v] nic, a to čiň po několikrát, neboť to jest věc skušená, a jestliž, žeť voteče, učiň takto: Vezmi suché hříby a zvař je u vodě, pak nakladiž jich na plenu a uvěž sobě tiem ten votok, nebo utop topenici chleba

a přivěž ji sobě na votok a potom ji dej psu sniesti, a budeš zdrav.

Nebo učiň takto: Vezmi alún a ztluc jen dobře a vespi do vína, pak púštejž to sobě do hrdla, což nejhluže budeš moci, a chrkej tiem často. Nebo učiň takto: Natři zázvoru a vespi jen [170r] v^{ec} čistú stred teplú a drž to v hrdle dlúho a požerej pomalu, a tak čině, zbudeš každé žáby.

Ktož má žábu

Ktož má žábu v hrdle, lékařství^{ed} jisté a skušené učiň takto: Vezmi psie lejna bielé a *galles romanus* i ztluc to čistě a směs s cukrem. Pak, vezma toho prachu, i nadmiž jeho cievkú do hrdla, a jestliť nová ta nemoc, tehdyť mine ihned toho dne a roztrhne se a vyteče, pak učiniž takto: Vezmi yzop a suché fíky a stred a rútu, i vařiž to všeckno spolu a chrkej sobě často tú vodú v hrdle, a namaže toho na plenu, i obi[170v]niž sobě tiem hrdlo, a vezma miezku

---

^{ec} v] v w

^{ed} lékařství] lebarzftwie

kaviasovú, i chrkejž jí často v hrdle, a toť samo žábu léčí a uzdravuje.

Ktož má žábu v hrdle, lékařství jisté a pokušené učíň takto: Vezmi česnek a zvař jen u víně, pak, procedě to čistě, i chrkejž tiem v hrdle a drž to v ustech dlúho a učíň to po několikrát, a tak čině, zbudeš každé žáby i všie nečistoty z hrdla. A potom sobě pusť krev pod jazykem. Nebo učíň takto: Vezmi medu a květu heřmánkového a režné otruby i pražiž to spolu na rendlíku, pak udělejž z toho [171r] flastr vokolo hrdla a obiň sobě, což muožeš nejhorčejším, a kdyžť to ustydne, zhřej jen zase, a čiň to za tři dni.

Prašivost

Tuto se vypisuje jedno lékařství mistra Konstantina proti všeliké prašivosti a chrástám na všem těle, když jest člověk tak velmi prašiv, že se zdá lidem jako malomocný, lékařství jisté a skušené učíň takto: Vezmi síry živé puol libry a soli obecné libru, oleje dřevěného dvě libry,

i zetřiž to spolu velmi dobře a prosej čistě. Pak vespíž to do voleje a vlí do čistého kbelíku, pak [171v] diž s ním do lázny a udělej mu vannu z čisté vody řiečné dobře teplé a vlíž do té vanny to, což jsi připravil, a kaž tam vsiesti nemocnému do té koupěle a přikrý tu vannu svrchu prostěradlem, ať se ten nemocný potí dobře v té koupěli, a kaž jeho drbati a třieti tiem sukнем za dlúhú chvíli, a suknoť má býti čisté, bílé. Pak po tom zmytí ať se položí na loži ihned a přikrý jeho dobře, ať se potí po té lázni, což nejlépe bude moci, a po chvíli přelož se dále na tom loži na jiné místo na suché a učíň to mytie po tři [172r] dni pořád, vyprázdňe se prvé dobře purgací, a budeš zase zdráv a čist, dokonce jako by nikdy prašiv nebyl. A tu vannu muožeš též doma pripraviti jako i v lázně, a to věz, žeť jest to lékařstvie jisté a právě dokonalé.

Nápoj

Takto máš dělati nápoj každému člověku zlú krví nakaženému převýborný a nezaplacený k uzdravení každého člověka, kterýž má tvář

nakaženú a pupence na ní škaradé červené jako pecky, učin takto: Vezmi polní rútku a osladič, a to vobého rovně, pak vařiž to v dobrém víně a pí ten nápoj ráno a večer, [172v] a čin to tak dlúho, až zase zdráv budeš. Neboť ten nápoj sežene každú osutinu škaredú s tváři i s těla a udělá člověka čista a zdráva, a zvláště pomáhá těm všem, kteřížto mají na tváři červená místa škaredá jako malomocnost, kterážto věc pochodí z nečisté krve nakažené a některá se ztvrdí a u pupence se obrátí, a druhému v škaredá místa červená a v neštovice ohyzdné.

Nápoj jiným obyčejem z naučení mistra Pertolta a dokonalý všem lidem zlú krví nakaženým, takto se dělá: Vezmi polní rútku a osladič i vařiž to spolu [173r] v kozém mléce a pí ten nápoj často. A toť spomož každému, byť již byl malomocenstvím nakažen, budeť zase uzdraven, neboť ten nápoj uzdravuje všelikú krev nakaženú, kterážto leží, obrátiec se v červené místo tvrdé, a zaschne tu a některým se rozvalí a rozlé ruozno

po vší tváři a udělá na ní mnoho neštovic škeredých a učiní tvář nalitú a oduřilú a oteklú a nakazí vnitř všeho člověka v životě. I protož každý člověk zase tím nápojem vyčištěn bude vnitř i zevnitř, žeť mu se to nakažení více nahoru v tvář nepotáhne. Ale [173v] toto máš znamenati, žeť se ten každý člověk má varovati těch všech věcí, kteréžto zlé krev a nečistú rodie a činie. Nejprvé nejez masa sviňského, a zvláště slanin, a masa z láku a všeho mléčného a zelé tunného ani tohoto nového, neboť jest věc zhnílá a lepká v žaludku, a nepí nižádného pitie kalného, a zvláště vína nečistého a piva bílého, a nejez nižádných ryb tunných a bahenných a přijímej často počištění života, ať by se ta zlá a zbytečná krev v tobě nezasadila a nezpekla a nesevřela se v hromadu, neboť [174r] by se potom rozváléc i vydala z sebe zlé páru jako dým zapařený. A ten jde nahoru v hlavu a z hlavy v tvář a v tváři pobuda i obrátí se v zlé krev, a ta krev u pupence a v neštovice. Některým v červené a některým u bílé a některým

v červenost škeredé tváři a některým u fleky, a toť všeckno pochodí z té zlé a bujně krve.

Takto máš dělati mast, kterúžto zaženeš všelikú červenost a pupence a jiné rozličné poškrvny s tváři, takto ji dělej: Vezmi plajvajsu a klétu a čisté síry zetřené, a to každého rovně pod [174v] mieru, i směs to v hromadu, pak přičiň k tomu starého sádla vymočeného a miezky z polnie rútky, cožť se zdáti bude, a rtutu umořeného v horčici octem rozpuštěné nemnoho přičiň k tomu i zetřiž to všeckno velmi dobře spolu, ať bude husto jako mast, pak přičiniž k tomu kafru a tři to opět spolu, což nejlépe budeš moci. A tať mast uzdravuje a hojí tváří lidí škaradých a zkažených, jako nad nimi bývá často pro mrzkost zúfáno, a jest jistá věc a často pokušená.

Mast jiným obyčejem k tváři takto se dělá: Vezmi [175r] kořen, kterýžto slove *spatula fetida* a dej jemu zaschnúti, pak zvařiž jen v čistém stredu a ztluc to dobře a vydav skrze rúchu a schovej. Pak mažiž se tú mastí často a pomožť ta mast, že

budeš mieti zase kuoži tak čistú, jako kdy prvé byla, neboť ta mast očisťuje každú tvář škaredú ode všech poškrvn a vohyzd. Nebo učin takto: Vezmi kořen jitrocelový a zetři jen z solí a s česenkem i mažiž sobě tiem tvář často a budeš čistá zase jako prvé.

Svrab zahnati

Ktož má na sobě svrab veliký nebo jaké neštovice^{ee} nečisté, ten učin takto: [175v] Vezmi síru čistě ztlučenú a vespí ji v horkú vodu a nech jie státi, ažť se v té vodě rozejde a rozplyne, pak pařiž se v té vodě, což budeš moci v nejhorčejší, a to čin často a zeschneť všecken svrab na tobě a sprchne doluov. A bude liť kto mieti jaké na sobě neštovice škeredé bílé na tváři nebo na životě, buďto i dietkám mladým, tehdy umejvej sobě často ta miesta tou koupěli, a nechť samo uschne, a budeš potom tvář čistá a bílá. Pak vezmi volej z vinštíeře a maž [176r] se tiem často a budeš pod tiem kuože čistá.

---

^{ee} *neštovice*] neftowecze

Nebo učiň takto: Vezmi ruožené vody a *klarum* z vejce, čistě skrze hůbu zdělané, i slíž to spolu a maž se tiem často, a budeť tvář zase čistá a krásná.

Tvář škaredá

Ktož má tvář škaredú jako trudovatú, učiň takto, vezmi síry obecné lot, alúnu lot, i zetřiž to což nejdrobnějie budeš moci, pak zavěžiž to v čistú hustú roušku a vlož ten uzlíček v čistý vinný vocet a nech jeho mognúti za několiko dní v tom voctě. Pak, vynímaje ten uzlík, [176v] i třiž jím sobě tu trudovatinu za jeden den několikrát a vždy zase namoč a nech mognúti toho uzlíku po každém mazání a přijmi počištění pilule *auree* a sázej sobě baňky často pod bradu a budeš zdráv.

Ktož počíná jako malomocněti po tváři, učiň takto: Vezmi bobkového voleje dva diely a třetí diel síry dobře zetřené, i rozpustiž to spolu na vohni a nedej dlúho vřieti, pak diž do lázně a mažiž se tou mastí dobře, a když ven puojdeš, obiniž sobě tvář čistú rúchú a s tiem se polož a učiň to po několi[177r]kokrát, a potom sobě púšťěj

často baňkami pod bradú a budeš mieti zase tváň zdravú. Nebo učíň takto: Vezmi pilule k obměkčení a vyčisť se jimi, a potom sobě pusť krev z hlavní žíly, pak vezma petružel i zvaříž ji, v^{ef} čem chceš, a pí to často a mej se, což nejčastějie budeš moci vodú petrželnú, neboť to každú malomocnost nerozmohlú zahoní a léčí.

Tváň škaredá

Ktož má trudovatinu škaradú na tváři jako malomocenstvie nebo červenost velikých uhruov, učíň takto: Vezmi nové žlútky od vajec a jelení loj a jádra břeskvová [177v] čistě oblúpená a bedrník i ztluciž to všeckno spolu, což nejlépe budeš moci, i maž sobě tiem tváň za niekoľiko dní a nesmývej toho doluov za tři dni, a to čiň tak dlúho, až budeš zdráv a čist namiesto po tváři, neboť to jest věc jistá a pokušená často.

Nebo učíň takto: Vezmi volej mandlový a lékořici tlučenú i směsiž to spolu a maž sobě

---

^{ef} v] v w

tiem tvář a budeť čistá a hladká, neboť to rozličné poškvurny a ohyzdy s tváři shánie.

Ktož má na sobě škaredé vosutie, když v něm zlá krev panuje, učin takto: Vezmi polyňku, koňského šťovíku, [178r] vomanu, šalvije, i vařiž to u vodě velmi dobře, pak, procedě čistě, i přičiniž k tomu strelu i píž ten nápoj ráno a večer a varuj se jiesti cibule, česenu a ryb bez šupin a pepře, pak vezmi koňský šťovík, oman a otruby i mažiž sobě tiem ta miesta a potom přijmi počištění života.

Malomocenstvie

Tuto se pokládá naučení a správa mistra Mikuláše Pesalenského, kterak máš poznati malomocenstvie na lidech nebo od čeho se stává nebo kterak jemu od toho pomoci máš, neboť ta nemoc pochodí z rozličných neduhuov. [178v] Nejprvé od zlého povětríe, druho od zlého pitie, jakožto od zlého vína shnilého, třetie, když se dietě počne ve zlé krvi a vezme to přirozenie na se, toť musí až do smrti nuzné býti a tomuť nižádné lékařstvie nespomuož, neboť to jest nemoc jemu přirozená,

a čtvrté pochodí od sviňského masa uhřivého, ktož je často jie, páté, ktož s nuznú ženú léhá nebo kteráž by prvé nuzného muže měla, a ty když by s ní léhal, šesté, ktož často jiedá rejby bahenné a mléko při jednom stole, ten rád bývá od toho nakažen. I protož má [179r] takto každý nakažený poznán býti: Nejprvé opršíť jemu jeho obočie a oči se jemu ospú a budeť v hrdle sípěti a uhry pod jazykem i na jazyku bude mieti. A budeť mieti škeredé osutie mezi prstem a mezi palcem na rukú, a toť jemu často zmizie a opět zase novo bude. A když jemu krev púšťěti budeš, a kdyžŕ se stydne, tehdy na té krvi uhry uzříš, a zvláště, když do té krve soli vespeš ihned po púšťění, tehdyť ta krev ihned zvodnie, takéť obecně tiem lidem duch z hrdla smrdí ihnet tú nemocí.

Malomocenstvie

Takto každému nově malomocnému pomoci máš: [179v] Vezmi tři libry vody nebo miezky z *fumus tere*, totižto z polnie rútky, i vařiž ji u víně a přičiň k tomu cukru, ať by hořko nebylo, i užívejž toho

siropu ráno a večer, vždy dobrý truňk, a to čiň za niekoľko nedel, neboť nenie k té nemoci lékařstvie lepšieho na světě. Pak vezmi *timiepicum*, myrru³⁴, *sene list*³⁵, *sonefilizo*, borák, osladič skalní a dětel i s květem³⁶, a to každého dva loty, i vařiž to se čtyřmi librami vody, a to tak dlúho, ažť toho třetina uvře. Pak procediž to čistě a přičiň k tomu puol libry cukru i požívejž toho s tiem siropem z *fumus teree*, a potom [180r] udělej mu tuto mast: Vezmi šest liber vína a šest³⁷ lotuov tlučené síry a lot skalice, kalicištajn³⁸, zvař to spolu a maž se tiem často v lázni, a spomuožť jistě. A potom jen maž touto mastí: Vezmi libru čistého sádla vepřového a čtyři loty síry ztlučené i směs to v hromadu a maž se tiem často a pouštěj sobě často krev baňkami a přijímej časem počišťenie a užívej tohoto nápoje.

---

³⁴ nadepsáno touž ruku nad řádkem

³⁵ „sene list“ nadepsáno touž rukou na řádkem

³⁶ „a dětel i s květem“ nadepsáno touž ruku nad řádkem

³⁷ zde omylem zapsáno a škrtnuto slovo „liber“

³⁸ „kalicištajn“ nadepsáno touž rukou nad řádkem

Malomocenstvie

Vezmi červený benedikt, oman, polní rútku, *agariofilatu vel* yzopu, i vařiž to všeckno spolu a pí často. Neboť ten nápoj čistí krev a strupy celí a všecknu nečistotu z člověka doluov zžene.

[180v] Tuto se pokládá jedna správa a naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto tu nemoc, jakoť slove *morfea*, mají, totižto smrt kuože, neboť takto *morfea* má poznána býti. Nejprvé máť na sobě škaradost a nadýmanie ostré a činí miesta škeredá a nalitá jako mrtvá, i protož jest nazvána smrt kuože, neboť pochodí z příčiny malomocenstvie. Jediné, žeť má v sobě čtyři rozdiely: Nejprvé žeť nenie tak silná *morfea* jako malomocnost, nebo malomocenstvie jest nakaženie silné všeho těla, i krve, i masa, i kuože. [181r] A jest hluboká nemoc u mase, ale *morfea*, tať jest jediné v kuoži a máť v sobě čtyři rozdiely jakožto malomocnost, ale ne tak silné, jediné dvě, tyť se častějie ukazují, totižto biela a červená. I protož máš věděti, jestližeť takové

nakaženie přijde z krve, tehdyť bude červené barvy z smědostí. Pakliť přijde z kolery, tehdyť bude žluté barvy jako šefrán. Pakliť přijde z flegmy, tehdyť bude modré barvy, pakliť přijde z melankolie, tehdyť bude černé barvy zarmúcené, i protož těch všech věcí jest příčina a nakaženie jedovatého pitie anebo jedenie. Dále máš znamenati, že každá *mor*[181v] *fea* nová muož snadno uzdravena býti, ale stará nic, leč s velikú prací a nesnadností, i protož máš věděti, žeť již stará jest nazvaná po jednom roku, nebo po třech čtvrtech léta již velmi nesnadně zhojena bude. Také máš věděti, když již *morfea* veliká miesta posede a zaneprázdní, žeť těžko se muož zhojiti, i protož ji máš léčiti zanova, dokudžť jest malá miesta posedla a zastala. I protož muož každá *morfea* zkúšena býti podlé naučení mistra Galiena, muož li zhojena býti, čili nic, a to takto: Vezmi jehlu a zbod' jí ta miesta, kdežť jest *morfea* posedla, [182r] svrchu kuože nehluboko,

a jestližeť se nerozlí³⁹ vnitř v kuoži a poteče z toho krev, tehdyť ještě muož zhojena býti, nebo zdrbej ta místa dobře, a bude liť potom červeno anebo krvaviti, bude muož pomoci a zhojiti. Pakliť se po tom obém ukáže jako voda a nebude krvaviti, tehdyť již jest utopena. A když se spěšně nerozlé, v takovéť již nenie žádná naděje k zhojení^{eg}, leč s velikú prací a nesnadností a s velikým nákladem.

Lékařstvie

Takto tu nemoc léčiti máš vedlé naučenie mistra Galiena, učin takto: Vezmi nejprvé ostrú rúchu [182v] a zdrbej jí sobě ta místa dobře, pak, vezma zaječí krev teplú, i máčeje v ní plenku, i třiž jí sobě tuze ta místa a čin to mazanie často, a toť každú morfej uzdravuje, a potom učin takto: Vezmi *coloquintida* a *acacia* i vařiž to spolu u vodě z polnie rútky nebo u vodě chřenové nebo u vodě [z] koňského šťovíka nebo u vodě bobové, i mažiž

---

³⁹ ne- nandepsáno touž rukou nad řádkem

^{eg} zhojení] zogeny

se tú vodú často a tři tuze, a toť každú morfej
mocně shánie, a toť jest věc jistě zkušená. A potom
učíš takto: Vezmi polní rútku, skabiosu, koňský
štovík, oman, *edera terestris* i zvaž to u čisté
vodě a mej [183r] se v té koupěli často, neboť
to tu nemoc velmi silně odhoní, a po tom mytí
maž se dobře horčicí octem rozpuštěnú a potom
sobě pouštěj z těch miest často baňkami. Pakliť
bude *morfea* biela, tehdy učíš takto: Vezmi šalviji,
starček, bedrník, brotan, *spatula fetida*, a to všeho
rovně, i vařiž to u víně a pí ten nápoj často, a zvláště
ráno a večer. Neboť ten nápoj netoliko uzdravuje
morfej bielú, ale i každé fistule i žlázy mocně suší
a léčí. Také kuora jesenová, v octě vařená anebo
močená, pak mažiž se tím často, a toť zahoní každú
[183v] morfej, i tu nemoc, jakoť slove *alberas*.
Nebo tomu máš ruozuměti takto, žeť *albera* jest
hlúbe u mase nežli *morfea*, neboť *morfea* zuostává
v kuoži. Také ktož smiesí obojí *eleborinum* s octem
a maže se tím často, toť zahoní morfej i očišťuje,
a ktož jie smiesí s medem a maže tím často

bradavice, toť je mocně^{eh} shánie. Také ktož vezma *altea* a plajvajs a smiesí to s octem a maže se tiem, toť zahoní morfej a obměkčuje a rozpúštie mocně. Také ktož smiesí popel česenkový s medem a maže tiem morfej, toť ji rozpúštie, ale u morfej bielé spomáhá [184r] *carthamus* skrze vnitřnost daná, neboť vyvodí hrubý neduh a *melancoly* a flegmu.

Ktož má tvář škaredú, opuchlú, ten učíň takto: Vezmi okuje od kováře a ztluc je drobně a zvař čistě u víně, příčině k tomu čistého medu. Pak opraviž to dobrým kořením a pí ten nápoj i při jiedle, a to čiň pořád za 12 dní. A toť jest na mnohých často skušeno.

Lékařstvie

Tuto se vypisuje jedno naučenie mistra Avicenna, kterak máš léčiti a hojiti ty, kteříž počínají malomocněti. Nejprvé učíň takto: Vezmi pilule k ob[184v]měkčení a vyčisť se jimi, a potom jemu

---

^{eh} *mocně*] mocny

pusť krev z hlavnie žíly. Pak vezmi petružel i vařiž ji v starém pivě i píž ten nápoj ráno a večer a mej se často vodú petruželovú, a to čiň často, neboť to náramně spomáhá novému malomocenství.

Nebo učiň takto: Vezmi jmelé dubové a udělej z něho prach a ten pí s dobrým vínem ráno a večer a nedáť na tobě více malomocnosti rozmoci. Pak, vezma celidon, i vařiž jen v čisté vodě^{ei} a mej se často v té koupěli, což muožeš v nejteplejší, a to čiň, až se namie[185r]sto zhojíš a zdráv budeš, neboť jest to lékařstvie často na mnohých skušeno.

Nebo učiň takto: Vezmi nat od ředkve a zřež ji a ztluc ji se stredem, pak udělejž v té ředkvi jako kbelík, nevytahuje je ven [z] země, a naspí do nie soli a přikry to dobře zase. Pak nazejtřie vykopej tu ředkev ven, a což v ní té vodičky najdeš, proced' ji čistě a schovej, pak píž to za nápoj, a vezma tu nat s medem tlučenú, maž se tiem často, a budeš jistě zdráv té nemoci.

---

^{ei} vodě] vody

Prašivost

Ktož jest velmi prašiv a nečist po životě, učin takto: Vezmi volový jazyk [185r] i s kořenem a kavias i ztluc to dobře a přičin k tomu koňského šťovíku a miezky z celidonie vydávené a síry i směsiž to spolu, pak jdi do lázně a tři se tiem dobře po všem životě, a budeš čist po životě.

Tuto se pokládá a vypisuje jedno naučení mistra Erazima z Kolína, kterak máš lidi hojiti, kteřížto zlitinu na tváři mají. Nejprvé učin takto: Vezmi lípu a odři s nie kuoru, pak nastružiž s nie té miezky i s dřeva, a to, což nejviece budeš moci, a vyždmi ji dobře a schovej. Pak napáliž z těch kuor popelu a vespi jen v tu vodu a udělej [186r] z toho kalkus. Pak mažiž sobě tiem tvář po tři večery na noc a nechod' po tom mazání na vietr ani k uohni, pak vezmi nové vejce a vlož je v lýtý vocet a nech jeho moknutí v tom octě, ažť na něm škořepina změkne. Pak udělejž z toho bielku *clarum* a maž jím sobě tvář, a budeť na ní kuože čistá nová a staráť se doluov slúpí.

Zlitina na tváři

Nebo učiň takto: Vezmi miezku žabieho rmenu a zvař ji dobře, pak nechť se ustojí, ať ten kal ke dnu padne, pak slije to do čisté sklenice, i mejž se tiem často, a zvláště na noc, a budeť tvář zase čistá.

[186v] Ktož má zlitinu na tváři, učiň takto: Vezmi vodu pálenú z šalvijske, z polnie rútky, z plané máty a z opichu, i slíž to v hromadu, pak ohřievaje to dobře, i třiž sobě tiem tvář tuze horkým, a to čiň často, a zvláště na noc, nebo vezmi miezky z toho kořenie a zvař je dobře a potom čiň též, a toť každé žabolitie zahoní. Nebo učiň takto: Vezmi ratolesti dubové zelené toho léta rostlé a usuš je dobře a spal na popel, pak, vezma bobek, i zetřiž jen a udělej z toho ze všeho lúh a tiem sobě mej často tvář, a budeť čistá. [187r] Nebo učiň takto, a toť jest jisté a pokušené: Vezmi bielú horčici na prach ztlučenu a zázvor a bobek, a toho^{ej} všeho rovně. Pak jdiž do lázně a lehni na svrchnici, a když se počneš potiti,

---

^{ej} *toho*] to

tříž se tiem prachem dobře, a zvláště ta miesta, a učiň to asi po třikrát, a sejdeť z tebe každá zlitina a jiné poškrvny.

Zlitina na tváři

Ktož má žabolitie na tváři, učiň takto: Vezmi škořepiny hlemejžd'ové^{ek} a škořepiny žabie i spaliž to obé na prach nebo na popel, pak směs to s révovým lúhem a tiem sobě mej tvář často, a zvláště v lázni, a po [187v] lázně, a budeť tvář čistá ode všech poškrvn. Nebo učiň takto: Vezmi čistý zázvor, bedrník, libček i žviž to v ustech a maž sobě tiem tvář často a budeť čistá. Nebo učiň takto: Vezmi oman a červený benedikt i vaři to u víně a maž se tiem často, nebo ztluka celidoni, i tříž se jí často, a zvláště v lázni. Nebo učiň takto: Vezmi koňský šťovík a žlútek vaječný i ztluciž to spolu velmi dobře, pak jdiž do lázně, a když se počneš potiti, tříž se tiem dobře a sejdeť z teba doluov vseckna nečistota, a zvláště žabolitie. Nebo učiň

---

^{ek} hlemejžd'ové] hlemeyzdowe

takto: Vezmi bobek [188r] a vlož jen v kozie mléko a nech toho státi za tři dni. A potom se maž tiem mlékem často a sejdeť všeckna zlitina.

Zlitina na tváři

Ktož má zlitinu na tváři nebo kdež kolivěk, ten učíň takto: Vezmi konopi ozimú a namoč ji u vlaském víně potud, dokud jest semenec v ní, a nech, ať mokne za tři dni. Pak proced' to čistě a maž se tiem často, neboť to mocně shánie každú zlitinu. Nebo učíň takto: Vezmi biely zázvor a popel lipový, kozie mléko, benácké mýdlo a nové vejce, i směs to spolu a maž se tiem často. Nebo učíň takto: Vezmi kafr, zázvor, bobek, libštěk a bielú horčici a jelení [188v] loj i spusť to všeckno spolu, pak maž se tiem a ženým vínem, a to z tebe všecknu nečistotu, a zvláště zlitinu, doluov šzene.

Uhřivost

Tuto se pokládá a vypisuje jedno naučenie mistra Galiena, kterak máš léčiti lidi, kteřížto škeredé tváři mají, a zvláště uhřivé, učíň takto: Vezmi múku bobovú a múku hrachovú a votruby pšeničné,

i rozpustiž to čistú vodú a tou se často mej, a budeš mieti tváň čistú. Nebo učiň takto: Vezmi bob a moč jen v octě a nech jeho mognúti den a noc a potom sejmi s něho ty lupiny, pak usušiž ten bob na slunci a [189r] ztluc jen na prach. Pak vezmiž tolikěž prachu z kořene liliového a směs to spolu i naspíž těch prachuov do vlažné vody a mej jí sobě tváň často a ruce i šíji, a to čiň na noc, a budeť tváň čistá a biela, a zvláště od uhřivosti.

Ktož má uhry na tváři

Nebo učiň takto: Vezmi yzop jedině gelimy, pak udělej kalkus dobrý a vlí do něho tolikěž vína i vložiž ten yzop v to dvě a vař to spolu velmi dobře. A když se ustojí, slíž to do čisté sklenice a mej sobě tiem tváň, což nejčastějie budeš moci, a zvláště na večer. A to shánie doluov s tváři uhry i každě objietřenie [189v] škaradé jako malomocenstvie, a činíť to mazánie každému tváň čistú a bielu a zdravú ode všelikých poškrvn.

Ktož má tváň škaredú, uhřivú, učiň takto: Vezmi staré sádlo, což nejstaršie mieti muožeš, a moč je

v čisté vodě devět dní a nocí, vždy tu vodu slévaje a jiné nalévaje. Pak, vosuše to sádlo, i ztluc je dobře a potom vezmi bobek nový tlučený a zázvor, bielek vaječný, bielé múky pšeničné, rtutu umořeného, síru i směs to všeckno spolu, ztluka dobře. Pak schovejž to do pušky a prikryj dobře, pak jdi do lázny a zmej [190r] se dobře a po lázni zmaž se dobře tou mastí na tváři a varuj se, ať by v oči nepřišla. Pak po chvíli, vezma čistou bielú rúchu, i setřiž tu mast s tváři doluov, a budeš mieti tvář čistou, bielú, neboť se ta mast balšámu rovná.

Nebo učin takto: Vezmi síru, bobek, zázvor, biely kamenec a bielé kadidlo, i zetřiž to všeckno na prach a směs spolu. Pak vezmi bielek vaječný i vlíž v to a udělej jako kaši i maž se tiem na noc, a budeť tvář čistá.

Uhry na tváři

Ktož má tvář škeredú, červenú, uhřivú, učin takto: Vezmi víno vlaské a bielky vaječné i udělejž z toho *clarum*. Pak vezmi nový bobek a čistý [190v]

zázvor^{el} a ztluc to na prach a vař spolu v novém hrnci, ažť bude husto jako kaše, pak přičiň k tomu kafru a směs to dobře spolu i mažiž sobě tiem tvář často a budeť čistá ode všie uhřivosti. Nebo učiň takto: Vezmi koření jitrocelové a zetři je dobře s octem a solí i třiž sobě tiem tvář často, nebo vezma krev kozlovú a maž se jí často a potom sobě to smež teplú vodú. Nebo učiň takto: Vezmi bíelú múku a kozí žluč a jarý med i směsiž to spolu a maž sobě tiem tvář často a budeť čistá ode všie poškvvrny.

[191r] Uhry na tváři

Ktož má tvář škeredú, uhřivú a voteklú, učiň jemu takto: Vezmi čisté bíelé múky a přičiň k tomu medu a pepře. A to všeho rovně, pak rozpustiž to mlékem a udělej jako mast, pak mažiž se jí na noc dobře a budeť^{em} tvář čistá ode všie poškvvrny. A toť jest věc jistá a často na mnohých pokušená.

---

^{el} *zázvor*] Azazwor

^{em} *budeť*] budefs

Nebo učiň takto: Vezmi dřevo léskové z plotu, suché, a nalúpejž s něho kuory i spaliž ji na prach a vespí to v nový hrnec a polí to vodú nevelmi horkú ani studenú. A zmiešej to velmi dobře několíkrát a mej sobě tiem tvář často [191v], a když se chceš mazati, zhřej to, ať nenie horké, ani studené. Nebo učiň takto: Vezmi bobek, zázvor, síru, kamenec biely a kadidlo bielé, i ztluc to všeckno na prach. Pak rozdělejž to jako kaši bielkem vaječným a maž se tiem na noc, a budeť tvář čistá.

Tuto se pokládá jedno naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto nečisté tváři mají, učiň takto: Vezmi kořen liliový a ztluc jen velmi dobře i vařiž jen v čisté vodě i mejž sobě tiem tvář často a toť všeckny nečistoty s tváři doluov shánie. Nebo učiň takto: Vezmi polynek a stred i zetřiž [192r] to dobře spolu a maž se tiem často, a toť zahoní všelikú červenost s tváři doluov. Nebo učiň takto: Vezmi hořký lupen a vař jen u vodě a mej se tiem často a sejdeť všeckna

nečistota s tváři. Nebo učin takto: Vezmi volový jazyk i s kořenem a ztluc jen dobře mezi dvěma kameny, pak vydáviž tu miezku z toho a maž se jí často a budeť tvář čistá, neboť jest to jisté a často pokušené.

Nečistá tvář

Nebo učin takto: Vezmi živé síry a zetři ji dobře a vespi ji do voleje bobkového a zmiešej to dobře. Pak vařiž to spolu a potom se tiem maž ráno a večer a pouštěj sobě krev často za [192v] ušima, neboť to každú nečistotu s tváři shánie i morfej, tu nemoc pošlú kdež kolivěk.

Ktož má tvář nečistú jako malomocnú, učin takto: Vezmi fiolu s listem i s kořenem i vařiž to v čisté vodě, pak nechajť se ustojí a čistá bude, maž jí sobě tvář často, a budeť čistá. Nebo vyždma miezku z fioly i maž se jí často. Nebo učin takto: Vezmi ženského mléka od ženy, kterážto pacholíka kojí, asi se tři lžíce, i přičin k němu kravieho a směs dobře spolu, pak zetřiž fiolu a vlož ji do toho mléka

a zvař to spolu a udělej z toho mast a maž se [193r] jí často, a toť každú nečistotu doluov s tváři sžene^{en}.

Nebo učiň takto: Vezmi kýchavku a ztluc ji s kozím mlékem a maž sobě tiem tvář často a sejdeť stará kuože s tváři a čistá mladá zroste. Nebo učiň takto: Vezmi koření liliové a ztluc je s octem a maž sobě tiem tvář často, a toť shánie všeliké vrásky a poškvorny s tváři.

Nečistú tvář. Tvář

Ktož má škeredú tvář strupivú, jako mu z nie teče, učiň takto: Vezmi víno vlaské, zázvor, muškát, bobek a jelení loj i rozpustiž to na rendlíku, a cožť bude na tom těch pěn a toho nečistého, to svrž [193v] doluov. Pak, ztluka to všeckno dobře prvé na prach, i vepiž to do toho loje rozpuštěného a přičiň k tomu kafru i vařiž to spolu dobře a nedej kypěti. Pak, zstavě doluov, nechajť se stydne. Pak zbeřiž to doluov a schovej a maž se tiem, neboť

---

^{en} sžene] zřene

jest to mast vejborná proti všem poškvárnám na tváři i jinde. Nebo učiň takto: Vezmi sémě dýňové a ztluc je dobře a maž jím sobě tvář často, a bude čistá. A když pak kto barvu stratí s tváři, učiň takto: Vezmi červený benedikt a vař jen v silném víně a pí ten nápoj často a mej jím sobě [194r] tvář často a navrátíť se zase barva tváři. Nebo učiň takto: Vezmi miezku z benediktu a směs ji s vínem a pí ten nápoj často a maž se tiem, ale máš to prvé zvařiti, a toť navrátí každú barvu tváři potracenú.

Tvář škeredá

Ktož má tvář škaredú, jako se padá a hnie ohyzdně a smrdí přieliš, a tať nemoc slove nedotykej se mne, takto jemu pomoci máš: Vezmi černé sklo čisté nové a ztluc je velmi drobně a prosej čistě, pak směs ten prach s dřevěným olejem a maž se tiem. A to čiň, až se namiesto zhojíš a zdráv budeš. [194v] Nebo učiň takto: Vezmi miezku z olivy a směs ji s roženým volejem, pak třiž to dobře na plechu volověném, až do černosti a maž se tiem, neboť to všeckny ty zlé jézvy a škeredé hojí.

Tuto se vypisuje lékařstvie skušené, ktož má škaradé lišeje na tváři nebo na životě, učin takto: Vezmi vinné kvasnice a pozlátku i rozdělěž to spolu a moč celú noc s octem, pak přičiniž k tomu voleje ořechového i ohřejž to na vohni spolu a maž se tiem často, neboť to shánie každý lišej [195r] i všelikú prašivost, kterážto pochodí z hojnosti slaných slin. Nebo učin takto: Vezmi rozchodník a zetři jen v ruce a maž se tiem tu, kdež máš lišeje, a sprchnúť všeckny doluov a zmisí. Nebo učin takto: Vezmi miezku z koňského šťovíka a směs ji s lýtým octem a maž se tiem často^{eo}. Nebo učin takto: Vezmi hořké lupenie a ztluc je mezi dvěma kameny a maž se tú miezkú často, a tiem zaženeš každý lišej.

Ktož má lišeje na tváři

Nebo učin takto, a toť jest jisté a skušené: Vezmi těsta režného nebo múky i rozdělěž to vínem a přičin k tomu prachu z bílého [195v] kadidla.

---

^{eo} často] czafta

Pak, namaže toho na flastr, a přiřkládejž to sobě často na ta miesta a zhojíš se.

Ktož má bradavice na tváři

Tuto se pokládá, kterak máš sehnati bradavice odkudž kolivěk, učin takto: Vezmi vocínový květ, kteřížto roste v otavách, a ztluc jen dobře a vyždmi tu miezku z něho a maž se jie často, kdežť sú bradavice, a spadnúť všeckny doluov a zmisi. Nebo učin takto: Vezmi mladého mléčie i třiž jím sobě tuze ty bradavice. Nebo kolovratcem nebo ztluka starček s lýtým octem, navěž na ně, a spadnúť všeckny doluov. Nebo učin takto: Vezmi psí [196r] pysk a ztluc jen dobře i třiž jím sobě ty bradavice, a směse ocet s solí, mej sobě často, a spadajíť jistě. Nebo učin takto: Vezmi žitné stéblo i páliž jím sobě ty bradavice, pak, ztluka cibuli s solí, i kladiž sobě na to, a toť každú bradavici doluov žene. Nebo učin takto, a toť jest pokušené: Vezmi *euforbium* a ztluc to s bobkovým volejem a maž sobě tiem, a toť každú bradavici doluov mocně žene a spudí.

Ktož má pěhy

Tuto se vypisuje, kterak máš sehnati pěhy s tváři, učin takto: Vezmi vejce mravencová a staré sádlo vymočené, a to rovně obého, [196v] i ztluciž to spolu dobře, a tři se tiem, neboť jest pokušené. Nebo učin takto: Vezmi stračie vejce i s škořepinami, a bobrový stroj, i ztluc to spolu a maž se tiem, neboť to všeliké pěhy s tváři shánie.

Tuto se vypisuje lékařství velmi misterné jednoho mistra a lékaře dospělého jménem Jindřicha z Kolína, kterak máš léčiti lidi, kteřížto krtice mají, učin takto: Vezmi krtičné koření a ztluc je, což nejlépe budeš moci, pak vydáviž tu miezku z toho a pouštěj ji sobě v ty rány [197r] a čiň to často, a namoče v tom čistou plenu, polož sobě na to a polož na tu plenu kus kožichu nebo kuože, ať produchu nemá, a takť každé krtice zemrú. Nebo učin takto, a to jest jisté a často skušené: Vezmi tu plenu, kterouž se panna nebo mladá žena utierá, když jest nejprvé nemocná svú nemocí, a nechť na ní ta krev uschne, pak kladiž

sobě tu plenku na ty bolesti a uschnúť všeckny krtice a zemrú, a té rúšky muožeš potřebovati niekoľiku osobám, nebo když velmi uschne, namoč ji v čisté vláze. [197v] A příkládej ji sobě, pakli by toho nemohl v ten čas od panny mieti, od prvonemocné nebo od ženy, ale vezmi, od kteréž koli muožeš mieti, neboť to každé krtice moří a suší, provalené i neprovalené. Nebo učiň takto: Vezmi čistou kuoru s mladé lípy a vař ji v čisté vodě, pak maž se tím, což nejčastějie muožeš, a zhojíš se jistě.

Tuto se pokládá jedno lékařstvie a naučenie mistra Ipokrasa, tak řečeného, kterak máš léčiti lidi, kteréžto pakostnice trápí a lomí, učiň takto: Vezmi jalovec [198r] a bielú horčici a přičiň k tomu kadidla bielého a nastrož v to mýdla benáckého i zetřiž to dobře a rozpust' ženým vínem. Pak mažiž se tím v teple ráno a večer nebo v horké lázně, neslévaje se, a to čiň často, neboť jest pokušené na mnohých, kohož pakostnice lomí nebo komuž

šlak v žilách stojí a údy jemu moří, toť to lékařství všeckno napraví.

Pakostnice

A potom užívej tohoto siropu: Vezmi bílé bukvice s hrst a ívy tolikéž, hořce řezaného lot, šalvijs puol druhé hrsti, brotanu hrst, yzopu hrst, červeného kosatce dva veliká kořeny, bobrového stroje dva loty [198v] nebo málo méně, i vařiž to stolu dobře u vodě a pí ten nápoj často za den, neboť se ten sirop náramně hodí každému, kohož dna trápí, zvláště v kostech a v žilách.

Když koho pakostnice velmi trápí a lomí, tak že se bú člověk nebude moci hnúti a leží jako mrtvý nebo jako by jeho šlak porazil, učin takto: Vezmi polyňku zeleného a napal z něho vody, což nejvíce budeš moci, pak vezmi tři křemeny z vody tekuté a rozpal je dobře, pak vsed' do kádi nebo do vanny, a to suché bez vody, a přiřký ji svrchu dobře, aby [199r] se v ní parú potil. Pak vložiž to kamenie do té vanny rozpálené a sed' nad ním, pak kropiž tú

vodú na ně polyňkovú a pař se v tom, což nejlépe budeš moci, a mej se tú vodú dobře a čiň to po několikrát. A na to pí tento sirop, vař černohlávek, v čem^{ep} chceš, a pí ten nápoj za jiné pitie, a tak čiň, budeš zase zdráv. Nebo jest byla jednoho tak velmi zlámala a zklíčila, že tu jeho již musili u prostěradle nositi, a jakž jest toho lékařstvie užíval, ihned jest byl zase zdráv jako prvé.

Pakostnice

Když koho pakostnice lomí, a zvláště v kostech a v ži[199v]lách, a toť slove mrtvá, učiň takto: Vezmi jahodky z briomy a vinné kvasnice i směsiž to obé spolu a vytlač to dobře, pak napáliž z toho vody a maž se jí často v teple, neboť jest věc pokušená na mnohých. Nebo učiň takto: Vezmi bzové houby a ztluc jie s starým sádlem i mažiž se tiem, a to čiň často. Nebo učiň takto: Vezmi kořen chebdový a vostruž jen čistě a zetři jako chřen. Pak ztluc to starým sádlem a maž se tiem u horka, a to

---

^{ep} čem] czen

vše doluov, pak, obina se u prostěradlo, i položiž se v šaty a čiň to často, a budeš zdrav.

[200r] Nebo učiň takto: Vezmi mozk z koňských hnátuov a přepusť jen čistě, pak diž do lázně a vypoť se dobře, pak mažiž se tiem mozkiem dobře, a to vše doluov, a čiň to často. A na to pí tento sirop: Vezmi janofietu, volového jazyku, plané štětky, túžebník a černohlávek, a to vše s kořením pak vařiž to v starém pivě a pí ten nápoj ráno a večer a o polodni.

Pakostnice

Když koho pakostnice lomí, a zvláště v nohách, učiň takto: Vezmi lišcie nároky a sádlo a ztluc to spolu a tři se tiem často tu, kdeť ta bolest stojí, a obiň sobě na to koži, nebo toto máš věděti, jakoť mistr [200v] *Constantinus*, žeť má pakostnice rozličná ména, a to skrze miesta a oudy: Neboť nejprvé slove *paralysis*, a to jest pakostnice, kterážto chodí po člověku z jednoho údu do druhého, a sloveť dna žil z měkčenie, kterážto překázie čitedlnosti a hnutí. Druháť slove *cirogra*,

kterážto panuje v rukú a kazí a moří hnutí jako slovú *nervos* a klíčí a zlamuje prsty a články rukú. Třetie slove *podagra*, neboť panuje nohám a činí bolest v tlačidlách a v nártu a v prstech a u patě, nebo roztahuje žíly a trápí kosti a činí velikú bolest tomu údu.

[201r] Pakostnice

Když koho pakostnice trápí a láme, učíň takto: Vezmi lejna mladých čápuov, dokudž ještě jsú v hniezdě, a ztluc je na prach a prosej čistě. Pak vezmi čistě vepřové sádlo čerstvé i rozpustiž je a vespi do něho ten prach a udělej mast z toho a maž se jí v teple tu, kdežť ta bolest stojí. Nebo učíň takto: Vezmi cihlu červenú a zetři ji drobně a spal ji takto: Vezmi sklenici a vespi ten prach do nie a nalí na to voleje dřevěného a zapal to, ať hoří, a kdyžť se velmi rozpálí, přilíž opět k tomu oleje a číň to [201v] kromě domu. Pak vezmi pryskyřici pálenú a rozpust' ji u polévaném hrnci olejem lněným, a když to dobře zvaříš, proced' to čistě. Pak, cožť se toho voleje odlúčí od té masti, toť bude mast

nezaplacená, a máš ji chovati v sklenici, nebo ktož se jí maže v teple, toť zahoní každú pakostnici, kterážto v kostech a v žilách stojí. Také ktož jí maže židoviny, toť zahoní každú hluchotu, a ktož jí maže lono oteklé, toť každú bolest odjímá. A jest nazvaná mast požehnaná od mnohých lidí a zlatuť se rovná.

[202r] Pakostnice

Když koho pakostnice lomí a tře kdež kolivěk, učiň takto: Vezmi čepěčie sádlo, labutie sádlo, nedvězie sádlo, slepičie sádlo, psie sádlo, jelení mozk a z koňských hnátuov mozk, a to všeho rovně, pak ztluc bobrový stroj a bíelé kadidlo a peltram i posmaž toho spolu, přičině k tomu voleje horčičného, pak zcedě pěkně schovej a maž se tiem v teple tu, kdež tě dna láme, neboť to jest lékařstvie tak dokonalé a jisté, jako muož mezi všemi léky nalezeno býti. Nebo učiň takto: Vezmi jesenový volej z dřeva [202v] pálený a maž se jím v horce a, obina na to, polož se s tiem a potom pušť mu krev na noze z té žíly, jakoť leží napříeč nad palcem na prostřed nohy, a potom vezmi ředkev

a ztluc ji dobře u moždieři, pak diž do lázně a poč se, což nejlépe budeš moci a kaž se tú ředkví tlučenú třieti^{eq} po všem životě, a potom omoče čistú rúšku v té vodě, kteráž z té ředkve vyteče, i třiž se jí dobře, a to vše doluov a učiň to několikrát a zbudeš každé pakostnice jistě.

Tuto se pokládá jedno naučení mistra Arnošta z Padvy, kterak máš léčiti lidi, kteřížto střevní dnu mají, [203r] kterážto velikú^{er} bolest v životě činí a těžkost a hryzenie všech střev a drobuov, učiň takto: Vezmi dobré víno, zhřej je dobře, pak vespíž v ně^{es} prachu z vlaského kopru, z anýze^{et}, z bobku a z kmínu, pak, rozpále cihlu, i uhasiž ji vínem a pospi ji prachem kmínovým a klad' mu ji horkú na břicho a varuj se všech pití studených a jiedla, a tak zaženeš každú dnu střevnú. Nebo učiň takto: Vezmi plané štětky, marunu a diviznu, i vařiž to

---

^{eq} *třieti*] trzietie

^{er} *velikú*] weluku

^{es} *ně*] ni

^{et} *anýze*] anyezie

spolu u pivě a pí ten nápoj často. A toť zažene každú bolest střevní, neboť to jest pokušené častokrát.

[203v] Ktož má střevní dnu nebo jaké jiné hryzenie v životě, učiň takto: Vezmi šípky a vyprázdni z nich ty pecky ven, pak ty kožky zsuš a ztluc je na prach a směs jen se stredem, pak, vezma toho jako vořech, i rozpustiž to vínem teplým nebo pivem a vypí, a toť každú střevní dnu staví i jiné střečné bolesti. Nebo učiň takto: Vezmi diviznový kořen a oblup tu kuoru s něho a vař ji u víně a pí, a toť jest lékařství jisté a pokušené. Nebo učiň takto: Vezmi *dulce amarum*, jakož na vrbí ruoste, a vař je, v čem chceš, a pí ten [204r] nápoj často a přestaneť ta nemoc jistě.

Střeční dna

Ktož má střevní dnu nebo jaké utrpenie drobuov nebo těžké klánie a hryzenie, učiň takto: Vezmi kozie lejna a zmaž jimi to miesto bolné dobře, a potom učiň takto: Vezmi kohúta starého a hoň jeho, ažť ustane, a potom jen zabí a vař jen s osladiči a se šafránovým semenem a potom to ztluc a udělej

z toho jíchu, a tu pí ráno a večer. Nebo učíň takto: Vezmi lékořici a ztluc ji na prach a nadělej z toho piluli s vínem, v kterémž jest kmín vařen, [204v] nebo učíň takto: Vezmi ty kožky, kteréžto z kuřecích pupkuov vydierají, a zvláště z starých kohútuov a zsuš je dobře. A udělej z nich prach a ten pí s vínem, neboť to jest lékařství jisté a pokušené na mnohých lidech.

Ktož má střevní dnu a těžkost okolo srdce a veliké hryzenie v životě a nebo komuž plíce a játry hnijí nebo ktož velikú dušnost má a těžkost drobuov, učíň takto: Vezmi žené víno a vespi v ně skořici, muškátový květ, hřebíčky, bedrník a šalviji a vložíž to všeckno spolu v alambik a přepal to po [205r] druhé. Pak píž ten nápoj ráno a večer, a to skrovně, neboť to ty všeckny neduhy a nemoci mocně uzdravuje a léčí a jest lékařství svrchované a nezaplacené.

Střevnie dna

Ktož má střevní dnu, lékařství jisté a skušené učíň takto: Vezmi černohlávek, kořen diviznový a kořen

plané štětky, peltram, *dulce amarum* a šalviji i vaříž to spolu u víně^{eu} velmi⁴⁰ dobře a pí ten nápoj ráno i večer, a budeš zdrav. Nebo učiň takto: Vezmi volej fiolový a *populeon* a maž se tím často, neboť to spomáhá a zahoní nemoc drubuov s tvrdostí břicha a s ustavičným [205v] tracením a s náhlú bolestí, kterážto činí, jako by střeva vrtal a trhal a náramnú bolest v střevách rodí a činí.

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Avicena, kterak máš pomáhati lidem, kterýžto červenú nemoc mají, nejprvé učiň takto: Vezmi krevného kamene na prach tlučeného jako bobek a vespi jen u vodu z jitrocele pálenú a napí se toho truňk ráno a večer druhý, pak, natluka jitrocele i s kořenem, i třiž jím dobře břicho doluov proti pupku a potom učiň takto: Vezmi maso hovězie a pověs je v dýmu neslané a nech [206r] jeho viseti přes noc, pak vař

---

^{eu} víně] wyny

⁴⁰ „velmi“ zopakováno omylem dvakrát na hranici řádku

to maso v litém [...] ⁴¹, a když dobře bude, vezmi je od ohně a okryj sobě hlavu a pusť sobě tu páru v usta a v nos, a to číň tak dlúho, až se upotíš, a potom se mej u vodě studené a učíň to po třikrát a varuj se lázny a krmí mléčných.

Červená nemoc

Ktož má červenú nemoc, lékařství skúšené na mnohých učíň takto: Vezmi mladý sejr nesolený a vař jen s octem nebo s dešťovou vodú a se stredem. A to tak dlúho, ažť všeckno vyvře, pak jez tu varmuži ráno a o poledni a večer. Nebo učíň takto: Vezmi koření i s travú, jakoť slove pětiprsta, a utierej jím sobě [206v] řit, a svina toho chomáček, i vlož jen sobě v zadek a chod' s tiem nebo lež, nebo zvaře to koření, píž ten nápoj. Nebo učíň takto: Vezmi med, suol, mák, jalovec, i pražiž to spolu na pánvici, ažť se speče, i jeziž to ráno a večer, neboť jest jisté a pokušené.

---

⁴¹ pravděpodobně chybí slovo „octě“

Ktož má červenú nemoc, lekárstvie jisté a pokušené učíň takto: Vezmi čisté riečne vody v nový hrniec na prúde, pak jdiž [k] kovári a rozpal dobrý kus čisté voceli a uhas ji v té vodě po třikrát, pak, vezma rejži, i vařiž ji v té vodě a jez to ráno na čtítrobu a tu vodu pí za nápoj, a staněť jisté každá červená [207r] nemoc. Ale toto máš věděti, že nemáš ihned té nemoci zastavovati, nebo by umřel, když by ji ihned zanova zastavil. Ale hled' toho staviti, když se již budú střeva slehovati, neboť ihned stane každému tiem lékařstvím jisté. Nebo učíň takto: Vezmi kaliny a zsuš jie i s peckami dobře a zvař to s ječnú múkú a jez a staněť jisté. Nebo učíň takto: vezmi plané trnky, nátržník a kámen, jakoť slove *amatices*, a ztluc to všeckno na prach a rozpust' to vínem kyselým a pí ten nápoj po několikrát.

Červená nemoc

Ktož má červenú nemoc, učíň takto: Vezmi dva nebo tři muškáty a upec [207v] je v horkém popele, pak přičiniž k tomu třetinu bílého kadidla

a druhú hřebíčkuov a zetříž to všeckno na prach a pí s horkým vínem ráno a večer. Pak učiniž takto: Vezmi mák a sémě jitrocelové i pražiž je na pánvici s medem i požívejž toho ráno a večer a přestaneť nemoc červená jistě. Nebo učiň takto: Vezmi dubové jmelé a vař je u víně, pak, vezma žlútky z tvrdých vajec, i rozpustiž je tiem vínem i užívejž toho na čtítrobu za nápoj. Nebo učiň takto: Vezmi vejce a prodělej v něm dierku a naplň je mákem a vlož [208r] v ně kus vosku jako léskový vořech i upeciž to vejce tvrdě a dej je sniesti nemocnému, a to čiň ráno a večer, a nepí potom více.

Červená nemoc

Ktož má červenú nemoc, učiň takto: Vezmi kořenie, jakoť slove hadovník nebo ráček a ztluc je na prach. Pak, upeka vejce měkce, i nspiž do něho toho prachu a sněž to na noc a nepí potom více ani jez. Nebo učiň takto: Vezmi čisté jablko a rozkroj je napoly a vykroj z něho prostředek. Pak vlož v ně šefránu, zázvoru a kadidla [208v] biélého, ztluka

to i upecíž to jablko, obina je u mokrú koudeli, pak sněž to jablko ráno a večer druhé, a to číň po tři dni pořád a potom pí tento nápoj: Vezmi žlútky z vajec a jitrocel a přičíň k tomu krevného kamene na prach ztlučeného a koráluov a rozdělěž to jako šalši a pí ráno a večer, a přestaneť každý krvotok jistě. Nebo učíň takto: Vezmi čistú sred, sémě jitrocelové, mák a přičíň k tomu málo čistého vosku a praž to všecko spolu na pánvici, ažť se ten mák zpuká. A kdyžť to prochladne [209r] i udělejž z toho pokrútku a tu jez ráno a večer a potom nejez ráno a večer a potom nejez ani pí za dobrou chvíli.

Červená nemoc

Ktož má červenú nemoc, učíň takto: Vezmi jelení roh a dřevo cypřišové i stružiž s toho obého k sobě doluov. Pak utopiž dobře topenici chleba a namočiž ji v litém octě a pospi ji tiem prachem a jez ji ráno a večer. A když budeš chtieti spat jíti, tehdy učíň takto: Vezmi s truňk vína teplého a vespi v ně toho prachu a vypí. Nebo učíň takto: Vezmi ředkev a zkrájej ji na kusy a zamaž v novém hrnci a vstav

[209v] do peci, když chléb pekú, a nech, ať uschne dobře. Pak ztluc to na prach a užívej jeho v nápoji, a přestaneť jistě každá červená nemoc.

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Albíka, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto úplavici mají. Učiň takto: Vezmi ovesnú múku a sémě řebříčkové a jitrocelové i směs to spolu a udělej z toho pokrútku přesnú a tu jez nemocný za horka ráno a večer a čiň to za tři dni a přestaneť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi petružel a myrru a ztluc to na prach, pak vezmi [210r] vodu z božieho dřevce a požívejž toho prachu s tú vodú na čítrobu, a přestaneť ta nemoc. Nebo učiň takto: Vezmi ruoži a zetři ji na prach a ten pí v nápoji často a přestaneť ta nemoc jistě.

Úplavice

Ktož má ustavičnú běhavku na stolicí, a to tak často a velmi, že se v něm nižádná věc nemuož zastaviti, než jakž co snie nebo spie, tak ihned zase z něho celo vyběhne, učiň takto: Vezmi 7

bobkuov a 9 zrn pepře a semene kopřivného, jako toho vobého, i ztluciž to na prach a zvař v stredi a požívej toho, neboť to tu ne[210v]moc mocně stavuje i každú úplavici i tok běhánie. Nebo učiň takto: Vezmi jitrocel i s kořenem a vař jen u bielém víně a píž to horké na čtítrobu a čiň to po tři dni. Nebo učiň takto: Vezmi šišky dubové a ztluc je na prach a přičiň k tomu málo spodnie kuory dubové a ruože i vařiž to v dešťové vodě a pí ten nápoj po tři dni pořád, a budeš zase tvrd v životě.

Ktož má úplavici, kterážto vydává z sebe rozličné mokrosti a vyhoní z střev a z břicha, učiň takto: Vezmi lejno psie bielé a požívej toho prachu, a toť staví každú bě[211r]havku a mokrosti rozličné, a tať nemoc slove *dyarteria*. Nebo učiň takto: Vezmi mléko vosličie a to pí na lačný život, neboť to mocně stavuje potok krvavý břicha a veliké hryzenie ve všech drobiech a všeckny vnitřní^{ev} nežity léčí. A tať nemoc slove

---

^{ev} vnitřní] wnyczny

dyasuria. Nebo to máš věděti, žeť ta nemoc pochodí rozličně, některým se púští krev usty, některým nosem a některým zadkem, a tohoť jsú každého rozličná lékařstvie, jako mistr Galien praví, ale komuž zadkem teče, ten učíň takto: Vezmi sémě jitrocelové, pak rozpustiž máslo na pánvici a vraž tam vejce, ztluka je dobře, a přičiň [211v] k tomu málo šefránu netřeného i smažiž to spolu a jez ráno a večer, a toť tu nemoc stavuje.

{Item vezmi listné vořechy, co nejstarší můžeš míti, stluc ... se vším, přičiň sémě jitrocela, vesmaš to ... jako konfekty a vždy ... užívej a nepi na to, co můžeš nejdéle.} ⁴²

Ktož má projem

Tuto se pokládá jedno naučení mistra Jaroše, kterak máš pomáhati těm, kteřížto projem, tu nemoc, mají, učíň takto: Vezmi vovčie plíce a vlož je do vína a nech jich mognúti tři dni a tři noci v tom víně. Pak vezmi mléka kravieho, kteráž se

---

⁴² marginální přípisek pozdější rukou

jest toho léta netelila, a slíž to v hromadu, a to ať jest rovně obého, i zhřejž to dobře na pánvici a pí ráno a večer teplé, a přestaneť projem jistě. Nebo učiň takto: Vezmi [212r] hruškové kuory a vař ji v dobrém víně, ažť po třikrát vyvře, a píz ten nápoj horký, a přestaneť jistě každý projem. Nebo učiň takto: Vezmi svinie lejno a vař je u víně a procedě to čistě i píz horké, a ta lejna přivěž sobě na pupek, a přestaneť ta nemoc jistě.

Když komu střevo zadkem vychodí

Tuto se pokládá naučení mistra Davida, kterak máš pomáhati lidem, kterýmžto střevo zadkem vychodí, učiň takto: Vezmi révie a napal z něho popelu, pak udělej z něho kalkus i umejž jím to střevo dobře. Pak, vezma prach z jelenieho rohu [212v] pálený, i potrusiž jím to střevo a vstrč mu je zase v život a ostaněť na svém místě. Nebo učiň takto: Vezmi vosk, smolu, pryskyřici, loj kozlový i spustiž to všeckno v hromadu. Pak, omoče v tom čistú rúchu, i vstrčiž mu ji horkú v zadek a ostaněť jelito tam. Nebo učiň takto: Vezmi *aloepaticum*

a rozpust' je na pánvici a nechť pak málo prochladne i pomažiž tiem střeva a vstrč mu je zase v život a vejde liť, potom více pomaž jeho po druhé, a nebudeť více vycházeti.

[213r] Střevo

Když komu střevo zadkem vychodí a když mu velmi voteče, že nebude pro votok zase moci na své místo vlézt, učniň takto: Vezmi česnek a zvař jen dobře u vodě, pak sediž nad tiem hrncem a pusť tu páru na to střevo a splaskneť ten votok jistě a změkne a střevof přijde zase na své místo. Pak učniň ty takto: Když budeš chtieti na chýšku jíti, držiž sobě dobře vokolo diery dvěma prstoma, ať by se střevo ven vytlačiti nemohlo. A potom učniň takto: Vezmi prach z jelenieho rohu pálený a bílé kadidlo [213v] a mastix i směs to spolu. Pak zasýpejž tiem prachem vokolo té^{ew} diery, kudyť to třevo vychodí nebo vylezuje, a nebudeť více vycházeti, neboť to jest jisté a často skušené.

---

^{ew} té] tie

Také to máš věděti, žeť ta věc svrchovaně spomáhá ženám, kterýmžto matka vychodí, když ji jedině tiem prachem posýpati budeš, ihnedť jí více vycházeti nebude, a toť jest pokušené často.

{Vezmi ředkef a staré sádlo, stluc to spolu a udělej s toho flaster na žaludek.}⁴³

Tuto se vypisuje naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto tvrdost v životě mají nebo jaké zapeklenie, a zvláště dolejšieho střeva, kteréž lejna vydává ven, [214r] učiň takto: Vezmi žlútek vaječný a zahustiž jen dobře solí, a vezma toho v čistý uzlík i vstrčiž mu to v zadek, a budeť mu hned jeho potřeba. Nebo učiň takto: Vezmi myrru červenú a málo mýdla a kořen potočnicku i vařiž to všeckno spolu u vodě a pí na čítrobu a budeš měkek v životě. Nebo učiň takto: Vezmi řepné sémě a lněné sémě a ztluciž to vobé na prach, pak jestliť dietě, tehdy vespi jemu toho prachu málo do kaše a dej mu tu kaši jiesti, pakliť jest sstálý,

---

⁴³ marginální přípisek pozdější rukou

tehdy mu jeho dávej užívati u mléce nebo u pivě anebo [214v] v kaši, a pustí se jistě skrze tě a budeš měkek.

Ktož jest velmi tvrd v životě, učíň takto: Vezmi sléz a vař jen s máslem u vodě, pak jeziž to bez chleba, a toť každé tvrdé břicho změkčí a vyčistí. Nebo učíň takto: Vezmi šedivek a zvař jen u vodě i píz to za jiný nápoj a pustí se z tebe, neboť jest to věc jistá a pokušená, a muožeš ji dávatí námenšému dietěti, neboť jest jeden byl tak velmi zatvrzen v svém životě, že nikdy nemohl nic zpodkem učiniti, jedině vždy hrdlem. A jakž jest toho lékařstvie užíval, ihned jest byl [215r] zase zdráv a mohl jako i prvé na chýšku choditi.

Zimnice

Tuto se vypisuje jedna správa a naučení mistra Galiena, kterak máš lidem spomáhati, kteřížto zimnici mají. A tať bývá rozličná, jakož se vo ní vypisuje, že jest horkost nepřírozená a proměněná^{ex}

---

^{ex} *proměněná*] promyenena

v horkost vohně, a tak slove *continua*, neboť pochodí z chrkání shnilého, i protož takto učiniti máš: Vezmi čekanku i s kořenem i zřež ji na kusy a vař⁴⁴ dobře v octě, pak znamenějž to pilně, přicházé liť ta nemoc na tě s velikým horkem, tehdy užívej [215v] toho nápoje studeného, pakliť na tě přichodí s velikú zimú, tehdy pí ten nápoj, což muožeš nejhorčejší. Nebo učin takto: Vezmi žemli i udělejž z nie dvě topeničky jako taléře, pak vezmi pavučiny čisté a vlož je mezi ty topenice a polož to spolu, narosť a přistířiž⁴⁵ jim dobře s obú stran. Pak sněziž to ten nemocný, netieže se na to, co tam jest, a budeš zdráv. Neboť to jest věc jistá a často pokušená od mnoho dobrých doktoruov. Nebo učin takto: Vezmi mrkvového semene, a to drahně, i ztluc je dobře a zvař u vodě, ažť toho polovice vy[216r]vře, pak, procedě to čistě, přičin k tomu cukru a pí ten nápoj často, neboť to každú

---

⁴⁴ v rukopise je za tímto slovem omylem zapsáno a později škrtnuto:

vwyny

⁴⁵ nejisté čtení

zimnici stavuje a velmi rychle. Nebo učiň takto: Vezmi nátržník a zájemné kořeníčko i vařiž to u pivě a pí a přestaneť každá zimnice.

Zimnice

Ktož má horkú zimnici jakúž kolivěk, lékařství převelmi misterné a tejné a užitečné, jakožto dryák jest odporný proti jedu z svého přirozenie, takéž toto lékařství zapuzuje každú horkost zimnice, kteréž jest tuto, jako základ učiň takto: Vezmi stulík žlutý a ztluc jen dobře na prach, pak směsiž jen s bílým jarým voskem, pak vlož ten vosk [216v] horký do vody ruožené teplé, a když tam chvíli pobude, vomočiž v té vodě čistú lněnú roušku a polož ji sobě vlažnú na srdce, neboť toto lékařství divným obyčejem uzdravuje všelikú zimnici, ale máť se ten nemocný chovati skrovně, jakoť na to slušie. Nebo učiň takto: Vezmi 12 bobkuov a přičiň k tomu *vitriolum* zvieci jako jeden bobek a zetři to dobře spolu a vespí v horké pivo a dejž mu to vypiti, což nejhorčejšie muožeš, a přestaneť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi vejce

pečené i vespíž v ně síry zetřené jako bobek i vypížto vejce a [217r] přestaneť zimnice jistě, neboť to jest věc pokušená.

Zimnice

Ktož má zimnici, jako na každý den bývá, učíň takto: Vezmi jádra broskvová a namoť je v litém octě, máš li vinný, a moť je celý den a noc, pak, ráno vstana, sněziž ta jádra a ten ocet vypí a učíň to po tři jitra, a budeš zdráv. Nebo učíň takto: Vezmi biely bededikt a opeř jen čistě a hryz jen vždy na čítrobu a přitom spěj tři Pátere, pak vezmi miezku černobýlovú a maž jí sobě ruce, nohy a židoviny. Neboť to každú ostrú zimnici mocně zahoní a spomáhá [217v] všelikým žilám ztlučným a zdáveným to mazánie.

Tuto se pokládá o zimnici, kterážto třetí den bývá, naučenie téhož mistra Galiena, učíň takto: Vezmi tři kořenky jitrocelové po západu slunce a spěj nad nimi Očenáš a Zdráva Maria, pak ztluc je dobře u moždieři a rozpust' to vodú svacenú a napí se toho nemocný dobře prvé, nežli tebu

bude tříesti, učiň to před napadením té nemoci. Nebo učiň takto: Vezmi mezku z listu jitrocelového a tu pí na čítrobu, a přestaneť ta nemoc jistě. Nebo učiň takto: Vezmi [218r] bedrník, bukvici, benedikt biely a bobek i vařiž to spolu v octě asi za hodinu. Pak, procedě to čistě skrze rúchu, i píz ten nápoj ráno a večer, a toť stavuje každú zimnici, jakoť slove terciána, kterážto pochodí z pěnohorké krve shnilé.

Zimnice

Tuto se pokládá a vypisuje naučení a lékařství velmi misterné mistra Křišťana, kterak máš lidi hojiti a jim pomáhati, kteřížto zimnici mají, jakoť čtvrtý den bývá, učiň takto: Vezmi lot hořce, lot bielého kadidla a stroje bobrového, což se zdáti bude, i vařiž to spolu v silném víně nebo v starém pivě, a toho bud' puol pinty, i vařiž [218v] to tak dlúho, ažť toho polovice vyvře. Pak píz ten nápoj nemocný, když jeho ta nemoc napadá. Nebo učiň takto: Vezmi bedrník, psosor, tu bylinu,

čekankový^{ey} kořen a bobek, pak vařiž to spolu v lechkém pivě a, procedě čistě, dejž mu ten nápoj píti, když bude chtieti jeho ta nemoc napadnutí, a budež zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi suché lejno člověčie a ztluc je na prach a směs ten prach se stredem anebo s vínem i píž ten nápoj nemocný, a budež zdráv, neboť jest pokušené.

Ktož má zimnici, jakoť čtvrtý den bývá, učiň takto: Vezmi vlaský kopr, [219r] petružel a bedrník, a to vše s kořenem, i vařiž to dobře u vodě. Pak, procedě čistě, schovejž v sklenici a nech toho státi přes noc a ráno proced' po druhé i dejž toho nápoje píti nemocnému na čtítrobu, pak, vomoče rúšku v čisté vodě, i vobiniž mu jí hlavu a potom vezmi červené vrbie mladičie i vařiž je velmi dlúho u vodě. Pak ustudiž tu vodu dobře a vylí to v nový škopek i vstaviž tam nohy ten nemocný a drž je v té^{ez} vodě tak dlúho, ažž velmi

---

^{ey} čekankový] Cekankowy

^{ez} té] tve

ustydnú. A potom pochod' sem i tam za dobrú chvíli, pak polož se v šaty a usni, budeš li moci, a učiň to po třikrát, a [219v] budeš zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi vodu ruoženú a lýtý vocet a bielek vaječný, a to všeho rovně, i směs to spolu a tři se tiem po všem životě tuze, kromě vrchu hlavy a dlaní na rukú a pat na nohách, a budeš zdráv.

Také máš znamenati, žeť jest jedna zimnice, kterážto slove *efimera*, a tať pochodí od velikého veselé anebo od hněvu nebo od horké nebo studené krmě, i znamenejž, jestliť ta nemoc od studené krmě, tehdy učiň takto: Jdi do horké lázny a mej se v ní, a to jedínú v horce, pak učiň takto: Vezmi miezku čekankovú [220r] a kúbeby i směs to s ruoženým volejem i pomažiž tiem pulsuov těch žil a nad srdcem, a toť každú horkost ukrocuje a tu nemoc stavuje.

Zimnice

Také máš znamenati, žeť jest jedna zimnice, kterážto slove *ethita*, a tať činí člověku bolest v žebrách a votok v životě, a od té nemoci

řiedko muož kto spomoci. Ale Plateanus praví takto: Vezmi vranie vejce a rozpust' je horkú vodú a udělej z toho koupěli a mej v ní toho nemocného a potom užívej tohoto lékařstvie: Vezmi křídla slepičie a ztluc je dobře u mož[220v]dieři a rozpust' to vovčím mlékem a přičiň k tomu žlútkuov vaječných a málo jaré múky i vařiž to spolu, až se shústne, i přičiniž k tomu cukru a užívej toho, a budeš zdráv.

Také máš znamenati, žeť jest jedna zimnice, kterážto pochodí z černé kolery, totižto z pěnohorkého přirozenie, a tať slove *quartania*, a tu takto uzdraviti máš: Vezmi játry zaječie a zetři je dobře a rozpust' vodú i dejž to vypiti nemocnému, a budeť zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi 20 zrn pepře a hlávku česenu, pak, zetra [221r] to dobře, i rozpustiž teplú vodú, a procedě to čistě, i píz ráno a večer, a budeš zdráv.

Snědek

Tuto se pokládá jedna správa a naučenie mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto

snědek mají, učíň takto: Vezmi vody tekuté a másla májového a soli, pak, zhřeje to dobře, i vypíž to teplé, a toť z tebe každý snědek vyžene beze všie škody. A potom učíň takto: Vezmi moč jitrní toho nemocného a nspiž v ni soli a vař to spolu tak dlúho, ažť se ta všeckna moč vyvaří. Pak, vezma té soli, i dejž jie nemoc[221v]nému asi s puol lžíce, ať ji snie a jde s tiem spat. A potom ať nepie, ani jie, a tak čině, uzříš, kterakť od tebe ta nemoc divně pojde. Nebo učíň takto: Vezmi kopytníku plnú hrst i vaříž jen v kozém mléce dobře, pak píž to, což nejhorčejšie budeš moci, a polož se s tiem v horké šaty a zahřej se dobře, a takť se hne v tobě každý snědek.

Ktož má snědek veliký, ten učíň takto: Vezmi petružel, polynek, anéz, kmín, balšán, osladič, muškát a cukr, a to všeho rovně, pak vezmi jader z vlaských vořechuov asi libru a [222r] ztluc to spolu dobře, a potom zvař v dobrém víně. Pak, procedě to čistě, i užívejž toho ráno a večer, a to,

což nejhorčejšieho budeš moci, a čiň to pořád za několiko dní.

Snědek

Nebo učiň takto: Vezmi nové vejce a vař je v litém voctě, a to tak dlúho, ažť zmodrá. Pak sněziž to vejce a ten vocet vypí a učiň to po několikrát. Nebo učiň takto: Vezmi ty kožky, jakoť na kuřetcích pupcech bývají, a ty zsuš dobře a ztluc na prach, pak přičiniž k tomu zázvoru a citváru tlučeného i píž ten prach v teplém pivě nebo u víně^{fa}, a to čiň ráno a večer.

[222v] Ktož má snědek zastaralý, učiň takto: Vezmi vokuje měděné a zetřiž je drobně na prach, pak vezmi skočce asi pět zrn a kuory zelené bzové a z ezule kuory i ztluciž to obé na prach, ale skočce nic, pak dejž se toho prachu nemocnému napiti, cožť se zdá, u měkém vejci nebo v kozém mléce, a budeť zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi ještěr,

---

^{fa} víně] wyny

zeměžluč, polynek, kořen kosatcový a opichový, a to všeho rovně. Pak zřež to drobně a zvař to v starém pivě dobře, pak, procedě čistě, i píž ten nápoj teplý ráno a o polodni a večer, a po tom [223r] nepí ani jez asi za hodinu. Pak užívejž potom horkého vína s pepřem a nejez na to ihned ani pí za chvíli a polož se s tím mezi šaty a poč se, což nejlépe budeš [moci]⁴⁶, a to čiň, až se zhojíš, a v ty časy máš se varovati jiesti masa uzeného, a zvláště húb z láku a ryb tunných, slanin a sýra a mléka a všeho vovoce a pitie kalného, a toť každý snědek uzdraví i všelikú zimnici zažene.

Snědek

Ktož má snědek jakýž kolivěk věc jistá a skušená, učíň takto: Vezmi nový hrnec a pusť do něho moč a nech jie státi, ať v ní ten kal ke dnu padne. Pak pro[223v]cediž to čistě, aby toho kalu ven nevyžil. Pak, vezma soli, a zahustiž jí ten kal dobře a vstav to na voheň a praž to spolu, což nejlépe budeš

---

⁴⁶ doplněno podle jiných výskytů této konstrukce v rukopise

moci, pak vezmi topenici chleba i posypiž ji tou věcí praženú a jez to po tři jitra na lačný^{fb} žaludek a nejez na to ihned nic jiného, ani pí za chvíli, ažť to nechutenstvie zmine, a pí svú moč za horka po tři jitra, procedě čistě, a toť jest jisté a často skušené.

Tuto se pokládá jedna správa a naučenie mistra Galiena, kterak máš léčiti lidi, kteřížto žlútenici mají, učiň takto: Vezmi černobýl [224r] a vař jen u vodě, a to u velikém hrnci nebo v kotle, pak jdiž do lázny nebo připrav sobě vannu a pař se v ní tiem kořením a poť se v něm dobře, pak po té lázny učiň takto: Vezmi jakštýn žlutý a polož jen na novú střepinu i postaviž to na čisté uhlé řerabaté a přijímej ten dým do sebe usty, nosem i očima, a to čiň po několikokrát, pak učiniž takto: Vezmi čistý nový vosk a udělej z něho jako koflík, pak, vezma šefránu, netřeného i zavažiž jen v čistú rúšku a vlož jen do toho korbelíku a nalí na to piva a píž to pitie s toho uzlíku, a to [224v] čiň pitie ustavičně, až se

---

^{fb} lačný] lazny

namiesto zhojíš. A nedej z té nádoby nižádnému jinému píti než sám, a budeš zdráv, neboť jest tiem lékařstvím mnoho lidí zhojil lékař krále polského.

Ktož má žlútenici, lékařstvie jisté a skúšené učíň takto: Vezmi koňské lejno, kterýž kuoň jie voves, i vlíž na ně puol pinty vína a rozvrť to dobře mútvicí a proced' čistě. Pak vložiž v to víno pro smrad čtvrci šefránu třeného a nechajť se rozpustí dobře. Pak vezmi několik hřebíčkuov v usta a rozežvi je dobře a drž je v ustech. Pak, vezma ten [225r] nápoj, a napíž se jeho dobrý truňk, a to po třikrát^{fc} učíň, a budeš zdráv, neboť jest tiem lékařstvím mnoho lidí zhojeno. A potom jdi do lázny a nemáčeť sebe, než vezma lejna koňská a třiž se jimi tuze po všem životě i na tváři a poř se v tom dobře, nesmývaje toho doluov, a učíň to mazanie po několikrát než z lázny vyndeš⁴⁷, a budeš zdráv.

---

^{fc} *třikrát*] trzykrak

⁴⁷ v rukopise zapsáno „wyngdefš“, možno tedy číst též jako „vyjdeš“

Žlútenice

Nebo učiň takto: Vezmi žlúteničné kořenie a zvař je v starém pivě a pí to za jiný nápoj, a to tak dlúho, až se namiesto zhojíš, neboť jest to věc jistá a často zkušaná, a komuž od toho nepřestane, [225v] věziž jistě, žež jemu nižádné lékařstvie nespomuož.

Ktož má žlútenici, učiň jemu takto: Vezmi dobré mysli i s kořením, máš li nové, a zvař ji v čisté řiečné vodě i mejž jí toho nemocného a tři jeho tiem kořením. Pak vezmi prachu, kterýžto^{fd} na jalovci bývá, kdyžto jalovec ktve, jestiž žlutý, i dejž mu se ho napiti u víně studeném^{fe}, ale náprvé jemu takto učiniti máš: Vezmi púšťadlo a prořež⁴⁸ jemu křížem kuoži pod samým čelem na nose a vydav mu z toho krev a zmaž ho jí do[226r]bře vokolo vočí i na tváři, a budeš zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi jablko a rozkroj je napoly a vyprázdni v něm prostředek,

---

^{fd} *kterýžto*] kterytto

^{fe} *studeném*] ftudeneho

⁴⁸ zde omylem zapsáno a škrnuto „jeho“

pak naplniž svrchní stranu čistého šefránu a dolejší vosku i peciž to poznenáhlu zdaleka od ohně. Pak dejž je sniesti nemocnému a prvé riekej pět Otče náš a sedm Zdráva Maria, a to čiň, ažť ta nemoc přestane, neboť jest jisté.

Ktož má žlútenici, totižto tu nemoc, kterážto slove *arugo*, a to jest pokaženie kuože, a toť se stává z porušenje povětříe zlého, a zvláště z jedenie nebo pitie nečistého [226v] nebo od uštnutie jedovatého, učiň takto: Vezmi jitrocele prostřední list a zvař jen s sádlem a jez to často, a budeš zdráv. Takéť praví mistr Ipokras a Galienus a Aristotiles v svých Praktikách, že ktož požívá skrovně a s rozumem vína páleného, žeť to náramně stavuje a léčí žlútenici a závrat v hlavě ukrocuje, vodné tele na počátku zahoní, chlísty moří, plíce a játry obživuje, kašel krotí, žábu v hrdle zahoní, dým střevný uzdravuje a všeliké uštnutie jedovaté, a zvláště hadové, a hryzenie života a krve chrkánie a jiné bolesti srdečné stavuje a všeho těla posiluje.

[227r] Žlútenice

Ktož má žlútenici, učiň jemu toto lékařstvie, neboť jest jisté a pokušené, kdyžť jediné smrtedlná nenie, učiň takto: Vezmi moč toho nemocného a hřebíčkuov, cožť se zdáti bude, a zetřiž je drobně a rozpust' to tiem močem, i dejž to vypiti tomu nemocnému, a budeť zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi vosenie, kteréžťto ruoste v sladovnách bez slunce, i zetřiž je a dej mu se toho napiti, a budeť zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi sémě locikové, posedové, melúnové, dýňové a volového jazyka, i vařiž ta semena u pivě nebo u vodě, pak, procedě to čistě, i při[227v]čiň k tomu cukru i píz ten nápoj ráno a večer a na to jez rád jablka kyselá vařená a mléko mandlové, a zvláště pí rád sirop vařený z planých jablek vařených. A takto máš na každém, ktož má žlútenici smrtedlnost poznati, ostane liť živ, čiliť umře: Vezmi moč jeho a vohledej ji, bude liť červená jako krev a neustojí liť se nic po dni, i vlíž tu vodu na zelenú kopřivu, a uvadne liť ta kopřiva, tehdyť ten nemocný jistě umře, a to věz

každý lékař, aby se veň neuvazoval, nebo jemu nespomožeš. Neb takto učíň: pí rád, což kolivěk píti budeš, z věci pozlacené, a mineť žlútenice.

[228r] Šlak

Tuto se pokládá o jedné nemoci, kterážto slove *apoplexia* a česky šlak. Jakožto praví mistr Avicenna, že jest bolest, kterážto odjímá moc a zdravie všemu tělu, neboť ta nemoc zabije člověku puol těla a umořuje a jest bolest mozku, kterážto odjímá smysl a sílu všemu tělu. Takto tu nemoc léčiti máš: Vezmi dryák a bobrový stroj a rútu i vařiž to spolu u víně velmi dobře, kromě dryáku, pak, procedě to čistě, i vezmiž toho vína s truňk a vlož do něho dryáku, cožť se zdáti bude, a vypí, ale nejprvé púštěj sobě [228v] krev z hlavníé žíly. A potom vezmi bielú horčici a vař ji u vinném octě a mej sobě hlavu tiem a zob také horčici často. A na to užívej nápoje: zvař prustvorc u víně a pí to za nápoj a budeš zdráv té nemoci.

Když koho šlak porazí a umoří na něm údy tak, že jimi nebude moci vlásti, učíň takto: Vezmi

hruškové jmelé a ztluc je dobře u moždieři a vyber to dřevíčko ven a směs ten prach [s] starým [sádlem moci]⁴⁹ vymočeným a maž tiem nemocného u horka, a to čiň často, a budeš zase zdráv, neboť jest to věc jistá a pokušená na panu Zdobovi na [229r] Tlustovousech, kterýžto jest ležel s šlakem poražený plné tři léta, že jsou jeho musili krmiti, a tiem jest lékařstvím zase uzdraven.

Šlak

Nebo učiň takto: Zvař hruškové jmelé u víně, zamaže hrnec dobře, pak jdi do lázny a tři se tiem, což nejlépe budeš moci, a to vše doloov, pak druhý den po lázny udělej sobě prodech česenkem, přivaže na to škořepinu, a budeš pod tiem pryskejř. Nebo učiň takto: Vezmi zelinu kořene denného a vař ji dobře u bílém víně, pak píš ten nápoj za dluhý čas pořád, a zvláště u postné dni, a budeš zdráv.

---

⁴⁹ doplněno podle jiných výskytů této konstrukce v rukopise

[229v] Když koho šlak porazí na životě, učin takto: Vezmi rozchodník nebo potočník a řebříček a tluc to spolu a přičin k tomu starého sádla, kancového sádla a voleje dřevěného, i škvaříž to dobře spolu. Pak vliž to na vodu a vypeř to asi ve třech vodách, a potom to vlož na střep děravý a postav pod to druhý a vstav to do horké niestěje nebo do peci. Pak, cožť z toho vyteče, to schovej a maž se tím často, a navaře listu topolového v čisté říečné vodě, i mejž se často v té koupěli, a potom se maž tou mastí, neboť to pa[230r]řenie všeckny žíly obživuje a obvlažuje a zdravý činí. Nebo učin takto: Vezmi psa mladého, dokudť jest sele, muožeš li mieti od věžníka, i vopaříž jen jako prase a vyvrž z něho střeva ven, pak naplniž jen jalovcem, ztluka jen s starým sádlem, i zašiž jen dobře a pec jen čistě, a cožť se z něho vyškvaří, tím se maž, a budeš zdrav.

Křeč

Tuto se pokládá a vypisuje naučení mistra Galiena, kterak máš lidem pomáhati, kteřížto křeč,

tu nemoc, mají, učiň takto: Vezmi *spika nardi* a zvař je čistě u vodě a jez to miesto [230v] zelé, a přestaneť křeč jistě. Nebo učiň takto: Vezmi bobrového stroje jako léskový vořech a šalvije asi osm listuov i vařiž to u víně a pí ten nápoj ráno a večer, a zvláště když chceš spat jíti. Nebo učiň takto: Vezmi zaječí krev a maž se jí často, a přestaneť ta nemoc jistě.

Tuto se pokládá a vypisuje naučení mistra Křišťana, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto kámen mají kdež kolivěk, učiň takto: Vezmi zvonček a jahodky trávnicie i s kořenem, mateří doušku, túžebník a pecky šíp[231r]kové, i vařiž to spolu u víně anebo u pivě a pí ten nápoj často. A toť každý kámen lomí a mocně jen od člověka žene.

Kámen

Nebo učiň takto: Vezmi jádra meruňkové, břeskvové, trnkové, třemdalův kořen, sémě opichové, žernovce rakové, kořen petruželny i s semenem, *mileum solis*, prach spáleného

zajiečka mladého, kost z srdce jelenieho, bedrník, bukvice, obojí nátržník, bielu lebedku, bobek, hřebíčky, muškát, sémě kopru vlaského, kozlík, kořen pléškový, a to každé věci lot, i udělejž z toho prach a přičiň k tomu cukru asi osm lotuov a směs to dobře v hromadu i užívejž toho s teplým ví[231v]nem, a zbudeš všie bolesti kamene, neboť jest pokušené.

Ktož má kámen, lékařstvie jisté a pokušené učiň takto: Vezmi vršky toho kořene, jakoť slove *marubium*, a napal z něho vody. Pak vezmiž tolikéž vody pálené, z květu janovítového pálené, a vody z bukvice a z petružele a z úporu, a to každé rovně, i slíž je v hromadu a pí ráno a večer, a přestaneť kámen jistě. Skusitel toho pan Léskovec. Nebo učiň takto: Vezmi svlačec, zájemné kořeníčko a s lžičky starček a šípky a uvařiž to spolu u vodě a pí ten nápoj, když v sobě kámen počiješ, a přestaneť jistě. [232r] Nebo učiň takto: Vezmi vodu úporovou, slzičkovú a vodu z květu chřenového i vložiž v ně kus sádla

zaječého, máš li starého, i zhřejž to dobře a napí se toho dobrý truňk a polož se s tiem v teplé šaty, a přestaneť kámen jistě.

Kámen

Ktož má kámen, učin sobě takto: Vezmi krev od starého zajiece a vlí ji v nový hrnec a zamaž na něm koprvadlo dobře, ať z něho moc nevynde, i usušiž tu krev dobře a nadělej z nie prachu, pak vezmi lejna holubie a namoč je u vinném octě a nech toho státi asi za pět dní, pak slíž ten ocet čistě doluov a nechť se ustojí. Pak vespiž toho prachu do toho octa i dejž [232v] se toho nápoje napiti nemocnému horkého. A učin to po několikrát, a toť v tobě každý kámen mocně zetře a zlomí a ven vyžene. Nebo jest to věc tak silná a dokonalá, když by do toho nápoje křemen vložil a nechal jeho v něm za tři dni mognúti, tehdyť se všecken rozvalí ruozno a rozespe. I protož praví mistr Avicenna, že jest věc skušená. Nebo učin takto, jakoť mistr *Bartholomeus* praví: Vezmi jalovcová zrna a ztluc je s medem dobře. Pak vydáviž to skrze rúchu

dobře a dej tu věc píti, komužť kámen škodí, a přestaneť jemu jistě. Nebo učiň takto: Užívej prachu z kozlové krve s teplým vínem ráno a večer a jez rád jáhly a petružel [233r] a toť v tobě kámen zlomí a vyžene ven mocně.

Ktož nemuož vody pustiti pro kámen

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto nemohú vody pustiti, totižto moče, učiň takto: Vezmi tu bíelú kožu z cibule a pomaž jie čistým starým sádlem a polož ji na samý konec vedlé diery, kudyžť voda teče, a tak čině pustíš vodu velmi lechce, neboť to kámen od člověka vytahuje a jest věc skušená. Nebo učiň takto: Vezmi bíelé kadidlo a polej i vařiž to spolu u víně i píž ten nápoj, jda do lázně, a pustíš vodu snadno. Nebo učiň takto: Vezmi dvě nebo tři hlávky česenkové i oblúpiž je [233v] čistě a vař to u víně, což nejlepšie mieti muožeš, procediž to čistě a vlož v víno dryáku. Pak dejž toho nápoje vypiti nemocnému asi s čěši, a pustíť vodu velmi

lechko. Nebo učiň takto: Vezmi zvonček a zvař jen u víně a píz to teplé a pustíš vodu velmi lechko.

Ktož nemuož vody pustiti, učiň takto: Vezmi škořepiny vaječné a ztluc je u moždieři na prach a prosej jen čistě. Pak píz ten prach, v čem chceš. Nebo učiň takto: Vezmi černohlávek a zvař jen, v čem chceš, a pí ten nápoj, a pustíš vodu snadno. Nebo učiň takto: [234r] Vezmi kozí bradku a několik fíkuov i vařiž to spolu u vodě i píz tu vodičku často, pak, zvaře sléz u vodě, i pařiž se v té koupěli, a puojdeř od tebe voda velmi lechko a snadno, neboř ta věc i kámen od člověka vyvodí. Nebo učiň takto: Vezmi žernovky rakové, kořenie opichové, kořenie koprové, petruželné, i vařiž to spolu u víně, a ztluka ty žernovky na prach, i vespiž jen do toho vína, kteréžto s toho kořenie^{ff} slěš, i píz ten nápoj ráno a večer a puojdeř od tebe voda velmi snadno.

---

^{ff} kořenie] korznye

Ktož se ští na loži

Tuto se pokládá naučenie mistra Šindela, kterak máš [234v] pomáhati lidem, kteřížto porušené měchýře mají, jakož od nich bezděky voda jde, učiň takto: Vezmi bobkuov kozích a zsuš je dobře a ztluc na prach, pak požívejž toho prachu s teplú vodú po několikrát, ozdobe to vonným kořením, a přestaneť tečenie jistě. Nebo učiň takto: Vezmi žaludy a ztluc je na prach, bílé kadidlo, *gumi arabicum*, sémě koliandrové i ztluc to všeckno na prach a směs spolu. Pak užívejž toho prachu, v čem chceš, ráno a večer, a staněť tečenie. Nebo učiň takto: Vezmi zaječí mozk i užívejž jeho s vínem nebo [235r] s pivem a staněť tečenie jistě. Nebo učiň takto: Vezmi sviňský měchýř a spal jen na prach i užívejž toho prachu v nápoji, a staněť tečenie.

Ktož nemuož moče držeti

Ktož nemohú moče držeti tak, že štíe ve spaní na loži, učiň takto: Vezmi jahodky, jakož slovú

brusnice, a zvař je u víně, pak procediž to čistě a pí ten nápoj po tři dni pořád ráno a večer, a staneť tečenie bezděčné. Nebo učiň takto: Vezmi kozí smetanu nebo kozie mléko nekyselé, i napáliž z něho vody týmž obyčejem, jakoť ruoženú vodu pálé. Pak píž tu vodu ráno a večer, a přestaneť tečenie jistě. Nebo učiň takto: **[235v]** Vezmi zaječí mozk a pí jen u víně, v kterémž jest galgán vařen, a staneť tečenie. Nebo učiň takto, a toť jest jisté a často pokušené: Vezmi starček i vařiž jen u víně, a to tak dlúho, ažť toho třetina uvře, pak přičiniž k tomu málo soli a pí to za nápoj. A toť stavuje mocně tu nemoc, jakoť slove *diametes*, totižto nevolně ve snách vody púšťenie, neboť to pochodí tolikrát, kolikrát ty se napieš.

Ktož ští se krví, učiň jemu takto: Vezmi miezku jitrocelovú a kořen jeho, bobek, dobrú mysl, psie víno, vlaský kopr i [s] semenem, miřík, peltram, skořici a galkán, a to **[236r]** všeho rovně. Pak ztluciž to každé zvlášť a prosej a směs v hromadu. Pak vařiž ten prach s vodú a potom procedě i píž

to ráno a večer, a to čiň, až ta věc přestane, neboť jest jisté a často pokušené. Pakliť kto velmi těžko vodu púštie, učíň takto: Vezmi *petrioleum* a zmaž jím sobě vokolo údu a nejviece miesto bolné, neboť to stavuje tu nemoc, jakoť slove *diasenteria*, totižto těžkost vody púštěníe.

Měchýř

Ktož má nemocný měchýř anebo bolest velikú měchýře, tenť má do sebe tato znamenie. Nejprvé zdáť mu se, žeť jest všeho syt a velmi lechko naň horkost přijde. A máť nepokojné^{fg} [236v] spánie a rozchodí se jemu moč a počne jemu břicho votiekati a budeť jemu na jeho zdraví scházeti, takto jemu spomoci máš: Vezmi vlaský kopr, miřík, ředkev, pepř v zrnech, petružel a pastrnak a vař to spolu všeckno u vodě. Pak zcediž tu vodu a vezmi biélého vína a namoč v něm pepř a směs to v hromadu i píž ten nápoj pořád za sedm dní, a to jediný truňk, a budeš zdrav.

---

^{fg} *nepokojné*] nepokoynyee

A pakli by scal krvi miesto vody, učiň takto: Vezmi asi šesť hlávok česnekových a vobľup je čistě a rozetři a rozpusť vodú a vypí, a to čiň na každý den.

[237r] Jedovaté uštnutie

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteréžto had nebo štír^{fh} nebo jaká jiná věc jedovatá uštně, učiň takto: Vezmi verbenu a úpor i zvař to s vínem a pí a věž sobě tiem to uštnutie, a toť z tebe ten všecken jed vyžene a vytáhne ven. Nebo učiň takto: jestližeť se po tobě veliký votok rozlé, napiš na lístku tato slova a nos je na hrdle a řiekej mu je nad ranú, a mineť ten votok jistě. Neboť to jest věc pokušená, neboť pravie mistři, že jest ta slova sám had člověku pověděl skrze zaklenie a naučil lékařství [237v] tomu. A ta se menují takto: *Galgalice, fumise, celimie, mitemhane*. Nebo učiň takto: Vezmi truskavec, jakoť na cestě ruoste, i rozežviž jen dobře a přivěž

---

^{fh} štír] Sftier

sobě na to uštnutie, a toť ten všecken jed ven vytáhne. Nebo učiň takto: Vezmi múchy obecné a víno a máslo, i směs to spolu a při kládej sobě na to uštnutie, a toť každý jed mocně ven vytáhne.

Když koho had ukusí nebo štír^{fi} nebo jakáž kolivěk věc jedovatá, kterážto se po zemi plazí, učiň takto: Vezmi kohúta živého i roztrhniž jen na poly a přilož sobě za horka na to [238r] uštnutie, a toť ten jed vytáhne a bolest rozžene a votoku se rozjíti nedá. Nebo učiň takto: Vezmi kohúta živého i voškubiž jemu řít vokolo a přilož jemu na to miesto uštnuté holú řítí a zacpej kohútu usta a stiskni jemu hlavu, a vytáhneť z tebe zadkem svým všecken jed. Ale toto máš věděti, jakoť mistr Galien praví, že ihned, jakž budeš uštnut, že máš sobě zatáhnúti nad tiem uštnutím ten úd tuze řemenem nebo povrázkiem, ať by dále votok jíti nemohl, a zvláště proto, ať by se ten jed nerozšel a nerozlil po všem těle a nepřišel do života.

---

^{fi} štír] Sftier

[238v] Když koho uštně co jedovatého, buď, což buď, učin takto: Vezmi mozk kapúnový a pričín k tomu málo pepře a vypíž to s sladkým vínem, pak vezmi skopové kopyto i spálič je na prach a směs jen s stredem a maž sobě tiem tu bolest, a rozdavuje múchy, věž je na to uštnutie, a toť vytáhne ten jed a tu bolest ukrotí. Nebo učin takto: Vezmi listie celidonové a zetři je čistě a rozpust to starým pivem teplým, pak, procedě to skrze rúchu čistě, i píž ten nápoj ráno a večer, a toť z tebe všecken jed vyžene, neboť⁵⁰ [240r] ta věc sama spomáhá proti každému skousaní hada, štíra^{fj}, pavúka, psa vsteklého, a zvláště spomáhá těm, kteříž se blénu najedie. A jesti^{fk} k tomu lékařství svrchované.

Hadové uštnutie

Když koho had uštně nebo co jiného jedovatého, učin takto: Vezmi jitrocel a ztluc jen s vínem a pí

---

⁵⁰ po foliu 238 následuje omylem folio 240; folio 239 je vypuštěno

^{fj} štíra] ftiera

^{fk} jesti] geftyft

ten nápoj, věž sobě tiem ránu také, a toť léčí všeliké uštnutie a spomáhá těm, ktož jsú tráveni. Nebo učíň takto: Vezmi mateří doušku a vař ji v kozém mléce a pí ten nápoj a věž tiem uštnutie. Nebo učíň takto: Vezmi vlaské víno, polej a volej dřevěný i zetřiž ten polej [240v] a rozpusť tiem vínem a volejem. Pak polož na tu bolest čistou bílou rúšku a na to ten polej tlučený i přivěžiž to jinú rúchú. A toť vytáhne všecken jed z té bolesti, a potom, vezma rútu, ztluc a klad' ji sobě na tu bolest, a budeš zdráv. Nebo učíň takto: Vezmi mouchy a víno čisté a máslo i zetřiž to spolu a věž se tiem, a toť z každého uštnutie jed ven vytáhne.

Když koho uštně had nebo což kolivěk jiného jedovatého, učíň takto: Vezmi hadové koření a česnek i ztluc to spolu a věž tiem uštnutie, a budeš zdráv. Nebo učíň takto: Vezmi bukvici a vař [241r] ji v starém pivě a pí ten nápoj často, a ztluka samu bukvici s olejem semenečným, věž tiem ránu ukušenú, a budeš zdráv jistě.

Pominulý pes

Tuto se pokládá naučenie mistra Avicenna, kterak máš léčiti lidi, kteréžto pominulý pes skouše nebo což kolivěk jiného vsteklého, učíš takto: Vezmi púšťadlo a rozřež jím ty rány, kdežť jest skúsán, ať velmi krvaví. Pak posadiž mu baňky na ta miesta, ať se ta zlá krev ven vytáhne jedovatá. Pak vezmi tvrdú kuoru chlebovú tak zvieci jako ty ranky, i namočiž ji v horký dřevěný olej. Pak ždmiž[¶] [241v] mu z nich v ty rány ten olej, což nejhorčejší budeš moci, a polož na to kuoru. Pak, vezma bielek vaječný, i namočiž v něm koudeli a přivež na to a nerozvazuj toho až do třetího dne, a potom jen věž touto mastí: Vezmi vosku libru a dřevěného oleje 6 lotuov a loje jelenieho nebo kozlového tolikěž. Pak rozpustiž to spolu na tichém vohni a potom stav doluov a přičiň k tomu kadidla bielého a schovej, kdyžť se zsadí. Pak věž se tú mastí, neboť jest převýborná ke všem ranám, a zvláště se

---

[¶] ždmiž] zdymz

hodí proti skúsaní psa vzteklého^{fm}. [242r] A při tom jemu dej dryáku kventin, rozpustě teplým vínem, v kterémž jest bobrový stroj vařen. A toť z něho všecken jed skrze pot vytáhne a tudyť zdráv bude.

Vsteklý pes

Když koho vsteklý pes skouše, učiň takto: Vezmi starček, jitrocel, polej, úpor, rútu a rozchodník i ztluciž to dobře spolu a při kládej to sobě na ty rány. A toť ten jed vytáhne a tu zlú krev nakaženú rozžene, a potom učiň takto: Vezmi bielé kadidlo, myrru, mastix a aloe a krve drakové i udělejž z toho prach a ten syp do těch ran, až se namiesto zhojíš. Nebo [242v] učiň takto: Vezmi rozchodník i s kořenem a ztluc jen dobře a rozpust' to lýtým octem a udělej z toho jako varmuži i dejž se toho napiti a spomožť jistě každému, neboť to jest věc často pokušená, buďto člověku nebo hovadu všakému.

---

^{fm} vzteklého] wztekkeho

Když koho vsteklý pes skouše, učiň takto: Vezmi chrústy, kteréžto máje měsiece na jesenu bývají, aby se jich holú rukú nedotýkal, i nakladiž jich v dřevěný olej anebo pověs je, zavieže v rúšku, a když bude potřeba, nakladiž jich v teplé víno nebo u pivo i píž ten nápoj za sedm dní a maž sobě ty rány tiem olejem, a tak čině, [243r] budeš zdráv. A též muožeš učiniti, vezma májky, i pozřiž jich pět oblo a budeš tratiti, a tudy zbudeš štěnc hrdlem. Nebo učiň takto: Vezmi bukvice a ztluc ji s vínem i přičiniž k tomu málo medu, pak, dělaje z toho flastry, i kladiž je sobě na rány. Nebo učiň takto: Vezmi čekanku a ztluc ji dobře s bielkem vaječným a věž sobě tiem ty rány, a budeš zdráv. Nebo učiň takto, a toť jest jisté a dokonalé. Napiš tato jména na sýru nebo na chlebu a dej je nemocnému sniesti: *yan, kyran, kirian, kafratan, kastagan, skoroke*, a když to snie, vezmiž rozchodník a mák i zetřiž to spolu a rozpust', čím chceš, a dej nemocnému ten nápoj píti.

[243v] Tuto se pokládá lékařství velmi misterné mistra Anzhelma, lékaře krále uherského, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto v sobě hada mají, učíš takto: Vezmi kozí krev a mléko kozie i píš to za nápoj ustavičně, a musíš ven. Nebo učíš takto: Vezmi koření, jakož slove holubie nožka, i vaříž je u víně a pí ten nápoj často. Pak, vezma kus *sal* armoniaku, i vobaliž to v čistý vosk a pozří to vcele nebo nadělej malých kulek a pozří je, vobale u vosk, neboť to mistři pravie, když kterému hadu přijde do úst *sal* armoniak, že ihned každý had umře. Nebo učíš takto: Vezmi [244r] prach z hřebelce, kdyžť kuoň cídie, ten biely, bez srsti, i naspíš jeho do vína a dej jen vypiti nemocnému, nebo v octě, a umřieť ten had jistě v tom člověku nebo z něho ven vyleze, a umře liť v člověku, zaživeť jeho beze všie škody, jediné žeť od něho kosti v lejnu odejdú, a potom užívej dryáku, jda do lázny, a vypoť se dobře z toho.

Ktož má hada v sobě

Ktož má hada v sobě, učíň takto: Vezmi vaječ, cožť se zdáti bude, a vtluč je do teklíka i přičiniž k tomu tak mnoho soli a tolikéž másla a směs to v hromadu, pak nedávejž tomu člověku jiesti^{fn} ani píti, což nejdéle budeš [244v] moci, ať velmi zlačnie, pak, připravě ty vejce, i dejž mu se jich najěsti do sytosti a nedej jemu potom píti, cožť nejdéle bude moci strpěti, pak učiniž takto: Položiž toho nemocného na lavici a nalí kozého mléka do čberu a vlož do něho rozpálené železo a pušť mu tu páru do úst a ihnedť z něho ten had vyleze, pak dejž jemu potom dryák, ať se z něho dobře vypotí, a budeť zdráv.

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto po nemoci schnú po všem životě a vadnú, učíň takto: Vezmi raky živé [245r] nové, nechovalé, a vsad' je do řešata, ať vosáknú a tu vodu z sebe vylkají, pak vezmi sladkú

---

^{fn} *jiesti*] gyefftie

smetanu a vsad' do nie ty raky, ať se jie napijí dobře. Pak, vezma je opět z té smetany, nechajť dobře osáknú na tom řešetě, pak zsekejž je drobně a napal z nich vody týmž obyčejem, jakoť ruoži pálé, a schovej ji do čisté sklenice, pak píz tu vodu ráno a večer, a to vždy jedínú lžičku. A tak čině, najdeš zase k svému zdraví.

Ktož schne po všem životě

Nebo učíň takto: Vezmi mandlí a připravíž je jako ku polévce, pak nadělejž z nich mléka a vař v něm čistú zelenú šalviji i píz ten nápoj ráno a večer.

[245v] Ktož schne po všem životě a nevie, co jemu škodí, anebo když v něm něco hnije, učíň takto: Vezmi yzop, řecké víno, šalviji, fíky, anéz, lékořici a skalný osladič^{fo}, pak vaříž to u březové vodě a přičíň k tomu málo omanu, i píz ten nápoj, což nejhorčejší budeš moci, a to čiň ráno a večer, a budeš zdráv. Nebo učíň takto: Vezmi kozlík, biely benedikt, jazejček a starček, i vaříž to spolu

---

^{fo} *osladič*] ofladyz

v octě, pak udělejž mu láznu v kádi nebo u vanně i mej v ní toho nemocného, slije s toho kořeníe, a nechej, ať ten nemocný sedí v té vanně celý den. Pak dejž mu píti tento nápoj: Vezmi benedikt [246r] červený i s kořenem, šalviji, belšán a yzop, i vařiž to spolu v starém pivě a pí ráno. A potom pí, zvaře skořici a vystudě, ale píž to skrovně, a namoče v tom rúšku, i obiniž jí sobě hlavu a usni v tom. A když to všeckno učiníš, dejž jemu púštěti krev z hlavní žíly z obú rukú, a dej jí dobře jíti, neboť to bude jeho počistěnie u všech úduov. A tu vannu máš sobě po několikrát činiti, prvé bez púštěnie krve, a vždy jemu máš mazati podešvi noh, zvaře lékořici a nastruže ji, a budež zdráv.

Když kto ženského diela dělati nemuož⁵¹

{Mistra Lotra a Rufiána, bratra jeho
peského a sodomského, lékařství}⁵²

Tuto se pokládá jedna správa a naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati [246v] těm, kteřížto ženského diela dělati nemohú, na kteréžto se ženy velmi hněvají a v nenávist je mají, učíň takto: Vezmi bílé horčice 4 loty, galgánu 3 loty, dlúhého pepře 3 loty, jelenie hubky, jakož slove lanýž, 3 loty a poleje, cožť se zdá, pak ztluciž to u moždieři velmi dobře a přičiň k tomu strelu, cožť jest dosti, i vařiž to spolu na tichém vohni, ažť počne hústnúti, a potom čistě schovej, pak užívejž toho konfektu s dobrým vínem na noc a nepí po tom více, ani jez. A budeť pan tovaryš slúžiti, neboť jest to věc jistá a často pokušená. Nebo učíň takto: Vezmi [247r] jelenie ledvinky vnitřnie a zkrájej je na kusy a usuš

---

⁵¹ škrtnuto (zřejmě stejnou rukou, jakou je psána poznámka na dolním okraji)

⁵² marginální přípisek pozdější rukou

dobře, pak ztluciž je na prach a ten pí s horkým vínem ráno a večer, a budeť vstávati.

Ženské dielo

Ktož nemohú ženského diela dělati, naučenie mistra Křišťana, učiň takto: Vezmi posek býkový a vlož jen do horké peci po pečení chleba a nechej jeho tam schnúti přes noc. Pak, ztluciž jen na prach, a přičiň k němu dlúhého pepře a zázvoru i píž to s dobrým vínem horce na čtítrobu a jez rád rejži. Pak vezmi bedrník a vař jen v dobrém víně a, procedě čistě, přičiň k tomu prachu, ztluka biely pepř, i píž to [247v] na noc a zmaž sobě lono i nároky olejem horčičným anebo žlučí kance divokého anebo sádlem jezevčím, a tak čině, budeť kokeš kokrhati a dobře pracovati. Nebo učiň takto: Vezmi lněné sémě a zsuše ztluc na prach a prosej čistě. Pak přičiň k tomu prachu z dlúhého pepře, z galgánu, zázvoru, i směs to v hromadu. Pak vezmi břěčtan zemský a zvař jen u víně a procedě i vespiž toho pachu v to víno i píž to horké na noc a maž sobě nádobie vejci mravencovými nebo

mozkem z vranie hlavy, směse jen s medem. Nebo učiň takto: Vezmi vstavačové [248r] kořenie, polej a čibr, i udělejž z toho prach a směs jen s medem i užívejž toho na noc s vínem, a tak čině, budeť hahá.

Ženské dielo

Ktož nemuož pěkným slúžití a má mdlého pomocníka, učiň takto: Vezmi ledvinky a mandy jelenie i vařiž to v dobrém víně i píž ten nápoj na noc horký. Nebo učiň takto: Vezmi několik vajéček mravencových u mravišti a rozetři je čistě a rozpušť to vínem a vypí nebo v něčem sněz, a byť z mladosti nebývalo, musíť se pan tovaryš zbúřiti. Nebo učiň takto: Vezmi vstavač, to kořenie, lékořici, čibr, bielú horčici, galgán, dlúhý pepř, peltram, bedrník, [248v] bobek a sémě kopřiv velikých, i ztluciž to všeckno na prach a směs se stredem a vař to spolu na tichém vohni a užívej toho s dobrým vínem, a staněť pan tovaryš jako roh.

Také máš znamenati, jakoť mistr Křišťan vypisuje, žeť jsú mnozí nedostatci mužského

přirození a žeť to pochodí rozličně, některým od přirození, žeť k tomu dielu za nic státi nebudú, a některým skrze rozličnú příčinu, že v sobě moc přirozeného údu a sílu pokazie, nebo máš znamenati a věděti, žeť síla a moc mužského konce nejvíce záleží na mužském semeni, neboť to úd mužský zdvihá a jím hýbá, a jakž jeho muž odbude, ihned ten úd sílu a [249r] moc stratí a zase zemdlé.

Ženské dielo

A některým také pokažení údu pochodí, kterýžto v sobě moc dlúho zadržují, neboť od toho úd velmi mdlé bývá, a některým také, kteřížto přes moc to dielo dělají, a zvláště z mladosti, a některým také, že v tom skutku často s ženami nebývají, majíce na sobě velikú chtivost a křeckost, neboť ta věc všeckny žíly zemdlí a nakazí, skrze to úd zemdlí na jeho přirození. A někteří jsou také tak chlípni a chtivi, jakž se jediné ženy dotknú, tak ihned semene zbudú a skutku nedokonají. A na

tyť muže ženy nebývají laskavy, neboť nezasluhují^{fp} prebendy, i protož takový má užívati, zvaře mátu, rútu a oman, a to v čem chce, [249v] i píz ten nápoj, a staneť křechkost bezděčného semene tečení. A někteříť mohou toho diela dosti učiniti, jakožto pravokrevní a lidé studení a ozhríví, neboť ty mají v sobě semene dosti, lečť jim baby zadělají. A kdyžť by se to přihodilo, žeť by tě pan baba opravil, učin takto: Vezmi hace, v kterých chodíš, a rozřež je nadél, od jednoho konce do druhého, i proleziž skrze ty hace tú dierú po třikrát, počna po hlavě, a potom jdi k vozu a u kteréhož kola nalezneš zákolník, ten přešti, a budeť tovaryš vstávati, neboť jest věc jistá a pokušená skrze pana Protivu Medka. Nebo učin takto: Jdi ve čtvrtek do slunce k zvonu a struž z toho srdce, což na něm [250r] nalezneš, i vypíž to v teplém pivě. Pak, zvaře bedrník u víně, kterýžto na mezech roste, i užívejž v tom nápoji bobrového stroje, a budeť dobře tvá věc státi

---

^{fp} nezasluhují] nezaflluhy

a budeš moci hýbati. Nebo učiň takto: Vezmi rubáš a oblec se veň naruby a diž ve čtvrtek ráno do slunce na most dřevěný, pod kterýžto voda živá teče, štiž skrze ten most do té vody a učiň to pořád po tři jitra, ve čtvrtek, u pátek a v sobotu, a budeš.

Kterak máš ženu k smilstvu zbúřiti

Tuto se pokládá naučení mistra Křišťana, kterak máš pomoci ženám k smilstvu, kteréžto nikdy muže k skutku nežádají, učiň takto: Vezmi semene rútěného dvě česti a jednu hřebíčkuov, a ztluc to spolu na prach, i dávejž ten ná[250v]poj ženě píti. Nebo dej jí rútu s vínem vařenú, muožeš li mieti zelenú, neboť jest k tomu lepší nežli suchá. Ale to máš věděti a znáti, žeť ta věc mužom smilstvo uhašuje, a to proto, neboť jim přirozenú horkost odjímá a hasí. Ale v ženách ta věc mokrostí hýbá a onyť pro mnohé mokrosti mužuo v k skutku žádají. Nebo učiň takto: Vezmi múdce lišcie i zetřiž je čistě a rozpust' vínem i dejž jí ten nápoj vypiti

a zbouřit^{fq} se v ní všeckny žíly, kteréžto smilstvo přinášejí. Nebo nadělej prachu z toho a užívej jeho s dobrým vínem, a budeš mieti chut smilstvo ploditi. Ale když by se žena smilná od přirozenie dostala, jiež, **[251r]** pane bože, zachovej, tať slove nesyt, učiň takto: Vezmi bzový květ a topolový, i zetřiž to na prach a pí po tři dni s studenú vodú, a toť v každé ženě všeckny smilné žíly vysuší. Nebo učiň takto: Vezmi ředkev a ztluc ji dobře, pak vložič to sobě žena v hanbu a lehni s tiem, stisknúc nohy v hromadu, a staněť chtivost smilstva.

Ženský nesyt

Nebo učiň takto: Vezmi bukvici a zelenú pšenici i vařiž to u víně i píž ten nápoj, a uhasíť v tobě chlípnost smilstva. Nebo učiň takto: Vezmi čekanku a ztluc ji dobře a zvařiž to s bielým octem. Pak dejž jí ten nápoj píti, když jí jejie nemoc přestane, a staněť jí zapálenie smilstva jistě.

---

^{fq} *zbouřit*] zbarziet

[251v] Když chceš komu učiniti, aby nikdy nemohl smilstva⁵³ ploditi, učiň takto: Vezmi 9 mravencuov nebo 40 a zvař je u vodě, pak dejž mu to vypiti, a nebudeť moci nižádného smilstva, dokud živ, ploditi s nižádnú osobú.

Tuto se pokládá naučenie mistra Křišťana, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto klánie u bocéch mají, učiň takto: Vezmi kuoru s melé dubového i nadělejž z nie prachu, pak, vezma toho prachu jako jádro malého ořecha, i rozpustiž jen z ženým vínem a vypí to na čtítrobu, a toť stavuje a léčí klánie [252r] a odjímá trávenie a stavuje súchotiny a krotí závrat v hlavě a běhavku velikú a dnu mocně zahoní a jiné rozličné nemoci a neduhy léčí a stavuje a jest lékařstvie pokušené. Nebo učiň takto: Vezmi hadové kořenie a mateří dúšku i vařiž to u víně a pí ten nápoj ráno a večer, a toť staví v každém člověku klánie, pro kteréžto člověk mluvíti nemuož, neboť v něm rozvieže všeckny

---

⁵³ zde písař omylem začal psát „nemo...”

speklé věci a učiní člověka zdráva. Nebo učin takto: Vezmi vepřová lejna a zhři je dobře i kladiž to sobě na srdce, a mineť klánie jistě.

Klánie u bociech

Ktož má klánie u bocéch, učin takto: Vezmi mléko [252v] a med, zhřejž to dobře spolu, pak vomočiž v tom lněný rub a klad' sobě na bok. Nebo učin takto: Vezmi vodnú mátu i močiž ji u vodě tři dni a tři noci. Pak píž tu vodu, a staněť každé klánie.

Tuto se pokládá naučenie mistra Avicenna, kterak máš léčiti lidi, kteřížto vnitřnie votoky mají anebo kteřížto skrze otrávenie velmi otekú, učin takto: Vezmi petruželné kořenie a zvař je čistě v řiečné vodě. Pak užívejž toho kořenie ráno a večer, a budeš zdráv, neboť to jest věc pokušená na mnohých, i kámenť náramně lomí a mocně jen vyhoní.

[253r] Vnitřní votok

Pakliť kto velmi vokolo srdce oteče, učin takto: Vezmi volej a máslo i mažiž se tiem a naspí na to popela z jívového dřeva, a budeš zdráv. Nebo učin

takto: Vezmi čtyři diely šalvijske a jeden hadového kořene, i stluciž to spolu dobře u moždieři, pak vařiž u medu, až bude husto jako kaše, i užívej toho ráno a večer, a to zahoní každý votok tělesný a jest tak užitečné jako dryák. Nebo učin takto: Vezmi šalviji a polej a rútu i zvařiž to spolu a užívej toho nápoje ráno a večer, a budeš zdráv, neboť ta věc léčí a hojí každého, komuž plíce a játry otekú. Nebo učin takto: Vezmi rútu a vař ji v silném víně, smiešeje s vodú, i píz [253v] ten nápoj, a máčeje v tom plenku, i kladiž ji sobě na bolest. A to každý otok zahoní, kterýžto pod žebry stojí, a hryzenie a vřenie u bříše staví.

Emigrania

Ktož má votok v hlavě u mozku, kterážto nemoc slove *emigrania*, totižto zlá pára, kterážto jde v hlavě a pochopuje svú nemocí hlavu na poly, učin takto: Vezmi aloe a ruožený volej i směsiž to v hromadu a maž sobě tiem hlavu. Ale nejprvé puš sobě krev z hlavní žíly a potom se maž, a budeš zdráv.

Pakliť komu jazyk oteče, učiň takto: Vezmi miezku polyňkovú a směs ji s medem, pak mažiž sobě tiem jazyk často, a toť zažene každý [254r] votok z jazyka a uléčí jen rychle a uzdraví namiesto. Pakli budeš mieti nežit na jazyku nebo jakú neštovici lítú, učiň takto: Vezmi *sal armoniacum*, pepř, zázvor, peltram a horčici, i vařiž to všeckno spolu u vodě. Pak, vezma té vody v usta, i držiž ji sobě na jazyku, a toť ten otok splaskuje a nežity a neštovice na jazyku léčí. Ale nemáš té vody požérati, jediné v ustech držeti a ven vyplívati, a potom kaž sobě pod jazykem krev púštěti, a budeš zdráv.

Slezena oteklá

Když komu slezena oteče, učiň takto: Vezmi mateří doušku a vař ji s octem a pí ten nápoj, a toť zahoní každý votok slezeny. Nebo učiň [254v] takto: Vezmi kořen kopřivný a ztluc jen dobře a polož sobě na břicho proti slezeně, a mineť každý votok. A toť také zahoní tu nemoc, jakoť v nohách bývá, a sloveť *podagra* a česky hřeben.

Pakliž komu rameno voteče, učiň takto: Vezmi rútu, polynek, muškátový květ, suol, ječnú múku a mléko, i směsiž to v hromadu, pak, zhřeje to na pánvici, i dělejž z toho flastry a klad' sobě na otok, a mineť každý jistě.

Tuto se pokládá jedno lékařství, kterak máš léčiti a odehnati otok žíly, kterýžto přijde po púštění krve, učiň takto: Vezmi miezku opichovú, bielú múku a stred i [255r] udělejž z toho flastr a klad' sobě na otok, a mineť jistě.

Votok žíly po púštění

Nebo učiň takto: Vezmi skořici, ječmen, rútu a polynek i zetřiž to dobře spolu, a potom zhřej na pánvi u másle a udělej z toho flastr a polož sobě na votok. Nebo učiň takto: Vezmi ječnú múku anebo bělnú a směs to stredí i udělejž z toho flastr a polož na otok, a splaskneť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi víno a střiedu režného chleba i směsiž to spolu a vař znenáhla a miešej dobře, pak přičiniž k tomu miezky polyňkové nebo bzové nebo prachu

z polyňku, i při kládejž sobě na to miesto, kde si pouštěl^{fr}, [255v] a mineť votok jistě každé žíly.

Tuto se pokládá a vypisuje naučení mistra Avicenna, kterak máš pomáhati ženám, kterýmžto prsy otekú, učíň takto: Vezmi přímětné^{fs} kořeníčko a polní rútku, i ztluc to dobře a vař spolu u vodě i při kladiž sobě teplé na tu bolest, a zhojíš se jistě. A pakliž by se ta bolest provalila, tehdy učíň takto: Vezmi to kořeníe voboje i vařiž je dobře s májovým máslem a udělej z toho mast, pak, klada to na plenu i s tím kořením, i věžiž sobě tím tu bolest, a zhojíš se jistě. Nebo učíň takto: Vezmi [256r] dřevěný volej a vosk i vařiž to spolu. Pak, udělaje z toho mast, i věžiž jí tu bolest, a mineť votok.

Když ženě prsy otekú

Pakliž budú prsy velmi tvrdé anebo jestliž se objietrie, učiniž takto: Vezmi kmínového listu zeleného bez kořene i ztluciž to dobře. Pak, dělaje

---

^{fr} pouštěl] paufftel

^{fs} přímětné] przyemyetne

z toho flastry, i při kládejž je sobě na tu bolest a tú miezkú maž sobě všudy vokolo, což nejlépe budeš moci, a mineť otok i každé zajietřenie a tvrdost se zhojí namiesto a změkne, neboť ta nemoc slove od mistruov *cancrum morbum* a jest věc jako nezhojitedlná a velmi těžká uzdraviti.

[256v] Když které ženě prsy otekú anebo se jí jětřiti budú, učiň takto: Vezmi starček a ztluc jen starým sádlem vymočeným, pak, dělaj z toho flastry, věž tiem bolest, a to čiň ráno a večer, neboť to tu všecknu nečistotu i bolest ven vytáhne. Pak učiniž takto: Vezmi starček i s kořenem i ztluciž to s olejem a klad' sobě na tu bolest, a zhojieť se jistě a budúť prsy čisté a malé. Nebo učiň takto: Vezmi kozie lejna, ječnú múku a med, i udělej z toho flastr a klad' sobě na tu bolest, a toť ten všecken otok ven vytáhne a prsy zdrávy učiní.

[257r] Ženské prsy

Když které ženě prsy otekú anebo se odedmú pro množstvie mléka, učiň takto: Vezmi střiedu chleba i rozdělejž ji miezkú opichovú a při kládej

to sobě na tu bolest a mineť jistě pod tím každý otok. Pakliť by se zajietřily anebo provalily, učin takto: Vezmi žaludy suché a spal je na popel, pak zasýpejž jím sobě ty bolesti, a budeš zdráv. Neboť ten prach všeckny vlhkosti shnilé a smrduté s krví tekuté mocně vysušuje, a když by se pak které jaké neštovice nebo příměty^{ft} přivrhlly, učin takto: Vezmi kozie lejna a směs je se stredem a polož sobě na tu [257v] bolest, a toť ty neštovice a ten přímět^{fu} a tu nečistotu ven vytáhne a vypustí. Nebo učin takto: Vezmi holubie lejna a zetři je se stredem i přičiniž k tomu vosku a zvař to spolu, pak přikládejž tu mast na tu bolest a zhojíš se jistě. Nebo učin takto, a toť jest jisté a pokušené: Vezmi sémě blénové a ztluc je na prach a směs s vínem a učin to husto, pak, dělaje z toho flastry, klad' sobě na tu bolest, neboť to léčí každé prsy oteklé i mužský konec. Pakliť by přieliš tvrды byly

---

^{ft} příměty] *prziemyety*

^{fu} přímět] *prziemyet*

a nechtěly změknuťi, ani se prodieti, učiň takto: Vezmi zelené kuory bzové a slézu i vaříž to spolu v slad[258r]ké smetaně, pak, dělaje z toho flastry, klad' sobě na tu bolest, a to čiň ráno a večer, a prodějeť se pod tiem velmi lechce a snadno beze vsie bolesti a ta zlá nečistota tudy ven vyteče, neboť jest to lékařstvie svrchované.

Objietřenie a plavánie prsí

Ktož má jaké plavánie a objietřenie u prsech, ten učiň takto: Vezmi sémě kopru vlaského a petruželné a ruožené a skořici a miezky z lékořice a ztluciž to velmi dobře a směs spolu. Pak přičiniž k tomu medu i užívejž toho lékařstvie ráno a večer a budeš zdráv, neboť ta nemoc a ten tok pochodí u prsi od plic^{fv}.

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak [258v] máš pomáhati lidem, kteřížto velikú dušnotu anebo těžkú dýchavici mají, učiň takto:

---

^{fv} plic] plych

Vezmi veliký sléz i zvaříž jen u vodě a zmej jím sobě všeckno tělo, což nejhorčejším muožeš, pak vezmi otrubuov pšeničných a zvař je s máslem i vlož to do pytlíka a posad' na tom nemocného a nechajť na tom sedí, což nejdéle bude moci, pak jdiž do lázny a pař se tiem kořením slézovým, a potom sobě púšťěj krev pod hleznem na noze z panenské žíly, a budeš zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi lékořici, zeměžluč, anéz, vlaský kmín, božie dřevce, oman, kosatec a loučný kmín, a to každého rovně, pak vezmi [259r] ječmene s hrst i vaříž jen u vodě v novém hrnci i s tiem kořením, zamaže na něm koprvadlo dobře. Pak, procedě to čistě, i přičiniž k tomu medu a píz ten nápoj ráno a večer, a budeš zdráv, nebť jest pokušené.

Dušnota

Ktož má velikú dušnotu na sobě nebo jakú nečistotu u prsech, učiň takto: Vezmi český kopr, anéz, krámný kmín, loučný kmín, oman, prustvorc, lékořici, osladič skalný, starček, suchú šalviji, božie dřevce, yzop, hluchú kopřivku, fíky a řecké

víno i vaříž to dobře u vodě, pak, procedě čistě, i píz ten nápoj ráno a večer, a to vždy dobrý truňk, a varuj se toho času všech věcí slaných a kyselých. [259v] Nebo učíň takto: Vezmi božie dřievce a zvař je dobře i píz to teplé ráno a večer. Nebo učíň takto: Vezmi ještěř i zvaříž jen dobře a pí ten nápoj a ten kořen jez. Nebo učíň takto: Vezmi kosatec a zvař jen dobře a pí a budeš mieti duch prostraný.

Ktož má velikú dejchavici, učíň takto: Vezmi peřie pávové a spal je na popel a ten pí v nápoji, neboť to každú dýchavici odhoní a stavuje, a toť jest věc skušená od mistra Havla. Nebo učíň takto: Vezmi yzop, nepitú lékořici, bielú lebedku, i udělejž z toho prach. Pak rozpaříž fíky na rožníku na vohni i obaliž je v tom prachu a jez [260r] to ráno a večer, a toť každú dejchavici i kašel odhoní. Nebo učíň takto: Vezmi vysoký sléz i s kořenem a napal z něho vody, pak přijmiž té vody každé napitie se lžíci, a to ráno a večer. Pak vezmi osladič a šalviji a prustvorc i vaříž to čistě v řiečné vodě i píz to ráno a večer. A toť každú dušnotu

a těžkost u prsech stavuje a od člověka odžene a jest věc pokušená. Nebo učiň takto: Vezmi sémě pastrnákové a nadělej z něho prachu i vařiž jen u víně a požívej jeho. A toť všeckno těžké dýchanie a oddýmanie zažene a mocně staví. Nebo učiň takto: Vezmi kopřivné sémě a vař je u víně a pí, a toť [260v] mocně každú dejchavici staví a oddýmanie plic ukrotí a jest věc jistá a skušená.

Tuto se vypisuje naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kterýmž se srdce třese, a tať nemoc slove *cordiaca*, neboť rozličně pochodí a srdce v člověku zemdlí, že se v něm třiesti bude. {Srdce třesení}⁵⁴ Nejprvé od velikého horka, druhé od zimy, třetí od přielišné krve a čtvrté od velikého potu, i protož přijde liť ta nemoc od krve, učiň takto: Kaž sobě krev púštěti z levé ruky, pak, vezma mast populeon a fiolný volej, i zmaž jeho tiem a potom užívej těchto věcí. Nejprvé cukru s novú roží a nového másla [261r] a mladých

---

⁵⁴ marginální přípisek pozdější rukou

kuřenec a potom jemu udělej takový flastr: Vezmi ruož, fiolu a len čerstvý, i vařiž to spolu a polož nemocnému na žaludek, ztluka to nejprvé dobře, pakliž ta nemoc přijde od zimy.

Srdce třesenie

Tehdy přijmi *dyamargariton* a potom užívej tohoto konfektu: Vezmi skořici, hřebíčky a cibule *lygnum aloes* a kost z srdce jelenieho, a to každého puol kventinu, i ztluc to velmi dobře a přičiň k tomu cukru věrduňk a anézu libru i užívejž toho, neboť ta věc posilňuje všech úduov v každém člověku. Pakliž přijde ta nemoc od přielišného potu, tehdy se máš varovati, aby se více nepotil, neboť by se [261v] tělo porušilo a nakazilo.

Komuž se tělo třese nebo kteří údové jiní, učiň takto: Vezmi bobrový stroj, borák a sléz i vařiž to spolu u vodě. Pak pařiž se tiem kořením na boku spředu až na ramena a na hlavu. Pak vezmi voleje jalovcového a mažiž jím sobě ruce a ramena až doluov, a to čiň u tepla po několikrát, a staněť třesenie každého údu. Nebo učiň takto: Vezmi

jablka a natýkejž v ně zrn pepře i peciž je čistě u vohně. A když ustydnú, jez je, a to čiň po několikrát a nebudeť se na tobě tělo třísti ani kteří údové jiní.

Reuma

Tuto se pokládá a vypisuje naučení mistra A[262r]vicenna, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto reumu často těžkú mievají, neboť ta nemoc rozličně pochodí a sloveť: *catarus*, totižto flus, nečistoty tečení z hlavy a zvláště ku prsom, a tať nemoc časem pochodí z veliké horkosti a v čas z velikého jiedla a pitie přielišného, i protož nejprvé takto učiniti máš: Pusť jemu krev z hlavné žíly a zmaž mu čelo mastí topolovú a ruoženým olejem, pakliť přijde od přielišného jedenie a pitie, tehdy měj zdržedlivost a skrovnost jédla a pitie, neboť to všickni mistři pravie, žeť jest zdržedlivost a skrovnost svrchované lékař[262v]stvie pitie a jedenie. A potom vezmi horčice a kmínu dobře vařeného a zavěž to v rúšku a voněj k tomu ustavičně, a staneť každá reuma. Nebo učiň takto:

Vezmi polynek čerstvý a ztluc jen s vínem a přijímej z toho voni chřiepěmi, pak, vezma yzop, i zvař jen a polož na hlavu teplý, ale máš sobě nejprvé krev púšťeti pod jazykem z uobú žilú a potom tepruv toto lékařství učiniti, neboť to náramně hlavu čistí a reumu stavuje. Pakliť přijde od studenosti, tehdy jemu púšťeti nemáš, ale zmaž mu hlavu olejem bobkovým nebo mastí *dyaltey*. Nebo olejem *camamylle*. Pakliť přijde od veliké vlhkosti, tehdy [263r] učíň takto: Vezmi peltram, hořec a pepř, a to každého lot a ztluc to spolu. Pak vezmiž toho prachu v usta, neboť to náramně dásna a hlavu suší a reumu zahoní. Pakliť přijde od přielišné mdloby hlavné, a zvláště jest li ten člověk churavý, tehdy dej jemu *dyapendyon* nebo *dyanthos*, neboť ten prach velmi hlavu i žaludek silní, a při tom se času v lázni nemej ani hlavy, neboť by se skrze to rozpaření ten tok více pustil. Nebo učíň takto: Vezmi tři zrna bielého kadidla a vlož je v usta, pak, když lehneš, rozežviž to mezi zuby a zahrad' sobě nos a drž, [263v] dokud budeš

moci, a to proto, ať se ta pára a moc v hlavu táhne, a potom to kadidlo pozři, neboť to náramně reumu stavuje a dobrý duch a prostraný k mluvení činí a v žaludku veliké požívanie. Nebo učiň takto: Vezmi kadidlo, *timyon* a myrru i polož to na voheň a přijímej ten dým^{fw} do sebe usty a nosem a potom užívej těchto pilulí: Vezmi myrry 6 kventinuov, *alaudam*, *olybam* 5 kventinuov a blénového květu a *czynoglosse*, každého kventiny, i ztluciž to a směs se stredem, pak udělejž z toho pilule jako zrna hrachová a těch přijmi pět, když chceš spat jíti, a toť staví a zažene každú reumu.

[264r] Duch smrdutý

Tuto se pokládá naučenie mistra Konstantina, kterak máš pomáhati lidem, kterýmžto z hrdla smrdí, a toť rozličně pochodí. Některým od žaludku a některým z hnilosti zubuov nebo úst, i protož takto učiniti máš: Jestližeť ten smrad od zubuov pochodí, vezmi lot alúnu a dva loty medu, i směs

---

^{fw} dým] dyn

to spolu, pak, vymyje sobě usta dobře, i tříž tiem zuby a dásna, což nejlépe budeš moci. A to číň často, a mineť tě ten smrad jistě. A pakliť přijde od žaludku, tehdy učíň takto: Vezmi pilule, kteréžto purgují, a přijmi jich kventin a napí se ezule s teplým vínem a potom [264v] vezmi skořici, hřebíčky, muškát, pepř, šefrán a loučný kmín, a to každého lot, i ztluciž to spolu a užívej toho prachu ráno a večer, a mineť každý smrad a přestane. Nebo učíň takto: Vezmi z studnice tekutú vodu⁵⁵ i vosoliž ji dobře, pak nadrobiž do nie chleba horkého a požívej toho za tři dni ráno a večer. Nebo učíň takto: Vezmi kopřivy i vařiž je u víně a pí ten nápoj, a přestaneť smrad. Nebo učíň takto: Vezmi polej, mátu a vlaský^{fx} kopr i udělejž z toho prach a směs jen s medem i požívejž toho, a mineť smrad.

Když komu z hrdla smrdí, učíň takto: Vezmi dřevětsil, jakoť slove púpava, [265r] a muškát,

---

⁵⁵ „vodu“ nadepsáno touž rukou nad řádkem

^{fx} vlaský] vlaffy

i zetriž to spolu a požívej na čtítrobu, a toť každý smrad zažene a staví. Nebo učíň takto: Vezmi šalviji a mateří doušku i vopeřiž to čistě a zsuš každé zvláště a prosej. Pak odvážiž toho obého rovně a směs se stredem i udělejž z toho lektvař a povař toho spolu maličko, ať jediné horkost proskočí, i požívejž toho ráno a večer a nepí na to, jestiť pokušené. Nebo učíň takto, a toť jest lékařstvie pokušené: Vezmi špikanardy i natrhejž s něho květu asi s hrst, pak vezmiž hřebíčkuov dva loty a bukového listu, cožť se zdá, i vařiž to spolu v litém octě vinném, i schovejž to v čistě flaši cínové nebo [265v] v sklenici a zahrad' to dobře, ať nezvětrá. Pak požívejž toho nápoje ráno a večer asi za měsíc, neboť to každý smrad ustom odjímá a čich stracený zase navrakuje a jest jisté a často pokušené na mnohých. Pakli jaké hniliny v hrdle máš, tak, žeť pro to z hrdla smrdí, učíň takto: Vezmi kuoru s jablka zrnatého, kteréžto slove *mala granata*, a jeho kuora jest nazvána v apatéce *psidia*, i vařiž tu kuoru u vodě, ažť jie polovice vyvře. Pak

naspiž do té vody alúnu třeného i vymývejž sobě
tiem dobře usta a vychrkuj, což nejlépe budeš moci
a učíš to často, a toť každý smrad v tom odejme
[266r] a bolest v hrdle vysuší, a to přielíš rychle
a spěšně.

Purdej v ustech

Tuto se pokládá jedno naučení mistra Galiena,
kterak máš pomáhati lidem, kteřížto purdej
v ustech mají nebo jakú hnilost jinú, učíš takto:
Vezmi černohlávek i zvaříž jen v čisté vodě velmi
dobře, pak, scedě vodu z toho kořeníe, i naspiž v ni
kamence tlučeného, cožť se zdáti bude, a přistav
to zase k vohni. Ale vřieti nedej i vymývejž sobě
tiem usta, což nejčastějie budeš moci, a budeš
zdráv. Nebo učíš takto: Vezmi kamence páleného
i přičiniž k němu muškátu a šefránu několik perek
a strelu i směsiž to [266v] v hromadu, pak, vezma
toho v usta, i držiž to na té bolesti dlúho a nepožerej
toho, a to čiň několikrát, a budeš zdráv. Nebo učíš
takto: Vezmi muškát tlučený a kamenec i vespíž
to v sred a zvař spolu, pak mažiž sobě tiem tu

bolest často. A toť tu věc uléčí do konce, neboť jest pokušené.

Ktož má pojed v ustech, ješto mu se ruozno rozjiedá, učíň takto: Vezmi kopytník a zvař jen u vodě a vymývej sobě tiem často tu bolest, nebo polejem vařeným nebo jehlicí bodlavú, pak, natluka^{fy} na prach kozie bradky, i zasýpejž jím sobě tu bolest a zhojíš se jistě za dva [267r] nebo za tři dni, neboť jest jistá a skušená. Nebo učíň takto: Vezmi ruoži a udělej z nie prach a směs jen s medem i kladiž sobě tu věc v usta, neboť ta věc náramně usta hojí a léčí. Pakliť by se přihodilo, žeť by co v hrdle uvázlo, učíň takto: Vezmi muškát a upec jen na tři kusy, a když budeš spat chtieti jíti, pozřiž ten jeden kus a nepí na to ani jez a učíň to po tři večery, a budeš zdráv. Neboť to jest lékařstvie velmi užitečné, komuž koli hrdlo oteče, když proto jiesti nemuož, toť to uzdraví.

---

^{fy} *natluka*] natluku

Purdej

Pakli máš hlízu v hrdle, kterážto překázie dýchati, učin takto: Nejprvé kaž sobě púštěti [267v] krev pod jazykem z obú žil a potom vezmi psie lejno a zetřiž je z duběnkuv⁵⁶ a rozpust' to, čím^{fz} chceš, a napí se toho, pak, udělaje flastru z toho, i vložiž jen sobě vnitř, neboť ta věc divně léčí.

Tuto se pokládá naučení mistra Avicenna, kterak máš pomáhati lidem, kteréžto zuby bolejí, učin takto: Vezmi kafr a peltram vlaský a sémě blénové, ale to máš močiti tři dni a tři noci u vinném octě, ať se z něho jed vytáhne, pak vysuše i ztluc to spolu a udělej z toho prach, pak vezmiž toho prachu^{ga} u pytlík z červeného tafatu udělaný a namoč jen v červeném víně [268r] a polož sobě na bolestné zuby a čiň to často, neboť ta věc každú bolest z zubuov vytahuje a krotí namiesto. Nebo

---

⁵⁶ zřejmě zkomolený zápis

^{fz} čím] czyn

^{ga} prachu] praczu

učiň takto: Vezmi kolovratec a vař jen u víně a vymývejž jím sobě zuby každý měsíc dvakrát, a toť každú bolest z nich ven vytáhne. Nebo učiň takto: Vezmi černé koření, kteréžto slove svatého Ducha, i třiž jím sobě zuby za dlúhú chvíli, a mineť každá bolest zubuov. Nebo učiň takto: Vezmi *galbanum* a drž jen na zubech, kteréž tě bolejí, a ukrotíť se každá bolest. Pakliť by se přielišně bolest rozmohla, tehdy učiň takto: Vezmi fiolný olej, klí břechťanový, krev drakovú a [268v] přičiň k tomu mastix, pak zhřej to u vohně a nadělej z toho kulek okružlých a přikládejž je sobě na noc na zuby a ukrotíť se v nich každá bolest. Nebo učiň takto: Vezmi peltram na prach tlučený a víno pálené i třiž sobě tiem zuby tuze nebo, vezma kuoru osovú, drž ji na zubech, a vytáhneť se všeckna bolest ven z každých zubuov.

Proti všeliké bolesti zubuov učiň takto: Vezmi dva loty vosku nového a lot myrry na prach ztlučené i rozhřejž ten vosk a směs to spolu. Pak vezmi čisté hlíny a udělej z nie jako topenici, ať

stačí na tiemě i na tu bolest, kdežť tě zuby bolejí, i zhřejž tu hlínu, což nejlépe budeš [269r] moci, a namaž ji tiem voskem připraveným jako flastr i položiž sobě tu hlínu na tu bolest i na tiemě a drž to, ažť ustydne, pak ohřeje zase polož a tak čině ukrotíš každú nejukrutnější bolest zubuov.

Bolest zubuov

Pak učiniž takto: Vezmi asi žejdlík vína dobrého i vařiž v něm zázvor, peltram, hřebíčky a přičiň k tomu málo šalvijs, ztluka to spolu, pak, bera to víno v usta, i držiž je na té straně, kteráž tě bolí, a to, což muožeš nejhorčejšie, a když to v ustech ustydne, vypliň ven a vezmi jiného. A tak čině zaženeš každú bolest zubuov, ale vždy máš tu hlínu s tiem voskem teplú na židoviny a na škráně proti té bolesti přikládati.

[269v] Proti ukrutné bolesti zubuov učiň takto: Vezmi zázvor, muškát, i zetři to dobře, pak přičiniž k tomu rúty a málo kamence bielého i směsiž ty čtyři věci v hromadu. Pak vezmiž kuoru olšovú

a vař ji v octě velmi dobře, a bera ten vocet v usta, drž jen dlúho na té straně, kteráž tě bolí, a pař se nad tú parú, což nejdéle budeš moci. A potom vymej sobě zuby tiem octem dobře. Pak tepruv ten prach drž na zubech, což nejdéle budeš moci, a nepožierej jeho, a tak čině, přestaneť každá bolest zubuov ihned. Jediné varuj se jiesti krmí velmi horkých i také studených. Nebo učiň [270r] takto: Vezmi alún pálený i udělejž z něho pokrútku s medem, a tu drž dlúho na zubech a vytáhneť ven všecknu bolest, neboť jest věc často skušená a provedená na mnohých.

Zuby

Když koho velmi zuby bolejí, učiň takto: Vezmi diviznu i s kořenem i vařiž ji v litém octě. Pak beřiž to v usta, což nejhorčejšie budeš moci, a drž to na té straně, kteráž tě bolí, a pař se nad tú parú a čiň to třikrát dnem, a vytáhneť se všeckna bolest. Nebo učiň takto: Vezmi kuoru olšovú zelenú prostřední nebo trnovú a vař ji u vinném octě, přičině k tomu peltramu tlučeného, a zamaž ten hrnec dobře, ať

z něho pára jíti nemuož. [270v] Pak, bera to v usta horké, i držiž na té straně, kteráž tě bolí, a to číň často a na noc vždy měj kadidlo bíelé v ustech, a přestaneť každá bolest jistě. A potom sobě pusť krev pod jazykem. Nebo učiň takto: Vezma cibuli tlučenú i třiž jí sobě často zuby, a mineť každá bolest jistě.

Ktož má v zubech červy, učiň takto: Vezmi nový vosk a sémě blénové i směs to spolu a nadělej z toho kulek, pak, polože plech na voheň řerabatý, i nechajť se rozpálí. Pak připravíž sobě hrnec, vstrče veň cévku do dna nebo trychtěř, i nakladiž těch kulek na ten plech a přiřkrý tiem hrncem nebo trychtěřem a pusť sobě ten dým do toho zuby tú [271r] dierkú anebo do ucha, a tak uzříš vočité, anoť [z] zubuov červie padají nebo z^{gb} uší.

Nebo učiň takto: Vezmi semence polnieho, nic vozimého, a směs jen s olejem jakýmž koli

i položiž to na horké železo a pusť ten dejm^{gc} do úst na ty zuby, a ihnedť červie vypadají.

Zuby

Když komu zuby velmi smrdějí anebo komuž vokolo nich maso hnije, učin takto: Vezmi skořici, hřebíčky, bílé kadidlo a raky i udělejž z toho prach a naspí jeho do vína a tři sobě tiem zuby často, a mineť každý smrad.

Ktož má černé zuby škaradé a chce z nich bílé udělati, učin takto: Vezmi medu a přičin k němu tolikěž ječmene a směs to spolu, pak vsadiž [271v] to na uhlé a nechajť znenáhla hoří, pak ztluciž to a rozpusť vínem a tři sobě tiem zuby často, a budůť bílé jako snieh. Nebo učin takto: Vezmi drobný piesek a ztluc jen, což nejlépe budeš moci, a prosej čistě. Pak, bera jen na malú roušku, i třiž jím sobě zuby, a budůť čisté bílé. Nebo učin takto: Vezmi šalviji a ječnú múku i směsiž to s medem a vosol,

---

^{gc} *dejm*] day

pak triž sobě tiem zuby často a potom je vymývej octem, a tak čině, budúť bielé jako snieh.

Když komu zub vypadne nebo komuž jen vyrazie, učin takto: Vezmi zaječí mozk teplý z hnátuov, což nej[272r]spieše budeš moci, i naplniž jím tu jamku a učin to po několikrát a zrostěť zub jiný. Pakliť se zub vikle a nechce dlúho vypadnúti, učin takto: Vezmi kořen miříkový nebo cibulný a tři jím sobě ten zub, a vypadneť ven velmi lechce.

Bolest zubuov

Ktož má v zubech veliké stříelenie a trhánie, učin takto: Vezmi opich, bielé kadidlo a pečený bobek, i zetřiž to spolu a směs ten prach s vaječným bielkem hustě a klad' to sobě na zuby. A toť zažene všecknu bolest a staví. Pakliť komu velmi zuby smrděti budú, učin takto: Vezmi zaječí krev a maž jí sobě zuby často. Pak, vezma [272v] lýtý ocet, a vymývejž jím sobě zuby často, a to čin na noc, a mineť každý smrad.

Komuž červie maso jedie na dásnách, učíň takto: Vezmi med přesný a přičíň k němu čtvrtý díel kalicištajnu, pak vařiž to spolu dobře a maž sobě tiem dásně a zhojíš se jistě i každého červa umoříš a budúť po tom lékařství zase zuby tvrdě v dásnách státi, byť se nejvíce viklaly. Pakliť by v zubech červi byli, učíň takto: Vezmi koření svatě Márie slzy a polož sobě na ty zuby, v kterých jsou červie, a vypadajíť ven jistě. Pakliť kto má červy v životě, ten hryž to koření a zbudeš jich.

[273r] **Bolest hlavy**

Tuto se pokládá naučení mistra Avicenna, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto jaké nedostatky a bolesti v hlavě mají, učíň takto: Vezmi anézu, vlaského kopru, máku, řepného semene, ruoženého koliandru a *sermentatu*, pak vespiž ta všeckna semena do čisté vrhlice a zetri dobře, pak naliž na to dobrého octa a nechej toho mokrnutí za 6 dní spolu. Pak sedmý den slíž ten vocet doluov a vespi ta semena na čistou mísu a rozhrň je na každý den dvakrát nebo třikrát a nechajť schnú pod

střechú samy od sebe. A když uschnú, schovejž je čistě do měchýře, pak užívejž [273v] toho prachu třikrát v témdni ráno a večer, což muožeš třmi prsty vzéti, a nepí na to, což nejdéle budeš moci, pak učiniž takto: Vezmi černobýle a polyňku a ztluciž to anebo zetři s dobrým octem a maž sobě tiem hlavu a tak čině, budeš zdráv.

Když koho hlava bolí skrze veliké nastuzenie, tak, jako by měl smysla zbejti, učiň takto: Vezmi popelu z révu páleného i nadělejž z něho louhu, pak vařiž v něm bukvici a mej jím sobě hlavu často, neboť to náramně hlavu zahřievá a smyslu posilňuje těm všem, kteříž se na smysle pominují, a všeliké hvíz[274r]danie a jiné nemoci rozličné hlavné stavuje a zahoní. Nebo učiň takto: Vezmi břectan a hřebíčkuov, cožž se zdá, i vařiž to spolu u víně velmi dobře, zamaže tu nádobu, ať by pára z nie nemohla. Ale máš ty hřebíčky prvé protlúci a ten břectan prosekati. Pak mejž sobě tiem vínem hlavu a těmi matolinami obvěž, neboť to každú

bolest hlavnú zahoní a veliké lámanie a stříelenie stavuje.

Bolest hlavy

Ktož má velikú bolest v hlavě, lékařství jisté a pokušené učíň takto: Vezmi ozimého semence, jalovce a kmínu i ztluciž to spolu u moždíři velmi dobře a rozpust' vínem. Pak, namaže toho na plenu, i obiniž sobě tiem hlavu, pozdvihna sobě vlasuov^{gd} [274v] nahoru, a mineť každá bolest hlavnie jistě. Nebo učíň takto: Vezmi bukvici i s kořenem, verbenu, černobýl, plesnivec a heřmánek, a to všeho rovně. Pak vařiž to spolu u vodě a přilí k tomu octa a mejž sobě hlavu tiem a, obina rúchu, polož se s tiem, a budeš dobr na hlavu. Nebo učíň takto: Vezmi heřmánek, černobýl, polynek, špikanardy, šalviji, jalovec, anéz a zavěziž to u pytlík a klad' jen do lúhu, neboť to každú hlavnú bolest krotí a stavuje.

---

^{gd} *vlasuov*] wlawow

Ktož má velikú bolesť v hlave, učiň takto: Vezmi zemský brečtan, bobrový stroj a špikanardy, heřmánek, černobýl a polej i vařiž to spolu [275r] v dobrém víně nejmén za hodinu i mež sobě tiem hlavu a po zmytí tiem obvěž, totižto těmi matolinami, pak, vezma listie šalvijové i vopeřiž je čistě, a potrus solí i položiž to na uhlí, ať se počne péci, a potom sněž, a to čiň ráno a večer a přestaneť každá bolesť hlavná. Nebo učiň takto: Vezmi sémě černobýlové i s listem asi dvě hrsti, jalovce s hrst, bubkuov asi 20 a ztluciž to u moždieři. Pak vezmi žejdlík vína i vařiž to spolu, a potom sobě tiem hlavu smačuj často, a zvláště ráno a večer, a polož se s tiem, a budeš zdráv.

Bolest hlavy

Ktož má velikú bolesť v hlave, ten učiň takto: [275v] Vezmi bílé kadidlo, myrru, bobrový stroj, jalovec, šalviji, yzop, bobek, rútu, kopr, ruoži, brotan, horčici, dobrú mysl obojí, bukvici, černobýl, špikanardy, polynek, zeměžluč, heřmánek, brečtan a zanykl, i ztluc to všeckno

u moždíři a polí octem i vařiž to spolu tak dlúho, ažť toho octa málo ostane. Pak procediž to čistě skrze rúchu a přičiň k tomu oleje dřevěného a tepruv vlož kadidlo, myrru a bobrový stroj, i vařiž to spolu tak dlúho, ažť toho octa málo ostane, pak procediž to čistě skrze rúchu a přičiň k tomu oleje dřevěného a tepruv vlož kadidlo, myrru a bobrový stroj, i vařiž to spolu, přičiň k tomu starého sádla vymočeného nebo loje jeřecého a zvaře schovej. Pak, když tě bude hlava boleti, vezmi té masti, cožť se zdáti bude, a zmaž jí sobě hlavu dobře a na to obiň [276r] rúchú a polož se s tím, a toť každú nemoc hlavnú staví.

Bolest hlavy

Když koho hlava bolí nebo prsi i všecken život, učiň takto: Vezmi dobré víno a přičiň k němu medu, ať by sladko bylo, pak vařiž to spolu, ažť toho třetina uvře, pak píž to horké s pepřem a lehni v šaty, aby se upotil, a tak čině, budeš zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi bielé kadidlo, myrru, dlúhý pepř, ocet a dřevěný olej i směsiž to spolu a ztluc dobře

anebo zetři, ať bude jako mast. Pak mažiž sobě tiem hlavu dobře a obvěž na to lněnú rúchu, omoče ji v rožené vodě, i nechejž toho přes noc. A toť každú bolest hlavnú vytáhne a odžene mocně.

[276v] Nebo učin takto: Vezmi sémě kopru vlaského a ztluc je na prach a směs to s cukrem, pak uživejž toho ráno a večer, neboť^{ge} ta věc činí hlavě veliké zdravie a očima jasnost a tváři mladost. Nebo učin takto: Vezmi hořký lupen i vařiž jen u víně, pak, máčeje v tom často rúchu, i obiniž jí sobě hlavu a polož se s tiem, a toť všecknu bolest z hlavy ven vytáhne. Nebo učin takto: Vezmi břesková jádra a zetři je dobře a rozpusť to octem jako kaši, pak mažiž sobě tiem čelo a židoviny a zadu týl a páteř, a potom, namoče rúšku v rožené vodě, i vobaliž sobě hlavu.

[277r] Když komu hlava zaléhá a nos, učin takto: Vezmi heřmánek, černobýl a polynek i vařiž to spolu u vodě a přilí k tomu octa, pak vespiz v to

---

^{ge} *nebot*] nobot

hrst soli, a když se zdáti bude, vstaviž v tu koupěl nohy až do kolenú a pař je sobě v tom, což muožeš zdržeti. A čiň to často, a budeš zdráv.

Bolest očí

Tuto se pokládá naučenie velikého mistra a lékaře dospělého, mistra Ipokrasa a mistra Avicenny a mistra Galiena a jiných mistruov a lékařuov v lékařství dospělých, kteříž jsou jistá a zkušená naučenie vzali a nám ku památce zvestavili a vypsali. A řkúce takto: Ktož chce lidi na oči léčiti a hojiti, [277v] že má nejprvé žaludek lidský vyčistiti a vyprázdniti skrze počišťenie a zase jen dobrými krměmi napraviti a navésti, a to proto, ať by z něho ta zlá pára a smáha vzhuoru nešla a netáhla se v hlavu, kterážto rozličné nemoci a poškrvny na oči a v očích činí a rodí. Nejprvé velikú bolest, zakrvavenie, červenost, mrákoty, mlhly a mdloby očima, povlaky, bělma a jiné rozličné nemoci a bolesti, jakožto na oči vídáme. I protož každý na oči nemocný a nezdravý má nejprvé tohoto nápoje za měsíc užívati. A tenť se

takto dělá: Vezmi šalviji, černobýl, yzop, polej, čekan[278r]ku, polní rútku, kozlík a polynek, a to všeho rovně, kromě polynku, ať jest nejméně, i vařiž to spolu v dobrém starém pivě, pak procediž čistě a přičiň k tomu strelu i povařiž toho po druhé a opět proced' čistě i nspiž tam zázvoru čistě ztlučného i píž ten nápoj ráno a o polodni a večer. A tak čině, napravíš sobě žaludek a budeš zdráv na oči vždycky.

Bolest očí

Ktož má jaké bolesti vočí nebo vlhkosti a mlhly nebo smáhy škeredé, učiň takto: Vezmi polynek, ambrožku a *celidony* i ztluciž to dobře a vyždmi miezku z toho, pak, nadělaje *clarum* čistého, i směsiž to spolu, pak, máčeje [278v] v tom čistú lněnú rúšku, i při kládejž ji sobě na noc na voči. A to čiň nejmén do téhodne, a budeš zdráv, nebo očitě poznáš, žeť to vseckny vlhkosti z očí táhne a nečisté smáhy a jest lékařstvie jisté^{gf} a svrchované.

---

^{gf} *jisté*] gyfftie

Ktož má zrak mdlý skrze jaké koli příčiny, učin takto: Vezmi květu na rozchodníku a napal z něho vody, pak přičin k ní kafru, což se zdáti bude, i pústějž sobě tu vodu do vočí a čin to často, a budeš jistě zdráv, neboť jest byl jeden několik let neviděl, a jakž jest toho lékařstvie často užíval, měl jest zase oči zdravé. [279r] Nebo učin takto: Vezmi vratič, suchú čekanku, rútu a bukvici, i napáliž z toho popelu a nadělej z něho louhu nevelmi hustého, zvařiž jen dobře, ať vře asi za hodinu. Pak, procediž jen čistě, sehna plenu hustú asi na tré, a potom sobě tiem louhem často očí promývej, a chceš li zmej jím sobě hlavu, neboť ji to zmytie veliké zdravie a užitek učiní a s očí každú mlhlu a mrákotu mocně pryč zažene. Nebo učin takto: Vezmi žluč zaječí a žluč kohútovú, jarý med a vodu, a to všeho rovně, i směs to spolu a pústěj sobě v oči a čin to za [279v] devět dní ráno a večer, a budeš zdráv, neboť to mistr Ipokras praví, že ktož toho lékařstvie tak užívati bude, jakož nahoře psáno stojí, žeť bude mieti oči čisté, jasné a zdravé. Nebo učin takto: Vezmi kořen

chebdový a usuš jen dobře, pak dělej z toho lůh a mej jím sobě hlavu často, a budeš zdráv, neboť to každé temné vidění a dým s očí zahoní a oči čistí a zdrávy činí.

Tuto se pokládá, ktož má voči zakrvavené a obočé jako maso skrze bolest velikú a slzí spruzenie a od velikého hnojenie, učíň takto: Vezmi vejce nové toho dne snešené i vylíž z něho bielek pryč, pak zahustiž šefrá[280r]nem třeným ten žlútek, ať jest jako mast, i mažiž tiem čistú rúšku a udělej z toho jako flastr i kladiž to sobě na noc na voči a čiň to tak dlúho, až se namiesto zhojíš, neboť jest to často pokušené. Nebo učíň takto: Vezmi měký sejr a zetři jen se stredem, pak kladiž to sobě na voči, a mineť každá červenost i krvavost. Nebo učíň takto: Vezmi verbenu a ztluc ji s bielkem vaječným, pričíně k tomu ledku. Pak procediž to čistě a, máčeje v tom čistú rúšku, i kladiž ji sobě na oči a čiň to často, neboť to tu všecknu červenost i krvavost vytáhne z očí ven.

[280v] Tuto se pokládá naučenie mistra Ipokrasa, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto povlaky nebo bělma na očí mají, učíň takto: Vezmi vinštieř, *wytriolum* a biely kamenec i ztluciž to na prach. Pak vezmi železnú lžíci a vespí ten prach na ni a vstav to na voheň a nechajť se rozpálí, i vlíž na to čistého vína, ať se uhasí, i slíž to do sklenice, a cožť vostane na té lžíci nerozpuštěného, páliž to druhé i třetíe a opět uhaše, slí i púštejž to sobě perem v oči. A toť každé bělmo i povlaku doluov sžene a jest věc pokušená. Nebo učíň takto: Vezmi [281r] galmaj biely od těch, kteřížto mosaz dělají, kterýť se to na peci sadí jako pavučina, i vložiž je na čistú medenici čtvrtci. Pak nalíž na to puol pinty vody čistě tekuté, ale máť ta voda prvé státi na hrsti vápna nehašeného přes noc. Potom vezmi kus *sal armoniacum* jako vlašský ořech i třiž jím ten galmej na dně, a to tak dlúho, ažť se ta všeckna suol slepce. Pak nechejž toho státi za hodinu, a když uzříš modrú vodu, tehdy ji vlí do sklenice i s tiem galmejem, pak, bera tu vodu na pero, i púštějž jie

sobě v oči kropi nebo dvě, sprvuť bude špieti za chvílku^{eg}, ale toť [281v] brzo mine, a čiň to třikrát za den a vlož do nie kus kafru.

Ktož má bělmo na voku nebo povlaku, učíň takto: Vezmi bobrový stroj a rozlom jen ruozno i vezmiž toho masa, což v něm nalezneš, i rozdělěž to vínem, což nálépe budeš moci. Pak pústěžž sobě tu věc v oči, a to čiň tak dlúho, ažť to bělmo sejde. Nebo učíň takto: Vezmi vinštíer a namoč jen u víně vlaském a nech jeho mognúti tři dni a tři noci. Pak vezmi hrnec děravý a vlož ten vinštíer do něho a postav jen nad sklenici a zakopej někde u pinvici i nechejž toho státi devět dní a devět nocí, pak, když [282r] vynmeš, vlíž tu vodičku do jiné sklenice, což jie tu najdeš, a proced' čistě, pak, máčeje v ní pero, i pústěžž ji sobě v oči, a toť každú povlaku doluov žene mocně.

---

^{eg} *chvilku*] chwłku

Poškrvny na očí

Tuto se pokládá a vypisuje, kterak máš léčiti rozličné nedostatky a poškrvny a bolesti v očí, a zvláště, ktož má čisté oči odevřené a nevidí jimi, učiň takto: Vezmi mateří doušku, vlaský kopr i vařiž to spolu v čisté vodě říečné, pak vymývejž sobě očí často tú vodú, a navrátíť se zrak ostrý zase. Nebo učiň takto: Vezmi paldriánu na den svatého Jakuba Filipa i s ko[282v]řenem i napáliž z něho vody a schovej ji v sklenici, pak přičiniž k ní kafru a tutie připravené a málo čistého zázvoru bílého. Ale ať jest kafru nejviece, i zetriž to velmi drobně a vespi do té vody a nechej toho spolu státi. Pak, máčeje v té vodě čistou lněnú plenku, i vymývejž jí sobě otči a maž vokolo. Ale do vočí toho nepúšťej, a to čiň ráno a večer a vo polodni nepřestávaje, až se namiesto zhojíš. Nebo jest byl jeden sedm let slep a jakž jest toho lékařstvíe užíval, tak jest byl na očí zdráv, i mnoho jiných, ješto jsú po lékařství po světě jezdili a mnoho na

to na[283r]ložili a nemohli zdraví býti než skrze tu vodu.

Oči

Ktož má voči čisté a nevidí jimi nebo když mu jest učiněno, učin takto: Vezmi ten den k svatému Janu Křtiteli vajec mravencových a zamaž je dobře v hrnci a udělej ve dně malé dierky, ať by mohlo jimi téci. Pak vstaviž to na druhý hrnec polévaný a zakopej to pod prahem domovým a nechej toho státi až do Štědrého večera a na ten den vyňmi ven, a což v tom hrnci vodičky nalezneš, tu, scedě^{gh} čistě, schovej do skleničky. Pak, máčeje v ní pero, i mažiž jí sobě vnitř [283v] a svrchu viečka, a budeš zase u brzkém času viděti. Nebo učin takto: Vezmi hořec a rútu i ztluc to spolu a rozpust' octem. Pak pít ten nápoj ráno a večer, a budeš zase jasný a ostrý zrak mieti, neboť to spomáhá těm náramně, kteřížto nevisti mají.

---

^{gh} scedě] zfcédie

Takto^{gi} máš pomáhati tým, kteřížto rozličné nemoci a nedostatky na vočí mievajú, a zvláště, kohož veľmi bolejí nebo mdlejí nebo jemu bělmem pocházejí, učíň takto: Vezmi slézové kořenie a pléškové, kozlíkové, lučný kmín a sémě jitrocelové, neboť to samo dvě a padesáte mocí má, i směsiž to všec[284r]kno v hromadu a požívej toho ráno a večer, zdělaje to, kterak budeš chtieti, a tak čině, budeš mieti oči jasné a čisté.

Nedostatky v oči⁵⁷

Nebo učíň takto: Vezmi polynek zelený čerstvý a zetři jen dobře nebo ztluc s bielkem vaječným, pak, vlože to na plenu, i polož sobě na noc na oči, neboť to každú červenost a zakrvavenie i všelikú opuchlinu uzdraví. Nebo učíň takto: Vezmi starček i s kořenem a ztluc jen dobře a vydav miezku z něho a směs ji s bielky vaječnými. Pak, máčeje v tom

---

^{gi} Takto] Kakto

⁵⁷ možno tiež číst „vočí“

čistú lněnú rúšku, i kladiž ji sobě na noc na oči. A čiň to často, a budúť oči čisté a zdravé i jasné.

[284v] Nebo učiň takto, a toť jest jisté a pokušené na mnohých: Vezmi bielek z nového vejce a ruožené vody, v kteréž jest kafr rozpuštěn, a jarého medu, i ztluciž to dobře spolu a zbeř ty pěny přeč, pak, vezma topenici z bielého chleba, i omočiž ji v tom a polož sobě na noc na oči a na tiemě a přivěž na to lněnú rúchu, a tak čině, budeš zdráv.

Ktož má škralúp na vočí nebo ten škaredý maz, učiň takto: Vezmi celidonie zeleného a rúty i ztluciž to dobře a vyždmi tu miezku z toho, pak, máčeje v tom čistú lněnú rúšku, i mažiž sobě tiem oči a čiň to často, a budeš zdráv. [285r] Nebo učiň takto: Vezmi mech, jakoť na střechách ruoste, i vařiž jen dobře v octě, pak, vezma čistú plenku, i seňiž ji na dvě a naklad' do nie toho mchu a při kládejž to sobě na noc na oči, a budeš zdráv.

Neštovice v oči⁵⁸

Tuto se pokládá, ktož má neštovice v oči, učiň takto: Vezmi lněnú rúšku a spal ji na sekyře na pravé oceli, pak, což tu té mokrosti nalezneš, vomočiž v ní prst a pomaš sobě tiem voka vnitř, pozdvihna sobě nahoru obočie, ale budeť tě sprvu špieti, i přetrpiž, jakž budeš moci, a zhojíš se jistě. Nebo učiň takto: Vezmi krtičné kořenie a žvi je mezi zuby na té straně, kdežť jsou neštovice, pak [285v] dejmejž sobě v oči, a minúť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi pléškový kořen a žvi jen mezi zuby^{g]}, pak zavřiž usta a zahrad' sobě nos a drž tak, což nejdéle budeš moci, ať ta pára jde v oči a v hlavu, a takť se neštovice zpukají, a čiň to po několikrát ráno na čtítrobu a potom hled' v čisté řerabaté uhlé dobře rozpálené. Nebo učiň takto: Vezmi rútu suchú a polož ji na voheň a drž se nad tiem dýmem, ať de do vočí, a zmizíť každé

---

⁵⁸ možno též číst „vočí“

^{g]} zuby] zubu

neštovice jistě. Nebo učiň takto: Vezmi kalicištejn biely nebo zelený a ztluc jen na prach, pak vařiž to v čisté vodě a potom nechajť se ustojí i procediž [286r] to skrze čistou hustú rúšku a pouštěj ji sobě často v oči, a toť každé neštovice s očí žene i každú povlaku, když to sobě často činiti budeš.

Slzenie očí

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Raza, kterak máš pomáhati lidem, kterýmžto slzy z očí nebo voda nebo jaké vlhkosti tekú, učiň takto: Vezmi miezku z jitrocele a prach z perel tlučený, pak směsiž to spolu a rozdělej bielky vaječnými a, máčeje v tom lněnú rúšku, kladiž ji sobě na noc na voči, a toť každé slzí tečenie staví i jiné všeliké vlhkosti vysuší. Nebo učiň takto: Vezmi vína vlaského, cožť se zdáti bude, a puol věrduňku atramentu, [286v] i procediž to skrze rúchu a potom vezmi šestú stránku zázvoru^{gk} a hřebíčkuov tolikéž,

---

^{gk} zázvoru] zaworu

pozavěziž^{gl} to v čistou rúšku a pověs v tom víně, a potom to vysuše i púštějž sobě v oči. A to čini často, neboť to náramně spomáhá proti slzení vočí a všem mrákotám a mdlobám i jiným poškvárnám. Nebo učini takto: Vezmi atrament a ženské mléko i směsiž to spolu a pouštěj sobě v oči. Nebo učini takto: Vezmi atrament a stred a vaječný bielek, i směsiž to spolu, pak vezmi hořký lupen a ječnú múku, i udělejž z toho pokrútku a klad' ji sobě na voči. Nebo učini takto: Vezmi kozí sejr a vlož jen u vrúci [287r] vodu, pak vydáviž z něho smáhu a polož sobě na voči, ale sejra toho nevař, než drž jen v horké vodě, a čini to často, a budúť oči zdravé.

Úraz oka

Ktož se urazí v oko až do krve, ten učini takto: Vezmi listu stařečkového a máty, i ztluciž to spolu a směs s bielkem vaječným. Pak, dělaje z toho flastry, i příkladiž je sobě na oči a na to přivěž čistou plenku.

---

^{gl} *pozavěziž*] pazawieczyz

Oči

Ktož chce mieti jasné oči, učíň takto: Vezmi jitrocel a zetři jen dobře a směs se stredem, i mažiž sobě tiem vokolo očí. Pak, dělaje z toho flastry, i kladiž je sobě na škráně, budeš mieti oči jasné.

[287v] Tuto se pokládá a vypisuje naučenie mistra Galiena, kterak máš hojiti lidi, kteřížto protrž mají. Nejprvé učíň takto: Připrav jemu pás s miečem, jakož na to slušie, ať by jemu vycházeti nemohlo, pak, vezma cerát, i mažiž naň touto mastí, kterážť se takto dělá: Vezmi terpentinu a nedvězie sádlo a sádlo divokého kance a staré sádlo vepřové, a to každého rovně, a vymoč je dobře. Pak vezmi svalník, kostival, zanykl, husí nožku, nátržník a celník, nový vosk, a tohoť má býti tolikěž jako masti. Pak ztluciž to kořenie na prach, ať jest všeho trého rovně, i udě[288r]lejž takto: Vezma nejprvé terpentinu a rozpust' ji čistě, pak vložiž tam vosk a nechajť se také rozpustí a potom sádla, ať se to spolu vaří poznenáhlu, pak vespíž tam ty prachy tlučené a miešej to spolu

dobře a nechajť vře, a ty vždy miešej. A buď pilen, ať nevyběhne, a když se zdáti bude, tehdy stav doluov^{gm} a nepřestávej miešeti, až se zsadí a stydne namiesto, a toť bude mast dokonalá k protrži, a tú se věž vždy dvakrát dnem ráno a večer a na to pí tento traňk: Vezmi černohlávek, nátržník, husí nožku, i vařiž to spolu u víně, zamaže tu nádobu dobře, ať by **[288v]** z něho moc nevyšla, a toho užívej ráno a večer. A potom asi po témdni učiň takto: Vezmi netřesk a vřes i vařiž to u vinném octě velmi dobře, pak, máčeje v tom octě horkém houby nebo plenu, i pařiž sobě tiem, což nejhorčejším budeš moci, a to čiň paření asi desetkrát, a tak čině, zhojíš každého na protrž jistě a misterně.

Ktož má protrž, učiň jemu takto: Vezmi houby, jakoť slovú dúbavníky nebo hříby, a vyřež z nich ven ten pupenec prostředný^{gn}, pak zsušiž ty houby zřeže někde na větru, a když uschnú, vložič je

---

^{gm} *doluov*] *doluoy*

^{gn} *prostředný*] *proftiedny*

u víno, a když dobře vínem najdu, vyždmiž z nich to [289r] víno ven, pak ztluciž ty houby s starým sádlem vepřovým, a dělaje z toho flastry, i kladiž je sobě na to [miesto], kde si se protrhl, a zhojíš se jistě, neboť to jest věc pokušená skrze pana Léskovce. Nebo učiň takto: Vezmi netřesk a zvař jen v octě, pak pařiž sobě tiem na tom miestě protrženém, a to čiň často a na to pí tento nápoj: Vezmi husí nožku a zvař ji, v čem chceš, a užívej toho za několik nedělí. Pak udělejž sobě na to mast z těchto věcí: Vezmi staré sádlo vymočené, i rozpustiž je a vlí na studenú vodu. Pak, zbera to sádlo, i přičiň k němu dřevěného oleje a vosku jarého, a to, ať jest všeho rovně, i spustiž to v hromadu a maž se tiem třikrát dnem, a tak čině, zhojíš [289v] každú protrž beze všeho řezanie.

Ktož má protrž, lékařstvie jisté a pokušené učiň takto: Vezmi bob a ztluc jen dobře a přilož sobě na to miesto protržené, namaže toho na flastr, a na to uvěž miečem tuze, ať by ven vycházeti nemohlo, neboť ta věc náramně rychle hojí, a lehni na loži

a nehýbej sebú, což muožeš, a vždy při každém vázaní pilně ohlédej, ať by ven střevo nevychodilo. Nebo když by se vně něco střeva zahojilo, musil by skrze to umřieti pro rychlé zahojenie. A také ty tři dni jez a pí, což nejméně budeš moci, a to proto, aby často na potřebu nevstával. Nebo by z sebe zase střevo vytiskl a nemohl by se zhojiti. [290r] I protož máš ležeti u pokoji a nehýbati sebú mnoho, a tak čině, zhojíš se každé protrži do konce ve dvú nedělí, a přitom pí tento nápoj: Vezmi nátržník a laštovičie kořenie, i vařiž to u víně a pí ráno a večer, a budeš zdráv. Neboť se jest tiem lékařstvím po třikrát pan Zdeněk z Štemberka zhojil.

Ktož má klíny

Takto máš léčiti a hojiti ty, kteřížto klíny, tu nemoc, mají, učin takto: Vezmi pecky břeskové i [s] škořepinami, i zvařiž je u vodě, pak vylúpiž ty jádra z nich a zetři je dobře a rozpust to starým

vyležalým [pivem]⁵⁹ a píš to na noc. Pak ztluciž ty pecky na prach a směs jen s kozlovým lojem a s dřevěným olejem i dělejž sobě [290v] z toho flastry a klad' je sobě na tu bolest a onen nápoj pí, a tak čině, budeš zdrav.

Ktož se narodí a dlúho nemluví

Tuto se pokládá jedno naučení velmi misterné a nezaplacené mistra Avicenny, kterak máš pomáhati těm, kteřížto narodiece se a dlúho mluviti moci nebudú, jediné když od přirozenie hluší nejsú, byť třeba nemluvil deset nebo dvadcti let, tehdyť mluviti bude, učiň takto: Vezmi vlaských ořechuov a nadělej z nich voleje a maž mu jím tiemě a nad těmenem, totižto nad čelem, a čiň to pořád za čtvrt léta, a sněz vždy na každý den asi čtyři ořechy vlaské. A tak čině, budeš mluviti z boží pomoci. Neboť jest věc jistá a pokušená.

---

⁵⁹ v rukopise omylem vynecháno, doplněno podle smyslu

[291r] Kterak vyčistiti mozk v hlavě

Tuto se pokládá naučení velmi misterné mistra Křišťana, kterak máš lidem pomáhati a vyčistiti mozk v hlavě od rozličné reumy a flegmy zbytečné, učiň takto: Vezmi *gumi aromaticum* dva loty, peltramu benáckého tři čtvrtce, *euforbium* a černého koření, každého čtvrtci, *sstafisagrie* puol čtvrtce, pak ztluciž to velmi dobře a smoč to miezkú z kořene kosatce bílého. Pak nadělej z toho šišek malých jako čépkuov, aby je sobě mohl v nos volně vstrčiti, a tyť slovú v apatéce od mistruov *supozyorya nasalia*, a ty sobě strkej v nos ráno a večer a vyvedeš tudy mnoho [291v] nečistoty ven z hlavy, a zvláště zbytečnost reumy a flegmy.

Dryák

Tuto se pokládá naučení velmi misterné mistra Avicenny, kterak máš dělati dryák proti všelikému jedu a trávení rozličnému a k jiným všelikým věcem k tomu podobným, učiň takto: Vezmi kafru lot, bobku lot, dřevěného voleje libru, jarého medu

libru, myrry tři loty a kadidla bílého tolikéž, i vaříž to všecko spolu, okryje ten hrnec dobře, a to tak dlouho, jako by hovězie maso vařil. Pak přičiň k tomu málo substance, ať by černo bylo, a toť bude dryák dokonalý beze všeho falše proti každému jedu a trávení, a toho pokus svobodně hadem nebo pavúkem.

[292r] Kterak jest mozk jiesti nezdravý

Tuto se pokládá naučení mistra Avicenna, kterýž nám vypisuje, kterak jest všeliký mozk jiesti nezdravý a neužitečný, neboť nižádného zdravie nepřinášie, jediné škodu a nemoc všemu tělu. Nejprvé činí škaredú flegmu, reumu velikú a škaredost všemu tělu a nechutenstvie a zvláštní bolest hlavě přivodí a chlísty v žaludku rodí, kterýchžto jinak nelze zbýti, jediné skrze ostré a silné traňky a lékařstvie. A ktož rád mozku mnoho jie, ten smysl stracuje, neboť všelikú chut k jedení v žaludku zabiejie a moří a leží sám v žaludku jako klí nebo smola, a nic dobrého zdraví nepřinosí.

[292v] Tuto se pokládá jedno naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto chlísty, totižto škrkavice žerúcé mají. Nejprvé učíň takto: Vezmi koření kopřivné nebo sémě a zvařižto v starém pivě a pí ten nápoj často teplý, a zbudeš jich. Nebo učíň takto, a toť jest jisté a zkušené: Vezmi řimbabu i s kořenem a ztluc ji dobře, pak položiž ji sobě vokolo pupka a přivěž na to plenu tuze. Pak, zetra čistě řimbabu, i rozpustiž ji octem a přičiň k tomu křiedy nepsané nemnoho a dejž to nemocnému vypiti, a ihnedť v něm zemrú všeckny škrkavice a s lejny od toho člověka otejdú.

[293r] Škrkavice

Ktož má škrkavice, učíň jemu takto: Vezmi černé kadidlo a česnek i ztluciž to spolu a zvař s dřevěným olejem, pak, udělaje z toho flastr, a přivěž jen na pupek, a zemrúť všeckny škrkavice. Nebo učíň takto: Vezmi polynek a ztluc jen dobře a posmaž jeho na pánvici, pak, udělaje z toho flastr, a přivěziž mu jen na pupek, a zbudeť jich. Nebo učíň takto: Vezmi prachu z jelenieho rohu a přistruž

k němu křiedy nepsané a dej mu se toho napiti s teplým pivem, a zbudeť jich jistě. Nebo učíň takto: Vezmi rútu a vař ji v oleji nebo v čisté vodě, pak dejž mu se toho teplého napiti, a ihnedť [293v] jich zbude. Nebo učíň takto: Vezmi citvár a rozežvi jen mezi zuby a drž jen dlúho v ustech a potom pozři a čiň to na čítitrobu, a zemrúť všickni červové. Nebo učíň takto: Vezmi vormkraut a užívej jeho v nápoji, a toť z tebe vyžene mocně všeckny chlísty nebo červy, kteréž se to zarožují v žaludku nebo v střevách, a jest věc pokušená.

Tuto se pokládá naučení mistra Křišťana, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto padúcí nemoc mají, učíň takto: Vezmi vlčie lejno, srdce a játry, a to muži od vlka a ženě od vlčice, i usušiž to dobře a ztluc na prach. Pak užívejž toho prachu nemocný v dobrém víně, a to ráno a [294r] večer, a to čiň pořád za devět dní. Pak, kdyžž jeho napadne, ihned v tu hodinu rozvaž jemu usta a vlí jemu truňk toho nápoje v hrdlo a drobet málo v uši. A to jemu

učiň jedínú a nic viece, neboť jest to lékařství jisté a svrchované k tomu.

Padúcie nemoc

Nebo učiň takto: Vezmi pivoňkové koření, dubové jmené, mateří dúšku, yzop, šalviji, a to koření, jakoť slove chudoba, i vařiž to všeckno v čisté vodě. Pak píž ten nápoj nemocný ráno a večer, a to vždy na lačný život. Nebo nadělaje prachu z těch věcí, i užívejž jeho týmž obyčejem v teplém nápoji. Pak, nařeže čistých hřebíčkuov, i zaviniž je v rúšku [294v] a voněj k nim a k jiným vonným věcem a varuj se těchto věcí: Nejprvé smradu kahancového, mršieho a bahenného a nejez hořkých věcí, horčice, česenu, poru, surové cibule, zelé tunného, masa uzeného, ryb tunných a nepí pitie silného ani kalného a varuj se hněvu, a zvláště smilstva. Neboť ty všeckny věci činie krev hrubú a zacpánie žil srdečných, a požívej vždy na každý týden třikrát slanin zvieci jako vlaský ořech, a tak čině, budeš zdrav.

Ktož má padúci nemoc, učiň takto: Vezmi lejno toho človeka a spal je na prach, zamaže tu nádobu dobre [295r] hlinú, pak vezmi koření, jakoť slove chudoba, i vařiž je v červeném víně i píž ten prach v tom nápoji, a to čiň často, a přestaneť ta nemoc jistě, neboť jest věc skušená. Nebo učiň takto: Vezmi mladé laštovičence na hniezdě a nadělej z nich prachu. Pak přičiniž k tomu vody z celidonie a bobrového stroje a vinného octa nemnoho, i vařiž to spolu tak dlúho, ažť toho třetina uvře, pak procediž to skrze rúchu a pí ten nápoj ráno a večer, a přestaneť ta nemoc jistě, byť od mnoho let byla. Nebo učiň takto: Vezmi krev z mladých laštovičenec a kadidlo bílé na prach ztlučené, i směs to [295v] spolu a nadělej z toho piluly tak zviedi jako bobky, a těch požívej po tři jitra, vždy po jedné. A potom což nejděle budeš moci nepí ani jez, pak, vezma verbenu, i vařiž ji u víně velmi dobře, a potom ztluc a proced' a píž ten nápoj za několiko dní, a budeš zdráv.

Tuto se pokládá naučení mistra Šindela, kterak máš pomáhati lidem, kteréžto božec trápí, a zvláště dietkám, učiň takto: Vezmi tu plenku, na kteréž leží, a spal jie kus na prach, pak dejž to dietěti vypiti, a přestaneť mu ta nemoc. Nebo učiň takto: Vezmi na Květnú neděli kus té palmy, kteroužto kněže mrskají před hrobem, i nastružiž s nie drobet prachu a dej [296r] jen tomu dietěti vypiti, a přestaneť jemu jistě. Nebo učiň takto: Vezmi vodu borákovú, kaviarovú, z hadového kořene a s poleje, a to každé rovně, i slíž ty vody v hromadu a pí. A toť každý božec stavuje, a zvláště spomáhá těm, kteříž od něho veliké břicho mají.

Božec

Ktož má božec, učiň takto: Vezmi bobrový stroj i vařiž jen u víně a přičiň k němu šefránu a muškátového květu, i dávejž mu ten nápoj po málu píti, a přestaneť mu jistě ta nemoc, ale dietkám sám květ a šefrán s vínem dosti činí. Nebo učiň takto: Vezmi kmín na prach ztlučený i dejž mu jeho v svém mléce, a přestaneť mu jistě. Nebo učiň

[276v] takto: Vezmi všedobr a vař jen s vínem a pí teplé, když chceš spat jíti a přivoděj se dobře, aby se upotil, a přestaneť jistě.

Ktož má božec, buďto mladý nebo starý, učiň takto: Vezmi rútu a božie dřevce, i vařiž to spolu u pivě⁶⁰ a píž to ráno a večer, pak, vezma božie dřevce samo, i vařiž je u vodě i mejž tú vodú sobě všeckno tělo, a budeš zdráv. {Na božec}⁶¹ Nebo učiň takto: Vezmi sémě jitrocelové a zetři je na prach a ten prach dej píti dietěti s svým mlékem, a přestaneť jemu. Nebo učiň takto: Vezmi vodu z lipového květu pálenú a pí nebo sám květ, zetra na prach, pí, v čem chceš, a přestaneť ta nemoc jistě. Nebo učiň takto: Vez[297r]mi verbenu i s kořenem i vařiž ji u vodě dobře, pak dejž ten nápoj píti nemocnému ráno a večer, a budeť zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi listu dubového a spal jen na prach a ten dej píti dietěti v svém mléce, a přestaneť jemu

---

⁶⁰ místo „u pivě“ bylo původně v rukopisu napsáno „u víně“ – to bylo následně škrtnuto

⁶¹ marginální přípisek pozdější rukou

jistě. Nebo učiň takto: Vezmi kořen pivoňkový a nastruž jeho na struhadlku i dejž mu jeho mátě v^{gº} svém mléce, a přestaneť jemu.

Krtice nebo červi

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Avicenna, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto krtice mají nebo červy veliké, učiň takto: Vezmi psie lejno teplé, muožeš li mieti, i mažiž tiem vokolo, pokudž jsú, a nepojdúť dále, nebo jakéž kolivěk lejno psie máš, jediné rozmoč, ať jest žídko. Pak vezmi miezku z chebdie, [297v] i vypúšťejž ji v tu ránu a maž po vši bolesti a vylezúť ven všeckny krtice i červové a zemrú, a toť jest věc jistá a pokušená na mnohých. Nebo učiň takto: Vezmi dřevo svídové a spal je na prach, pak zasýpejž jím ta miesta, kdežť sú krtice vyjedly, a budeš zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi polnie ruože dřevce a vař je, v čem chceš, a pí ten nápoj, a také ztluka tu věc dobře, i při kládejž sobě na tu bolest často, a budeš zdráv.

Nebo učiň takto: Vezmi plesnivec, totižto zájemné kořeníčko nebo kočičie úško, i vařiž to, v čem chceš, a při kládej sobě často na ty bolesti, a budeš zdráv, leč by ta nemoc smrtná byla a velmi se rozmohla.

[298r] Ktož má krtice rozjedlé po všem krku nebo kdež kolivěk, učiň takto: Vezmi múky režné, muožeš li mieti jaré, neboť jest lepší, i směsiž ji s medem přepuštěným, pak, dělaj z toho flastry, i kladiž je sobě na tu bolest. A toť vytáhne ven jakés červy škeredé, a ty, budeš li je moci mieti, zetři je s medem a klad' sobě na tu bolest, a budeš zdráv. Neboť jest lékařství jisté a pokušené, by se všeckno hrdlo objedlo a zválelo, zhojíš se zase.

Plíce hnijí

Tuto se pokládá jedno naučení mistra Avicenna, kterak máš pomáhati lidem, kterýmžto plíce nebo játry hnijí, nebo když komu duch šeredně z hrdla smrdí, nebo ktož jest zevnitř malomocné postavy nebo [298v] opuchlé a bledé tváři, učiň takto:

Vezmi vodu březovou a přepal ji skrze alambík, i přilíž k ní třetí část vody šalvijské a vlí do čisté sklenice a postav na slunce, a nechť se vystojí, a jestliže by březové nemohl mieti, ale nazbierej čisté rosy májové na lúkách čistú plenu a udělej s ní též jako s vodú březovou, i užívejž toho za nápoj ráno a večer, a nenieť nad to lékařstvie na světě lepšieho. Nebo učin takto: Vezmi *reupontiku* a bedrník i vařiž to spolu u víně a pí to za jiný nápoj často, a toť v tobě učiní zase zdravý plíce i játry. Nebo byť všeckny zhnily, jediné žeť by jich kus vostal, zrostúť zase.

[299r] **Hlava prašivá**

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Arnošta, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto prašivé hlavy mají, učin takto: Vezmi žernovce rakové a spal je na prach a zetři dobře, pak naspíž toho prachu do lúhu a mej sobě tiem hlavu často a zhojíš se tiem jistě a do konce, neboť to každú prašivú hlavu zhojí. Nebo učin takto: Vezmi popel jalovcový a dělej z něho lúh a mej jím sobě hlavu často. Pak

vezmi biely kamenec a síru, staré sádlo vymočené, i ztluciž to spolu veľmi dobre, a tým se maž po zmytí. A potom vezmi slepičé lejna i spálič je v novém hrnci na prach, a tým sobě hlavu posýpej, a budúť na ní zase.

[299v] Ktož má hlavu prašivú, učin takto: Vezmi [sádlo]⁶² a moč je v čisté vodě devět dní a devět nocí na každý den, vždy s něho vodu slévaje, a zase jiné nalévaje. Pak vezmi čisté nové sklo nebo sklenici, ješto z nie ještě nenie pito, i ztluc to na prach a vespi v to sádlo. Pak vezmi kořenie mladé koňského šťovíka a stluc to v hromadu a posmaž toho spolu na vohni, a potom proced' čistě a schovej. Pak učiniž takto: Voholiž jemu hlavu a zmej jí dobře lúhem obecným a nechej sama uschne, i zmažiž mu jí tou mastí a potom zmej jemu hlavu slinami^{gp,63} a opět namaž zase tú mastí, a to čiň často, až se

---

⁶² omylem vynecháno, doplněno podle kontextu

^{gp} *slinami*] ftynamy

⁶³ nejisté čtení

zhojíš. Nebo učiň takto: Vezmi ječný chléb a *aloe*, špangrýn a [300r] bzovú kuoru i udělejž z toho prach. Pak voholiž jemu hlavu a pospi mu ji tiem prachem, a potom mu na ní udělej klobúk z koudele a z bielkuov i vsadiž mu jen na hlavu a potom jemu maž hlavu tukem od sviňských noh, a budeš zdráv.

Hlava prašivá

Ktož má hlavu prašivú a škaradú, strupivú, učiň takto: Vezmi hutrých, grunšpát, hřebíčky, síru a rtut i směs to starým sádlem vymočeným a udělejž z toho mast, pak voholiž toho prašivého a zmej mu hlavu dobře, navaře polyňku u vodě, a nechajť mu sama uschne, a potom zmaž jeho hlavu tou mastí, což nejlépe budeš moci. A toť mu vytáhne tu všecknu nečistotu ven a usuší jemu prašivost [300v] a strupy a vytáhne zlé vlasy z hlavy, a kteréž nebudú chtieti ven lézti, pomaž jich lépe, ale varuj se, ať by nižádná mokrost v ten čas^{gq} na hlavu nepřišla, ani žádná voda, dokudž

---

^{gq} čas] czaft

ta nečistota na hlavě jest, a když doluov sejde, tehdy mej jemu hlavu často lúhem, zvaře v něm řepíček a vřes, a potom učíň takto: Vezmi vlaský kopr i vaříž jen s octem, pak paříž jemu tiem ty miesta a fleky, máčeje v tom modré sukno, a potom mu zsekej kuoži na těch miestech púšťadlem. A pospi jemu prachem z umrlých včel^{gr} pálených, a budúť jemu na těch miestech zase vlasy ruosti, kdež sú strupy vyležely anebo prašivost vyhnoujila a vymočila skrze svú nečistotu.

[301r] Nezdravý žaludek

Tuto se vypisuje jedno lékařství a naučení mistra Avicenna, kterak máš lidem pomáhati, kteřížto nějaké nezdravie v žaludku mají nebo jakúž kolivěk nemoc a bolest, učíň takto: Vezmi sádlo kapúnové a rozpust' je na pánvici, pak nalíž na ně vajec a udělej jako svitek, pak, vezma koudele konopné, i vložiž ten svitek na ni a udělej jako flastr a polož sobě na břicho a na žaludek

---

^{gr} včel] wczcr

a přivěž na to podušku i lehniž s tím, a mineť každá bolest i neduh žaludkový, neboť to jest lékařství jisté a pokušené. Nebo učiň takto: Vezmi omanu dvě česti a kopytníku třetí a vařiž to spolu u pivě a dej nemocnému píti toho [301v] nápoje a učiniť tracenie, skrze kteréžto zbudeš všech věcí nepožitych, kteréžto dávno ležie v žaludku, i všelikého trávenie i jiných rozličných nemocí, kterýchžto jinak nemuož zbejti než skrze tracenie.

Suchá nemoc

Ktož má rozličné nemoci a neduhy, a zvláště suchú nemoc, učiň takto: Vezmi vody štěrbákové, vody borákové, vody ruožené, každé s žejdlík. Pak vezmi kokota tlustého a uvař jen až na poly, pak obřežiž maso od kosti a ztluc ty kosti u moždieři velmi dobře a vlí té^{gs} vody na to a vlož to do alambiku sklenného a vypal pak vodu z toho a té užívej ráno a večer, a budeš zbaven všech těch neduhuov a nemocí a budeš zdráv.

---

^{gs} tē] ty

[302r] Votok srdce

Ktož má jakú bolesť v životě nebo otok vokolo srdce nebo po všem těle, a zvláště u prsech, učíň takto: Vezmi černohlávek i s kořenem i napáliž z toho vody a tu pí a maž se jí a to vše doluov, a budeš zdráv. Neboť ta voda má ty moci: Nejprvé zahoníť pakostnici a mocně střevní dnu stavuje a každý votok vnitřní i zevnitřní odhoní a odjímá a všem vnitřním neduhom spomáhá.

Ktož má zacpání slezeny, plic a játr, kterážto nemoc slove *opilacio*, totižto zacpánie těm údom, žil a produchuov, učíň takto: Vezmi kravie lejno suché a miezku kopřivnú a asi tři vejce a volej dře[302v]věný a síru i udělejž z toho flastr a přivěž jen sobě na břicho, a budeš zdráv. Nebo učíň takto: Vezmi sádlo jestřábové a maž se jím často, neboť to každé zacpánie žil uzdravuje.

Tuto se pokládá naučení mistra Ipokrasa a mistra Avicenna, kterak máš pomáhati lidem, kterýmž se to mozk v hlavě obrátí anebo kteřížto smysla zbudú, učíň takto: Vezmi rútu, lněný olej,

máslo a ocet i směsiž to spolu, pak, máčeje v tom bavlnu čistú mykanú, i kladiž ji sobě na tiemě a polož se s tiem, aby usnul, a najdeš zase, neboť jest jisté a pokušené. Pakliž kto skrze otrávenie smysla zbude, učiň takto: Vezmi řimbabu i s kořenem i vařiž ji v starém pivě [303r] a pí ten nápoj ráno a večer a zbudeš toho skrze tracenie, jedině hled' toho, ať se nezastará.

Ktož se zblázní

Ktož se zblázní a rozum potratí, učiň takto: Vezmi sémě petruželné, koliandrové, anéz, vlaský kmín, černý kmín, lučný kmín, *kubebe*, *syleremontanum*, bzový květ, ruoži, libček, hřebíčky, skořici, muškát, muškátový květ, jarú múku a jádra z vlaských ořechuov nebo mandlí a řecké víno, i vařiž to spolu v dobrém víně nebo v žufni ozimého semence, zetra to prvé všeckno na prach, i udělejž kaši z toho a užívej jie ráno a večer a najdeš zase rozumu, neboť ta věc náramně mozk čistí a silní, a mej jemu často hlavu, zvaře heřmánek, černobýl,

břečtan [303v] a špikanardy v čistém líhu, a těmi matolinami obkládej, a tak čině, budeš zdrav.

Ktož se zblázní a rozum stratí, učiň takto: Vezmi šefrán a svú vlastní moč i zetřiž to spolu a pí. Nebo učiň takto: Miešky pět liber z jablek sladkých i z kyselých, i vařiž ji až do polovice vyvřenie, pak nechajť stojí za dva dni, ažť se právě ustojí a učistí. A potom přidej k ní dosti cukru a proced' čistě a pí ten nápoj, neboť to lékařství uzdravuje všeliké srdce mdlé a nemocné a každý nedostatek stracení přirozené horkosti zase navracuje, a zvláště odjitie smysla a rozumu a hnutie všeho těla pro umdlenie srdce.

[304r] Nebo učiň takto: Vezmi vovčie plíce horké, tepruv z vovce vyňaté, a obvěziž jimi hlavu všudy vokolo, což muožeš nejlépe. A tak čině, navrátíš se zase k rozumu. Neboť ta věc spomáhá těm, ktož se zbláznie a mnoho mluvie a vachtují.

Závrat v hlavě

Tuto se pokládá naučenie mistra Avicenna, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto závrat v hlavě mají,

učiň takto: Vezmi muškát, kubeby, polej a čibr, a to všeho rovně, i užívejž toho na noc, když chceš spat jíti, a nepí na to více. Nebo učiň takto: Vezmi šalviji, rútu, bobek, kmín, bukvici a osladič, i ztluciž to všeckno na prach a užívej jeho často v krmiech i u pití. A také máš z toho kořenie činiti [304v] dekokcí, a tu píti často^{gt}. Nebo učiň takto: Vezmi rútu, polynek a zetři to dobře spolu, pak přičiň k tomu medu a bielkuov vaječných i zmažiž sobě tiem hlavu a uvěž na to plenu svrchu. Nebo učiň takto: Vezmi mák a zetři jen velmi dobře a směs jen s volejem a s voskem, i udělejž z toho flastr a přivěž jen sobě na hlavu a na čelo, a budeš zdráv, neboť ta věc uzdravuje všeliké bolesti mozku.

Ktož má závrat v hlavě z veliké mdloby nebo z bolesti, učiň takto: Vezmi horčici, sred, vaječný žlútek a sémě černobýlové, i ztluciž to všeckno velmi dobře, přičiň k tomu bobku, i rozpustiž to

---

^{gt} často] czaffta

vínem a udělej z toho flastr [305r] a polož jen sobě na hlavu a neodvazuj jeho den a noc. Pak navař v lúhu černobýle, polyňku a bedediktu i zmejž sobě tiem hlavu teplým a na to opět týž flastr polož, a to čiň po třikrát, a budeš zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi jalovec i zetřiž jen s vínem a maž jím sobě hlavu dobře. A potom obvěž jemu hlavu modrým sukmem a na to, čím chceš, a nerozvazuj toho za tři dni, a budeš zdráv.

Kterak máš pomáhati lidem zlú krví nakaženým

Tuto se pokládá naučenie mistra Ipokrasa a mistra Avicenna a Galiena, kterak máš pomáhati lidem zlú krví nakaženým, a kteříž počínají malomocněti, učiň takto: Vezmi *fumus tere*, totižto polní rútku, koňského šfovíku a kaviasu, i vařiž to spolu u vodě a mej se v ní často a pař a potom [305v] jemu dej *ceram ruffinam*, jeden lot s vínem *yramem*, totižto s vínem kosatcovým, pak užívejž tohoto siropu, a tenť se takto dělá: Vezmi miezky z polnie rútky tři pinty a směs ji s vínem a povař toho spolu.

Pak přičiň k tomu cukru dosti i píz ten nápoj ráno a večer, vždy dobrý truňk, a na to nepí více, a čiň to ustavičně^{gu}, neboť nenie nad to lékařství v světě lepšího. Pak učiniž takto: Vezmi myrru, dětel i s květem, sene listie, borákové listie, skalný osladič, a to každého dva loty, i ztluciž to dobře a vař ve třech pintách vody, a to tak dlúho, ažť toho třetina uvře, a potom to proced' čistě skrze rúchu a vydav dobře, pak přičiniž k tomu puol libry cukru [306r] i požívejž toho s tím siropem svrchu psaným, a potom tepruv jemu dělej láznu a paření nahoře psané. Pak učiniž takto: Vezmi šest liber vína a šest lotuov síry dobře tlučené a jeden lot kalicištajnu, i vařiž to spolu dobře, ať pára ven nejde, pak mažiž jeho tím v lázny, a toť jistě lékařství každému pomuož a prospěje. A potom jeho maž touto mastí: Vezmi libru čistého sádla vepřového a síry 4 loty dobře ztlučené, i směs to spolu, což nejlépe budeš moci, pak mažiž se

---

^{gu} *ustavičně*] vftawyczne

tiem, neboť to náramně suší a hojí. A potom sobě púšťěj často krev baňkami, a časem z žil, když jest dobré púšťěníe, a přijímej časem počišťěníe. A což kolivěk píti budeš, pí rád s tiemto [306v] kořením: Vezmi červený benedikt, oman, polní rútku a yzop, i vařiž to spolu, v čem chceš, a pí to za jiné pitie, neboť to náramně^{gv} velmi krev čistí v každém člověku a hojí všeckny nečistoty vnitř i zevnitř, všelikého zlého osutie a neštovic zkažených, a jest věc jistá a namiesto pokušená.

Nápoj malomocným

Ktož jest malomocný, učiň takto: Vezmi svaté Mařie slzy a vař ji u víně^{gw} a pí ten nápoj ráno a večer, neboť to náramně krev zkaženú čistí. Nebo učiň takto: Vezmi červený benedikt a užívej jeho často, jakž koli chceš, a budeš zdráv, neboť to čistí každé malomocenstvie vnitřnie i zevnitřnie,

---

^{gv} náramně] naramny

^{gw} víně] wyne

i každú zľú krev nakaženú zase v dobrú obracie, když jeho často užívati budeš.

[307r] Poznati malomocného

Takto máš poznati každého malomocného člověka, buďto vnitř, i zevnitř. Nejprvé svěsíť se jemu obočie až na oči a oči jemu v hlavě okružlé budú a budúť jemu větčie a budeť jeho hlas sípavý a hlahol škaradý a budeť mieti duch z hrdla i z nosu protivný a smrdutý, a ktožť kolivěk ty věci a znamenie do sebe má, tenť jest jistě malomocný vnitř nebo zevnitř. Nebo učin takto: Vezmi volovo na prach pálené i vespiz toho prachu do jeho moče, a jestližeť potone, tehdy jistě věz, žeť jest malomocný, pakliť svrchu plavati bude a na dno nepadne, tehdy jistě věz a znej, žeť nenie malomocný, ale žeť na sobě nějakú jinú nemoc má.

[307v] Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak my máme pomáhati lidem, kteřížto škaradé tváři červenými neštovicemi osuté mají, jakožto trudovaté, učin takto: Vezmi popel z čekanky

pálený a udělej z něho kalkus a ten zhřej dobře u vohně i mež jím sobě tvář horkým, což muožeš obdržeti. A potom, vezma strelu, i namažiž jeho na čistou plenu a polož sobě na tvář a s tím jdi spat, pak, ráno vstana, umej opět horkým kalkusem a na noc opět stredem a čiň to tak dlúho, ažť bude tvář zase čistá, neboť jest věc pokušená. Nebo učiň takto: Vezmi liliový kořen a zetri jen s kozím mlékem i [308r] mažiž se tím na noc, a budeť tvář čistá. Nebo učiň takto: Vezmi myšie lejna a rozdělej je vodú nebo vínem i mažiž se tím, neboť to hojí každé malomocenstvie nerozmohlé a nezastaralé. Nebo učiň takto: Vezmi motýle a maž se jimi, a budeš čist, jedině čiň to často. Nebo učiň takto: Vezmi bielú múku, stred a ocet i směsiž to spolu a maž se tím, a budeš mieti tvář čistou.

Ktož má tvář škeradú

Ktož má tvář nečistou, škaredú, učiň takto: Vezmi cibuli pečenú u popele i vydáviž z nie tu miezku a maž se jí ráno a večer, směse s kozím mlékem, a budeť tvář čistá od každé poškvvrny. Nebo učiň

takto: Vezmi nové vejce a ztluc je s svým močem a [308v] maž se tím často, a budeš tvář čisté barvy a jasná. Nebo učiň takto: Vezmi kořen libečkový, koprový, všedobrový, a to každého rovně, i vařiž to spolu v lúhu až do polovice vyvřenie. Pak procediž to čistě, a vezma benáckého mýdla, i nastružiž jeho do vrhlice a zetři je s tím dobře, což si zcedil^{gx}, nebť se tím více mast bude množiti, čím více té vody přilěš zcezené^{gy}, pak mažiž se tú mastí často a potom se umej teplú vodú, a to čiň po několikrát u brzké chvíli, a budeš tvář čistá, biela jako snieh, i všecken život, budeš li se tím často mazati.

Ktož má tvář škaredú, nečistú, učiň takto: Vezmi jelenieho loje osm lotuov, kafru čtvrci, živé síry jeden lot, grun[309r]špátu puol lotu, zázvoru čistého puol lotu, cukrkandy lot, bobku nového puol druhého lotu a vína vlaského lžíci, i ztluciž to dobře každé zvláště a směs v hromadu i rozdělejž

---

^{gx} zcedil] zfczedyl

^{gy} zcezené] zfczezene

to čistě olejem bobkovým a sádlem přepuštěným vepřovým a medem jarým a udělej z toho mast a maž se jí často, neboť ta věc spomáhá proti každému osutí tváři i všelikým jiným poškvárnám.

Tvář nečistá škeredá

Ktož má tvář velmi pihavú a nečistú, učiň takto: Vezmi holubie lejna a zetři je dobře s octem, i položiž sobě na tvář, udělaje flastr z toho, a toť vsecknu nečistotu doluov s tváři sžene^{gz}, nebo učiň takto: Vezmi krev býkovú čerstvú a maž jí sobě tvář často, neboť to každé pěhy i nečistoty rozličné shánie s tváři doluov. Nebo [309v] učiň takto: Vezmi myšie lejna a rozmoč je dobře bielým vínem jako kaši, pak mažiž sobě tiem tvář, a budeť čistá, když to po tři dni učiníš. Nebo učiň takto: Vezmi řeřichu a zetři ji s medem a polož sobě na tvář a sejdúť doluov vseckny pěhy.

Ktož má tvář velmi zbadanú od neštovic a dolíkovatú, učiň takto: Vezmi jarý med, jelení loj

---

^{gz} sžene] zřenee

a čistú bielú múku, a to všeho rovně, i směsiž to v hromadu na nové střepině a maž se tiem na noc a přilož na to čistú plenu a čiň to tak dlúho, ažž se tvář vyrovná. Pak vezmi oves a usuš jen dobře a potom ztluc nebo zetři čistě a dělej [310r] z toho lúh. Pak, máčeje v něm rúšku, i kladiž ji sobě na tvář a mej se často tú vodú a tři a onú mastí maž a čiň to pořád asi za tři neděle a zarostúť na tváři všeckny dolíkové, nebť jest to věc pokušená. Nebo učiň takto: Vezmi jarý med a ženské mléko, obého rovně, i směs to spolu a maž se tiem ráno a večer, a budeť tvář čistá, neboť ta každé pěhy shánie.

Zlitina tváři

Ktož má zlitinu na tváři nebo na životě jakúž kolivěk, buďto jedem, nebo čímž koli jiným, učiň takto: Vezmi bedrník, to kořenie, a žlútek vaječný, i zetřiž to spolu a maž se tiem, a sejdeť doluov všeckna zlitina, nebo učiň takto: Vezmi bobrový stroj a ztluc jen dobře a zvař s vínem, i [310v] mažiž sobě tiem tvář ráno a večer, a tiem ono prvnie mytie smyješ. Nebo učiň takto: Vezmi síru, koňský

šřovík, vejce a suol, i zetříž to všeckno spolu a mař se tiem v lázni prvé, nežli se počneř potiti, a zbudeř toho. Nebo učiň takto: Vezmi zázvor biely a popel lipový, kozie mléko, vejce nové, mýdlo neprané, i směsiř to spolu a mař se tiem, a budeř zdráv a čist.

Ktoř jest škeredý a zlú krví nakařený nebo ktoř počíná^{ha} malomocněti nebo jakěž kolivěk poškrvny na sobě má, učiň takto: Vezmi listie celidonové a vlož je do horké vody nebo zvař a pař se v tom na každý den [311r] a budeř zdráv a čist. Nebo učiň takto: Vezmi tu mokrost z dýně i s semenem a mař sobě tiem tvář často, a budeř čistá a jasná. Nebo učiň takto: Vezmi yzop zelinu a udělej kalkus dobrý a přilí k němu tolikěž vína i vařiř ten yzop v tom dvěm dobře. Pak nechť se ustojí i slíž to do sklenice a mej se tiem ráno a večer, neboť to shánie každé uhry i obojětřenie i každú škaredost malomocenstvie s tváři a činí kuoži pěknú, hladkú.

---

^{ha} *počíná*] poczyny

Ktož jest zlú krví nakažený

Nebo učíň takto: Vezmi kořenie liliové a zetři je s octem a maž sobě tiem tvář často, a toť každé vrásky i jiný poškvvrny doluov shánie a tvář očišťuje od všelikých poškvvrn a nemocí.

[311v] Ktož má tvář škaredú a nečistú učíň takto: Vezmi mravence červené i s vejci i s mravištěm, i vařiž to v čisté vodě a mej se tiem často, a potom se maž kozím mlékem, a tak čině, budeš mieti tvář čistú, hladkú. Nebo učíň takto: Vezmi kýchavku a zvař ji v kozém mléce a maž se tiem a budeť tvář čistá a hladká. Nebo učíň takto: Vezmi lejna člověčie a prosuš je málo na větru, pak napáliž z nich vody a maž se jí často, neboť to nad obyčej tvář čistí a šlechtí, neboť mistr Ipokras praví, žeť se ta věc balšámu rovná a nenieť zaplacená.

[312r] Nedostatek na očí

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Avicenna s jinými doktory v lékařství dospělými, kterak máš pomáhati lidem proti všelikým bolestem

a nedostatkom na vočí, učiň takto: Vezmi ambrožku *sileremontanum*, rútu, kopr vlaský, verbenu, hořké lupenie, kmín, zázvor, skořici, i udělejž z toho prach a toho požívej, jakž kolivěk chceš, a budeš mieti oči čisté a zdravé, neboť to lékařstvie počišťuje každého zraku nade všeckny léky světa.

Ktož má červenost na vočí nebo jaké jiné zpuchliny, učiň takto: Vezmi polynek zelený čerstvý a zetři jen s bielkem vaječným, i vložiž to na šat, udělaje jako flastr, i položiž [312v] sobě na noc na vočí, a toť každú červenost i opuchliny s vočí sžene a mocně vytáhne a uzdraví, budťo z jakéž kolivěk příčiny pošlé.

Ktož má povlaku na očí nebo bělmo nebo jaké temnosti a mrákoty, učiň takto: Vezmi vodu z listu dubového pálenú a přičiň k ní kafru i pústějž ji sobě v oči často, a toť shánie každú povlaku očí, bělmo, mrákotu a mhlú z každých očí.

Ktož má hrubé mokrosti a vlhkosti vočí, učiň takto: Vezmi lékořici a zežvi ji dobře mezi zuby,

pak položíž to mezi dva šaty a přivěž to na noc na voči, a to čiň, ať se holá lékořice nedotýká kuože, jediné plena, neboť to každé hrubé mokrosti a vlhkosti z vočí [313r] vytahuje ven mocně a staví.

Rozličné bolesti vočí

Ktož má zrak mdlý, učiň takto: Vezmi sémě kopru vlaského a požívej jeho, což nejčastějie budeš moci, a budůť oči zdravé a čisté a silného zraku. Nebo učiň takto: Vezmi miezku z truskavice a púštěj ji sobě v oči, neboť to ihned ten den shánie všeliké poškrvny s vočí.

Bělmo

Ktož má bělmo nebo povlaku, a zvláště mladý, učiň takto: Vezmi koukol z žita asi s hrst, i namočiž jen v čisté vodě potočné, a přistav to k ohni, ať málo povře, pak nechť se ustojí a učistí, i púštějž sobě tu vodičku často do vočí, a toť sežene každú povlaku s očí, a zvláště mladým lidem.

[313v] Ktož má šŕkavku

Tuto se pokládá jedno naučenie mistra Galiena^{hb}, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto šŕkavku mají, učíň takto: Vezmi mast *populeon* a volej fiolný, i mažiž se tiem dobře okolo pupku a potom mu dej píti vodu, zvaře v ní fiolu a mléko mandlové, pakliž se ta nemoc strhne z studenosti, tehdy užívej krmí s pepřem a zázvorem a na to pí víno teplé s kmínem a zázvorem. Nebo učíň takto: Vezmi bílé kadidlo na prach ztlučené a přijímej je u víně nebo tak samo, a staněť šŕkavka⁶⁴. Nebo učíň takto: Vezmi špikanardy a zvař jie u víně a pí, a přestaneť šŕkavka. Nebo učíň takto: Vezmi citvár a užívej jeho často, a přestaneť šŕkavka.

[314r] Ktož má listy

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto listy mají, učíň takto:

---

^{hb} *Galiena*] Galylyena

⁶⁴ může se jednat i o chybný zápis lexému „šŕkavka/šŕkavka“

Vezmi bedrník a vař jen v čistém medu a užívej toho za lékařství, a budeš zdrav. Nebo učíš takto: Vezmi bobrový stroj, lékořici, šalviji, oman, yzop a psosor, a to všeho rovně, i vařiž to v dobrém víně, a potom procedě pí to za nápoj ráno a večer, a budeš zdrav té nemoci. Nebo učíš takto: Vezmi list od jmelé dubového a ztluc jen na prach a užívej jeho, v čem chceš, a budeš zdrav. A jestliže by listu s toho melé nemohl jmieti, ale vezmi kuoru s toho melé a užívej ji, zdelaje na prach, neboť to tu nemoc mocně uzdravuje i každé plíce i játry neduživé léčí.

[314v] Ktož se spálí nebo spaří

Tuto se pokládá naučení, kterak rozličné spálení nebo úkropem spaření hojiti máš, učíš takto: Vezmi koření, jakoť slove vohnipar, a ztluc je dobře u moždieři a vyždmi tu mokrost z něho, což nejlépe budeš moci, a schovej v sklenici, pak maž se tím, omačuje pero, a to číš často, neboť to lékařství nad obyčej každú spáleninu léčí a hojí a nedopustí nižádnému smradu ani hnisu býti ani masu mrtvému. Ale hojíť den ode dne beze všie

bolesti, jediné maž se často. Nebo učiň takto: Vezmi kaliny i s listem i vařiž ji v čisté vodě, pak maž sobě tú vodú ta miesta spálená a klad' na to ten list i s těmi [315r] jahodkami, a tak čině, zhojiš se beze všie bolesti. Nebo učiň takto: Vezmi volové lejno a věž tiem spálenie, a zhojiš se. Nebo učiň takto: Vezmi kořen liliový a upec jen u popele a ztluc dobře a směs s ruoženým olejem i mažiž tiem spálenie, neboť ta věc ihned léčí každé spálenie i spařenie vejborně, jakž to brzo přiložiš.

Když koho hrom opálí, učiň jemu takto: Vezmi žlútky od nových vajec a lněný olej a vodu říečnú, i směsiž to všeckno v hromadu a nech toho státi chvíli, a když se ustojí, zbeřiž to z té vody a maž se tiem a zhojiš se jistě, nebť nenie nad to nic lepšího.

Zmučenie

Když koho velmi zmučie, učiň takto: Vezmi čistú sladkú smetanu a žlútky z vajec [315v] tvrdých, i smažiž je v té smetaně, a to tak dlúho, ažž červeno bude, pak procediž to dobře skrze hustú rúchu

i mažiž se tiem na tom zmučení, a zhojíš se toho beze všie bolesti.

Ktož nemuož pro mdlobu mluviti

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem nemocným, kteřížto nemohú pro velikú mdlobu mluviti, učiň takto: Vezmi čisté malvazie a cukrkandy i zetřiž jen na prach a vepi v to víno i píž ten nápoj nemocný po málu, a budeš zase dobře mluviti a silně. Nebo učiň takto: Vezmi mastix a bílé kadidlo a ječnú múku i rozdělaž to vínem a polož sobě na břicho, a budeš silen. Nebo učiň takto: Vezmi sléz a ztluc jen dobře a maž mu jím [316r] usta, a budeš ihned dobře mluviti a beze všie přiekazy.

Ktož řeč potratí

Ktož zněmie anebo řeč potratí, učiň takto: Vezmi prach peltramový a z bobrového stroje i směs to spolu, pak zatniž jemu z žíly pod jazykem, ať mu ta zlá krev a škodlivá vynde^{hc} ven, a potom jemu toho

---

^{hc} vynde] wyngde

prachu dej v usta, ať jen drží na jazyku, a budeť po malé chvíli zase dobře mluvit, a potom pí dobré víno a požívej s krměmi zázvoru, kmínu a anézu a zmaž sobě dobře hrdlo olejem bobkovým a obiň sobě na to rúchú, a budeš zdráv. Nebo učiň takto: Vezmi dragant a drž jen na jazyku, pak vezmi kmín a stred a víno i vařiž to spolu a pí, a budeš zase dobře mluvit a spanile.

[316v] Ktož má žlázy na hrdle

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak máš léčiti lidi, kteřížto mnoho žláz na hrdle bolestných mají, učiň takto: Vezmi volej bobkový a zmaž jím sobě hrdlo dobře, pak vezmi rútu, libštěk, šalviji a lebedku, i ztluc to velmi dobře a rozpusť dobrým vínem a zvař to spolu a oblož sobě tiem hrdlo horkým a na to obiň ubruscem, a budeš zdráv.

Když komu hnoj z ouší teče, učiň takto: Vezmi myrru a kadidlo, i ztluciž to spolu a přičiň k tomu vína málo i procediž to čistě a púštěj jemu v uši,

a budeš zdrav, nebť jest pokušené a jisté na mnohých.

Ktož jest hluch nebo když komu uši zalehnú, že nebude moci slyšeti, učiň takto: **[317r]** Vezmi polyňku dvě přeřsle a tolikéž rúty a přičiň k tomu jablečné kopřivky, i vařiž to spolu v čistém lúhu, ažť jeho polovice uvře. Pak mejž sobě tiem lúhem hlavu na čtítrobu a púštěj jen sobě v uši a obiň sobě hlavu rúchú a nech tak asi za hodinu, a učiň to po několikrát a budeš slyšeti zase.

Ktož jest hluch

Nebo učiň takto: Vezmi polný sléz i s kořenem a ztluc jen s májovým máslem, pak vařiž to v dobrém víně, ať toho třetie část uvře, potom vezmi čěši a udělej v ní dieru a přikry jí ten hrnec i držiž nad tú parú ucho a dej jí sobě dlúho v ucho jíti a učiň to po několikrát a potom tě bude srběti a ty vynmeš^{hd} z ucha nečistotu jako kořen, a budeš

---

^{hd} vynmeš] wyngmešs

dobře slyšeti. [317v] Nebo učiň takto: Vezmi vejce mravencová a vydav z nich tu vodičku a púšťěj ji sobě po málu v uši, neboť to náramně velmi staré hluchotě spomáhá a slyšenie zase každému člověku navracuje.

O krvi sražené

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem zbitým a zdáveným, a zvláště těm, kteříž v sobě sraženú krev mají, učiň takto: Vezmi božie dřevce, šalviji a otrhej jí konce pryč a opeř ji čistě, pak vařiž to čistě v starém pivě, vlože tam dvě nebo tři cibule, a vlí v to dvě lžíce dřevěného voleje a přičiň k tomu řeckého sena i přikryž to taléřem, ten hrnec^{he} chlebovým taléřem, a vař to spolu tak dlúho, ažť ta [318r] cibule zčerná, pak píž ten nápoj za jiný traňk, a rozpustí se v tobě každá krev sražená, neboť jest to lékařstvie jisté a pokušené na mnohých často. Nebo učiň takto: Vezmi božie dřevce, starček a Vlchovcuov

---

^{he} hrnec] hrnech

traňk, i vaříž to v starém pivě, pak proced' to čistě a přičin k tomu kadidla bílého a skořice i píz to za nápoj, a toť v každém člověku všelikú krev sraženú rozpustí a rozžene a všeckno porušení vnitřnie zase uzdraví.

Reuma

Tuto se pokládá o jedné nemoci, kterážto slove ozhřivice anebo reuma, kterak lidem od nie pomáhati máš, učin takto: Vezmi ředkev a skrájěj jí na dél a vstrč do každé chřiepie jeden kus, a potečeť ven veliká nečistota chřiepinami. Nebo [318v] učin takto: Vezmi bedrník a vstrč jen sobě v nos, a potečeť ven nečistota, pak vezmi bedrník a zázvor i zřežiž to drobně i přimiž to na noc a napi se na to, a budeš zdráv.

Ktož se čím zabodne

Tuto se pokládá zaučení páně Léskovcovo, kterak máš pomáhati lidem, kteříž se čím zabodnú nebo zakolí nebo když v kom jaká zástřela vostane, učin takto: Vezmi kořen ode třiny a ztluc jen s starým

sádlem a přičiň k tomu konopí i s listem stlučenú zelenú a málo vosku, i vařiž to spolu, a potom zcedě schovej, pak věž se tiem, a vytáhneť se tú mastí každá věc zastřelená i zabodená, bud', což bud', neboť jest věc jistá a pokušená na mnohých. Nebo učiň takto: Vezmi [319r] posek^{hf} a zvař jen dobře a polož to na ránu, kdežť co vězí, a vytáhneť se ven všeckno, a to velmi lechce, bud', což bud'.

Ktož má v ráně jakú věc uvázlú

Ktož má v ráně střelu nebo šíp nebo kulku nebo dřevo^{hg} nebo což kolivěk jiného, když nemuož lékař dobyti ani osmakati, učiň takto: Vezmi konopí i s listem a kavirus i s kořenem a stluc to starým sádlem a s jelením lojem a s kozlovým a přičiň k tomu oleje lněného a dřevěného i vařiž to spolu u víně, pak dělej z toho flastry a klad' je na ránu, a vytáhneť se tiem každá zástřela z rány, a pí při tom traňk, vaře smekličkové koření, zanykl

---

^{hf} posek] Puffed

^{hg} dřevo] drziebo

a hruštičku, neboť to samo každú zástřelu vytláčí z rány ven. A to jest věc jistá a na mnohých dokonalá.

[319v] Klidvosr

Takto máš klidvosr staviti raněnému, učíš takto: Vezmi alún a muškát i ztlucižto to spolu nevelmi drobně a vlož to na novú škořepinu a postav na voheň, ať se pálí, a když se pěnění přestane, nedej mu zhořeti, ale zstav doluov a, zetra dobře, schovej a zasýpej jím, kdežť teče, a staneť jistě.

Krev

Když komu krev z rány nebo nosu teče, učíš takto: Vezmi žábu vodnú a spal ji na prach v novém hrnci i nos ten prach při sobě u pytlíku zavázaný, a nebudeť moci nikdy krev téci z nižádné rány. Nebo učíš takto: Vezmi psie lejno bílé a ztluc je na prach, pak rozpustiž to bielkem vaječným a namoč v tom bavlnu [320r] a udělej flastr z toho a polož na ránu. A na to, chceš li, přilož plst spálenú a zavěž dobře rúchami, a staneť krev jistě.

Rána

Ktož jest raněn, učiň jemu takto: Vezmi kořen, jakoť slove čapí nosek, a polož jen za horka v tu ránu, ztluka jen, a ihnedť se ta rána zavře a zahojí namiesto.

Vrty nohy

Ktož má bolest na noze, jakoť slove vrty, učiň jemu takto: Vezmi žlútek vaječný a zahusť jen solí i kladiž sobě na tu bolest, a mineť jistě. Nebo učiň takto: Vezmi vranie pero nalezené a spal je na prach, pak, obnově tu bolest, i naspiš na to toho prachu, a zhojít se tiem každé^{hh} vrty.

Hnilost nohy

Ktož má na noze jaké miesto hnilé a škeredé, učiň takto: [320v] Vezmi kaliny a vydav z nich tu vodičku červenú i púšťejž mu ji v ránu a při kládej na to svrchu list kalinový, a toť zase každú ránu vyhnilú masem narostí a naplní a namiesto ji zavře a zahojí.

---

^{hh} každé] každý

Ktož má pryskýře

Ktož má na sobě kde pryskejře škeredé a skynulé, učin takto: Vezmi čisté ostružinie a zvař je v řiečné vodě i vymývejž sobě tiem ty bolesti často a na to prikládej list ostružinový, a tak čině^{hi}, zhojíš se tiem beze všie bolesti velmi rychle.

Takto máš dělati prach na všeckny rány, kteréž se nechtie nižádným lékařstvím zahojiti, učin takto: Vezmi vejce, starý pokladek asi roč[321r]ní, a udělej z něho prach a ten syp do ran, a zahojíť se pod ním každá rána velmi rychle, neboť jest pokušené.

Prach na vlkojedy

Prach na rozličné vlkojedy a na jiné bolesti k tomu podobné takto se dělá: Vezmi čisté sklo a ječmen dobře vyčištěný a stred, a to všeho rovně, i spaliž to spolu v novém [hrnci]⁶⁵ a udělej z toho prach

---

^{hi} čině] czyny

⁶⁵ omylem vynecháno, doplněno podle kontextu

a zasýpej jím ty bolesti, a zhojiť se pod tím velmi rychle.

Fík

Ktož má fík, tu nemoc, nebo když komu zadek hnije nebo když komu střevo zadkem ven lezú, učiň takto: Vezmi kozie bobky a spal je na prach v novém hrnci, pak vezmi volej dřevěný i pomaž jím té bolesti. A na to pospi tím [321v] prachem, a tak čině, zhojíš se takové každé bolesti. Nebo učiň takto: Vezmi másla, máš li nového, na pánvici i vraziž na ně dvě vejce týmž obyčejem, jako by svitek dělal, a když se počnú péci, tehdy je dav dobře lžící a vytač z nich ten tuk v to máslo, což nejlépe budeš moci. A potom je vyvrz ven, pak přičiniž k tomu máslu oleje fiolného a nechej, ať se zstydne, i dělejž sobě flastry z té masti a klad' je sobě na tu bolest a tú mastí zhojíš každý fík, byť nejvíce hnil, neboť jest to věc jistě pokušená.

Střevo

Když komu střevo zadkem ven vychodí, a zvláště dětem, učiň takto: Vezmi planý sléz a vysoký sléz,

i vařiž to [322r] spolu u vodě, pak, vykydna to do škopku, i vsadiž tam nemocného do té koupěle a mej jeho v ní dobře, pak vondejž mu to střevo v zadek zase a potom vezmi listu dubového a kuory dubové a žaludy, i vařiž to spolu u vodě a mej se opět nemocný v té koupěli a čiň to často a ostaněť každé střevo v zadku a nebudeť více ven vycházeti, neboť to jest věc často pokušená a jistá.

Když se dietky ospú

Když se dietky ospú a mají břicha tvrdá a veliká, učiň takto: Vezmi řepné sémě a zetři je drobně i rozpustiž to pivem a proced' čistě i píž ten nápoj studený, a proskočíť tě, a tak se zhojíš všelikého osutie tiem lékařstvím i jiných rozličných neduhov a nemocí.

[322v] Žába v hrdle {Na žábu v hrdle} ⁶⁶

Ktož má žábu v hrdle nebo nežit nebo jakúž koli nemoc jinú, kterážto v hrdle bývá, učiň takto:

---

⁶⁶ marginální přípisek pozdější rukou

Vezmi úpor a vař jen v čisté vodě, přikryje ten hrnec dobře, a když se zdáti bude, odstav pryč od ohně, pak, okryje sobě hlavu dobře, i pustiž sobě tu páru v usta. A to čině několikrát přes den, ohřievaje tu věc, a tak čině, propustí se ta nečistota a vytečeť ven z hrdla mnoho nečistoty a hnisu mrzutého a smradu nečistého, a ty budeš zdrav, a toť jest věc jistá a na mnohých často skušená.

Namoženie

Ktož se namuož nebo natrhne a že od toho schne a choditi nemuož a krčí se všecken, učin takto: Vezmi několik červuov z hnoje i zetřiž [323r] je dobře a rozpust to vínem a vypí po nejprvé 7, po druhé 9 a po třetie 11, a tak čině, budeš zdrav jistě, neboť jest věc jistá a pokušená. Nebo učin takto: Vezmi starček, nátržník a smekličku, i vařiž to v starém pivě, a to tak dlúho, ažť toho polovice vyvře, ale nedej kypěti, pak píz ten nápoj ráno a večer, přičiněje k tomu červené masti, a budeš zdrav, jestiť pokušené.

Přímět^{hj}

Ktož má přímět^{hk}, a když chce, aby se jemu rána dobře hojila a čistila, učň takto: Vezmi stred a múku pšeničnú a prach z bielého kadidla, i udělejž z toho pokrútku a klad' ji sobě na tu ránu, a toť každý hnoj vytáhne ven a ránu vyčistí a zase ji masem narostí u brzké chvíli, a jest pokušené.

[323v] Ktož se blénu najie

Když se komu přihodí, že by se blénu najedl, bud'ťo mladý nebo starý, učň takto: Vezmi, což nejspieše budeš moci, kořen bzový a zstruž s něho tu kuoru černú přeč, pak, nastrúhaje té bielé, i vydáviž z nie tu vodičku a dej mu se jie napiti. A toť z něho vyžene všeckno ven jedovaté a nebudeť jemu nic ten blén škoditi. A toť jest také lék výborný každému, když se v kom staví, a potom vezmi polej, rútu a šalviji, i vařiž to u pivě a pí

---

^{hj} Přímět] prziemyet

^{hk} přímět] prziemyet

ten nápoj často. A toť z tebe dokonale všecken jed vyžene od toho blénu pošlý a nakažený.

Sračka

Ktož chce komu sračku rychlú učiniti, udělej jemu takto: Vezmi chrústy černé z koňského hovna a zsuš je na prach, pak [324r] dejž se napiti toho prachu u vodě a projmeť ta věc každého člověka velmi rychle.

Žieznivost

Ktož jest velmi žiezniv a nemuož sobě ničím žiezni zastaviti ani uhasiti, učiň takto: Vezmi octa a směs jen s vodú i píz ten nápoj, a přestaneť každá žieznivost^{hl} jistě. Nebo učiň takto: Vezmi kuoru osikovou a polynek i vařiž to spolu u vodě až do polovice vyvařenie, pak píz ten nápoj, a mineť tě žiezen.

Noli me tangere

Ktož má tu nemoc, jakoť slove *noli me tangere*, totižto nedotykej se mne, jestiť ta nemoc velmi

---

^{hl} žieznivost] zyenywoft

ohyždná a nezhojitedlná a veľmi ťžká uzdraviti a stávať se od tohoto, když se myš teče a potom pustí ten tok na koho, nebo cožť kolivěk ta mokrost zastane, toť se všec[324v]kno padati bude a váleti a vždy ruozno jiesti, až na to člověk musí umřieti, avšak jsú mistři^{hm} a lékaři proti tomu lékařství nalezli, a to takto: Vezmi horký chléb od peci, i kladiž jen sobě na tu bolest, a to čiň často, pak vezmi mladé myšence z hniezda a spal je na prach, zamaže v novém hrnci, i sypiž sobě jen na tu bolest často, a to čiň, až se namiesto zhojíš a zdráv budeš. Nebo učiň takto: Vezmi volový jazyk a nadělej prachu z toho listu a zasýpej tím často, a zhojíš se.

Tuto se pokládá naučenie mistra Avicenna, kterak máš pomáhati ženám, kteréžto svú nemoc trpie nad přirozenie tak, že se od nich lije a že nemuož nižádným lékařstvím ta věc stavena býti, [325r] totižto ten krvotok, učiň takto: Vezmi rúty zelené lot, hřebíčkuov lot, zázvoru lot, šefránu lot

---

^{hm} *mistři*] myftry

a citváru lot, i ztluciž to všeckno drobně a směs spolu a zavěž uzlík nebo u pytlík, i vecpejž sobě tu věc žena v hanbu, a lehni s tím, a staněť jí jistě každý krvotok, neboť jest jisté.

O ženských nemocech

Nebo učin takto: Vezmi svalník nebo verbenu nebo jitrocel, i vařiž to v dešťové vodě, a zcedě čistě, dejž jí ten nápoj píti teplý a přestaneť jí ihned tečenie. Nebo učin takto: Vezmi květ měséčkový žlutý a zvař jen u víně dobře i píž ten nápoj žena teplý, a přestaneť jí jejie tečenie jistě, *id est propatum*.

[325v] Když která žena trpí krvotok nad přirozenie a když nemuož nižádným lékařstvím zastaven býti, učin takto: Vezmi šedivek i s kořenem i vařiž jen v starém pivě až do třetiny vyvřenie, pak píž ten nápoj na lačný život ráno a večer, a staněť každý krvotok jistě, neboť to věc jest skušená na paní Michálkové, nebo jest tu nemoc trpěla pořád, dvanácete let nemohla nižádným lékařstvím uzdravena býti.

Nebo učiň takto: Vezmi červené vrbie i nakladiž jeho v střevíce a chod' na něm, a přestaneť ta nemoc jistě. Nebo učiň takto: Vezmi lejna kočičie, pryskyřici a ruoži, i směsiž to spolu a polož sobě na hanbu, neboť to zastavuje [326r] každý krvotok ženský, totiž neskrovné čmýry^{hn} tečenie, a jest lékařství jisté a pokušené.

Ženská nemoc {Zobuditi tok její}⁶⁷

Takto máš pomáhati ženám ku právu jich, aby svú nemoc časem mievaly, učiň takto: Vezmi černobýl, dobrou mysl, bukvici a pivoňku, i vařiž to u pivě nebo u víně a píž ten nápoj dva nebo tři dni prvé, nežli by ta věc přišla, pakli přijde, a málo bude, tehdy pí toho nápoje více.

{Stavení}⁶⁸

Pakli by mnoho bylo anebo před časem přišlo, tehdy tu věc zastav takto: Vezmi jitrocel a ztluc jen

---

^{hn} čmýry] czmyery

⁶⁷ marginální přípisek pozdější rukou

⁶⁸ marginální přípisek pozdější rukou

dobře a vyždmi tu miezku z něho skrze rúchu, pak, namoče v tom čistú plenku, i polož ji sobě na lono a učiň asi po třikrát, a staněť jistě.

{Zastaviti}⁶⁹ Tok ženský – skušeno

Pakliť [326v] by pro mdlobu přirozenie právo se přieliš obořilo, takto je zastaviti máš: Vezmi květu vořecha⁷⁰ léskového, květu višňového, květu tykvového, květu ořecha vlaského, i udělejž z toho prach a dej se jeho napiti, vespa u měké vejce, a toť jistě spomož. Neboť to lékařstvie mocně stavuje krvotok i červenú nemoc i každú běhavku a jest lékařstvie jisté a často pokušené.

Takto máš pomáhati ženám, kteréžto nejsú po porodu dobře vyčistěny, učiň takto: Vezmi bolejš⁷¹, černobýl, mateří dúšku, i vařiž to v starém pivě, pak přičiň k tomu bedrníku, bobku a kadidla bielého, na prach tlučeného, a cukru, i píž ten nápoj teplý,

---

⁶⁹ marginální přípisek pozdější rukou

⁷⁰ zde omylem zapsáno a poté škrtnuto „vlaského“

⁷¹ nejisté čtení

a vyčistíš [327r] se podle práva. Nebo učiň takto: Vezmi režné otruby a jakštýn, i vložíš to na uhlé a pusť ten dým do sebe hanbú a ihned toho ložka zbudeš. Pakliť sobě která uškodí vobzú aneb jiným úrazem, ta pí medovou břečku, vaře v ní šalviji, a budeš zase zdráva.

Ženská nemoc

Když se které ženě přihodí, že nemuož časem své nemoci mieti, učiň takto: Vezmi bedrníku a několik bobkuov, pak zřež to na kusy malé a zvař v starém pivě a přičiň k tomu šefránu netřeného a zvař to spolu i dejž ten nápoj píti té ženě, a budeť mievati svú nemoc svým časem. Nebo učiň takto: Vezmi myrru a černobýl a ztluc jen dobře a vydav z něho vodu a směs [327v] ji s tú myrrú i dejž jí ten nápoj píti a budeť jí jejím časem. {Nota pro menstruis}⁷² Nebo učiň takto: Vezmi jelení⁷³ roh a ztluc jen na prach, pak vespiž ten prach na uhlé a postav to sobě

---

⁷² marginální přípisek pozdější rukou

⁷³ zde omylem zapsáno a poté škrtnuto „loj“

mezi nohy a okry se dobře a pusť ten dým do sebe a ihned se pusť od nie. Nebo učiň takto: Vezmi šalviji, rútu, polynek, brotan a chvojku, i zvařiž to všeckno dobře spolu a přikry ten hrnec, ať pára ven nemuož. Pak vezmi cev a vstrč ji jedniem koncem v hrnec a druhým v život, totižto v hanbu, a pusť tu páru do sebe, a pusť se z tebe jistě.

Když které ženě vstúpí po porodu matka vzhuru, učiň takto: Vezmi bielú horčici a zsuš dobře, pak nspiž jie [328r] u pytlík a zhřej jen dobře i položiž jen té ženě na pupek a vstúpí jí matka zase na své miesto. Pakliť má v sobě^{ho} matku nečistú, pař se často lebedkú, a budeš zdráva. Nebo učiň takto: Vezmi liščie nároky a vařiž je v oleji a požívej toho, neboť to léčí matku i dělohu, kterážto po zadušenje po porodu vstúpí vzhůru k drobom skrze porušenje jedovaté, pro kterážto pochodí nesmysl a hnutie po všem těle.

---

^{ho} *sobě*] ffwobie

Ženská nemoc

Takto máš pomáhati ženám, kteréžto^{hp} v sobě mají nemoc jako kouli svalenú, učíň takto: Vezmi semenec a zetři jen dobře a rozpusť starým pivem, pak vezmi řimbabu a šafrán netřený i vařiž to spolu v tom pivě a omasť to dobře sádlem [328v] dobře a píž ten nápoj ráno a večer, a budeš zdráva. Nebo učíň takto: Vezmi bielú lebedku, černobýl, polyněk a belšán, i vařiž to u vodě a pař se tiem u vanně. A potom vezmi psie víno, petružel a sléz, i vařiž to dobře s sádlem a přičiň k tomu bobrového stroje i požívejž toho po tři dni, a budeš zdráva.

Proti tejné ženské nemoci učíň takto: Vezmi jelení roh i spaliž jen na prach, pak vezmi sémě řeřichové i směsiž je s tiem prachem i píž to v nápoji ráno a večer a přestaneť krvotok jistě.⁷⁴ Pakliť bude mieti která žena zástavu, a to takto

---

^{hp} *kteréžto*] *kterzto*

⁷⁴ následuje marginální přípisek mladší rukou, počínající slovem „Nota“; další text nečitelný

rozuměti máš, když které počne býti a ihned se jí zastaví a neotejde od nie vedlé práva, učíš takto: [329r] Vezmi bílé kadidlo nebo lejno supové, i vložíš to na uhlé a sed' nad tím dýmem a puš' jen do sebe, a puští se z tebe ihned a budeš podlé práva.

Kteráž nemuož poroditi

Tuto se pokládá naučení mistra Galiena, kterak máš pomáhati ženám, kteréžto poroditi nemohú, učíš takto: Vezmi ty pecky, jakoť slovú *palma dactillorum*, a udělej z nich prach a ten dej té ženě s vínem píti, neboť to činí velmi lechký a snadný porod. Nebo učíš takto: Vezmi kuoru bobkovú a ztluc ji na prach a ten pí s teplým vínem, a ihned porodíš, neboť to i mrtvý plod z břicha vyhoní. Nebo učíš takto: Vezmi kořen, jakoť^{hq} slove kokoška, a vař jen [329v] v čisté vodě, pak píš nápoj studený a ihned^{hr} porodíš beze všie bolesti, budižto živé, nebo mrtvé dietě. Neboť to

---

^{hq} jakot] yakok

^{hr} ihned] yhnd

jest věc často skušená skrze mistra Avicena a Plinia a Alberta Velikého, od mnohých.

Když by žena nemohla zbejti umrlého dietěte, ta učíň takto: Vezmi černobýl a zřež jen na kusy a vař dobře v octě. Pak dejž ten nápoj píti té ženě, což nejhorčejší budeš moci, a ihned dietěte zbudeš, a toť jest pokušené.

Když která žena po porodu nezbude toho ložka, ta učíň takto: Vezmi koňské lejno a to pí s vodú a poklad' se jím, a toť každé ložko ven vyžene i mrtvé dietě. Nebo učíň takto: Vezmi listie jalovcové a vař je u vodě se stre[330r]dí a pí ten nápoj, neboť to každé ložko i mrtvý plod ven vyžene a krev po porodu přivodí.

O ženských věcech

Když která žena v šesti nedělech leží a má na sobě chvíli horkost a chvíli studenost, učíň takto: Vezmi kořen i s listem od jahod, jakoť slovú truskavice, a zájemné kořeníčko, i vařiž to spolu v starém pivě a pí ten nápoj ráno a večer.

Tvář škeredá

Tuto se pokládá jedno lékařství mistra Galiena, kterak máš pomáhati lidem, kteřížto škaradé neštovice na tváři mají, učíš takto: Vezmi čistou sklenici a naplň ji květem čekankovým a zahrad' dobře voskem, pak vstaviž ji do mraviště a nech je tam do devátého dne a pomni, kterou hodinu zakopáš, [330v] aby zase v túž hodinu vyněl, pak, což tu té vodičky najdeš, čistě zcedě, schovej a maž se jí, neboť ta voda každú poškvěru s tváři žene, bud', jakáž bud', a udělá zase tvář čistou a hladkú, a ktož tu vodu často do vočí púštie, toť každú povlaku doluov žene a oči čisté činí. Nebo učíš takto: Vezmi veliké řepy sémě a zetři je dobře a rozpusť to kozím mlékem a maž se tím, a budeš mieti tvář čistou a hladkú. Nebo učíš takto: Vezmi zaječí mozk a staré sádlo a síru, a to všeho rovně, pak přičiň k tomu soli a směs to v hromadu a maž se tím, a budeš čistou tvář mieti ode všie poškvěry a zdrávu.

[331r] *Morffea*

Ktož má tu nemoc, jakož slove *morffea*, na tváři nebo kdež kolivěk, učň takto: Vezmi vostrú rúšku a tři se jí do kože nejprvé, a potom natluka kořene zlatohlávku i mažiž se jím dobře, neboť to tu nemoc zahoní jistě. Nebo učň takto: Vezmi cibuli a zetři ji s lýtým octem a tři se tím často, a sejdeť doluov ta nemoc jistě. Nebo učň takto: Vezmi cibuli a zetři ji dobře s solí a maž tím bradavice často, a spadnúť všeckny doluov, a toť jest pokušené.

Prach

Tuto se pokládá naučenie mistra Galiena o prachu z listu dubového, jaké do sebe moci má a k čemu se hodí: Nejprvé, ktož jeho rád užívá, stavíť jemu každé krve z nosu tečenie. Také spomáhá těm všem, kteřížto krví chrkají [331v] a plijí. Také se náramně hodí těm všem, v kterých se plíce a játry nebo slezena zapálí, a proti všeliké voškivosti a nechuti a proti bolesti srdce a omdlévaní a proti vší bolesti hlavy a žaludku a proti nadýmaní břicha a střev a nejviec proti střevní dně.

Prach^{hs} z listu dubového

Takéť kámen mocně lomí v ledví i u měchýři. Takéť ten prach ženám zastuzeným zase ku početí spomáhá a každú bolest zubuov stavuje a dásně zhnílé uzdravuje a všeliký smrad ustom odjímá a zahoní. Takéť ten prach mocně reumu stavuje a vysušuje a všeliký tok, kterýžto z ouší teče, odjímá. I praví mistr Avicena, že ktož toho prachu rád užívati bude, [332r] že od každé nemoci rozvázán a sproštěn^{ht} bude, leč by jen smrtedlnost přemohla. Neboť ten prach každé hlízy vnitřnie ruší a roztrhuje i každé nakažení nemocí mocně zahoní, i protož všickni mistři pravie, žeť se ten prach každému věku i každému pohlaví náramně dobře hodí, a to na každý čas, a zvláště čas moru. Neboť jest ten prach svrchované lékařství proti každému zlému a nakaženému povětří. Neboť to krátce mistr Ipokras praví, že ktož toho prachu

---

^{hs} *Prach*] Pracz

^{ht} *sproštěn*] sprofften

často užívati bude, že od každé nemoci velmi snadno a lechce sproštěn^{hu} bude skrze to požehnané lékařství, lečť by naň již milý buoh ráčil smrt dopustiti, protiť tomu nižádné lékařství nenie, ani spomuože.

Žaludový

Tuto se pokládá o prachu žaludovém, jakéť moci má. [332v] Nejprvé, ktož jeho užívá ráno a večer, toť stavuje každú mdlobu a zahoní a náramně spomáhá těm, ktož vody držeti nemohú anebo ktož vodu po málu a nesnadně s bolestí púšťejí. Takéť ten prach spomáhá těm, ktož pro kámen vody pustiti nemohú, neboť ten prach náramně kámen mocně lomí a ven žene. Takéť se ten prach hodí těm všem, ktož se ve snách na loži pičkají a nemohú moči držeti, neboť to ten prach všeckno svú mocí opravuje, zadržievá a spomáhá.

---

^{hu} *sproštěn*] fprofften

O krvi^{hv}

Tuto se vypisuje, kterak máš stavovati krev raněnému, učíš takto: Vezmi planú mátu a ztluc ji a polož na ránu, a staneš krev. Nebo učíš takto: Vezmi koňské lejno a vyždmi [333r] z něho tu miezku a pusť ji do rány a polož na to svrchu to lejno, a staneš krev jistě. Nebo učíš takto: Vezmi čisté škořepiny vaječné a moč je v litém octě tři dni a tři noci a potom je čistě vysuš a zetři na prach a ten syp do rány, a staneš krev jistě. Nebo učíš takto: Vezmi psie lejna a zetři na prach, pak rozdělějš to bielkem vaječným, pak namočiž v tom bavlnu a vlož do rány, a staneš krev. Nebo učíš takto: Vezmi kopřivy žehavky a zřež je drobně a polož do rány, a staneš krev jistě, a na to polož, vezma šalviji, ztluka s starým sádlem, neboť to všeckny staré rány uzdravuje a krev v nich stavuje, a toť jest pokušené.

---

^{hv} *krvi*] kwy

O krvi stavení

Nebo učiň takto, a toť jest jisté a pokušené, neboť ta věc [333v] i klidvosr stavuje: Vezmi kost z kostnice člověka umrlého a ztluc ji na prach a ten směs s bielkem vaječným a udělej z toho flastr a polož jen na ránu, anebo ten prach sám syp tak suchý, a ihned krev stane i klidvosr, *id est probatum*.

Item glidvaser staviti: Učiň takto: vezmi lipštík, stluc jen dobře na prach, směs to z bílkem vaječným, pomaž na lněčku, vložíš na ránu.

{ Suchý flastr }⁷⁵

{ Vezmi dřevěný volej, vosk, jelení loj, mastix }⁷⁶
[...]⁷⁷

[334r]⁷⁸

---

⁷⁵ marginální přípisek pozdější rukou

⁷⁶ marginální přípisek pozdější rukou

⁷⁷ nedokončeno

⁷⁸ následuje špatně čitelný a chybový zápis mladší rukou o lécích proti vodnotelnosti a dně

[334v] Pane buože všemohúcí, který si učinil nebe i zemi ze vši ozdobú jich, který si zastavil moře slovem přikázání svého, který si zavřel propast a znamenal si hroznému a chvály hodnému ménu tvému, kteréhožto všickni bojí se a třesú se od tváři moci tvé. A nesnesitedlný hněv nad hříšníky pohrůšky tvé, ale nesmírné a nestihlé milosrdenství zaslíbení tvého, [335r] nebo si ty nejvyšší, pane, nade všeckú zemi, dlúho čekaje a velmi milosrdný, lítost maje nad psotami lidskými. Ty pak, pane, vedlé dobroty tvé slíbil si kajícím odpuštění hříchuov. A ty, buože spravedlivých, neuložil si pokání spravedlivým lidem Abrahamovi, Izákovi a Jakobovi, těm, kteří proti tobě nehřešili, ale já sem zhřešil, nad písek mořský rozmnožilyť sú se nepravosti mé. Zbudil sem hněv tvooj [335v] a zlé věci před tebou činil sem. Dělávaje ohavnosti a rozmnožuje úrazy. Nyní klečím na kolenú srdce a těla svého, prose od tebe dobroty, hospodine. Shřešilť sem, pane, shřešilť sem a nepravosti mé známy, prosím, žádaje tebe,

pane, odpustiž mi, odpustiž mi. Nezatracuj mě spolu s hříechy mými, aniž na věky zachovávej mi zlejš věcí, neb nehodného spasiš mě vedle velikého milosrdenství tvého. A chváliti budu tě vždycky po všeckny dni života mého. Nebo tě chválí všecka moc nebeská a tobě jest sláva na věky věkův. Amen.⁷⁹

[336r]⁸⁰

[336v]⁸¹

[337r] Tuto se počíná rejstrum těchto knížek, kterak máš po alfabetě o každé věci lék nalézt

A I	Nejprvé naučení lékařuo
A II	Správa lékařuo
A III	Kteraký lékař nalezen býti má

---

⁷⁹ modlitba je zapsána mladší rukou

⁸⁰ následuje zápis mladší rukou o lécích pro otoku a dně

⁸¹ různé zápisy mladší rukou

A III	Kterak se raněný chovati má
A V	Kterakých se ran lékaři vystřiehati mají
A VI	Takto máš poznati smrtné ranění, aby nehojil
A VII	Takto máš hojiti raněného
A VIII	Když jest komu nos rozřat
A IX	Ktož jest šípem raněn
A X	Ktož sobě krk vyrazí
B	Když sobě kto sánky úst poruší tak, že jemu usta odevřená strnú
B I	Ktož jest v hlavu zbit suchými ranami
B II	Když jest leb v hlavu vražena

B III	Ktož chce rány slovy a žehnaním rozličným hojiti
[337v] B IV	Kterak máš rozličné masti dělati a k čemu která slúží
B V	Nejprvé mast <i>populeon</i>
B VI	Mast hnojící <i>ad tractilium</i>
B VII	Masti, kteréžto rány celé a namiesto zavierají
B VIII	Mast, kterážto slove <i>dyaltea</i>
B IX	Masti, kteréžto slovú <i>apostolicon</i> , jiné a jiné
B X	Mast <i>agrippa</i>
C	Masti pruské
C I	Masti bílé
C II	Mast červená
C III	Mast, kterážto leb v hlavu vlomenú zase vytáhne

C IV	Mast k hlavám zbitým a velmi zmožděným
C V	Masti rozličné na provaly, na vlkojedy a na všeliké hnilosti a jézvy
C VI	Voda k vymývání každých nečistot a [na] vlkojedy
C VII	Takto máš dělati flastry [338r] k vytažení šípu nebo kulky nebo jakéž kolivěk věci jiné, kterážto v ráně vostane
C VIII	Ktož jest raněn u veliké střevo nebo v žaludek
C IX	Když komu přetnú velikú žilú na hrdle
C X	Kterak máš klidvosr lidem stavovati
D	Kterak máš raněným krev stavovati

D I	Kterak máš krev staviti, když komu z nosu teče
D II	Kterak máš rozličné traňky lidem vařiti a strojiti
D III	Mast na všeckny rány
D IV	Mast na věci vyhnilé
D V	Mast, kterážto ránu masem narošťuje a naplňuje
D VI	Mast na zlé nohy
D VII	Mast na příměty ^{hw} a na stříely
D VIII	Mast, kterážto slove <i>emplastrum coctum</i> , jestiř bielá
[338v] D IX	Masti na rány rozličné
D X	Mast na zlé neštovice
E	Mast na rány smrduté

---

^{hw} příměty] prziemyety

E I	Mast, kterážto rány masem naplňuje a rychle zavře
E II	Mast, kterážto hlízy prodievá a vole tvrdé vytahuje ven
E III	Mast ruožená
E IV	Mast fíolová
E V	Mast z makového květu
E VI	Mast zeměžlučová
E VII	Mast, kterážto hnoj z ran táhne
E VIII	Mast, kterážto mrtvé masto zahoní a ránu čistí
E IX	Mast proti střielom
E X	Mast na odznobenie noh
F	Mast na rány, v kterýchž se maso samo jie
F I	Mast proti schnutí a proti dně, v žilách trápení

F II	Masti proti prašivosti a chrástám všeho těla
F III	Mast, kterážto stavuje krev u prsech
[339r] F IV	Mast, kterážto žíly přefaté zase slečuje
F V	Masti, kteréžto činie stolice, tracenie a právo ženám
F VI	Mast, kterážto odvierá ránu zle zahojenú a bez času
F VII	Mast, kterážto mrtvé maso s vočí doluov shánie
F VIII	Mast, kterážto křeč zahoní a dnu ukrocuje
F IX	Masti na rozličné zlámanie kostí jiné a jiné
F X	Ktož sobě vyrazí ruku nebo nohu z tiehu nebo vyvine

G	Kterak máš rozličné otoky odháněti, jakéž kolivěk
G I	Voschnutí ruky nebo nohy
G II	Komuž se žíly krčie v rukú nebo v nohách
G III	Ktož se vnitř poruší a má v sobě krev sraženú
G IV	Kterak máš odehnati zapálenie ohně pekelnieho
[339v] G V	Voda k vymývaní ran nečistých
G VI	Voda k vytažení každé horkosti a bolesti
G VII	Voda k ranám zapáleným a k zhnílým
G VIII	Voda k ranám zasmrazeným
G IX	Takto máš dělati flastry napuštěné totižto ceráty

G X	Prachy rozličné k ranám, kteřížto rány hojie
H	Prachy, kteřížto mrtvé maso s ran shánějí
H I	Kterak máš poznati na raněném, umře li, čili nic
H II	Takto máš udělati počištění raněným
H III	Kterak máš spánie člověku učiniti
H IV	Ktož má příměty ^{hx} rozličné
H V	Ktož má stříely nebo jaké jiné bolesti k tomu podobné
H VI	Ktož má fistuli, tu nemoc
[340r] H VII	Ktož má rak, tu nemoc
H VIII	Kto nemuož rány dlúho zahojiti

---

^{hx} příměty] prziemyety

H IX	Ktož má rány zastaralé
H X	Ktož má rány na hnátě sprýštěné a zkynulé, jako z nich voda a talov piští
I	Ktož má fík, tu nemoc
I I	Ktož má zlé neštovice
I II	Ktož má hlízu nebo pryskejř, jakoť pálí
I III	Ktož má nežity jakéž koli
I IV	Ktož má hlízy jedovaté
I V	Voleje rozličné, kterak se který dělá a k čemu se hodí
I VI	Kterak máš staviti lidem tracenie
I VII	Kterak máš kašel zastaviti
I VIII	Ktož má červy v ráně nebo kdež kolivěk
I IX	Ktož má živý vlas, tu bolest

- I X Ktož má palici nebo jakú jinú bolest k tomu podobnú
- K Když komu vejci otekú a naběhnú
- [340v] K I O prachu rozličném a o řezanici a o nápoji k lidskému zdraví
- K II Ktož má žábu v hrdle nebo nežit, totižto *squinanci*
- K III Proti prašivosti a chrástám všeho těla
- K IV Takto máš dělati nápoj lidem zlú krví nakaženým
- K V Mast, kterážto zahoní pupence a jiné poškrvny
- K VI Ktož má na sobě svrab a jiné neštovice škeradé
- K VII Ktož počíná malomocněti

K VIII	Kterak máš poznati malomocného každého
K IX	Takto máš léčiti malomocného a uzdraviti
K X	O nemoci, jakož slove <i>morfea</i> , kterak ji poznati máš a kterak ji léčiti máš
L	O tváři a o zlitině a vo uhřivosti a o lišejích
L I	Ktož má bradavice kdež koli {Bradavice} ⁸²
[341r] L II	Ktož má pěhy kdež kolivěk
L III	Ktož má krtice, tu nemoc
L IV	Když koho pakostnice lomí
L V	Komuž střevná dna škodí
L VI	O červené nemoci

---

⁸² marginální přípisek pozdější rukou

L VII	Ktož má úplavici a behavku
L VIII	Ktož má projem, tu nemoc
L IX	Komuž zadkem střevo vychodí
L X	Ktož jsú zatvrzeni v životě
M	Takto máš pomáhati lidem, kteřížto rozličnú zimnici mají jakúž koli
M I	O snědku rozličném a o jeho nedostatcích
M II	O žlútenici, o té ohyzdné nemoci
M III	Kohož šlak porazí, lékařstvie proti tomu rozličné
M IV	Když koho křeč lomí a trápí
M V	Kohož kámen trápí, ta nemoc ukrutná a těžká

M VI	Ktož nemuož volně vody pustiti anebo má řezavku
[341v] M VII	Ktož má měchýř porušený, ješto nemuož moči držeti
M VIII	Kohož had uštne nebo jaká jiná věc jedovatá
M IX	Když koho vsteklý pes skouše, totižto pominulý
M X	Ktož má hada v sobě
N	Ktož má súchotiny, tu nemoc, tak, že schne po životě
N I	Ktož nemuož ženského diela dělati
N II	Ktož chce ženu k smilstvu zbúřiti
N III	Ktož má klánie v životě
N IV	Ktož vnitř votiekají

N V	Když komu mozk v hlavě otieká, tať nemoc slove <i>emigrania</i>
N VI	Když komu slezena otieká
N VII	Komuž žíla po púšťění krve velmi oteče
N VIII	Když ženě prsy otekú
N IX	Ktož jest velmi dušen nebo těžkú dýchavici má
[342r] N X	Komuž se srdce velmi třese {Srdce třesení} ⁸³
O	Ktož má reumu nebo ozhřivici, totižto panskú nemoc
O I	Komuž duch z hrdla smrdí
O II	Ktož má purděj v ustech
O III	Kohož velmi zuby bolejí

---

⁸³ marginální přípisek pozdější rukou

O IV	Ktož má veliké bolesti v hlavě
O V	Ktož má rozličné bolesti a nedostatky ^{hy} na vočí
O VI	Ktož má protrž nebo kejlu nebo klíny, tu nemoc
O VII	Ktož se narodí a nemuož dlúho mluviti
O VIII	Ktož chce mozk v hlavě vyčistiti od reumy a flegmy
O IX	Takto máš dryák dělati
O X	Máš věděti, kterak jest mozk jiesti nezdravý
P	Ktož má chlísty nebo škrkavice
P I	Ktož má padúcí nemoc {Padúcí} ⁸⁴

---

^{hy} *nedostatky*] nedoftaky

⁸⁴ marginální přípisek pozdější rukou

P II	Komuž božec škodí
P III	Kohož krtice jedie
[342v] P IV	Když komu plíce nebo játry hnijí
P V	Ktož má hlavu prašivú
P VI	Ktož má žaludek nezdravý a neduživý
P VII	Ktož má rozličné neduhy v životě, a zvláště súchotiny
P VIII	Ktož má jakú bolest v životě anebo votok vokolo srdce
P IX	Ktož má zacpánie slezeny nebo plic a játr
P X	Komuž se mozk v hlavě obráťi nebo ktož smysla zbude
Q	Ktož má závrat v hlavě

Q I	Kterak máš pomoci lidem zlú krví nakaženým
Q II	Traňk nebo pitie malomocným
Q III	Kterak máš poznati malomocného právě
Q IV	Ktož mají tváři škaradé a nečisté jakž kolivěk
Q V	Ktož má rozličné nedostatky a bolesti nebo poškrvny na očí
Q VI	Ktož má štkavku
[343r] Q VII	Ktož má listy, tu nemoc
Q VIII	Ktož se spálí nebo spaří
Q IX	Když koho hrom opálí
Q X	Když koho velmi zmučie
R	Ktož nemuož pro mdlobu mluviti nebo ktož řeč potratí
R I	Ktož má žlázy na hrdle

R II	Když komu hnoj z ouší teče
R III	Ktož vohlechne a neslyší
R IV	Ktož se ztepú anebo porušie a mají v sobě krev sraženú
R V	Ktož má ozhřivici
R VI	Ktož má v ráně jakú věc uvázlú nebo zastřelenú
R VII	Kterak máš klidvosr staviti
R VIII	Kterak máš krev staviti
R IX	Kterak máš novú ránu po nejprvé uvázati, ať by se brzo zahojila a zavřela
R X	Ktož má vrty na noze
S	Ktož má na noze jaké miesto škaradé a vyhnilé
[343v] S I	Ktož má pryskýře škaradé a skynulé

S II	Kterak máš dělati prach na rozličné rány a vlkojedy
S III	Ktož má fík, tu nemoc
S IV	Když komu střevo zadkem vychodí
S V	Když se dietky ospú a mají břicha veliká a tvrdá
S VI	Ktož má žábu v hrdle
S VII	Ktož se namuož nebo natrhne
S VIII	Ktož má přímět ^{hz}
S IX	Ktož se ztráví, najeda se blénu
S X	Takto máš sračku rychlú učiniti
T	Ktož jest velmi žiezniv

---

^{hz} přímět] prziemyet

T I	Takto máš léčiti tu nemoc, jakož slove <i>noli me tangere</i>
T II	O ženských nemocech a o jich rozličných nedostatcech
T III	Ktož má tvář škeredú neštovicemi
T IV	Prach z listu dubového
T V	Prach žaludový
T VI	Kterak máš krev staviti raněnému

Souhrnná ediční poznámka

Elektronické knihy starších česky psaných památek jsou pořizovány výhradně z rukopisů a starých tisků z období 13.–18. století. Při ediční práci je uplatňován kritický přístup k vydávanému textu. Texty jsou transkribovány, tj. převedeny do novočeského pravopisného systému, s tím, že jsou respektovány specifické rysy soudobého jazyka. Elektronické edice vznikají na akademickém pracovišti zabývajícím se lingvistickým výzkumem, proto je mimořádný důraz kladen na interpretaci a spolehlivý záznam jazyka památky.

Transkripce textů se řídí obecně uznávanými edičními pravidly, jimiž jsou pro období staré a střední češtiny zejména texty Jiřího Daňhelky *Směrnice pro vydávání starších českých textů* (Husitský Tábor 8, 1985, s. 285–301), *Obecné zásady ediční a poučení o starém jazyce českém* (in: Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu. Praha, Nakladatelství Československé

akademie věd 1957, s. 25–35) a *Obecné zásady ediční a poučení o češtině 15. století* (in: Výbor z české literatury doby husitské. Svazek první. Praha, Nakladatelství Československé akademie věd 1963, s. 31–41) a text Josefa Vintra *Zásady transkripce českých textů z barokní doby* (Listy filologické 121, 1998, s. 341–346). Tato obecná pravidla jsou přizpůsobována stavu a vlastnostem konkrétního díla. Při transkripci textu editor dbá na to, aby svou interpretací nesetřel charakteristické rysy jazyka a textu, zároveň však nezaznamenává jevy, které nemají pro interpretaci textu či jazyka význam (tj. např. grafické zvláštnosti textu).

Součástí elektronických knih je textověkritický a poznámkový aparát, jehož obsah a rozsah je zcela v kompetenci jednotlivých editorů. Bez výjimek jsou v kritickém aparátu zaznamenány všechny zásahy do textu, tj. emendace textu. Pravidelně jsou zaznamenávány informace týkající se poškození či fragmentárnosti předlohy, nejistoty při interpretaci textu atp. Naopak méně často jsou uvedeny věcné

vysvětlivky a zřídka jsou zachyceny mezitextové vztahy.

Elektronické edice neobsahují slovníček vykládající méně známá slova. K tomuto účelu slouží slovníky zapojené do jednotného vyhledávacího systému *Vokabuláře webového* (<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>), případně též slovníky nezapojené do tohoto vyhledávání (<http://vokabular.ujc.cas.cz/zdroje.aspx>).

Struktura a forma elektronických edic

Text edice je strukturován, tj. povinně je v něm zaznamenávána uzuální foliace či paginace. V závislosti na charakteru předlohového textu mohou být v elektronické knize uvedena čísla veršů (u veršovaných předloh) či označení kapitol a veršů (u biblických textů).

Dále je naznačena i další struktura textu, tj. text je členěn pomocí nadpisů a podnadpisů na nižší celky.

Součástí elektronických edic je textověkritický a poznámkový aparát.

Ve formátu PDF je tento aparát zachycen v poznámkách pod čarou umístěných na konkrétní stránce, ve formátu EPUB je textověkritický a poznámkový aparát uveden v poznámkách v závěru dokumentu:

- ^a – malé písmeno v horním indexu označuje emendace. U emendací je na prvním místě uvedeno kurzivou správné (tj. opravené) znění textu ve shodě s edicí, za grafickou značkou] je uvedeno chybné znění pramenné předlohy
- ¹ – arabská číslice označuje poznámky a komentáře nejrůznějšího druhu, které editor pokládal za důležité pro interpretaci textu

Formát EPUB umožňuje hypertextový přechod z různých částí textu (z položek obsahu, z indexových číslic a písmen textověkritického komentáře) na jiný text. Upozorňujeme, že některé

elektronické čtečky nemusí podporovat všechny zamýšlené formáty a funkce.

V elektronické edici je dále použito těchto typů závorek a dalšího grafického značení:

závorky

- { } ve složených závorkách je zaznamenán text, který má charakter přípisu. Rozlišujeme přípisky podle umístění v textu (marginální a interlineární) a přípisky podle stáří vzhledem k základnímu textu (soudobou rukou a pozdější rukou).
- [ ] v hranatých závorkách je zaznamenán text, který není součástí předlohového textu, ale který lze na základě pravděpodobnosti či jiného textu do edice doplnit; text v hranatých závorkách může být doplněn i o poznámku (značenou arabskou číslicí v horním indexu) s údajem, odkud je text doplněn. V hranatých závorkách jsou rovněž umístěna čísla a údaje určující strukturu textu (foliace, paginace).

odlišné písmo

- *kurziva* označuje text, který byl editorem interpretován jako text nečeský; dále nerozlišujeme, o jaký jazyk se jedná, avšak nejčastěji se vyskytuje latina
- větším písmem jsou označeny nadpisy a podnápisy
- různou velikost písma či *kurzivní* řez některé čtečky nerozlišují

Komentář editora

Text vykazuje rozličné ortografické, hláskoslovné, morfologické i lexikální zvláštnosti. Téměř pravidelně značí digraf ff hlásku s a grafém f hlásku š. V textu se čteně vyskytuje nadbytečná jotace v krátkých i v dlouhých slabikách, která byla bez upozornění v emendačních poznámkách odstraněna a upravena tak, aby odpovídala soudobému stavu. Vzhledem k datování textu do počátku 16. století reprezentuje grafém o pouze hlásku krátké o, které se v textu vyskytuje mj. u lexikálních jednotek s variantní (např. nářeční) lexikální formou (např. *projem*, *produch*, *kože*, *kropě* atp.). Nářeční krácení probíhá i v některých deklinačních koncovkách, zvláště v dat. pl. o- a jo-kmenových substantiv (*votokom*, *lékařom*). Diftong *ej* (< *y*) je zaznamenáván jako *ay* (*bayti* > *bejti*). Toto *ay* se analogicky vyskytuje i v pozicích, kde se nejedná o nově vzniklý diftong, ale o starší hláskové seskupení (*fayde* > *sejde*). Také z důvodů této zvrtné analogie soudíme, že skupinou *ay*

je zapsáno i seskupení *ej*, které vzniklo změnou tautosylabické skupiny *aj* > *ej*, a transkribujeme tedy výrazy typu *nayprwe* jako *nejprvé*.

Ve sborníku se velmi často vyskytuje tvar akuzativu maskulina zájmeně pro 3. osobu jen. Dle Gebauerovy historické mluvnice se jedná o starý a doložením vzácný tvar (srov. J. Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého III/1*, Praha 1960, 2. vyd., s. 470–471, podobně V. Vážný, *Historická mluvnice česká 2*, Praha 1970, 2. vyd., s. 123). V chirurgickém lékařství se tvar zájmeně jen vyskytuje na 322 místech, zatímco tvar *jej* pouze na dvou místech (na četnost výskytu daného tvaru v této památce upozornil již J. Gebauer). Vzhledem k pozdní dataci památky nejsme zcela přesvědčeni o tom, že se skutečně jedná o tvar *jen*; grafická podoba „gen“ by mohla být interpretována i jako „geij“. Jelikož však text je z jazykového hlediska velmi výjimečný, ponecháváme přepis zájmeně v podobě *jen*, abychom usnadnili případné následné lingvistické bádání v této otázce.

V textu je opakovaně zaznamenáno adverbium *pom* s významem ‚potom‘; není jasné, zda se nejedná o zkratku tohoto výrazu, avšak jakákoliv značka pro zkrácený výraz chybí.

Nadpisy jednotlivých částí textu jsou v rukopise místy zapisovány v textu, místy na horním okraji listu (zde připomínají živá záhlaví). V elektronické edici je zapisujeme jako „podnadpisy“ tam, kam v textu logicky náleží. Ve funkci živého záhlaví jsou na horním okraji listu místy též zapsána velká písmena a/či římské číslice korespondující s obsahem knihy uvedeným v závěru textu; toto značení v edici nezachycujeme.

O zvláštnostech rukopisu píše A. M. Černá v článku *Lékařský sborník o chirurgii – mimořádný zdroj ke studiu staročeského jazyka*. In *Verba et historia*, Praha 2005, s. 41–47. O pravopisné charakteristice tohoto textu pojednala též autorka v příspěvku *Specifika pravopisného úzu textů 16. století*. In *Dějiny českého pravopisu (do r. 1902)*, Brno 2010, s. 224–234.

Tato edice je autorské dílo chráněné ve smyslu zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, a je určena pouze k nekomerčním účelům.